

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 9'2023

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2023.9>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2023 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 28.09.2023

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 44, м. Київ, 01001

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 13 від 22 вересня

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2023
© "Економіка. Фінанси. Право",
2023

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 9'2023

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2023.9>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 13 of September 22, 2023). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 28.09.2023

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office:

Khreshchatyk str., 44, Kyiv, 01001

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2023
© "Economics. Finances. Law",
2023

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Валентина Левченко, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Володимир Головач, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик»»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Тетяна Головач, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Антон Бойко, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Олена Величко, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Анатолій Герасимович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Тетяна Гільорме, д.е.н., доцент, п.н.с., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Науково-дослідний інститут енергоефективних технологій та матеріалознавства) (Україна)

Любомира Кіндратська, д.е.н., професор, професор кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Ірина Криштопа, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Юрій Манцевич, д.е.н., доцент, вчений секретар, Дер-жавне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Олена Петрик, д.е.н., професор, завідувачка кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Петро Плаван, доктор наук, проф. інж., ректор Академії Данубіус (Словацька Республіка)

Свєнтіа Полякова, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Олена Потішняк, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Юлія Слободянник, д.е.н., професор, професор кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Сергій Ткаченко, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»", академік Академії економічних наук України (Україна)

Віктор Тринчук, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Людмила Чижєвська, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Гульнара Балгімбекова, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казхстан)

Олександр Бригінєць, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Віктор Василінчук, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативного-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Сергій Константинов, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Ігор Озерський, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Малгожата Скоржевська-Амберг, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Юрій Фрицький, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Анатолій Яровий, к.ю.н., доцент, суддя у відставці; член міжнародної поліцейської асоціації (українська секція) (Україна)

Відповідальний редактор: Леся Поповецька-Демченко (Україна-Франція)

Випусковий редактор: Анна Туманян (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatolii Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tetiana Hilorme, Doctor of Economics, Associate Professor, Leading Researcher, Oles Honchar Dnipro National University (Research Institute of Energy-Efficient Technologies and Materials Science) (Ukraine)

Liubomyra Kindratska, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna Kryshchopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Olena Petryk, Doctor of Economics, Professor, Head of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Peter Plavcan, Dr.h.c., prof. Ing., Rector, Vysoka skola Danubius (Slovakia)

Yevheniia Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Yuliia Slobodanyk, Doctor of Economics, Professor, Professor of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor Vasylynychuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzewska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii Yaroviyi, PhD in Legal Sciences; retired judge; member of the International Police Association (Ukrainian section) (Ukraine)

Managing editor: Lesia Popovetska-Demchenko (Ukraine-France)

Issue Editor: Anna Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

<i>БЛИЗНЮК А.О.</i> Конкурентоспроможність як показник ефективної роботи автотранспортних підприємств	6
<i>ВАРШАМЯН Т.Г.</i> Особливості ІТ-сектору як об'єкта податкового регулювання	10
<i>ЛОЗА Т.В.</i> Напрями гармонізації інтересів держави і платників податків	13
<i>КАРПОВ О.В., ГАЛУШКА С.І.</i> Проблемні питання кримінальної відповідальності за порушення вітчизняного податкового законодавства	18
<i>КУЗЬМИК М.М., АФОНІН Т.В.</i> Роль державної казначейської служби у вирішенні проблемних питань контролю за виконанням державного бюджету України	21
<i>ДАНИЛЕНКО Є.С.</i> Аналіз ринку вживаних легкових автомобілів в Україні	24
<i>МОРОЗОВСЬКА О.А.</i> До проблеми визначення предмета умисного введення в обіг (випуску на ринок України) небезпечної продукції	37
<i>БОНДАРЕНКО О.М., СЛАВІНСЬКИЙ В.І., СТИНКОВИЙ А.П.</i> Облік формування фінансових результатів та відображення їх у фінансовій звітності	40
<i>ЧИРКОВА Ю.Л., ПЕТРИШИН Н.Я.</i> Ключові аспекти оподаткування об'єктів нерухомості: світовий досвід та перспективи реформування в Україні	44
<i>ПОДОЛЯН Ю.О.</i> Організація запобігання правопорушенням у фіскальній сфері: організаційно-правовий аспект	48
<i>БОНДАРЕНКО О.М., ГАЛКІНА А.В., ТРУШ І.В.</i> Вплив зовнішніх та внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємства	52
<i>БРИГІНЕЦЬ О.О.</i> Правове регулювання оподаткування юридичних осіб: вітчизняний і зарубіжний досвід	55
<i>NESTERENKO S., SHEKOTUN O.</i> Impact of labour migration on international business environment (Вплив трудової міграції на міжнародне ділове середовище)	58
<i>NESTERENKO S., DYNNUK Y.</i> Business education in the system of professional development of corporation managers (Бізнес-освіта в системі професійного розвитку менеджерів корпорацій)	62
<i>NESTERENKO S., FEDKIV M.</i> The ways of formation and receipts of corporative investment projects (Напрями формування та надходження корпоративних інвестиційних проєктів)	66
<i>NESTERENKO S., LIUBONKO V.</i> Innovative instruments for increasing the efficiency of human resources management of IT-companies (Інноваційні інструменти для підвищення ефективності управління людськими ресурсами ІТ-компаній)	70
<i>ЗАХАРЧЕНКО В.І., ДУДНІК А.С.</i> Оцінювання узгодженого функціонування організаційно-технологічних систем	74
<i>ЄВСЬКА Д.В.</i> Маркетинг в умовах воєнного стану країни: особливості побудови каналів комунікації	78
<i>IVANOVA R.</i> Growing influence of judicial control of administrative courts on public administration bodies (Зростання впливу судового контролю адміністративних судів на органи публічної адміністрації)	82
<i>ЛИГА А.І.</i> Новели законодавства про захист прав споживачів	86
<i>МАЛИНОВСЬКА Ю.Б., ДЖУРА І.І., ГОНЧАР В.О., СПІЧЕНКО С.П.</i> Інструментарій розвитку корпоративної стратегії задля конкурентоспроможності підприємства на міжнародних ринках	95
<i>МАЛИНОВСЬКА Ю.Б., МАЛИНОВСЬКИЙ Ю.В., МУСЯНОВИЧ О.А., РУЛІКІВСЬКИЙ О.А., ГРУПЬСЬКИЙ Р.М.</i> Управління розвитком рекреаційних інноваційних компаній в умовах європейської інтеграції	99
<i>ОСПІЧУК Д.С.</i> Особливості та проблеми національної та міжнародної практики відображення операцій з державними грантами в обліку підприємства	104
<i>ПОДРА О.П., ПЕТРИШИН Н.Я.</i> Сучасні технології бізнес-діагностики діяльності підприємств	111
<i>ЯВНА І.В.</i> Економічна сутність ефективності та її види	115

CONTENTS

<i>A. BLYZNIUK</i> . Competitiveness as an indicator of efficient operation of motor transport enterprises	6
<i>T. VARSHAMIAN</i> . Features of the IT sector as an object of tax regulation	10
<i>T. LOZA</i> . Directions of harmonization of interests of the state and taxpayers	13
<i>O. KARPOV, S. HALUSHKA</i> . Problem issues of criminal liability for violations of domestic tax legislation	18
<i>M. KUZMYK, T. AFONIN</i> . The role of the state treasury service in solving problem issues of control over the execution of the state budget of Ukraine	21
<i>Y. DANYLENKO</i> . Analysis of the used passenger car market in Ukraine	24
<i>O. MOROZOVSKA</i> . To the problem of definition the subject of intentional introduction (release on the market of Ukraine) of dangerous products	37
<i>O. BONDARENKO, V. SLAVINSKYI, A. STINKOVYI</i> . Accounting of the formation of financial results and their display in the financial statement	40
<i>Y. CHYRKOVA, N. PETRYSHYN</i> . Key aspects of real estate taxation: global experience and prospects for reform in Ukraine	44
<i>Y. PODOLIAN</i> . Organisation of prevention of offences in the fiscal sphere: organisational and legal aspects ...	48
<i>O. BONDARENKO, A. HALKINA, I. TRUSH</i> . Impact of external and internal threats on the economic security of the enterprise	52
<i>O. BRYHINET</i> . Legal regulation of taxation of legal entities: domestic and foreign experience	55
<i>S. NESTERENKO, O. CHEKOTUN</i> . Impact of labour migration on international business environment	58
<i>S. NESTERENKO, Y. DYNNYK</i> . Business education in the system of professional development of corporation managers	62
<i>S. NESTERENKO, M. FEDKIV</i> . The ways of formation and receipts of corporative investment projects	66
<i>S. NESTERENKO, V. LIUBONKO</i> . Innovative instruments for increasing the efficiency of human resources management of IT-companies	70
<i>V. ZAKHARCHENKO, A. DUDNIK</i> . Assessment of coordinated operation of organizational and technological systems	74
<i>D. YEVSIEIEVA</i> . Marketing in war conditions of the country's: features of communication channel development	78
<i>R. IVANOVA</i> . Growing influence of judicial control of administrative courts on public administration bodies	82
<i>A. LYHA</i> . News in legislation about the protection of the rights of contents	86
<i>Y. MALYNOVSKA, I. DZHURA, V. HONCHAR, S. SPICHENKO</i> . The toolkit for the development of a corporate strategy for the competitiveness of an enterprise on international markets	95
<i>Y. MALYNOVSKA, Y. MALYNOVSKYI, O. MUSIANOVYCH, O. RULIKIVSKYI, R. HRUPSKYI</i> . Management of the recreational innovative companies' development in the conditions of European integration	99
<i>D. OSIPCHUK</i> . Features and challenges of national and international practices in representing operations with government grants in enterprise accounting	104
<i>O. PODRA, N. PETRYSHYN</i> . Modern technologies of business diagnostics at enterprises	111
<i>I. YAVNA</i> . Economic essence of efficiency and its types	115

Андрій Олександрович БЛИЗНЮК

к.е.н., доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-4893>

e-mail: basket1979@ukr.net

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних реаліях українські автотранспортні підприємства зіткнулися з жорсткою конкуренцією як всередині країни, так і особливо на закордонних ринках, які часто перенасичено високоякісними послугами та продукцією. Автомобільний транспорт займає одне з визначальних місць у транспортній системі країни. Основними чинниками, що визначають рівень конкурентоспроможності автотранспортного підприємства, є якість продукції та послуг, наявність ефективної стратегії маркетингу та збуту, рівень кваліфікації персоналу та менеджменту, техніко-технологічний рівень. Значних результатів автотранспортного підприємства на ринку можна досягти тільки тоді, якщо воно зможе досягти конкурентної переваги на ринку транспортних послуг, ґрунтуючись на найважливіших факторах успіху.

Ключові слова: конкурентоспроможність, автотранспортне підприємство, чинники, ефективність

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин спричинив лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності, зняття монопольних бар'єрів проникнення імпортованих товарів на внутрішній ринок України. Падіння виробництва, важке фінансове становище підприємств транспортної галузі і у зв'язку з цим низький рівень платоспроможного попиту населення стимулюють вітчизняного виробника переключатися на зовнішні ринки збуту своєї продукції та надання послуг. Ситуацію, що склалася у транспортному комплексі України, викликано не лише стартовим станом економіки під час переходу до ринкових відносин, непослідовністю перетворень, а й слабким усвідомленням необхідності оволодіння новими методами управління, які на сьогодні поки що не досить досконалі. Пошук шляхів та методів виходу з депресії продовжується на тлі падіння конкурентоспроможності національної економіки.

У результаті українські автотранспортні підприємства (АТП) зіткнулися з жорсткою конкуренцією як всередині країни, так і особливо на закордонних ринках, які часто перенасичені високоякісними послугами та продукцією. У цих умовах особливої гостроти набуває проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняних АТП. Її рішення передбачає необхідність насамперед отримання об'єктивної оцінки рівня конкурентоспроможності відповідної продукції та послуг українського виробництва та її зарубіжних аналогів для вирішення спектру питань, від техніко-економічних – до соціальних.

Однією з найважливіших характеристик підприємства, що виробляє продукцію чи послуги, є рівень його конкурентоспроможності, тобто можливість вирішувати поставлені завдання на рівні, що відповідає ринковим вимогам.

Благоустрій України нерозривно пов'язано з підвищенням конкурентоспроможності вітчизняних транспортних підприємств. Конкурентоспроможність підприємства являє собою характеристику, що визначає його стійкість, здатність зберігати своє становище над ринком чи розширювати займаний його сектор.

Найбільшою мірою конкурентоспроможність автотранспортних підприємств залежить від досягнення максимальної конкурентоспроможності продукції та послуг, які визначаються такими основними факторами як якість, ціна, строки постачання, а також рівнем післяпродажного обслуговування товару.

Вирішенню проблем конкурентоспроможності підприємств присвятили дослідження такі вчені-економісти, як В.Г. Шинкаренко, О.М. Синіговець, Г.С. Бондаренко, О.М. Криворучко, І.О. Борисюк, К.О. Мельник, О.Г. Янковий, Н.П. Тарнавська та багато ін. [1-7]. Однак вони не повною мірою охоплюють усі аспекти цієї проблеми, де ефективне функціонування автомобільного транспорту потребує переусвідомлення раніше отриманих результатів.

МЕТА дослідження – визначення найбільш впливових чинників, що сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності АТП.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є праці провідних вчених та матеріали наукових конференцій та періодичних видань. У статті застосовано методи порівняння, теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Під час розвитку ринкових відносин забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності забезпечується стратегічним напрямом діяльності будь-якої господарської одиниці і невід'ємним елементом системи стратегічного управління АТП.

Перевезення є нині сектором ринку, основу якого складають державні та незалежні автотранспортні підприємства й організації, що діють в умовах жорсткої конкуренції. Проблеми конкуренції та конкурентоспроможності різних ринкових структур розглядається в економічній літературі та всебічно досліджується в науці.

Під конкурентоспроможністю АТП можна розуміти їхню здатність надавати послуги за рахунок комплексного, ефективного застосування фінансового, ви-

робничого та трудового потенціалу. Конкурентоспроможність автотранспортних послуг являє собою сукупність якісних і вартісних характеристик, що забезпечують задоволення конкретної потреби покупця.

Автомобільний транспорт займає одне з визначальних місць у транспортній системі країни. Суттєві тенденції у перевезенні вантажів автомобільним транспортом – це зростання обсягу перевезень вантажів будівельної, харчової і переробної галузей, збільшення кількості контейнерних перевезень. Взагалі ринок автотранспорту залишається на досить високому рівні конкурентоспроможності, де ведеться гостра тарифна боротьба за вантажну базу, незважаючи на постійне збільшення ціни на дизпаливо, запчастини, продукти харчування для водіїв, розцінки за ремонт, збільшення тарифів на перевезення, зменшення кількості замовлень на перевезення, відтік водіїв за кордон [1].

Конкурентоспроможність АТП безпосередньо залежить від результатів його господарської діяльності, і є кінцевим результатом роботи всіх виробничих, збутових та управлінських ланок підприємства. Положення підприємства у зовнішньому середовищі відбиває саме рівень її конкурентоспроможності, який говорить про те, наскільки підприємство ефективно веде свою діяльність.

Тому, крім того, що конкурентоспроможність АТП є філософією діяльності фірми в умовах ринку, вона також виступає і як кількісний та якісний рівень стану підприємства, в яких характеризується сукупністю як внутрішніх показників та коефіцієнтів, так і зовнішніх.

Основними чинниками, що визначають рівень конкурентоспроможності АТП, є якість продукції та послуг, наявність ефективної стратегії маркетингу та збуту, рівень кваліфікації персоналу та менеджменту, техніко-технологічний рівень.

Якість продукції та послуг АТП являє собою основний показник стану конкурентоспроможності товару та підприємства загалом, що відображає сукупний прояв багатьох факторів – від динаміки та рівня розвитку національної економіки до вміння організувати та керувати процесом формування якості в рамках будь-якої господарської одиниці.

Якість є складним поняттям, і його забезпечення вимагає об'єднання наукових сил, від творчого потенціалу до практичного досвіду багатьох фахівців. До того ж в умовах відкритої ринкової економіки, немислимої без гострої конкуренції, виявляються фактори, які роблять якість умовою виживання товаровиробника, визначальним результатом його господарської діяльності.

Сучасна ринкова економіка висуває принципово нові вимоги до якості продукції та послуг. Це пов'язано з тим, що виживання будь-якого АТП, його стійке становище над ринком товарів та послуг визначаються рівнем конкурентоспроможності.

Зі свого боку конкурентоспроможність пов'язана з дією кількох десятків факторів, основним серед яких є саме якість, оскільки саме її розвиток безпосередньо відбивається на можливості товару та послуги шукати покупця і реалізовуватися над ринком, відповідно бути конкурентоспроможним, уможливлуючи на своєму підприємстві стійко здійснювати свою діяльність.

Багато автотранспортних підприємств, що мають необхідний технологічний потенціал і здатні виробляти якісні продукти та надавати послуги, неспроможні ефек-

тивно діяти на ринку. Це викликано тим, що підприємство не має чіткої стратегії, орієнтованої на певні цільові групи споживачів, розробленої з урахуванням конкурентних переваг та наявних можливостей АТП, включаючи досвід роботи у певній галузі, науково-технічний потенціал, організаційні та фінансові можливості.

АТП, що не має стратегії та конкретного плану дій, має набір активів, обтяжених зобов'язаннями, водночас вся діяльність АТП розвивається хаотично, по-різному спрямована, що усуває можливість концентрації зусиль в одному напрямі. Відповідно підприємство перестає бути стійким на ринку, а отже, втрачає свою конкурентоспроможність.

Одним із найважливіших чинників, що визначають конкурентний потенціал АТП, є рівень кваліфікації персоналу. Високий рівень базової освіти дає змогу фахівцям підприємств швидко навчатися, освоювати нові професії та набувати навичок, необхідних для роботи в умовах ринку. Так, наявність кваліфікованого персоналу є суттєвою перевагою, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності автотранспортного підприємства.

Здатність виробляти продукцію та надавати послуги високої якості та з низькими витратами визначається рівнем розвитку технології на АТП. Саме цей рівень впливає на конкурентоспроможність підприємства за допомогою ефективного застосування активів компанії. Стан технології АТП свідчить, яке місце воно посідає над ринком своєї продукції та послуг, і чи має її товар конкурентні переваги.

Однією з вирішальних умов забезпечення конкурентоспроможності АТП стає ефективне управління інноваціями та технологіями. Новітні тенденції формування інноваційної конкурентоспроможності АТП визначають постійне зростання ролі науки і знань у виробництві, зростання наукоємності продукції, скорочення тривалості інноваційних процесів, зростання швидкості та інтенсивності процесів дифузії інновацій. Тип та обсяг інновацій повинен відповідати стратегії АТП [2].

Треба також зазначити, що невід'ємною та основною частиною конкурентоспроможності АТП є рівень конкурентоспроможності його продукції та послуг, що визначається здатністю товару та наданням послуг завоювати споживача за допомогою сукупності вартісних (цінових) та споживчих характеристик.

Чинники, якими визначається конкурентоспроможність товару та послуг багато переплітаються з чинниками підприємства, проте у наданні певних послуг та реалізації певного продукту є індивідуальні та специфічні параметри.

Одним з таких факторів, що визначає конкурентоспроможність продукції та послуг, є їхня ціна. Хоча ціна спочатку містить у собі витрати на виробництво та ефективність їхнього формування, водночас вона є фактичною характеристикою товару та послуги у завоюванні споживача перед аналогами та субститутами.

Економічна наука робить висновок про те, що розвиток транспорту як одного з найважливіших інфраструктурних елементів є необхідною умовою поступального розвитку економіки будь-якої країни. Економічні інтереси вимагають випереджального розвитку транспорту порівняно з розвитком обслуговуваних ним галузей. Це випередження є необхідною умовою високої ефективності всього суспільного виробництва,

що доведено дослідженнями вчених, які займаються проблемами виробничої та соціальної інфраструктури в нашій країні та за кордоном. До того ж багато науковців вважають випередження темпів розвитку транспорту закономірним. Зазначена закономірність має місце на будь-якому рівні економіки, включно з регіональним. Порушення цієї закономірності може призвести до порушення ритму роботи виробничих об'єктів, диспропорцій, що супроводжуються втратами в економіці.

ВИСНОВКИ

Будь-яке підприємство, яке бажає утримати свої позиції на ринку й отримати максимальний прибуток, особливу увагу має приділяти рівню своєї конкурентоспроможності, спрямовувати якомога більше зусиль на його підвищення і постійно аналізувати діяльність своїх основних і потенційних конкурентів. Водночас необхідно акуратно підходити до питання вибору стратегії підвищення конкурентоспроможності та застосовувати

кілька методів одразу, що створить синергетичний ефект і принесе успішніший результат.

Значних результатів АТП на ринку можна досягти тільки тоді, якщо воно зможе досягти конкурентної переваги на ринку транспортних послуг, ґрунтуючись на найважливіших факторах успіху. Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства має базуватися на комплексному та багатовимірному підході до цього непростого явища, а також враховувати зовнішні та внутрішні чинники впливу, ступінь фінансової стійкості та реальне становище підприємств-конкурентів. АТП є конкурентоспроможним на вітчизняних або регіональних ринках за умови досягнення високої якості послуг, що надаються, оптимальних цін та інновацій у своїй діяльності. З метою посилення конкурентного становища АТП визначаються заходи із знаходження рівня розривів між потенціалом і стратегією підприємства, спираючись на системний аналіз стратегічної позиції підприємства.

Список використаних джерел

1. Шинкаренко В.Г. Концепція вдосконалення управління конкурентоспроможністю автотранспортних підприємств. *Економіка транспортного комплексу*. 2020. № 36. С. 95-112.
2. Синіговець О.М. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 39. С. 275-278.
3. Бондаренко Г.С. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства: автореф. дис. ... к.е.н.: 08.06.02. Харків, 2001. 19 с.
4. Шинкаренко В.Г., Криворучко О.М. Оцінка та аналіз конкурентоспроможності та якості автотранспортних послуг. Харків, 2001. 22 с.
5. Борисюк І.О., Мельник К.О. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 6-11.
6. Янковий О.Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія. Одеса, 2013. 470 с.
7. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. Тернопіль, 2008. 570 с.

References

1. Shynkarenko V.H. The concept of improving the management of the competitiveness of motor transport enterprises. *Economy of the transport complex*. 2020. N. 36. pp. 95-112. (in Ukrainian).
2. Synihovets O.M. Strategic management of enterprise competitiveness. *Herald of the economy of transport and industry*. 2012. № 39. pp. 275-278. (in Ukrainian).
3. Bondarenko H.S. Management of the competitiveness of the motor vehicle enterprise: dissertation abstract ... PhD in economic sciences: 08.06.02. Kharkiv, 2001. 19 p. (in Ukrainian).
4. Shynkarenko V.H., Kryvoruchko O.M. Assessment and analysis of competitiveness and quality of motor transport services. Kharkiv, 2001. 22 p. (in Ukrainian).
5. Borysiuk I.O., Melnyk K.O. Management of the competitiveness of the motor vehicle enterprise. *Modern Economics*. 2018. № 12. pp. 6-11. (in Ukrainian).
6. Yankovyi O.H. Enterprise competitiveness: assessment of the level and directions for improvement: monograph. Odesa, 2013. 470 p. (in Ukrainian).
7. Tarnavska N.P. Management of enterprise competitiveness: theory, methodology, practice. Ternopil, 2008. 570 p. (in Ukrainian).

Andrii BLYZNIUK

PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-4893>

e-mail: basket1979@ukr.net

COMPETITIVENESS AS AN INDICATOR OF EFFICIENT OPERATION OF MOTOR TRANSPORT ENTERPRISES

Introduction. The development of market relations has led to the liberalization of foreign economic activity and the removal of monopoly barriers to the entry of imported goods into the Ukrainian domestic market. As a result, Ukrainian trucking companies have faced fierce competition both domestically and especially in foreign markets, which are often oversaturated with high-quality services and products. In these circumstances, the problem of increasing the competitiveness of domestic road transport companies is becoming particularly acute. Its solution requires, first of all, obtaining an objective assessment of the level of competitiveness of the relevant products and services of Ukrainian production and their foreign counterparts to address a range of issues, from technical and economic to social.

The purpose of the paper is to determine the most influential factors that contribute to the competitiveness of a motor transport enterprise.

Results. Road transport occupies one of the most important places in the country's transportation system. The main factors that determine the level of competitiveness of a motor transport enterprise are the quality of products and services, the availability of an effective marketing and sales strategy, the level of qualification of personnel and management, and the technical and technological level. One of the most important factors determining the competitive potential of a motor carrier company is the level of personnel qualifications. One of the crucial conditions for ensuring the competitiveness of a motor transport enterprise is the effective management of innovations and technologies. The factors that determine the competitiveness of goods and services are largely intertwined with the factors of the enterprise, but there are individual and specific parameters in the provision of certain services and the sale of a particular product.

Conclusion. Significant results of a road transport company in the market can be achieved only if it can achieve a competitive advantage in the market of transportation services based on the most important success factors. Assessment of the level of competitiveness of an enterprise should be based on a comprehensive and multidimensional approach to this complex phenomenon, and should take into account external and internal factors of influence, the degree of financial stability and the real situation of competing enterprises.

Keywords: competitiveness, motor transport enterprise, factors, efficiency

Тигран Гарушович **ВАРШАМЯН**

аспірант, Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7213-6375>

e-mail: vlbu.legal@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ІТ-СЕКТОРУ ЯК ОБ'ЄКТА ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті досліджено особливості функціонування ІТ-сектору як об'єкта податкового регулювання. Здійснено аналіз інформаційно-технологічних відносин, що не можуть бути поза увагою держави, а тому є об'єктом правового регулювання з її боку, перетворюючись таким способом на правовідносини. Запропоновано, що об'єктом податкового регулювання у ІТ-правовідносинах виступає діяльність зі створення, формування, зберігання, оброблення, поширення та використання інформаційних ресурсів; розвитку і застосування нових технологій роботи з інформацією, її передачі в системах і мережах комунікацій (тобто діяльність у сфері створення програмних продуктів), результатом якої є отримання суб'єктами індустрії інформаційних технологій доходів (прибутку), у зв'язку з чим у них виникає податковий обов'язок.

Ключові слова: податок, оподаткування, податкове регулювання, ІТ-сектор, ІТ-правовідносини

ВСТУП

За оцінками спеціалістів ІТ-сфера є експортно-орієнтованою. Починаючи з 2017 р., комп'ютерні послуги посіли третє місце серед експорту послуг з України після послуг з перероблення товарів у країні та трубопровідного транспорту, а за результатами першого півріччя 2018 р. обігнали трубопровідний транспорт і стали другою найбільшою галуззю з експорту послуг. Відповідно до опитування ІТ-компаній в Україні, більшість їхніх доходів має іноземне походження. Понад половина доходів надходить зі США, на другому місці – Велика Британія. Країнами-джерелами українських ІТ-компаній є також Німеччина, Канада, Ізраїль, Швеція, Швейцарія, хоча меншою мірою.

Понад 100 представників списку самих успішних компаній світу «Fortune 500» є клієнтами вітчизняного ІТ-бізнесу, провідна міжнародна організація Global Sourcing Association відзначила Україну як найкращу країну-постачальницю ІТ-послуг до Великої Британії, а авторитетний американський бізнес журнал INC включив українські компанії до переліку таких, що розвиваються найбільш динамічно у світі у цій сфері. Внутрішній український ринок ІТ-послуг розвинений слабо (мала частка замовлень та низька платоспроможність національних користувачів) [1]. Але саме цей факт і створює сприятливі можливості для постійного зростання прибутковості ІТ-сектору, що супроводжується відповідно збільшенням надходжень до публічних фондів (передусім до бюджету).

МЕТА статті – визначення особливостей функціонування ІТ-сектору як об'єкта податкового регулювання для підвищення рівня податкової безпеки держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інформаційно-технологічні відносини охоплюють процеси створення, формування, зберігання, оброблення, поширення та використання інформаційних ресурсів; розвитку і застосування нових технологій роботи з ін-

формацією, її передачі у системах і мережах комунікацій. Ці процеси, якщо розуміти їх не відносно такого об'єкта, як інформація, а відносно будь-яких предметів та об'єктів матеріального світу, з якими людство звикло мати справу протягом тисячоліть (майно, гроші, земля, цінні папери, тварини тощо), вже врегульовано правовими нормами різних галузей права. А тому інформація, інформаційна продукція та послуги, що надаються у цифровому середовищі, інформаційні можливості, якими володіє суб'єкт Інтернет-відносин, у відповідному розумінні є новим об'єктом правового регулювання (відносно інших традиційних об'єктів). Цей новий об'єкт необхідно вбудувати у вже діючу та налагоджену сферу правового регулювання та ввести у сферу відповідних врегульованих правовідносин. І, на перший погляд, таке завдання не вважається складним, але, з іншого боку, сама поява нового, раніше відсутнього об'єкта права, – інформація та пов'язані з нею інформаційні технології та можливості – ставить на сучасному етапі досить складні завдання перед правом у сенсі впорядкування відносин, пов'язаних з об'єктами віртуального світу, з об'єктами, з якими раніше право не стикалось. Тобто постає завдання – надати правову визначеність та юридичне забезпечення об'єктам, яких раніше право взагалі не знало (наприклад, технології блокчейн, гіг-контракти, стартапи, віртуальні організації, фрілансери, суб'єкти Інтернет-відносин, ІТ-активи, право власності на віртуальні об'єкти, правосуб'єктність учасників ІТ-відносин, права віртуальної власності на об'єкти творчості та Інтернет тощо). Правове регулювання можна визначити як систему норм, правил, законів та механізмів, які встановлюються державою або іншими компетентними органами з метою регулювання поведінки людей і організацій у суспільстві. Тобто воно одним з основних інструментів управління суспільством і забезпечення його стійкого розвитку. Правове регулювання дає змогу зберегти правопорядок, створити сприятливі умови для функціонування різних сфер діяльності, а також гарантує захист прав та інтересів людей та організацій.

Правове регулювання ІТ-сектору можна охарактеризувати як систему нормативних актів, які створю-

ються державними органами з метою управління й контролю за діяльністю в інформаційно-технологічній сфері. Його головна мета – встановлення законних, етичних та безпечних стандартів, що регулюють застосування технологій, захищають права користувачів, визначають відповідальність за порушення правил і сприяють стабільному розвитку галузі ІТ. Зростаюча важливість правового регулювання у сфері ІТ обумовлена впливом цих технологій на різні аспекти життя, такі як економіка, комунікації, наука, медицина, політика тощо. Завдяки правовому регулюванню забезпечується створення сприятливого та безпечного середовища для розвитку ІТ, збереження прав громадян та захист їх інтересів, а також підтримка інноваційного потенціалу цієї галузі.

Зрозуміло, що інформація як фізичне природне явище існувала завжди. Виникла вона не завдяки появі та зусиллям людства, а об'єктивно і поза волею останнього. Інформація була до людства та залишилася після нього. Людина протягом свого існування змогла тільки з часом усвідомити відповідну частину інформації, черпаючи її зі світу, який її оточував та на яку вис тачило здібностей та розуму. І, навіть сьогодні, за високого рівня розвитку технологій у різних сферах науки та життя, людина розуміє, що знає вона ще досить мізерну частину відносно всіх тих знань, що є у світі, поза світом та знаходяться за межами її розуміння. Проте ніколи раніше інформація та знання, що створюються завдяки ній, не були об'єктом такої пильної уваги зі сторони держави як правового регулятора. Це пов'язано з тим, що високий рівень існування будь-якого суспільства має в сучасному світі пряме відношення до рівня розвитку і застосування інформаційних технологій та ресурсів таким суспільством. З часом це надає суттєві переваги, тому що у недалеких перспективі застосування частини інформаційних технологій перетворюється у реальні ресурси, які підвищують рівень соціально-економічного розвитку всього суспільства. Інакше кажучи, чим вище рівень розвитку та застосування інформаційних послуг, тим краще існує суспільство у своєму матеріально-економічному та соціальному бутті. Адже людина, як і тисячі століть назад, все одно залишається біологічною істотною і потребує насамперед їжі, одягу, житла та безпеки. Тому конкуренція за право володіння новими та перспективними технологіями та знаннями є боротьбою за щасливе та безпечне майбутнє.

У своїй суті діяльність у сфері створення програмних продуктів є господарською, а тому вона знаходиться у центрі уваги податкових органів. З метою оподаткування такої діяльності поділено на такі види: 1) створення суб'єктом програмного забезпечення, зокрема створення та реалізація (шляхом продажу, надання ліцензії) пакетів програм, окремих ігрових та службових програм, публікація програмного забезпечення, зокрема його адаптація, створення комп'ютерних ігор; 2) комп'ютерне програмування і будь-які інші види діяльності суб'єкта у сфері модифікування, написання, тестування, налаштування програмного забезпечення, розроблення індивідуального програмного забезпечення, написання програмних інструкцій; 3) консультування в області інформатизації; 4) управління комп'ютерним обладнанням, оброблення даних, інші супутні послуги;

5) створення та застосування суб'єктом інформаційно-технічних систем та комплексів; 6) діяльність з оброблення даних і розміщення інформації на вебвузлах, а також пов'язана з цим діяльність.

Швидкий розвиток, високоприбутковість галузі та наявність затребуваних спеціалістів підвищили привабливість українського ІТ-ринку для іноземних інвесторів. Саме цей факт зробив ІТ-компанії, ІТ-спеціалістів особливими суб'єктами трудових відносин, чії доходи якісно відрізняються від доходів суб'єктів господарювання в інших галузях та секторах економіки. Цей факт не міг залишитися поза увагою держави як фіскального суб'єкта, що виразилося у необхідності податкового регулювання правовідносин, що складаються у сфері ІТ-технологій. Як зазначає А.О. Тимошенко, Україна на сучасному етапі являє своєрідний ІТ-хаб, що за даними Kearney Global Services Location Index 2019 посідає 20 місце у світі, щороку підіймаючись на чотири позиції. За кількістю фахівців у галузі та фінансовими показниками вітчизняна ІТ-індустрія щороку зростає на 20-26 %. Вітчизняний ІТ-ринок налічує близько 4 тис. ІТ-компаній та 1,6 тис. сервісних структур, в яких задіяно понад 200 тис. фахівців, а доходи в ІТ-сфері склали 4,2 млрд дол. США на рік [2, С. 47]. Тобто така цифра вражає і не може залишитися поза увагою держави, яка гостро потребує нових доходів та надходжень до бюджетної сфери, що, зі свого боку, можливе завдяки застосуванню механізму податкового регулювання. Податкове регулювання торкається певного аспекту (частини) ІТ-правовідносин і перетворює його на податкові правовідносини. «Девізом» податкового регулювання у ІТ-правовідносинах (їх частині) може слугувати така слушна та лаконічна фраза: «Це ті самі реальні відносини, тільки перенесені у віртуальне, цифрове середовище» [3, С. 7-8]. Отже, ІТ-правовідносини, які функціонують у віртуальному середовищі, у тій їх частині, яка пов'язана з отриманням прибутку (доходу), набувають цілком матеріального та зрозумілого змісту, коли справа стосується сплати податків (інших обов'язкових платежів) з даного доходу (прибутку), перетворюючись на врегульовані правовими нормами податкові правовідносини.

ВИСНОВКИ

Отже, інформаційно-технологічні відносини не можуть бути поза увагою держави, а тому є об'єктом правового регулювання з її сторони, перетворюючись таким способом на правовідносини. Інформаційно-технологічні відносини як об'єкт правового регулювання являють собою новий вид правовідносин, які включаються у сферу ІТ-права. Такі правовідносини є новими, у деякому сенсі – креативними і малодослідженими порівняно з іншими видами традиційних та усталених правовідносин. Тому питання сутності та особливостей ІТ-правовідносин викликають інтерес у фахівців та науковців різних галузей права, які вивчають окремі складники та фрагменти таких правовідносин. Об'єктом податкового регулювання у ІТ-правовідносинах є діяльність зі створення, формування, зберігання, оброблення, поширення та використання інформаційних ресурсів; розвитку і застосування нових технологій роботи з інформацією, її передачі в системах і мережах комунікацій (тобто діяльність у сфері створення програмних

продуктів), результатом якої є отримання суб'єктами індустрії інформаційних технологій доходів (прибутку), у зв'язку з чим у них виникає податковий обов'язок. Інакше кажучи, об'єктом податкового регулювання є діяльність, що здійснюється у сфері застосування інформаційних технологій, яка призводить до виробництва ІТ-продукції та надання ІТ-послуг і має за свою мету одержання прибутку (доходу), який породжує у суб'єктів такої індустрії податковий обов'язок. А виникнення такого обов'язку, його виконання, зміна та припинення можливі тільки в рамках податкових правовідносин. Стає очевидним, що об'єктом податкового регулювання у ІТ-правовідносинах є відносини, змістом яких виступає порядок виконання суб'єктами інформаційних технологій свого податкового обов'язку. Отже, ІТ-правовідносини як об'єкт податкового регулювання це відносини, пов'язані з регулюванням по-

рядку виконання суб'єктами інформаційних технологій свого податкового обов'язку своєчасно та в повному обсязі. Особливістю таких відносин є специфіка самої діяльності, результатом здійснення якої є отримання суб'єктами інформаційної індустрії досить великих доходів (відносно інших секторів економіки) й такі доходи є перспективними і в майбутньому. Тому з боку держави як регулятора правовідносин у цій сфері вбачається особлива зацікавленість стосовно якомога повнішого та всеохопного їх податкового регулювання, застосування заходів зі стимулювання такої діяльності. Водночас мова йде не просто про якусь там «зацікавленість» держави, а про її стратегічну та цілеспрямовану мету – застосувати механізми податкового регулювання до всіх без виключення доходів (прибутків), які отримуються у сфері ІТ-правовідносин.

Список використаних джерел

1. Булкіна І.А. Внесок України в розвиток міжнародного ринку ІТ-послуг. *Бізнес інформ*. 2020. № 11. С. 37-42. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-11_0-pages-37_42.pdf.
2. Тимошенко А.О. Оподаткування послуг в ІТ-сфері: проблеми та перспективи. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 46-52.
3. ІТ-право / за заг. ред. проф. О.С. Яворської. Львів, 2017. 470 с.

References

1. Bulkina I.A. Ukraine's contribution to the development of the international market of IT services. *Business information*. 2020. No. 11. pp. 37-42. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-11_0-pages-37_42.pdf. (in Ukrainian).
2. Tymoshenko A.O. Taxation of services in the IT sphere: problems and prospects. *Economy and the state*. 2018. No. 4. pp. 46-52. (in Ukrainian).
3. IT law. / ed. O.S. Yavorska. Lviv, 2017. 470 p. (in Ukrainian).

Tyhran VARSHAMIAN

postgraduate student, State Tax University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7213-6375>

e-mail: vlbu.legal@gmail.com

FEATURES OF THE IT SECTOR AS AN OBJECT OF TAX REGULATION

The paper examines the peculiarities of the functioning of the IT sector as an object of tax regulation. It has been proven that never before has the information and knowledge created thanks to it been the object of such close attention from the state as a legal regulator. It was determined that the legal regulation of the IT sector can be characterized as a system of normative acts created by state bodies for the purpose of management and control of activities in the information technology sphere. Its main goal is to establish legal, ethical and safe standards that regulate the use of technologies, protect the rights of users, determine responsibility for violations of the rules and contribute to the sustainable development of the IT industry. The growing importance of legal regulation in the field of IT is due to the impact of these technologies on various aspects of life, such as economy, communications, science, medicine, politics, etc. Thanks to legal regulation, the creation of a favorable and safe environment for the development of IT, the preservation of the rights of citizens and the protection of their interests, as well as the support of the innovative potential of this industry are ensured. An analysis of information technology relations, which cannot exist outside the attention of the state, and therefore are the object of legal regulation on its part, thus turning into legal relations, was carried out. The proposed object of tax regulation in IT-legal relations is activity related to the creation, formation, storage, processing, distribution and use of information resources; the development and use of new technologies for working with information, its transmission in communication systems and networks (i.e., activities in the field of creating software products), the result of which is the receipt of income (profit) by subjects of the information technology industry, in connection with which they have tax liability. That is why the object of tax regulation is the activity carried out in the field of the use of information technologies, which leads to the production of IT products and the provision of IT services and has as its purpose the receipt of profit (income), which generates for the subjects of such an industry a tax duty. And the emergence of such an obligation, its fulfillment, change and termination are possible only within the framework of tax relations.

Keywords: tax, taxation, tax regulation, IT sector, IT legal relations

Тетяна Василівна ЛОЗА

аспірантка, Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8410-2298>

НАПРЯМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ І ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

У статті розглянуто напрями гармонізації інтересів держави і платників податків. Встановлено, що кінцевою метою налагодження справедливих взаємовідносин з платниками податків повинно опиратись на позитивне сприйняття ними наявного процесу оподаткування, а також забезпечення їхньої згоди на своєчасну сплату податків. Успішне досягнення такої мети передбачає: вивчення та врахування думки і ставлення громадськості до наявного стану оподаткування; залучення платників до прийняття рішень у сфері оподаткування; підвищення рівня інформованості населення та платників податків; запровадження постійної податкової освіти.

Ключові слова: податкові інтереси, гармонізація інтересів, платник податків, держава, податкові органи, фіскальний рескрипт

ВСТУП

Податкові взаємовідносини, які виникають між платниками податків і податковими органами як представників держави, безпосередньо впливають на економіку всієї країни, оскільки від їх сталого розвитку залежить своєчасність і повнота наповнення бюджету, а отже, й добробут населення. Останні події, що відбуваються в економіці та суспільно-політичному й суспільно-економічному житті України, з об'єктивною неминучістю підтверджують необхідність гармонійного поєднання інтересів господарюючих суб'єктів та держави у сфері податкових взаємовідносин.

Сутність і концептуальні основи взаємовідносин між платниками податків і державою розроблялися у працях В.Л. Андрушенка, О.Д. Данілова, Т.І. Єфименко, В.П. Кудряшова, І.О. Луніної, І.А. Майбурова, В.М. Опаріна, Л.П. Павлової, В.Г. Панскова, А.М. Соколовської, Д.Г. Черніка та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються теоретико-методологічні засади формування й реалізації безпосередньо гармонізованих взаємовідносин – тих, які б враховували інтереси як держави, так і платників податків.

МЕТА статті – встановлення напрямів гармонізації інтересів держави і платників податків.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано загальнонаукові методи (діалектичний, метод синтезу та порівняння), і спеціальні методи (формально-логічний, тлумачення норм права).

РЕЗУЛЬТАТИ

Починаючи наше дослідження, слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку податкових відносин, для рівноправної реалізації інтересів держави і платників податків необхідно приділити увагу двом основним напрямам. Перший з них пов'язано зі зниженням податкових ризиків; другий – з покращенням податкової культури суб'єктів податкових взаємовідносин.

Постійні зміни до податкового законодавства, особливо ті, що внесено Законами України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, гро-

мадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» № 128-IX від 20.09.2019 р. [12] та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг» № 129-IX від 20.09.2019 р. [13] супроводжуються змінами «правил гри» для бізнесу: те, що раніше допускалося, тепер визнається адміністративним правопорушенням. Зі свого боку, як відомо, зміна правил гри містить в собі певний елемент ризику. Причому ризикують обидві сторони: та, яка встановлює правила гри (держава), і та, яка їм повинна підкорятися (платники податків). У зв'язку з цим можна констатувати, що податкові ризики стали реаліями сучасної податкової системи.

В.В. Вітлінський та О.В. Редич, аналізуючи податковий ризик з погляду суб'єкта підприємництва як платника податку, трактують його як економічну категорію, що відображає особливості сприйняття платником податків небезпеки можливих втрат (збитків), пов'язаних із процесом оподаткування та сплати податків [3, с. 31]. Схоже визначення податкового ризику пропонують Н.В. Бондарчук та З.М. Карпасова, які під цим поняттям розуміють небезпеку для суб'єкта податкових правовідносин понести фінансові та інші втрати, пов'язані з процесом оподаткування, внаслідок негативних відхилень для згаданого суб'єкта від передбачуваних ним, заснованих на діючих нормах права, станів майбутнього, з огляду на які він приймає рішення в сьогоднішній [1, с. 41]. Слід відразу зазначити, що до податкових ризиків не слід відносити втрати, які виникають через арифметичні помилки або нерозуміння окремих норм законодавства. Для платників податків податковий ризик означає ризик зростання податкового навантаження в силу того, що податковий орган може визнати договір недійсним, оголосити незаконним нарахування податків, яке платник податків розглядав як законне. Через несприятливе, з погляду платника податків, трактування податковим органом законодавства про податки і збори (обов'язкові платежі), та обставин його справляння платник податків буде нести податковий тягар, який може перевищити очікуваний. На збільшення цього тягара може вплинути і прихована,

неочевидна переплата податків до бюджету, коли у спірних ситуаціях платник податків, перестраховуючись, навмисно завищує суми податкових відрахувань.

Податковий ризик, на думку держави в особі її уповноважених органів (податкових органів), – це ймовірність (загроза) недоотримати податки до бюджету через застосування платниками податків методів мінімізації (оптимізації) оподаткування, які можливі через ті чи інші недоліки у податковому законодавстві [7, с. 72]. Згідно з повідомленнями ДПС України податковий ризик держави – це економічна категорія, яка характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності із забезпечення надходжень коштів до бюджетів усіх рівнів, державних цільових фондів внаслідок можливого впливу (дії) на нього низки об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, неефективного адміністрування податків та порушень податкового законодавства [9].

Як ми бачимо, для держави і для платників податків загальним у питанні про податковий ризик є те, що причиною його виникнення постають протиріччя в законодавстві, які нерідко провокують виникнення спірних ситуацій, коли інтереси платників податків вступають у протиріччя з інтересами податкових органів. Наявна ситуація ускладнюється ще й різним тлумаченням податковими органами норм Податкового кодексу України (ПКУ), що створює передумови для виникнення та посилення податкових ризиків. Через наявні протиріччя в податковому законодавстві можуть виникнути ситуації, коли держава може недоотримати надходження до бюджету.

Вважаємо, що зниження податкових ризиків за рахунок усунення колізій між законодавчими актами в податковій сфері сприятиме гармонізації податкових відносин між державою та платниками податків.

Незаперечним є той факт, що цілі платників податків і держави є протилежними. Перші намагаються зменшити суму надходжень до бюджету, а держава, навпаки, збільшити, оскільки податки і збори (обов'язкові платежі) є основним джерелом наповнення бюджету. Так, платник податку, застосовуючи протиріччя профільного законодавства, може оптимізувати свої податкові платежі, що спричинить зниження податкових надходжень до бюджету. Водночас наявні невизначеності в податковій сфері неминуче обумовлюють ризик для платника податків, що може виражатися, наприклад, у небезпеці перекваліфікації податковими органами господарських договорів, зокрема купівлі-продажу, комісії, якщо активи платника податків перебувають у податковій заставі. Зниження державою податкового навантаження (шляхом, наприклад, зменшення ставки якого-небудь податку) може цілком поєднуватися з виникненням для платника податків додаткових витрат (наприклад, у вигляді судових зборів та адвокатських гонорарів). У підсумку у програші можуть опинитися і держава, і платник податків. Водночас, на нашу думку, в даному випадку коефіцієнт взаємної підтримки цілей, що показує, якою мірою досягнення однієї мети сприяє досягненню іншої, є досить високим. Так, усунення протиріччя у законодавстві сприяє однозначному тлумаченню окремих норм, що неминуче веде до ослаблення податкових ризиків і для держави, і для платників податків. Для держави це означає зміцнення доходної бази бюджету в результаті недопущення втрат

податкових надходжень.

У зв'язку з цим особливо важливими є коефіцієнти значущості цілей. Вони визначаються експертним шляхом і показують, яка з цілей є важливішою; якою з них можна поступитися у вирішенні того чи іншого завдання; на що слід звернути більшу увагу, виділити більше ресурсів у тій чи іншій конкретній ситуації. Найбільш значущими, на наш погляд, є цілі, пов'язані; по-перше, зі встановленням розширювального тлумачення місцевою владою своїх податкових повноважень в умовах проведеної у країні реформи фінансової децентралізації; по-друге, з усуненням суперечностей між податковим та цивільним законодавством, які виникають, зокрема в оподаткуванні транснаціональної корпорації як суб'єкта цивільного права; по-третє, зниження податкових ризиків, пов'язаних із трансферним ціноутворенням. Акцентуємо на тому, що найбільш специфічними факторами податкових ризиків для транснаціональних корпорацій можуть бути ті, що обумовлено їхньою активністю в різних країнах, а також тенденціями та особливостями українського законодавства. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів податкової політики держави є припинення застосування офшорних схем оптимізації. Це може стати серйозним фактором податкового ризику для вертикально-і горизонтально-інтегрованих корпорацій, оскільки заплановані ними нововведення дають податковим органам ще більше підстав вважати ціни взаємозалежних організацій трансферними.

Численні судові спори між податковими органами та платниками податків, на жаль, підтверджують наявність і гостроту проблеми податкових ризиків. Так, протягом 11 місяців 2020 р. судами розглянуто 24,3 тис. справ на суму 79,1 млрд грн, з них: на користь органів ДПС – 14,1 тис. справ (зокрема немайнові спори) на суму 47,34 млрд грн, що становить 58,1 % загальної кількості та 59,9 % всієї суми розглянутих судами справ, та на користь платників податків – 10,2 тис. справ на 31,74 млрд грн (або 41,9 % загальної кількості та 40,1 % всієї суми розглянутих справ) [8]. На Заході проблема невизначеності податкового законодавства вирішується шляхом застосування процедури т.зв. «фіскального рескрипту», коли платник податків до укладення контракту або договору має право звернутися до податкової адміністрації із запитом стосовно правомірності такого контракту або договору, надавши всі необхідні документи.

У ПКУ містилась норма, згідно з якою в якості обставини, що відкидає провину особи у вчиненні податкового правопорушення, визначалась надана їй індивідуальна податкова консультація. П. 53.1 ст. 53 ПКУ свідчив, що не може бути притягнуто до відповідальності, зокрема фінансової (штрафні санкції та/або пеня), платника податків (податкового агента та/або його посадову особу), який діяв відповідно до індивідуальної податкової консультації, наданої йому у письмовій формі, а також узагальнюючої податкової консультації, за діяння, що містить ознаки податкового правопорушення, зокрема на підставі того, що в подальшому така податкова консультація зазнала змін або її скасовано. Проте, навіть таку норму скасовано законодавцем під час прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних

неузгодженостей у податковому законодавстві» № 466-IX від 16.01.2020 р. [14]. Так, навіть якщо платник податків отримає індивідуальну податкову консультацію і буде діяти на її підставі, то навіть у цьому разі він понесе відповідальність. Виникає питання: який сенс таких консультацій для платника податків, якщо податковий орган за її надання перекладає всю відповідальність за неї на платника податків. Зважаючи на досвід розвинених країн світу, вважаємо необхідним доповнення ст. 53 ПКУ: по-перше, пунктом, який би покладав відповідальність за надану консультацію та роз'яснення на податковий орган, що надав цю консультацію; по-друге, пунктом, який би дозволяв платнику податків звернутися до податкового органу не лише з питань роз'яснення податкового законодавства, а й із запитом щодо правомірності укладення контракту чи договору.

За умов невизначеності податкового законодавства важливим моментом забезпечення гармонізації інтересів держави і платників податків та стабільності економіки стає розроблення ефективної стратегії управління податковими ризиками. Система ефективного управління податковим ризиком повинна включати ідентифікацію не лише джерел ризику, але й його виду та шляхів мінімізації [10, с. 160]. Ризик-орієнтований підхід повинен розглядатися як орієнтир укріплення дохідної бази бюджету та податкового адміністрування, зокрема, така ідея також підтверджується позицією Торгово-промислової палати України, яка закликає здійснити комплекс заходів з покращення організації роботи податкових органів, зробивши акцент на створенні комфортних умов обслуговування платників податків: відсутність претензій до роботи податкових органів, оперативність розгляду запитів, своєчасне повернення надміру сплачених сум податків і зборів (обов'язкових платежів) тощо.

Загалом заходи з гармонізації інтересів платників податків та держави повинні включати постановку й вирішення наступних завдань:

- усунення або максимальна мінімізація протиріч у законодавстві на всіх рівнях управління податковою системою;
- компетентна експертиза змін, що вносяться до законодавства про податки і збори (обов'язкові платежі) України;
- повне оцінювання впливу передбачуваних змін в українському законодавстві на діяльність господарюючих суб'єктів, на величину податкового тягара фізичних та юридичних осіб тощо;
- повне оцінювання втрат для української бюджетної системи у вигляді недоотримання податкових надходжень в результаті передбачуваних змін;
- постійний моніторинг законодавства про податки і збори (обов'язкові платежі) з метою виявлення у ньому протиріч.

Так, зміни, що вносяться до законодавства про податки і збори (обов'язкові платежі), можуть служити фактором ризику як для платників податків, так і для держави. Тому під час внесення змін до законодавства слід перевіряти їх на відповідність критерію «ефективності за Парето», згідно з яким будь-яка зміна, що нікому не заподіє збитків і водночас приносить деяким людям користь (за їх власною оцінкою), є покращенням.

Зі свого боку найважливішим фактором, здатним і далі позитивно впливати на гармонізацію податкових відносин між платниками податків та державою, є усунення колізій між податковими нормативно-правовими актами.

Переходячи до розгляду гармонізації інтересів держави і платників податків шляхом покращення їх податкової культури, слід відзначити, що податкова культура – це складне соціально-економічне явище, притаманне суспільству з ринковою економікою, рівень якої зумовлює фінансний потенціал держави. Податкова культура виражається в соціальній причетності громадян до фінансування загальнонаціональних, регіональних і місцевих завдань через сплату відповідних податків, а будь-які девіації в податковій поведінці повинні усвідомлюватися як протиправні дії, що спричиняють певні види юридичної відповідальності, а також як порушення принципу соціальної відповідальності. Як правило, розглядаючи податкову культуру, порушують питання менталітету, моралі, дисципліни. Їхня логічність вбачається в тому, що вони передбачають не лише вимоги до платників податків сумлінно виконувати свої обов'язки, але й висунення аналогічних вимог до всіх учасників податкових відносин (до співробітників податкових органів, представників влади, державних органів тощо) [6, с. 457, 458].

За роки незалежності в Україні так і не вироблено податкової культури. Не стала аксіомою позиція, згідно з якою стан взаємовідносин між платниками податків, державою та податковими органами, психологічна підготовленість суспільства має безпосередній вплив на усвідомлення необхідності сплати податків. Зі свого боку, рівень податкової культури населення має прямий вплив на взаємовідносини з державою, визначає характер і напрями податкового регулювання. На відміну від розвинених країн, в Україні відсутня багаторічна культура сплати податків. Причина полягає не лише у психологічних особливостях громадян України – будь-хто незалежно від місця проживання не має бажання віддавати зароблені власними зусиллями доходи. Проблема добровільності сплати податкових платежів носить подвійний характер.

По-перше, технічний – встановлення прозорих правил «гри» на внутрішньому ринку та їх стабільність. Рівень розвитку законодавчої техніки завжди є надійним показником рівня правової культури суспільства. Практика прийняття законодавчих актів та внесення частих змін до них (так, суттєві зміни до ПКУ вносяться щомісячно) – черговий приклад того, що правова культура нашого суспільства у сфері оподаткування залишається низькою. І, як наслідок, чи може платник податків відповідально відноситися до своїх обов'язків тоді, коли сам законодавець ще не досяг необхідного рівня податкової культури? Тому необхідно не забувати і про культуру законодавця.

Винним у неякісній роботі законодавця, як і колись, з погляду органів ДПС України, залишається платник податків. Виправляти недоліки роботи законодавця, тобто виконувати несприятанну їй функцію, змушена і судова система. Як і колись, український уряд, бажачи врятувати бюджет, розраховує тільки на покірність платників податків. Правовим, а отже, й цивілізованим виходом з даної ситуації, є розгляд наяв-

них суперечностей у судових органах.

По-друге, ідеологічний – платник податків повинен знати – куди і як використовуються сплачені ним податки і чітко усвідомлювати взаємозв'язок між системою податків та підвищенням якості життя в результаті покращення державних та місцевих послуг, оплачених податками. За позитивного вирішення цих питань податки будуть сумлінно сплачуватися, навіть якщо податкове законодавство буде не зовсім досконалим.

Вирішення всього комплексу проблем у сфері оподаткування повинно стосуватися також і самої системи податкових органів. Податкова культура є взаємообумовленим процесом. Повинна бути наявна культура і податкового інспектора, і платників податків. Необхідно прагнути до того, щоб держава, підприємці, громадяни стали не супротивниками, а партнерами в податковій діяльності. У розумінні наших співгромадян, ДПС України залишається винятково каральним органом, який виконує лише фіскальну функцію.

Ступінь готовності громадян до добровільного та свідомого виконання вимог податкового законодавства прямо пов'язано з тим, наскільки неупередженою, ефективною та діючою є діяльність органів ДПС України в уявленнях громадськості. Коректна сплата податків вигідна всім. За правильної сплати податків до бюджету платник податків оптимізує свої платежі та зменшує втрати, пов'язані зі штрафами, донарахуваннями та фінансовими санкціями. ДПС України прагне, щоб усі платежі здійснювалися в чіткій відповідності до встановлених вимог, адже будь-яка впорядкована діяльність дає кращі результати. Все це передбачає наявність роз'яснювальної роботи податковими органами, а також необхідність узагальнення накопиченого досвіду податкового регулювання та визначення на цій основі, з урахуванням багаторічної світової практики податкової діяльності, перспективних напрямів розвитку

податкової служби країни. Вважаємо, що ДПС України повинна бути для платників податків, а не навпаки. Її призначення – не лише здійснення фіскальних функцій, а й виконання ролі рівноправного партнера. У зв'язку з цим необхідно перетворити ДПС України на орган, який: діє в інтересах усього суспільства, окремих громадян та працює у взаємодії з ними; забезпечує дотримання рівності усіх громадян і підприємств перед податковим законодавством; забезпечує ефективне наповнення бюджету; поряд зі збиранням податків, інформує та консулює платників податків, допомагає їм у здійсненні фінансової діяльності і податкового планування; принципово, професійно та безкомпромісно бореться зі свідомими порушеннями податкової дисципліни.

Важливим є підвищення професійного і кадрового потенціалу ДПС України, статусу податкового службовця. Крім того, необхідно створити такі умови роботи в податкових органах, які зводили б до мінімуму можливості для професійної несумлінності чи корупції.

ВИСНОВКИ

Кінцевою метою налагодження справедливих взаємовідносин з платниками податків повинно стати позитивне сприйняття ними наявного процесу оподаткування, а також забезпечення їх згоди на своєчасну сплату податків. Успішне досягнення такої мети передбачає: вивчення та врахування думки і ставлення громадськості до наявного стану оподаткування; залучення платників до прийняття рішень у сфері оподаткування; підвищення рівня інформованості населення та платників податків; запровадження постійної податкової освіти.

Подальші дослідження передбачається провести з вивченням окремих напрямів налагодження справедливих взаємовідносин держави з платниками податків.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н.В., Карпасова З. М. Финансовый анализ для целей налогового консультирования. М., 2006. 192 с
2. Бондарчук О.В., Габрелян А.Ю. Розвиток системи страхування банківських вкладів України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 6. С. 50–55.
3. Вітлінський В.В., Редич О.В. Концептуальні засади впровадження ризико-орієнтованого підходу у адмініструванні податків. *Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці: тези доповідей 7-ої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ірпінь, квітень 2009 р.). Ірпінь, 2009. С. 27–40.
4. Габрелян А.Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав ХХІ століття: колективна наукова монографія. Вінниця, 2021–2022. С. 2–18.
5. Габрелян А.Ю. Протиправна поведінка неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии* / под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. Одеса, 2007. С. 129–133.
6. Давискіба К.В., Карпова В.В., Ревенко О.В. Податкова культура і проблеми її формування в сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*, 2018. № 19. С. 457–463.
7. Євтушенко Н.О. Податкові ризики та система керування ними. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2016. Вип. 6. С. 68–77.
8. Інформація щодо оскаржень рішень. Станом на 01.12.2020. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist/-pokazniki-roboti/vregulyuvannya-podatkovih/informatsiya-schodo-oskarjen-rishen/446329.html>
9. Методи визначення та класифікація податкових ризиків. URL: http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2010-povidomlenia/59484.html
10. Мисник Т.Г., Безкровний О.В., Романченко Ю.О. Податкові ризики: характеристика та шляхи мінімізації. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 6(180). С. 158–166.
11. Мороз С.С., Габрелян А.Ю. Актуальные проблемы формирования института частных исполнителей в Украине. *Траектория науки*. 2016. № 7 (12). С. 11–19.
12. Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг: Закон України від 20.09.2019 р. № 128-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 46. Ст. 296
13. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг: Закон

Україні від 20.09.2019 р. № 129-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 46. Ст. 297

14. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 р. № 466-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 32. Ст. 227

15. Чепель О.В., Габрелян А.Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 451 – 458.

References

1. Bondarchuk N.B., Karpasova Z.M. Financial analysis for tax consulting purposes. Moscow, 2006. 192 p. (in Russian).
2. Bodnarchuk O. V., Habrelian A.Y. Development of the bank deposit insurance system of Ukraine. *Economics. Finances. Law*. 2023. № 6. pp. 50–55. (in Ukrainian).
3. Vitlinskyi V.V., Redych O.V. Conceptual principles of implementing a risk-oriented approach in tax administration. *Problems of implementing information technologies in the economy: abstracts of reports of 7 international science and practice conference* (Irpın, April 2009). Irpın, 2009. pp. 27–40. (in Ukrainian).
4. Habrelian A.Y. Directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies in combating economic crime. *Public management and administration, service sphere, economy and international relations as driving forces of economic growth of the states of 21st century: collective scientific monograph*. Vinnytsia, 2021–2022. pp. 2–18. (in Ukrainian).
5. Habrelian A.Y. Illegal behavior of minors: problems and ways to solve them. *Actual problems of criminology and criminal psychology* / ed. M. Orzikh, V. Dremin. 2007. pp. 129–133. (in Ukrainian).
6. Davyskiba K.V., Karpova V.V., Revenko O.V. Tax culture and problems of its formation in modern conditions. *Market infrastructure*. 2018. № 19. pp. 457–463. (in Ukrainian).
7. Yevtushenko N.O. Tax risks and their management system. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Innovation Management*. 2016. Issue 6. pp. 68–77. (in Ukrainian).
8. Information on appeals against decisions. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist/-pokazniki-roboti/vregulyuvannya-podatkovih/informatsiya-schodo-oskarjen-rishen/446329.html> (in Ukrainian).
9. Methods of determining and classifying tax risks. URL: http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2010-povidomlenia/59484.html (in Ukrainian).
10. Mysnyk T.H., Bezkrivnyi O.V., Romanchenko Y.O. Tax risks: characteristics and ways of minimization. *Actual problems of the economy*. 2016. № 6(180). pp. 158–166. (in Ukrainian).
11. Moroz S.S., Habrelian A.Y. Current problems of forming the institution of private executors in Ukraine. *Trajectory of Science*. 2016. № 7 (12). pp. 11–19. (in Russian).
12. On amendments to the Law of Ukraine «On the use of registrars of settlement transactions in the sphere of trade, public catering and services» and other laws of Ukraine regarding the detinization of settlements in the sphere of trade and services: Law of Ukraine dated September 20, 2019 № 128-IX. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2019. № 46. Art. 296. (in Ukrainian).
13. On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the detinization of calculations in the sphere of trade and services: Law of Ukraine dated September 20, 2019 № 129-IX. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2019. № 46. Art. 297. (in Ukrainian).
14. On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the improvement of tax administration, elimination of technical and logical inconsistencies in tax legislation: Law of Ukraine dated January 16, 2020 № 466-IX. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2020. № 32. Art. 227. (in Ukrainian).
15. Chepel O.V., Habrelian A.Y. Testimony of a witness in a criminal trial: concept, content, requirements. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2023. № 4. pp. 451–458. (in Ukrainian).

Tetiana LOZA

postgraduate student, State Tax University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8410-2298>

DIRECTIONS OF HARMONIZATION OF INTERESTS OF THE STATE AND TAXPAYERS

Introduction. Recent events taking place in the economy, sociopolitical and socioeconomic life of Ukraine, with objective inevitability confirm the need for a harmonious combination of interests of economic entities and the state in the field of tax relations.

The purpose of the paper is the directions' establishing for harmonizing the interests of the state and taxpayers.

Results. The final goal of establishing fair relations with taxpayers should be their positive perception of the existing taxation process, as well as ensuring their consent to timely payment of taxes. It is established that at the present stage of development of tax relations, for the equal realization of the interests of the state and taxpayers, it is necessary to focus on two key points. The first of them is associated with reducing tax risks; the second is associated with improving the tax culture of subjects of tax relations. Successful achievement of harmonization of the interests of the state and taxpayers involves studying and taking into account the opinion and attitude of the public to the current state of taxation, involving payers in tax decision-making, raising the level of awareness of the population and taxpayers, introducing permanent tax education.

Conclusion. Measures to harmonize the interests of taxpayers and the state should include setting and solving the following tasks: elimination or maximum minimization of contradictions in legislation at all levels of management of the tax system; competent expertise of changes made to the legislation on taxes and fees (mandatory payments) of Ukraine; full assessment of the impact of alleged changes in Ukrainian legislation on the activities of economic entities, on the amount of tax burden of individuals and legal entities, etc.; full assessment of losses for the Ukrainian budget system in the form of shortfall in tax revenues as a result of expected changes; constant monitoring of the legislation on taxes and fees (mandatory payments) in order to identify contradictions in it.

Keywords: tax interests, harmonization of interests, taxpayer, state, tax authorities, fiscal rescript

Олег Володимирович КАРПОВ

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2469-3338>

e-mail: kovka77@gmail.com

Степан Іванович ГАЛУШКА

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6856-4964>

e-mail: stepangalyshka1@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розкрито важливість вирішення проблем кримінальної відповідальності за порушення вітчизняного податкового законодавства як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства. Для кримінально-правової відповідальності як відокремленого виду юридичної відповідальності характерна особлива нормативно-правова, фактична та процесуальна підстава для застосування санкцій. Необхідною умовою забезпечення правопорядку у нашій державі у сфері податкових правовідносин є встановлення кримінальної відповідальності за їх невиконання або неналежне виконання.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, податкове законодавство, податки, порушення законодавства, відповідальність, ухилення від сплати податків

ВСТУП

Правовий порядок у сфері суспільних відносин прямо залежить від ефективності заходів юридичної відповідальності, що настає за порушення норм законодавства, які їх регулюють. Для кримінально-правової відповідальності як відокремленого виду юридичної відповідальності характерна особлива нормативно-правова, фактична та процесуальна підстава для застосування санкцій. Кримінальна відповідальність за порушення податкового законодавства характеризується примусом з боку державних владних структур змістом і формою; передбачає покладення негативних наслідків за правопорушення у вигляді певних обмежень з метою охорони відносин; містить в собі суспільногромадський і державний осуд діяння, поведінки правопорушника; вчинене порушником діяння чи бездіяльність є основною підставою для притягнення до відповідальності. Такою підставою відповідальності постає податкове правопорушення згідно з п. 109.1 ст. 109 Податкового кодексу України (ПКУ). Характеризуючи податкові правопорушення, зазначимо, що ними є протиправні дії суб'єктів правовідносин (суб'єкта оподаткування, органу податкового контролю, іншого органу або їх посадових осіб), які полягають у неналежному виконанні чи недотриманні встановлених правил у цій сфері. Відповідно до ступеня їх суспільної небезпеки та шкоди, за податкові правопорушення може бути передбачено як адміністративну, так і кримінальну відповідальність, і може бути застосовано заходи фінансово-правової відповідальності. Враховуючи специфіку нашого майбутнього дослідження більш детально розглянемо кримінальну відповідальність за порушення податкового законодавства.

МЕТА статті – визначення особливостей вирішення проблем кримінальної відповідальності за порушення вітчизняного податкового законодавства як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», що визначає мету, вектори руху, першочергові пріоритети та індикатори належних соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, передбачається реформування податкової системи задля розвитку національної економіки. Головними напрямками реалізації податкової реформи є перехід від наглядово-каральної функції контролюючих органів до обслуговуючої, що допомагає у нарахуванні та проведенні сплати податків та не має на меті наповнення бюджету шляхом фінансових (штрафних) санкцій та переплат [1]. Тобто поступово є тенденція до зменшення кримінальної відповідальності за порушення податкового законодавства, але розвиток культури нашого суспільства ще досить довго не досягне того рівня, коли можна буде мінімізувати кримінальну відповідальність за такі правопорушення.

Розглядаючи побудову системи податкового права неможливо не розглянути інститут відповідальності у податковому праві, а саме притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства. Ці питання завжди є актуальними як для платників податків, так і для контролюючих органів [2].

Базуючись на засадах правової відповідальності, обумовимо, що відповідальність за порушення податкового законодавства – це засіб боротьби з податковими правопорушеннями (злочинами), доцільний засіб забезпечення правомірної поведінки. Інакше кажучи, спостерігаємо подвійне значення відповідальності за порушення податкового законодавства в суспільстві –

активну протидію вже вчиненим протиправним діям у сфері податків та пасивне забезпечення дотримання узаконених правил регульованих правом податкових відносин. І якщо активний складник цієї інституції нині доволі успішно реалізовується через норми Податкового, Кримінального кодексів України та Кодексу про адміністративні правопорушення України, то пасивна – не забезпечена належною науковою та прикладною підтримкою, яка сьогодні дійсно є на часі. Адже функціонування відповідних податкових відносин, без порушень та злочинів, нормальний стан податкової сфери у суспільстві може забезпечуватися превентивним характером норм, які встановлюють відповідальність за порушення податкового законодавства України [3].

За п. 109. 1 ст. 109 ПКУ податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (зокрема осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим кодексом. Діяння вважаються вчиненими умисно, якщо є доведені контролюючим органом обставини, які свідчать, що платник податків удавано, цілеспрямовано створив умови, які не можуть мати іншої мети, крім як невиконання або неналежне виконання вимог, установлених цим кодексом та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [4]. З огляду на викладене позначимо декілька аспектів, які, на наш погляд, мають спірний характер. По-перше, у вказаній нормі ПКУ йдеться про те, що податкове правопорушення є винним у випадках, прямо передбачених цим кодексом. За такого підходу виникає питання наявності випадків, в яких податкові правопорушення можуть вчинятися без вини. По-друге, законодавець характеризує лише умисну форму вини у вчиненні податкового правопорушення.

Відповідно до положень чинного кримінального законодавства України вина виражається в двох формах: умисел та необережність. Водночас кожна із вказаних форм також має свої різновиди. Так, умисел поділяється на прямий і непрямий, а необережність – на протиправну самовпевненість та протиправну недбалість [5]. Зрозуміло, що кримінальні правовідносини та податкові є відмінними й характеризуються різними підходами, зокрема й до регулювання відповідальності. Однак вважаємо, що визначати лише умисну форму вини у вчиненні порушень податково-правових норм нелогічно.

Відповідно до Кримінального кодексу України (ККУ) (ст. 212) встановлено відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Таке ухилення можна здійснити різними способами, які науковці об'єднують у шість основних груп: 1) неподання документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою обов'язкових платежів до бюджетів чи державних цільових фондів; 2) заниження сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів; 3) приховування об'єктів оподаткування; 4) заниження об'єктів оподаткування; 5) приховування (неповідомлення) втрати підстав на пільги з оподаткування; 6) неутримання та несплата податку на доходи фізичних осіб від їх імені та за рахунок податковим агентом – фізичною особою чи

працівником податкового агента – юридичної особи [6]. Якщо платник у звітних документах правильно відображає й обраховує свої податкові зобов'язання, своєчасно подає податкову декларацію, однак через брак коштів на його банківському рахунку податкове зобов'язання своєчасно не погашається, дії платника як такі, що не поєднуються з обманом держави в особі її контролюючих органів, не можуть кваліфікуватись за ст. 212 ККУ [7, с. 196-197]. Також не є злочинним ненадходження коштів до державного і місцевих бюджетів, державних цільових фондів внаслідок невиконання банком покладеного на нього законодавством обов'язку виконувати платіжні доручення платників податків на перерахування обов'язкових платежів податкового характеру. Отже, платник податків звільняється від відповідальності за несвоєчасне перерахування податків, зборів та інших платежів до бюджетів та державних цільових фондів, якщо є підтвердження перерахування грошових коштів з вказаною датою, яка не є порушенням встановленого терміну сплати обов'язкового платежу. Відповідно за вищевказані дії можуть наступити такі види покарання: у загальному порядку відповідно до ч. 1 ст. 212 ККУ: а) штраф від 5000 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; б) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Важливим стимулом дотримуватись норм чинного законодавства є заохочувальна норма податкової відповідальності, яка міститься у ч. 4 ст. 212 ККУ: особа, яка вперше скоїла правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення сплатила податки та відшкодувала державі шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня). Особливості неправомірних дій, що кваліфікуються за ст. 212 ККУ «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» впливають із притаманній їм «масштабності». Згідно з цією статтею предметом злочину є податки, збори, інші обов'язкові платежі, що входять у систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку у значних (ч. 1 ст. 212 ККУ), великих (ч. 2 ст. 212 ККУ) та особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 212 ККУ) [5].

Особливістю відповідальності за порушення податкового законодавства є її компенсаційно-каральний характер. Зміст компенсаційної ознаки полягає в необхідності відшкодування збитків держави та органів місцевого самоврядування внаслідок неотримання надходжень податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів. Водночас застосування відповідальності спрямовано на покарання конкретного правопорушника (платника податків, податкового агента) у зв'язку з невиконанням ним покладеного на нього обов'язку, а також на попередження податкових правопорушень.

ВИСНОВКИ

Трансформаційні процеси у податково-правовому регулюванні мають забезпечувати збалансування бюджетів за рахунок податкових надходжень та встановлювати справедливі умови для ведення бізнесу, враховуючи як потреби економічного розвитку, так і нові виклики, що стоять перед суспільством загалом. Водночас необхідною умовою забезпечення правопорядку у

сфері податкових правовідносин є встановлення кримінальної відповідальності за їх невиконання або неналежне виконання. Причому остання повинна базуватись на певній системі принципів, тобто основоположних засад, що покликані регулювати податкові відносини деліктного характеру. Впровадження відпові-

дальності за податкові правопорушення, а також відповідних механізмів заподіяної шкоди платникам податків не лише дає змогу захистити права та інтереси платників податків, а й сприятиме підвищенню рівня правової культури й податкової дисципліни.

Список використаних джерел

1. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Бригінець О.О. Актуальні питання правового забезпечення податкової безпеки України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 2. С. 13-15.
3. Скляр Н.Ф. Принципи фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства. *Правова позиція*. 2020. № 4 (29). С. 41–47.
4. Податковий кодекс України від 02.12.010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України у 2-х т. / за заг. ред. П.П. Андрушка тв. ін. К., 2009. Т. 2. 964 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х., 2010. 608 с.

References

1. On the sustainable development strategy "Ukraine - 2020": Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015 No. 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. (in Ukrainian).
2. Bryhinets O.O. Actual issues of legal support of tax security of Ukraine. *Economics. Finances. Law*. 2021. No. 2. pp. 13-15. (in Ukrainian).
3. Skliar N.F. Principles of financial responsibility for violation of tax legislation. *Legal position*. 2020. No. 4 (29). pp. 41–47. (in Ukrainian).
4. Tax Code of Ukraine dated 02.12.010 No. 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian).
5. Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian).
6. Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine in 2 vol. / ed. P.P. Andrushko et al. Kyiv, 2009. Vol. 2. 964 p. (in Ukrainian).
7. Criminal law of Ukraine. Special part / ed, V.V. Stashys, V.Y. Tatsii. Kharkiv, 2010. 608 p. (in Ukrainian).

Oleh KARPOV

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2469-3338>
e-mail: kovka77@gmail.com

Stepan HALUSHKA

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6856-4964>
e-mail: stepangalyshka1@gmail.com

PROBLEM ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATIONS OF DOMESTIC TAX LEGISLATION

The paper reveals the importance of solving the problems of criminal liability for violations of domestic tax legislation as one of the conditions for building a modern democratic society. The legal order in the sphere of public relations is directly dependent on the effectiveness of the measures of legal responsibility, which follows for the violation of the legal norms that regulate them. Criminal liability as a separate type of legal liability is characterized by a special legal, factual and procedural basis for the application of sanctions. Criminal liability for violation of tax legislation is characterized by coercion on the part of state power structures in content and form; provides for the imposition of negative consequences for offenses in the form of certain restrictions in order to protect relationships; contains public and state condemnation of the offender's actions and behavior; the act or inaction committed by the violator is the main reason for prosecution. According to the provisions of the current criminal legislation of Ukraine, guilt is expressed in two forms: intent and carelessness. At the same time, each of these forms also has its own varieties. In accordance with the Criminal Code of Ukraine (Article 212), liability is established for tax evasion, fees (mandatory payments). A special feature of liability for violation of tax legislation is its compensatory and punitive nature. A necessary condition for ensuring law and order in our country in the field of tax relations is the establishment of criminal liability for their non-fulfillment or improper fulfillment. At the same time, the latter should be based on a certain system of principles, i.e., fundamental principles designed to regulate tax relations of a tort nature. The introduction of liability for tax offenses, as well as the corresponding mechanisms for the damage caused to taxpayers, not only allows to protect the rights and interests of taxpayers, but also will contribute to raising the level of legal culture and tax discipline.

Keywords: criminal liability, tax legislation, taxes, violation of legislation, responsibility, tax evasion

Мирослав Мирославович КУЗЬМИК

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1542-015X>

e-mail: myroslavkuz1@gmail.com

Тарас Валерійович АФОНІН

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3967-8777>

e-mail: taras.afonin@gmail.com

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті розкрито роль та проблематику визначення особливостей вирішення проблем діяльності Державної казначейської служби України для забезпечення контролю за виконанням державного бюджету України як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства. Нині в Україні застосовується казначейська система касового обслуговування державного та місцевих бюджетів. Її функціонування дає змогу на підставі чітко визначених обсягів реальних потреб найраціональніше оптимізувати бюджетні потоки, забезпечити безперебійне фінансування всіх учасників бюджетних відносин, виконати бюджет прозоро та ефективно. Для організації життєдіяльності нашої держави вкрай важливою є організація здійснення комплексу заходів із забезпечення повного і своєчасного виконання плану доходів і витрат державного бюджету.

Ключові слова: державний бюджет, бюджет, бюджетне право, Державна казначейська служба, Міністерство фінансів, виконання бюджету

ВСТУП

Світовій практиці касового виконання бюджетів відомо три системи: банківська, казначейська та змішана. За роки незалежності в Україні застосовувалися усі три системи. Нині у нашій державі застосовується казначейська система касового обслуговування державного та місцевих бюджетів. Для організації життєдіяльності нашої держави вкрай важливою є організація здійснення комплексу заходів із забезпечення повного і своєчасного виконання плану доходів і витрат державного бюджету. Водночас виконання доходної частини державного бюджету означає надходження не тільки загальної суми передбачених коштів, а й за кожним джерелом [1]. Можна з упевненістю стверджувати, що запровадження казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів сприяло зміцненню дисципліни у фінансовій сфері. Але не всі проблеми вирішено лише запровадженням казначейської системи обслуговування бюджетів. Зокрема, в нашій державі проблема виконання державного бюджету полягає не лише в тому, що не вистачає грошей. Виявляється, що зібрані з платників податків гроші далеко не завжди потрапляють за призначенням – до державної казни, а якщо й потрапляють, то подекуди невідомо як потім використовуються. У цій сфері досить важливу роль відіграє Державна казначейська служба України (ДКСУ), що з перших днів свого функціонування працює у сфері державних фінансів, ставить собі за мету досягти чіткого і відлагодженого контролю за коштами, що, безумовно, поставить заслін нецільовому їх використанню [2]. Державна скарбниця, яка своїм призначенням має служити людям і завдяки якій мають вирішуватись економічні і соціальні питання, нічого не варта, якщо не буде порядку в обігу її коштів. Розпорошення і блукання їх заплутаними каналами через мережу комерційних банків призводять до того, що мільйони гри-

вень, призначених для виплати зарплати, пенсій, своєчасно не надходять до своїх адресатів.

МЕТА статті – визначення особливостей вирішення проблем діяльності Державної казначейської служби України для забезпечення контролю за виконанням державного бюджету України як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідження застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виходячи з положень Бюджетного кодексу України (БКУ), основними питаннями виконання Державного бюджету України за доходами займається Міністерство фінансів України, яке здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету. Також ДКСУ веде бухгалтерський облік усіх надходжень державного бюджету України та за поданням (висновком) органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету. Перерахування між видами доходів і бюджетів коштів, помилково та/або надміру зарахованих до державного бюджету через єдиний рахунок, здійснюється службою за висновком податкових органів, поданим на дату формування реєстру платежів з єдиного рахунка в розрізі окремого платника у складі зведеного реєстру платежів з єдиного рахунка згідно з Податковим кодексом України [3].

Утворена нині в Україні форма казначейського обслуговування виконання бюджетів має свою історію впродовж тривалого періоду. Перша згадка про скарбницю написано 2 тис. років тому в індійській роботі

Арташастрі. У ній скарбниця сприймалася як багатство держави, в якому, крім доходів, включалося золото, дорогоцінне каміння і метали, і навіть всі види сільськогосподарської продукції. В Україні традиції Державного казначейства зародилися ще за часів Русі. Прообразом казначейства вважають княжу скарбницю Ярослава Мудрого та її спадкоємців. Перше конституційне закріплення Державної скарбниці (воєнного сховища) зробив Пилип Орлик (1710-1742) у Конституції. Ст. 9 цієї Конституції закріплювала, що це військове сховище державних цінностей і фінансів у гетьманській державі. Основними завданнями Державного казначейства були: контроль за рухом коштів стосовно надходження та витрачання коштів усіма казначействами; здійснення головного рахівництва всіх надходжень і витрат держави. З утворенням України як суверенної держави та до 1996 р. виконанням бюджету займався Міністерство фінансів України, а касовим виконанням бюджетів – Національний банк України (НБУ) та уповноважені ним комерційні банки. Якщо система касового виконання державного бюджету через єдиний рахунок Державного банку СРСР, що діяла в радянський період, була ефективною, то касове виконання бюджетів через уповноважені комерційні банки в умовах дворівневої банківської системи в Україні принесло лише негативні наслідки [4]. Саме тому відповідно до постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) та НБУ від 14.01.97 № 13 «Про запровадження казначейської системи виконання державного бюджету» з 01.04.97 впроваджено казначейську систему виконання державного бюджету. За такої системи бюджетні організації закривають в установах банків бюджетні рахунки та переходять на обслуговування до органів Державного казначейства, де їм відкриваються реєстраційні рахунки. Невикористані залишки коштів на бюджетних рахунках перераховуються власниками до доходної частини державного бюджету [5].

Інші органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків і зборів та інших доходів відповідно до законодавства. Рада міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи міських (міст республіканського та обласного значення, АР Крим) рад координують діяльність відповідних органів стягнення на виконання визначених для територій показників доходів бюджету. Податки і збори та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету (за винятком установ України, які функціонують за кордоном). Зокрема, порядок зарахування до державного бюджету коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, та власних надходжень державних і комунальних закладів фахової передвищої та вищої освіти, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти встановлю-

ється КМУ. Податки і збори та інші доходи державного бюджету визнаються зарахованими до державного бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок [6].

У БКУ прямо прописується заборона проведення розрахунків з бюджетом у негрошовій формі, зокрема шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах, за винятком операцій, пов'язаних з державним боргом, та випадків, передбачених Законом про Державний бюджет України. Перелік податків і зборів та інших доходів бюджету згідно з бюджетною класифікацією у розрізі органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, а також загальні вимоги до обліку доходів бюджету визначаються КМУ. У разі зміни місцезнаходження суб'єкта господарювання та його реєстрації як платника податків за новим місцезнаходженням сплата визначених податковим законодавством загальнодержавних податків і зборів, які розподіляються між державним та місцевими бюджетами, здійснюється за місцем попередньої реєстрації платника податків до закінчення поточного бюджетного періоду [3].

Бере участь у цьому процесі НБУ, яким частина прибутку до розподілу НБУ визначається та перераховується до Державного бюджету України після підтвердження зовнішнім аудитом та затвердження Радою НБУ річної фінансової звітності та формування цим банком резервів у порядку та розмірах, визначених Законом України «Про Національний банк України».

Тобто органи державної влади та управління, які затверджують та виконують бюджет, мають змогу впливати через нього на фінансову діяльність місцевих органів влади та управління, які складають, затверджують бюджети адміністративно-територіальних органів, останні, як правило, потребують дотацій та субвенцій з загальнодержавних доходних джерел.

ВИСНОВКИ

Отже, реалізуючи законодавчо покладені на неї повноваження, ДКСУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку виконання бюджетів [7]. ДКСУ пройшла досить довгий шлях свого становлення. Казначейство у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами КМУ, іншими актами законодавства, а також дорученнями КМУ і Міністра фінансів. ДКСУ виконує важливі функції в обслуговуванні доходів державного та місцевих бюджетів. Ці функції передбачають роботу із зарахування доходів бюджету, їх розподілу та повернення, а також здійснення обліку цих операцій та контролю за їх здійсненням.

Список використаних джерел

1. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: схвалено Розпорядженням

- Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p#Text>
2. Бригинец А.А. Правовое обеспечение бюджетной безопасности государства как структурного элемента финансовой безопасности государства. *Legea si Viata*. 2016. № 11/2 (299). С. 9-12.
3. Бюджетный кодекс Украины від 08.07.2010 № 2456-VI. *Відом. Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 57.
4. Бекерская Д.А. Бюджетное право и бюджетный процесс в Украине. Одесса, 2004. 267 с.
5. Про запровадження казначейської системи виконання державного бюджету. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0099424460&abz=0BTO5>
6. Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovni.html
7. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 15.04.2015 № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text>

References

1. Strategy for reforming the state finance management system for 2017–2020: approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 8, 2017 No. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p#Text> (in Ukrainian).
2. Briginets A.A. Legal support of the state's budgetary security as a structural element of the state's financial security. *Legea si Viata*. 2016. No. 11/2 (299). pp. 9-12. (in Russian).
3. Budget Code of Ukraine dated July 8, 2010 No. 2456-VI. *News of Verkhovna Rada of Ukraine*. 2010. No. 50–51. Art. 57. (in Ukrainian).
4. Bekerskaya D.A. Budget law and the budget process in Ukraine. Odessa, 2004. 267 p. (in Russian).
5. On the introduction of the treasury system for the implementation of the state budget. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0099424460&abz=0BTO5> (in Ukrainian).
6. Implementation of the 2022 budget: the main results of the year. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovni.html (in Ukrainian).
7. On the approval of the Regulations on the State Treasury Service of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Regulation of April 15, 2015 No. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

Myroslav KUZMYK

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1542-015X>
e-mail: myroslavkuz1@gmail.com

Taras AFONIN

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3967-8777>
e-mail: taras.afonin@gmail.com

THE ROLE OF THE STATE TREASURY SERVICE IN SOLVING PROBLEM ISSUES OF CONTROL OVER THE EXECUTION OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE

The paper reveals the role and problems of determining the peculiarities of solving the problems of the State Treasury Service of Ukraine to ensure control over the implementation of the state budget of Ukraine as one of the conditions for the development of a modern democratic society. In this area, a rather important role is played by the State Treasury Service, which has been working in the field of public finances since the first days of its operation, and aims to achieve a clear and well-organized control over funds, which will certainly put a lid on their misuse. The state treasury, whose purpose is to serve people and through which economic and social issues are to be resolved, is worthless if there is no order in the circulation of its funds. Currently, our country uses the treasury system of cash service of state and local budgets. Its functioning makes it possible, on the basis of clearly defined amounts of real needs, to optimize budget flows in the most rational way, to ensure uninterrupted financing of all participants in budget relations, to execute the budget transparently and efficiently. The organization of a set of measures to ensure the full and timely implementation of the state budget revenue and expenditure plan is extremely important for the organization of the life activities of our state. The Treasury in its activities is guided by the Constitution and laws of Ukraine, decrees of the President of Ukraine and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine adopted in accordance with the Constitution and laws of Ukraine, acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, other acts of legislation, as well as instructions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Minister of Finance. The State Treasury Service of Ukraine performs important functions in servicing the revenues of the state and local budgets. These functions include work on the recording of budget revenues, their distribution and return, as well as accounting for these operations and control over their implementation. It is safe to say that the introduction of treasury service of state and local budgets contributed to the strengthening of discipline in the financial sphere.

Keywords: National budget, budget, budgetary law, State Treasury Service, Ministry of Finance, implementation of the budget

Євген Сергійович ДАНИЛЕНКО

к.е.н., докторант, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8787-1105>

e-mail: ye.s.danilenko@gmail.com

АНАЛІЗ РИНКУ ВЖИВАНИХ ЛЕГКОВИХ АВТОМОБІЛІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено ринок вживаних легкових автомобілів в Україні за 2017-2023 рр. Автором подано інформацію про обсяги та структуру ринку вживаних легкових автомобілів. Визначено найпопулярніші моделі вживаних легкових автомобілів за різними брендами, типами кузова та класами. Проаналізовано кількість проданих вживаних легкових автомобілів первинного імпорту та повторних реєстрацій, а також обсяги продажів вживаних гібридів та електрокарів за 2021-2023 рр. в Україні. Наведено фактори, які впливають на розвиток ринку вживаних легкових автомобілів.

Ключові слова: ринок вживаних легкових автомобілів, вживані легкові автомобілі, обсяги продажів вживаних легкових автомобілів, рейтинг вживаних легкових автомобілів, вживані екологічні легкові автомобілі

ВСТУП

Ринок вживаних легкових автомобілів є одним з найпотужніших секторів української економіки. Його наявність сприяє розвитку автомобільної промисловості, підтримці зайнятості, забезпеченню мобільності населення та стимулюванню економічного зростання. Завдяки ринку вживаних легкових автомобілів в Україні діє значна кількість робочих місць у сферах продажу, обслуговування, ремонту та страхування автомобілів. Також сприяє розвитку автосервісів, магазинів запчастин та інших підприємств, пов'язаних з обслуговуванням автомобілів. Це забезпечує робочі місця та сприяє зростанню бізнесу в цій сфері.

Особливо важливим ринок вживаних легкових автомобілів є для населення. Вживані легкові автомобілі коштують менше, ніж нові, що робить їх більш доступними для більшої частини населення. Це особливо важливо для України, де більшість покупців не можуть собі дозволити новий легковий автомобіль через фінансові обмеження. Саме ринок вживаних легкових автомобілів надає їм можливість володіти транспортним засобом для особистої мобільності або започаткування власного бізнесу, такого як таксі, доставка товарів, кур'єрські послуги тощо.

Незважаючи на те, що автомобільний ринок України останнім часом посідає одне з провідних місць в економіці країни, кількість робіт, присвячених ринку вживаних легкових автомобілів є досить обмеженою. Значна частина таких робіт містить загальні огляди ринку або аналіз функціонування певних автовиробників або конкретних автодилерів. Серед науковців та автомобільних експертів, які займаються вивченням проблематики розвитку ринку вживаних легкових автомобілів є Ю.Р. Маньківський та О.Ф. Томчук [1], Г.М. Коломієць та В.В. Глушенко [2], О. Онишук, С. Бучацький, О. Новицький [3], О. Чепіжко, А. Суворкіна, О. Ковач [4], В. Обух [5] та ін. Так, Ю.Р. Маньківський та О.Ф. Томчук проводили аналітичне дослідження ринку продажу нових і вживаних легкових автомобілів в Україні та світі, встановили тенденції розвитку ринку та вплив факторів на його зміну. Г.М. Коломієць та В.В. Глушенко здійснили оцінювання ефективності наявної протекціоністської полі-

тики України у галузі автомобілебудування та запропонували ефективні шляхи вдосконалення державного регулювання. О. Онишук, С. Бучацький, О. Новицький та інші досліджували податкове навантаження на імпорт вживаних транспортних засобів, зокрема, легкових автомобілів, аналізували структуру імпорту та податкового навантаження на вживані легкові автомобілі, складали прогноз стану вторинного ринку транспортних засобів в Україні. О. Чепіжко, А. Суворкіна, О. Ковач аналізували продажі вживаних легкових автомобілів та виробництво автотранспорту в Україні за 2012-2021 рр., порівнювали автопарк легкових та комерційних авто України з країнами ЄС. В. Обух досліджував імпорт вживаних легкових автомобілів первинних та вторинних реєстрацій в Україні.

На нашу думку, в науковому полі не вистачає досліджень, які стосуються визначення обсягу та структури ринку вживаних легкових автомобілів, попиту на різні моделі, факторів, що впливають на ринок. У більшості досліджень наводиться загальна інформація про обсяги ринку загалом або загальні продажі конкретних брендів, проте знайти інформацію про продажі модельного ряду вживаних легкових автомобілів за брендами досить проблематично. Аналіз обсягів продажів моделей різних брендів дозволяє отримати уявлення про споживчі переваги та потреби покупців. Це дає змогу виробникам адаптувати свою пропозицію до вимог ринку, задовольнити потреби покупців, планувати обсяги виробництва, приділяючи більше ресурсів та зусиль тим моделям, які є найпопулярнішими на ринку.

Зі свого боку, знання про обсяги продажів різних моделей вживаних легкових автомобілів для покупців вказує на те, що ці моделі мають високу якість, надійність та задовольняють потреби широкого кола покупців. Обсяги продажів можуть вплинути на доступність сервісного обслуговування та запчастин для конкретної моделі автомобіля. Популярні моделі, зазвичай, мають більш широкую мережу сервісних центрів та доступність запчастин, що сприяє зручності та економії часу для покупців. Крім цього, популярні моделі часто мають більшу кількість відгуків покупців, що допомагає отримати більш повну інформацію про пере-

ваги та недоліки конкретної моделі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним базисом дослідження є науково-емпіричні методи: загальнонаукові, економічного аналізу, метод структурного аналізу, кабінетних досліджень. Теоретичною основою статті є праці вітчизняних науковців, міжнародна класифікація легкових автомобілів за критеріями Європейської економічної комісії.

МЕТА статті – проаналізувати ринок вживаних легкових автомобілів в Україні, визначити найпопулярніші моделі вживаних легкових автомобілів серед покупців за 2017-2023 рр., обсяги та структури ринку вживаних легкових автомобілів, фактори, що впливають на ринок.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ринок вживаних легкових автомобілів в Україні складається з автомобілів з повторною реєстрацією та вживаних імпортованих автомобілів. Автомобілі з повторною реєстрацією – це автомобілі, які раніше зареєстровано в Україні і вони знову стали доступними для продажу після перепродажу. Ці автомобілі може бути продано власниками через приватні угоди, автодилерів, банки або лізингові компанії.

Вживані імпортовані автомобілі – це вживані автомобілі, які ввезено з-за кордону в Україну для подальшого продажу. Імпорт може бути як офіційним, здійснюваним офіційними дилерами або виробниками, так і неофіційним, коли автомобілі придбано приватними особами або через посередників. Саме ці дві категорії і формують ринок вживаних легкових автомобілів.

Проаналізувавши динаміку обсягу ринку вжива-

Таблиця 1 – Обсяг та структура ринку вживаних легкових автомобілів за 2017-2023 рр. в Україні (складено автором на підставі [3; 6])

Рік	Повторна реєстрація, од.	%	Імпорт легкових, од.	%	Обсяг ринку вживаних авто, од.
2017	619 237	90,18	67 441	9,82	686 678
2018	619 237	82,64	130 099	17,36	749 336
2019	839 013	66,42	424 152	33,58	1 263 165
2020	799 922	68,92	360 661	31,08	1 160 583
2021*	605 391	66,10	310 542	33,90	915 933
2022	723 963	62,25	439 036	37,75	1 162 999
2023**	317 508	66,45	160 294	33,55	477 802

Примітка: * обсяги продажів з травня до грудня 2021 р.; ** обсяги продажів з січня до травня 2022 р.

У 2020 р. ринок вживаних легкових автомобілів збільшився на 69,01 %. Кількість проданих на вторинному ринку легкових автомобілів становила 1 162 999 од. навпроти 686 678 од. 2017 р. Структура ринку складала: 723 963 од. (62,25 %) – продажі автомобілів з повторною реєстрацією; 439 036 од. (37,75 %) – перші реєстрації вживаних імпортованих легкових автомобілів. За 6 років відсоток імпорту легкових автомобілів підвищився з 9,82 % до 37,75 %.

Така зміна структури вторинного ринку на користь імпортованих легкових автомобілів пояснюється змінами у законодавстві наприкінці 2018 р. 25 листопада 2018 р. набрали чинності Закон України № 2611-VIII від 08.11.2018 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів» та Закон України № 2612-VIII «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України

них легкових автомобілів з 2017 р. до травня 2023 р. (рис. 1), можна зробити висновки, що впродовж цього періоду ринок вживаних легкових автомобілів України має тенденцію до зростання.

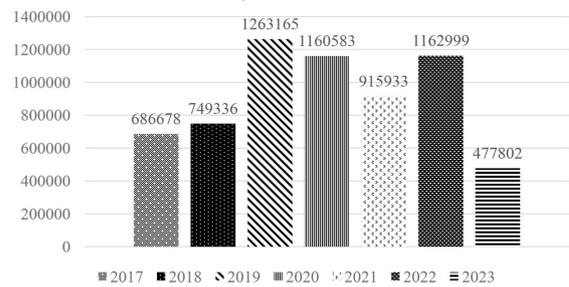

Рис. 1. Динаміка обсягу ринку вживаних легкових автомобілів за 2017-2023 рр. (побудовано автором на підставі [3; 6])

Так, у 2017 р. кількість проданих вживаних легкових автомобілів становила 686 678 од., у 2020 р. – 1 263 165 од., у 2022 р. – 1 162 999 од. За досліджуваний період обсяг ринку вживаних легкових автомобілів збільшився на 476 321 од., що становить +69,37 % порівняно з 2017 р.

Структуру ринку станом на 2017 р. подано у табл. 1: 619 237 од. (90,18 %) склали автомобілі з повторною реєстрацією, тобто ті, які перепродано всередині країни; 67 441 од. (9,82 %) становили імпортовані легкові автомобілі з першою реєстрацією. Так, у 2017 р. основою ринку вживаних легкових автомобілів стали перепродажі всередині країни, частка імпорту була незначною й не перевищувала 10 %.

щодо ввезення транспортних засобів на митну територію України». Ці закони знизили екологічні вимоги до першої реєстрації для вживаних легкових транспортних засобів з «Євро-5» до «Євро-2», запровадили нову систему нарахування акцизного податку на легкові транспортні засоби, а також створили передумови для легалізації автомобілів на іноземній реєстрації (т.зв. «євроблях»), які експлуатувались громадянами України. Варто також зазначити, що впродовж 3 міс. з дати набуття чинності згаданих законів діяв пільговий період для розмитнення вживаних легкових транспортних засобів, який передбачав зниження ставки акцизного податку на 50 % [3].

Варто звернути увагу, що основне зростання імпорту відбулося у сегменті легкових авто віком понад 5 років. Водночас на внутрішньому ринку перепродажі легкових авто віком до 5 років та авто віком понад 5 років теж показали позитивну динаміку. Інформація

про кількість проданих вживаних легкових автомобілів первинного імпорту та повторних реєстрацій за 2017-2020 рр. подано на рис. 2-3.

Рис. 2. Кількість проданих вживаних легкових автомобілів первинного імпорту за 2017-2020 рр. (побудовано автором на підставі [3])

Рис. 3. Кількість проданих вживаних легкових автомобілів повторних реєстрацій за 2017-2020 рр. (побудовано автором на підставі [3])

У 2020 р. вторинний ринок легкових транспортних засобів зменшився на 8,1 %. Загальна кількість продажів становила 1 160 583 од. Перепродажі всередині країни авто віком до 5 років зросли на 13,9 % та становили 76 037 од. (6,6 %); перепродажі авто віком понад 5 років знизилась на 6,3 % та становили 723 885 од. (62,4 %); перші реєстрації вживаних імпортованих авто віком до 5 років зросли на 50,9 % та становили 88 195 од. (7,6 %); водночас перші реєстрації вживаних імпортованих авто віком понад 5 років знизилась на 25,5 % та склали 272 466 од. (23,5 %) [3].

Так, за період 2017-2023 рр. вторинний ринок легкових авто продемонстрував стрімке зростання. У 2022 р. продано вживаних легкових автомобілів на 69,37 % більше порівняно з 2017 р. Окрему увагу варто звернути на зміни у структурі вторинного ринку: частка перепродажів всередині країни авто віком до 5 років зросла з 6,3 % у 2017 р. до 6,6 % у 2020 р.; частка перепродажів всередині країни авто віком понад 5 років знизилась з 83,9 % до 62,4 %; частка перших реєстрацій вживаних імпортованих авто віком до 5 років зросла з 5,3 % до 7,6 %; частка перших реєстрацій вживаних імпортованих авто віком понад 5 років зросла з 4,5 % до 23,5 %.

Досліджуючи структуру продажів ринку вживаних легкових автомобілів, доцільно зосередити увагу на найпопулярніших моделях. Аналіз найпопулярніших моделей дасть змогу отримати важливу інформацію про попит покупців, конкурентну ситуацію на ринку та тенденції розвитку ринку.

Для визначення найпопулярніших моделей вживаних

легкових автомобілів серед покупців за 2021-2023 рр. нами зібрано статистику ТОП-20 брендів вживаних легкових автомобілів за даними сайтів «PLANET-AVTO» [6], «AUTO.RIA» [7] і «RST» [8] та проаналізовано 620 моделей легкових автомобілів за обсягами їх продажу з травня 2021 р. до травня 2023 р.

За результатами дослідження лідером українського ринку вживаних легкових автомобілів став Volkswagen, якому вдалося реалізувати 187 679 од. за досліджуваний період. Середня вартість такого легкового автомобіля становить 469 тис. грн, що на 36 416 грн більше середньої вартості за ринком. Аналіз обсягів продажів найпопулярніших брендів вживаних легкових автомобілів за 2021-2023 рр. в Україні подано у табл. 2.

Найпопулярнішими моделями легкових автомобілів бренду Volkswagen за 2021-2023 рр. є Volkswagen Passat – 53 251 од. (4,21 % від загальної кількості проданих вживаних легкових автомобілів), Volkswagen Golf – 38 254 од. (3,02 %), Volkswagen Transporter – 16 486 од. (1,30 %), Volkswagen Jetta – 14 377 од. (1,14%), Volkswagen Caddy – 11 891 од. (0,94%). У 2022 р. порівняно з 2021 р. відбулося зростання продажів на 11,12%. За 5 міс. 2023 р. продажі легкових автомобілів Volkswagen складають 32,34 % від обсягів 2022 р.

На другому місці за кількістю проданих легкових знаходиться Renault, якому вдалося реалізувати за 2 роки 105 377 од. Середня вартість легкового автомобіля Renault складає 321 331 грн, що на 111 262 грн менше середньої вартості вживаного автомобіля досліджуваних брендів. Найпопулярнішими моделями вживаних легкових автомобілів марки Renault за 2021-2023 рр. є Renault Megane – 27 277 од. (2,16 %), Renault Kangoo – 15 062 од. (1,19%), Renault Megane Scenic – 10 612 од. (0,84%), Renault Trafic – 8 798 од. (0,70%), Renault Logan – 7 363 од. (0,58%). У 2022 р. порівняно з 2021 р. відбулося зростання попиту на легкові автомобілі Renault на 3,66%. За 5 місяців 2023 р. продажі легкових автомобілів Renault сягнули 47,58 % від обсягів 2022 р.

На третьому місці за обсягами продажів є ВАЗ, який реалізував 88 464 од. Середня вартість легковика ВАЗ становить 71 365 грн. Найпопулярнішими моделями легковиків бренду ВАЗ є ВАЗ 21099 – 8 279 од. (0,65 %), ВАЗ 2107 – 6770 од. (0,53 %), ВАЗ 21093 – 6501 од. (0,51 %), ВАЗ 21063 – 6 209 од. (0,49 %), ВАЗ 21043 – 3 828 од. (0,30 %). Темп приросту за 2022-2021 рр. склав -41,73%, що свідчить про зменшення попиту на автомобілі ВАЗ. За 5 місяців 2023 р. продажі легкових автомобілів цього бренду сягнули 43,04% від обсягів 2022 р.

Четверте місце належить бренду Skoda – реалізовано 87 784 од. за 2021-2023 рр. Середня вартість легковика складає 393 229 грн, що на 39 364 грн менше середньої вартості вживаного легковика. Найпопулярнішими моделями автомобілів бренду Skoda є Skoda Octavia – 49 108 од. (3,88 %), Skoda Fabia – 22 549 од. (1,78 %), Skoda Superb – 8 605 од. (0,68 %), Skoda Rapid – 2 159 од. (0,17 %), Skoda Roomster – 1 572 од. (0,12 %). У 2022 р. порівняно з 2021 р. відбулося зростання продажів автомобілів Skoda на 0,12 %. За 5 місяців 2023 р. продажі легкових автомобілів Skoda сягнули 45,41 % від обсягів 2022 р.

Таблиця 2 – Аналіз обсягів продажів найпопулярніших брендів вживаних легковиків за 2021-2023 рр. в Україні (складено автором на підставі [6-8])

Рейтинг	Назва бренду	Обсяги продажів за роками, одиниць						Загальна кількість продажів за 2021-2023 рр.	%	Темп приросту за 2022/2021 рр., %	Темп приросту за 2023/2022 рр., %	Середня вартість легкового автомобіля, грн., станом на 19.06.2023 р.
		2021*	%	2022	%	2023**	%					
1	Volkswagen	75964	14,96	84413	16,51	27302	11,07	187679	14,83	11,12	-67,66	469 009
2	Renault	41653	8,20	43177	8,45	20547	8,33	105377	8,33	3,66	-52,41	321 331
3	ВАЗ	48249	9,50	28114	5,50	12101	4,91	88464	6,99	-41,73	-56,96	71 365
4	Skoda	35745	7,04	35788	7,00	16251	6,59	87784	6,94	0,12	-54,59	393 229
5	Ford	38571	7,59	33360	6,53	14979	6,08	86910	6,87	-13,51	-55,10	360 141
6	Toyota	26014	5,12	32583	6,37	15553	6,31	74150	5,86	25,25	-52,27	614 503
7	Opel	26909	5,30	31032	6,07	12778	5,18	70719	5,59	15,32	-58,82	237 405
8	Hyundai	30424	5,99	27362	5,35	12845	5,21	70631	5,58	-10,06	-53,06	373 348
9	Audi	18588	3,66	25579	5,00	15817	6,42	59984	4,74	37,61	-38,16	1 411 769
10	Nissan	24692	4,86	23924	4,68	10880	4,41	59496	4,70	-3,11	-54,52	330 216
11	BMW	19795	3,90	23640	4,62	11446	4,64	54881	4,34	19,42	-51,58	951 586
12	Chevrolet	20612	4,06	19557	3,83	11331	4,60	51500	4,07	-5,12	-42,06	440 522
13	Kia	16551	3,26	17287	3,38	11554	4,69	45392	3,59	4,45	-33,16	367 528
14	Mitsubishi	15210	2,99	15927	3,12	9776	3,97	40913	3,23	4,71	-38,62	217 583
15	Mercedes-Benz	15646	3,08	16750	3,28	7851	3,18	40247	3,18	7,06	-53,13	784 804
16	Daewoo	14508	2,86	10665	2,09	10041	4,07	35214	2,78	-26,49	-5,85	131 974
17	Peugeot	12402	2,44	13789	2,70	8515	3,45	34706	2,74	11,18	-38,25	257 575
18	Honda	9998	1,97	11180	2,19	6988	2,83	28166	2,23	11,82	-37,50	428 945
19	Citroën	8278	1,63	9221	1,80	5288	2,14	22787	1,80	11,39	-42,65	267 608
20	Fiat	8057	1,59	7856	1,54	4688	1,90	20601	1,63	-2,49	-40,33	221 416
	Підсумок:	507866	100,00	511204	100,00	246531	100,00	1265601	100,00	0,66	-51,77	432 593

Примітка: *обсяги продажів з травня до грудня 2021 р.; ** обсяги продажів з січня до травня 2023 р.

Найпопулярнішими типами кузова вживаних легкових автомобілів є седани – 56 3577 од. (44,53 %), хетчбеки – 25 0515 од. (19,79 %), кросовери – 112 397 од. (8,88 %), позашляховики – 107 256 од. (8,47%) та мінівени – 107 003 од. (8,45%). Інформацію про найбільш популярні типи кузова подано на рис. 4.

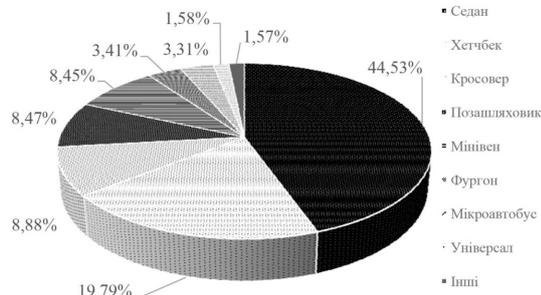

Рис. 4. Найбільш популярні типи кузова вживаних легкових автомобілів за 2021-2023 рр. в Україні (побудовано автором на підставі [6])

Найбільш популярними седанами за 2021-2023 рр. стали Volkswagen Passat – 53 251 од. (4,21%), Skoda Octavia – 49 108 од. (3,88%), Ford Focus – 27 569 од. (2,18%), Renault Megane – 27 277 од. (2,16%), Daewoo Lanos – 22 408 од. (1,77%), Chevrolet Aveo – 21 230 од.

(1,68%), Toyota Camry – 20 307 од. (1,60%).

Загальний рейтинг найпопулярніших моделей вживаних легкових автомобілів за 2021-2023 рр. в Україні подано у табл. 3.

Найпопулярнішою моделлю вживаних легкових автомобілів в Україні став Volkswagen Passat – впродовж 2 років продано 53 251 од. (4,21 %). На другому місці є автомобіль Skoda Octavia, обсяги продажів якого становили 49 108 од. (3,88 %). На третьому місці – Volkswagen Golf – 38 254 од. (3,02 %). На четвертому місці знаходиться Ford Focus – 27 569 од. (2,18 %). На п'ятому – Renault Megane – 27 277 од. (2,16 %).

Найбільшим попитом за 2021-2023 рр. користуються хетчбеки Volkswagen Golf – 38 254 од. (3,02 %), Skoda Fabia – 22 549 од. (1,78 %), Opel Astra – 20 554 од. (1,62 %), Chevrolet Lacetti – 11 905 од. (0,94 %), Ford Fusion – 11 882 од. (0,94 %).

Серед кросоверів за 2021-2023 рр. найбільшим попитом користуються Mitsubishi Outlander – 11 974 од. (0,95 %), Hyundai Tucson – 11 019 од. (0,87 %), Volkswagen Touareg – 9 249 од. (0,73 %), Hyundai Santa Fe – 9 137 од. (0,72 %), Nissan Qashqai – 8 446 од. (0,67 %), Nissan Rogue – 8 418 од. (0,67 %), Volkswagen Tiguan – 7 887 од. (0,62 %), Honda CR-V – 7 083 од. (0,56 %), Audi Q7 – 6 166 од. (0,49 %).

Таблиця 3 – Аналіз обсягів продажів найпопулярніших моделей вживаних легковиків за 2021-2023 рр. в Україні (складено автором на підставі [6-8])

Рейтинг	Назва моделі	Тип кузова	Обсяги продажів за роками, одиниць								Темп приросту за 2022 /2021 рр., %	Темп приросту за 2023/2022 рр., %	Середня вартість легкового автомобіля, грн., станом на 19.06.2023 р.
			2021*	%	2022	%	2023*	%	Загальна кількість продажів за 2021-2023 рр.	%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Volkswagen Passat	Седан	21775	4,29	23827	4,66	7649	3,10	53251	4,21	9,42	-67,90	314 900
2	Skoda Octavia	Седан	19946	3,93	20042	3,92	9120	3,70	49108	3,88	0,48	-54,50	282 532
3	Volkswagen Golf	Хетчбек	14472	2,85	18072	3,54	5710	2,32	38254	3,02	24,88	-68,40	227 822
4	Ford Focus	Седан	11539	2,27	11151	2,18	4879	1,98	27569	2,18	-3,36	-56,25	253 223
5	Renault Megane	Седан	10516	2,07	11461	2,24	5300	2,15	27277	2,16	8,99	-53,76	249 853
6	Skoda Fabia	Хетчбек	9361	1,84	9193	1,80	3995	1,62	22549	1,78	-1,79	-56,54	176 783
7	Daewoo Lanos	Седан	9220	1,82	6791	1,33	6397	2,59	22408	1,77	-26,34	-5,80	97 708
8	Chevrolet Aveo	Седан	8741	1,72	7950	1,56	4539	1,84	21230	1,68	-9,05	-42,91	145 524
9	Opel Astra	Хетчбек	7752	1,53	9003	1,76	3799	1,54	20554	1,62	16,14	-57,80	196 647
10	Toyota Camry	Седан	8413	1,66	7826	1,53	4068	1,65	20307	1,60	-6,98	-48,02	428 984
11	Audi A6	Седан	5359	1,06	7832	1,53	4668	1,89	17859	1,41	46,15	-40,40	320 770
12	BMW 5-Series	Седан	6271	1,23	7018	1,37	3440	1,40	16729	1,32	11,91	-50,98	393 263
13	Volkswagen Transporter	Мікроавтобус	7361	1,45	6852	1,34	2273	0,92	16486	1,30	-6,91	-66,83	287 788
14	Audi A4	Седан	4169	0,82	6910	1,35	4146	1,68	15225	1,20	65,75	-40,00	294 732
15	Renault Kangoo	Мінівен	6621	1,30	5832	1,14	2609	1,06	15062	1,19	-11,92	-55,26	219 515
16	Hyundai Sonata	Седан	6559	1,29	5527	1,08	2671	1,08	14757	1,17	-15,73	-51,67	354 942
17	Volkswagen Jetta	Седан	6467	1,27	5912	1,16	1998	0,81	14377	1,14	-8,58	-66,20	351 122
18	Mitsubishi Lancer	Седан	5537	1,09	5488	1,07	3298	1,34	14323	1,13	-0,88	-39,91	204 379
19	BMW 3-Series	Седан	4897	0,96	6468	1,27	2942	1,19	14307	1,13	32,08	-54,51	293 609
20	BMW X5	Позашляховик	4980	0,98	6188	1,21	3020	1,22	14188	1,12	24,26	-51,20	745 032
21	Mitsubishi Outlander	Кросовер	4320	0,85	4621	0,90	3033	1,23	11974	0,95	6,97	-34,36	411 801
22	Chevrolet Lacetti	Хетчбек	4799	0,94	4524	0,88	2582	1,05	11905	0,94	-5,73	-42,93	164 966
23	Volkswagen Caddy	Мінівен	5548	1,09	4769	0,93	1574	0,64	11891	0,94	-14,04	-67,00	290 671
24	Ford Fusion	Хетчбек	5316	1,05	4462	0,87	2104	0,85	11882	0,94	-16,06	-52,85	416 568
25	Opel Vectra	Хетчбек	4439	0,87	4814	0,94	1938	0,79	11191	0,88	8,45	-59,74	133 390
26	Hyundai Tucson	Кросовер	4453	0,88	4553	0,89	2013	0,82	11019	0,87	2,25	-55,79	332 744
27	Opel Zafira	Мінівен	3704	0,73	5308	1,04	1959	0,79	10971	0,87	43,30	-63,09	225 886
28	Mercedes-Benz Sprinter	Мікроавтобус	3978	0,78	4290	0,84	2492	1,01	10760	0,85	7,84	-41,91	468 921
29	Renault Megane Scenic	Мінівен	3507	0,69	4936	0,97	2169	0,88	10612	0,84	40,75	-56,06	228 531
30	Hyundai Accent	Седан	4694	0,92	3805	0,74	1813	0,74	10312	0,81	-18,94	-52,35	216 385
31	Ford Transit	Фургон	5038	0,99	3799	0,74	1394	0,57	10231	0,81	-24,59	-63,31	260 844
32	Toyota Corolla	Седан	4398	0,87	3889	0,76	1873	0,76	10160	0,80	-11,57	-51,84	265 259
33	Ford Fiesta	Хетчбек	4572	0,90	3601	0,70	1820	0,74	9993	0,79	-21,24	-49,46	237 075
34	Honda Accord	Седан	3466	0,68	3831	0,75	2363	0,96	9660	0,76	10,53	-38,32	342 522

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
35	Mercedes-Benz Vito	Фургон	4419	0,87	3647	0,71	1532	0,62	9598	0,76	-17,47	-57,99	295 594
36	Kia Sportage	Позашляховик	3232	0,64	3727	0,73	2500	1,01	9459	0,75	15,32	-32,92	500 312
37	Volkswagen Touareg	Кросовер	3427	0,67	4356	0,85	1466	0,59	9249	0,73	27,11	-66,35	717 637
38	Hyundai Santa Fe	Кросовер	3756	0,74	3709	0,73	1672	0,68	9137	0,72	-1,25	-54,92	472 267
39	Mercedes-Benz E-Class	Седан	3072	0,60	3882	0,76	1905	0,77	8859	0,70	26,37	-50,93	260 456
40	Renault Trafic	Мікроавтобус	3855	0,76	3366	0,66	1577	0,64	8798	0,70	-12,68	-53,15	362 721
41	Skoda Superb	Універсал	3406	0,67	3534	0,69	1665	0,68	8605	0,68	3,76	-52,89	387 239
42	Nissan Qashqai	Кросовер	3321	0,65	3404	0,67	1721	0,70	8446	0,67	2,50	-49,44	398 334
43	Toyota Land Cruiser	Позашляховик	3321	0,65	3442	0,67	1660	0,67	8423	0,67	3,64	-51,77	1 223 643
44	Nissan Rogue	Кросовер	3756	0,74	3164	0,62	1498	0,61	8418	0,67	-15,76	-52,65	573 601
45	Volkswagen Touran	Компактвен	2729	0,54	4352	0,85	1204	0,49	8285	0,65	59,47	-72,33	280 084
46	BA3 21099	Седан	4469	0,88	2691	0,53	1119	0,45	8279	0,65	-39,79	-58,42	71 687
47	Volkswagen Polo	Седан	3594	0,71	3485	0,68	1199	0,49	8278	0,65	-3,03	-65,60	207 890
48	Hyundai Elantra	Седан	3618	0,71	2865	0,56	1430	0,58	7913	0,63	-20,81	-50,09	341 342
49	Volkswagen Tiguan	Кросовер	3233	0,64	3515	0,69	1139	0,46	7887	0,62	8,72	-67,60	583 954
50	Fiat Doblo	Фургон	3251	0,64	2707	0,53	1723	0,70	7681	0,61	-16,73	-36,35	189 593
51	Opel Vivaro	Мінівен	3130	0,62	3130	0,61	1419	0,58	7679	0,61	0,00	-54,66	335 523
52	Renault Logan	Седан	2927	0,58	2809	0,55	1627	0,66	7363	0,58	-4,03	-42,08	224 746
53	Toyota Avensis	Седан	2725	0,54	3284	0,64	1308	0,53	7317	0,58	20,51	-60,17	259 266
54	Honda Civic	Седан	2678	0,53	2800	0,55	1691	0,69	7169	0,57	4,56	-39,61	234 867
55	Renault Master	Фургон	2630	0,52	2853	0,56	1643	0,67	7126	0,56	8,48	-42,41	552 783
56	Honda CR-V	Кросовер	2515	0,50	2794	0,55	1774	0,72	7083	0,56	11,09	-36,51	498 719
57	Toyota RAV4	Позашляховик	622	0,12	4191	0,82	1958	0,79	6771	0,54	573,79	-53,28	621 251
58	BA3 2107	Седан	3829	0,75	2032	0,40	909	0,37	6770	0,53	-46,93	-55,27	50 776
59	Citroën C4	Хетчбек	2210	0,44	2765	0,54	1576	0,64	6551	0,52	25,11	-43,00	224 955
60	BA3 21093	Хетчбек	3595	0,71	2046	0,40	860	0,35	6501	0,51	-43,09	-57,97	58 400
61	Kia Ceed	Хетчбек	2281	0,45	2453	0,48	1563	0,63	6297	0,50	7,54	-36,28	235 828
62	BA3 21063	Седан	3667	0,72	1821	0,36	721	0,29	6209	0,49	-50,34	-60,41	48 737
63	Audi Q7	Кросовер	2043	0,40	2458	0,48	1665	0,68	6166	0,49	20,31	-32,26	992 247
64	Ford Mondeo	Седан	2504	0,49	2460	0,48	1115	0,45	6079	0,48	-1,76	-54,67	216 279
65	Nissan Leaf	Хетчбек	2245	0,44	2768	0,54	1013	0,41	6026	0,48	23,30	-63,40	390 948
66	Kia Sorento	Позашляховик	1952	0,38	2417	0,47	1543	0,63	5912	0,47	23,82	-36,16	485 152
67	Citroën Berlingo	Мінівен	2316	0,46	2180	0,43	1176	0,48	5672	0,45	-5,87	-46,06	193 625
68	Nissan X-trail	Позашляховик	2161	0,43	2289	0,45	1065	0,43	5515	0,44	5,92	-53,47	395 970
69	Renault Laguna	Хетчбек	1820	0,36	2206	0,43	945	0,38	4971	0,39	21,21	-57,16	193 294
70	Kia Cerato	Седан	1935	0,38	1725	0,34	1184	0,48	4844	0,38	-10,85	-31,36	191 572
71	Kia Rio	Седан	1800	0,35	1724	0,34	1221	0,50	4745	0,37	-4,22	-29,18	234 257
72	Peugeot Partner	Мінівен	1896	0,37	1777	0,35	1053	0,43	4726	0,37	-6,28	-40,74	177 687
73	Renault Duster	Кросовер	1996	0,39	1669	0,33	1000	0,41	4665	0,37	-16,38	-40,08	478 222
74	Toyota Land Cruiser Prado	Позашляховик	1678	0,33	1852	0,36	964	0,39	4494	0,36	10,37	-47,95	815 006
75	Daewoo Matiz	Хетчбек	1718	0,34	1362	0,27	1357	0,55	4437	0,35	-20,72	-0,37	100 751
76	Peugeot 308	Хетчбек	1530	0,30	1770	0,35	1090	0,44	4390	0,35	15,69	-38,42	259 404
77	Nissan Juke	Кросовер	1771	0,35	1731	0,34	874	0,35	4376	0,35	-2,26	-49,51	426 189
78	Ford Escape	Позашляховик	1840	0,36	1656	0,32	843	0,34	4339	0,34	-10,00	-49,09	504 320

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
79	Hyundai Getz	Хетчбек	1868	0,37	1650	0,32	813	0,33	4331	0,34	-11,67	-50,73	165 915
80	Audi Q5	Кросовер	1301	0,26	1759	0,34	1270	0,52	4330	0,34	35,20	-27,80	737 271
81	Opel Omega	Седан	1926	0,38	1664	0,33	652	0,26	4242	0,34	-13,60	-60,82	89 076
82	Hyundai i30	Хетчбек	1742	0,34	1674	0,33	745	0,30	4161	0,33	-3,90	-55,50	252 594
83	BA3 21043	Хетчбек	2139	0,42	1193	0,23	496	0,20	3828	0,30	-44,23	-58,42	48 640
84	BMW X3	Позашляховик	1378	0,27	1589	0,31	835	0,34	3802	0,30	15,31	-47,45	670 639
85	Audi A3	Хетчбек	1112	0,22	1619	0,32	1045	0,42	3776	0,30	45,59	-35,45	431 819
86	Mercedes-Benz C-Class	Седан	1323	0,26	1621	0,32	768	0,31	3712	0,29	22,52	-52,62	283 744
87	Renault Scenic	Мінівен	1415	0,28	1478	0,29	630	0,26	3523	0,28	4,45	-57,37	221 132
88	Renault Clio	Хетчбек	1436	0,28	1402	0,27	679	0,28	3517	0,28	-2,37	-51,57	195 974
89	BA3 21104	Седан	1772	0,35	1141	0,22	536	0,22	3449	0,27	-35,61	-53,02	91 500
90	BA3 2108	Хетчбек	1902	0,37	1078	0,21	429	0,17	3409	0,27	-43,32	-60,20	41 730
91	BA3 2109	Хетчбек	1909	0,38	1072	0,21	402	0,16	3383	0,27	-43,84	-62,50	55 906
92	Daewoo Nexia	Седан	1431	0,28	969	0,19	897	0,36	3297	0,26	-32,29	-7,43	77 648
93	Opel Insignia	Седан	1200	0,24	1415	0,28	679	0,28	3294	0,26	17,92	-52,01	333 422
94	Daewoo Sens	Седан	1386	0,27	978	0,19	911	0,37	3275	0,26	-29,44	-6,85	83 145
95	BA3 217030	Седан	1742	0,34	1094	0,21	430	0,17	3266	0,26	-37,20	-60,69	123 717
96	Mitsubishi Pajero	Позашляховик	1164	0,23	1319	0,26	778	0,32	3261	0,26	13,32	-41,02	375 927
97	Kia Optima	Седан	1269	0,25	1178	0,23	794	0,32	3241	0,26	-7,17	-32,60	401 066
98	Nissan Note	Хетчбек	1406	0,28	1248	0,24	571	0,23	3225	0,25	-11,24	-54,25	218 101
99	Nissan Almera	Седан	1419	0,28	1258	0,25	547	0,22	3224	0,25	-11,35	-56,52	147 318
100	BA3 2121	Позашляховик	1661	0,33	1089	0,21	470	0,19	3220	0,25	-34,44	-56,84	112 470
101	Chevrolet Cruze	Седан	1222	0,24	1222	0,24	712	0,29	3156	0,25	0,00	-41,73	283 838
102	Opel Combo	Мінівен	1312	0,26	1245	0,24	538	0,22	3095	0,24	-5,11	-56,79	162 111
103	Ford Kuga	Позашляховик	1459	0,29	1068	0,21	519	0,21	3046	0,24	-26,80	-51,40	502 764
104	Volkswagen LT	Мікроавтобус	1272	0,25	1253	0,25	477	0,19	3002	0,24	-1,49	-61,93	272 656
105	BA3 21101	Седан	1507	0,30	900	0,18	476	0,19	2883	0,23	-40,28	-47,11	63 733
106	BA3 210994-20	Седан	1446	0,28	931	0,18	430	0,17	2807	0,22	-35,62	-53,81	91 500
107	Volkswagen Crafter	Мікроавтобус	1093	0,22	1207	0,24	504	0,20	2804	0,22	10,43	-58,24	631 766
108	Peugeot 307	Хетчбек	897	0,18	1221	0,24	685	0,28	2803	0,22	36,12	-43,90	160 914
109	Renault Sandero	Хетчбек	1063	0,21	1121	0,22	573	0,23	2757	0,22	5,46	-48,88	297 123
110	Nissan Micra	Хетчбек	1178	0,23	1083	0,21	487	0,20	2748	0,22	-8,06	-55,03	178 377
111	Ford C-Max	Мінівен	1069	0,21	1164	0,23	447	0,18	2680	0,21	8,89	-61,60	255 220
112	BA3 211540	Седан	1321	0,26	918	0,18	422	0,17	2661	0,21	-30,51	-54,03	110 900
113	Peugeot 3008	Кросовер	826	0,16	1109	0,22	725	0,29	2660	0,21	34,26	-34,63	351 755
114	Volkswagen CC	Седан	1064	0,21	1218	0,24	374	0,15	2656	0,21	14,47	-69,29	406 307
115	Chevrolet Niva	Позашляховик	1125	0,22	940	0,18	566	0,23	2631	0,21	-16,44	-39,79	173 310
116	Nissan Primera	Седан	1109	0,22	1012	0,20	416	0,17	2537	0,20	-8,75	-58,89	127 866
117	BA3 21061	Седан	1527	0,30	735	0,14	273	0,11	2535	0,20	-51,87	-62,86	38 900
118	Fiat Scudo	Мінівен	1017	0,20	969	0,19	545	0,22	2531	0,20	-4,72	-43,76	166 288
119	Toyota Auris	Хетчбек	1030	0,20	1007	0,20	452	0,18	2489	0,20	-2,23	-55,11	310 449
120	Opel Corsa	Хетчбек	911	0,18	1069	0,21	490	0,20	2470	0,20	17,34	-54,16	164 954
121	Audi 100	Седан	1043	0,21	944	0,18	465	0,19	2452	0,19	-9,49	-50,74	87 273
122	BA3 21070	Седан	1369	0,27	735	0,14	338	0,14	2442	0,19	-46,31	-54,01	54 500

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
123	Peugeot Expert	Мінівен	1015	0,20	894	0,17	522	0,21	2431	0,19	-11,92	-41,61	186 835
124	Audi 80	Седан	1059	0,21	879	0,17	443	0,18	2381	0,19	-17,00	-49,60	78 287
125	Volkswagen Bora	Седан	848	0,17	1170	0,23	350	0,14	2368	0,19	37,97	-70,09	159 612
126	Mercedes-Benz M-Class	Позашляховик	842	0,17	1039	0,20	470	0,19	2351	0,19	23,40	-54,76	540 524
127	Toyota Highlander	Позашляховик	991	0,20	890	0,17	457	0,19	2338	0,18	-10,19	-48,65	903 832
128	Mitsubishi Colt	Хетчбек	829	0,16	907	0,18	554	0,22	2290	0,18	9,41	-38,92	160 265
129	BA3 21150	Седан	1195	0,24	704	0,14	352	0,14	2251	0,18	-41,09	-50,00	48 700
130	Fiat Ducato	Фургон	717	0,14	939	0,18	573	0,23	2229	0,18	30,96	-38,98	258 308
131	Nissan Tiida	Позашляховик	961	0,19	874	0,17	380	0,15	2215	0,18	-9,05	-56,52	226 582
132	Peugeot 301	Седан	825	0,16	822	0,16	566	0,23	2213	0,17	-0,36	-31,14	287 576
133	BMW X6	Позашляховик	898	0,18	858	0,17	439	0,18	2195	0,17	-4,45	-48,83	1 192 909
134	Peugeot 207	Хетчбек	754	0,15	869	0,17	568	0,23	2191	0,17	15,25	-34,64	187 401
135	BA3 21114	Універсал	1126	0,22	746	0,15	293	0,12	2165	0,17	-33,75	-60,72	87 600
136	Skoda Rapid	Седан	898	0,18	849	0,17	412	0,17	2159	0,17	-5,46	-51,47	300 293
137	Peugeot 206	Седан	771	0,15	844	0,17	533	0,22	2148	0,17	9,47	-36,85	135 693
138	Chevrolet Nubira	Седан	822	0,16	822	0,16	459	0,19	2103	0,17	0,00	-44,16	174 955
139	Kia K5	Седан	847	0,17	741	0,14	506	0,21	2094	0,17	-12,51	-31,71	375 648
140	Citroën C3	Хетчбек	673	0,13	845	0,17	564	0,23	2082	0,16	25,56	-33,25	191 143
141	Chevrolet Captiva	Кросовер	654	0,13	891	0,17	507	0,21	2052	0,16	36,24	-43,10	340 670
142	BMW X1	Кросовер	831	0,16	809	0,16	389	0,16	2029	0,16	-2,65	-51,92	585 588
143	Citroën Jumpy	Мінівен	753	0,15	763	0,15	429	0,17	1945	0,15	1,33	-43,77	189 981
144	Mitsubishi Galant	Седан	787	0,15	729	0,14	402	0,16	1918	0,15	-7,37	-44,86	120 545
145	Opel Meriva	Мінівен	621	0,12	910	0,18	366	0,15	1897	0,15	46,54	-59,78	182 120
146	Hyundai ix35	Кросовер	804	0,16	741	0,14	347	0,14	1892	0,15	-7,84	-53,17	463 064
147	BA3 210700-20	Седан	1019	0,20	564	0,11	276	0,11	1859	0,15	-44,65	-51,06	42 800
148	Opel Kadett	Хетчбек	729	0,14	925	0,18	168	0,07	1822	0,14	26,89	-81,84	39 807
149	BA3 2101	Седан	1151	0,23	496	0,10	171	0,07	1818	0,14	-56,91	-65,52	25 053
150	BA3 11183	Седан	902	0,18	640	0,13	276	0,11	1818	0,14	-29,05	-56,88	101 223
151	Kia Magentis	Седан	690	0,14	647	0,13	471	0,19	1808	0,14	-6,23	-27,20	218 039
152	Mitsubishi L 200	Пікап	540	0,11	790	0,15	461	0,19	1791	0,14	46,30	-41,65	467 476
153	BA3 21124	Хетчбек	825	0,16	618	0,12	294	0,12	1737	0,14	-25,09	-52,43	54 361
154	Nissan Maxima	Седан	774	0,15	638	0,12	296	0,12	1708	0,13	-17,57	-53,61	146 510
155	Peugeot 5008	Універсал	519	0,10	763	0,15	420	0,17	1702	0,13	47,01	-44,95	311 359
156	Audi A8	Седан	579	0,11	650	0,13	433	0,18	1662	0,13	12,26	-33,38	640 733
157	BA3 21154	Седан	843	0,17	533	0,10	281	0,11	1657	0,13	-36,77	-47,28	97 300
158	Kia Soul	Кросовер	621	0,12	644	0,13	391	0,16	1656	0,13	3,70	-39,29	400 239
159	Ford Edge	Кросовер	689	0,14	596	0,12	356	0,14	1641	0,13	-13,50	-40,27	701 801
160	Mercedes-Benz S-Class	Седан	748	0,15	506	0,10	355	0,14	1609	0,13	-32,35	-29,84	530 105
161	BA3 2106	Седан	1004	0,20	486	0,10	108	0,04	1598	0,13	-51,59	-77,78	34 052
162	BA3 21213	Позашляховик	687	0,14	633	0,12	269	0,11	1589	0,13	-7,86	-57,50	123 717
163	BA3 21112	Універсал	836	0,16	526	0,10	217	0,09	1579	0,12	-37,08	-58,75	83 700
164	Skoda Roomster	Універсал	684	0,13	618	0,12	270	0,11	1572	0,12	-9,65	-56,31	200 932
165	Volkswagen Golf Plus	Компактвен	462	0,09	819	0,16	273	0,11	1554	0,12	77,27	-66,67	240 743
166	Chevrolet Epica	Седан	636	0,13	553	0,11	342	0,14	1531	0,12	-13,05	-38,16	198 701

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
167	Opel Movano	Фургон	520	0,10	620	0,12	372	0,15	1512	0,12	19,23	-40,00	495 333
168	Peugeot 407	Універсал	467	0,09	654	0,13	368	0,15	1489	0,12	40,04	-43,73	182 821
169	Nissan Murano	Позашляховик	597	0,12	587	0,11	283	0,11	1467	0,12	-1,68	-51,79	494 033
170	Toyota Yaris	Хетчбек	112	0,02	929	0,18	422	0,17	1463	0,12	729,46	-54,57	231 989
171	Audi A5	Купе	435	0,09	567	0,11	398	0,16	1400	0,11	30,34	-29,81	584 696
172	Peugeot Boxer	Фургон	511	0,10	528	0,10	345	0,14	1384	0,11	3,33	-34,66	319 803
173	Renault Dokker	Мінівен	650	0,13	496	0,10	229	0,09	1375	0,11	-23,69	-53,83	350 246
174	Mitsubishi Grandis	Мінівен	486	0,10	512	0,10	331	0,13	1329	0,11	5,35	-35,35	247 217
175	Mercedes-Benz A-Class	Хетчбек	258	0,05	919	0,18	132	0,05	1309	0,10	256,20	-85,64	170 371
176	Peugeot 508	Седан	432	0,09	522	0,10	318	0,13	1272	0,10	20,83	-39,08	358 651
177	Skoda Kodiaq	Позашляховик	396	0,08	566	0,11	276	0,11	1238	0,10	42,93	-51,24	1 188 358
178	Citroën C5	Седан	391	0,08	533	0,10	305	0,12	1229	0,10	36,32	-42,78	240 754
179	Ford Sierra	Седан	646	0,13	404	0,08	147	0,06	1197	0,09	-37,46	-63,61	44 080
180	BA3 21013	Седан	1017	0,20	126	0,02	51	0,02	1194	0,09	-87,61	-59,52	39 365
181	Renault Koleos	Позашляховик	406	0,08	526	0,10	262	0,11	1194	0,09	29,56	-50,19	390 509
182	Chevrolet Volt	Хетчбек	463	0,09	492	0,10	239	0,10	1194	0,09	6,26	-51,42	550 506
183	Mitsubishi ASX	Кросовер	468	0,09	449	0,09	274	0,11	1191	0,09	-4,06	-38,98	421 279
184	Fiat Punto	Хетчбек	442	0,09	461	0,09	275	0,11	1178	0,09	4,30	-40,35	159 439
185	BA3 2105	Седан	797	0,16	367	0,07	0,00	0,00	1164	0,09	-53,95	100,00	29 746
186	Citroën Jumper	Мінівен	427	0,08	467	0,09	260	0,11	1154	0,09	9,37	-44,33	248 752
187	Toyota Prius	Хетчбек	109	0,02	739	0,14	285	0,12	1133	0,09	577,98	-61,43	425 310
188	Renault Fluence	Седан	487	0,10	435	0,09	195	0,08	1117	0,09	-10,68	-55,17	272 264
189	Citroën C-Elysee	Хетчбек	500	0,10	361	0,07	254	0,10	1115	0,09	-27,80	-29,64	258 037
190	Volkswagen Sharan	Мінівен	361	0,07	551	0,11	198	0,08	1110	0,09	52,63	-64,07	237 962
191	Toyota RAV-4 Hybrid	Позашляховик	70	0,01	691	0,14	346	0,14	1107	0,09	887,14	-49,93	1 268 162
192	BA3 21074	Седан	622	0,12	256	0,05	227	0,09	1105	0,09	-58,84	-11,33	67 482
193	Kia Carens	Мінівен	415	0,08	420	0,08	268	0,11	1103	0,09	1,20	-36,19	228 445
194	Ford Mustang	Седан	480	0,09	379	0,07	235	0,10	1094	0,09	-21,04	-37,99	700 029
195	Renault Clio Symbol	Седан	526	0,10	377	0,07	187	0,08	1090	0,09	-28,33	-50,40	119 156
196	Hyundai i10	Хетчбек	461	0,09	419	0,08	198	0,08	1078	0,09	-9,11	-52,74	208 111
197	Hyundai Matrix	Мінівен	505	0,10	389	0,08	175	0,07	1069	0,08	-22,97	-55,01	162 374
198	Daewoo Nubira	Хетчбек	448	0,09	323	0,06	296	0,12	1067	0,08	-27,90	-8,36	89 874
199	Renault Espace	Мінівен	350	0,07	508	0,10	206	0,08	1064	0,08	45,14	-59,45	225 360
200	Nissan Primastar	Мінівен	474	0,09	389	0,08	198	0,08	1061	0,08	-17,93	-49,10	282 918
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
620	Citroën E-C4	Седан	-	0,00	-	0,00	1	0,00	1	0,00	-	-	998 323
	Підсумок:		507866	100	511204	100,00	246531	100,00	1265601	100	0,66	-51,77	

Примітка: *обсяги продажів з травня по грудень 2021 р.; **обсяги продажів з січня по травень 2023 р.

Найпопулярнішими позашляховиками за 2021-2023 рр. стали BMW X5 – 14 188 од. (1,12%), Kia Sportage – 9 459 од. (0,75%), Toyota Land Cruiser – 8 423 од. (0,67%), Toyota RAV4 – 6 771 од. (0,54%), Kia Sorento – 5 912 од. (0,47%), Nissan X-trail – 5 515 од. (0,44%), Toyota Land Cruiser Prado – 4 494 од. (0,36%), Ford Escape – 4 339 од. (0,34%).

Серед мінівенів найбільш популярними моделями

за 2021-2023 рр. є Renault Kangoo – 15 062 од. (1,19 %), Volkswagen Caddy – 11 891 од. (0,94 %), Opel Zafira – 10 971 од. (0,87 %), Renault Megane Scenic – 10 612 од. (0,84 %), Opel Vivaro – 7 679 од. (0,61 %), Citroën Berlingo – 5 672 од. (0,45 %), Peugeot Partner – 4 726 од. (0,37 %), Renault Scenic – 3 523 од. (0,28 %), Opel Combo – 3 095 од. (0,24%), Ford C-Max – 2 680 од. (0,21%).

Серед різних типів класів легкових автомобілів най-

більшим попитом користуються легковики середнього та комфорт класів. Попит на легковики середнього класу складає 568 993 од. (44,96 %), на автомобілі комфорт класу – 376 905 од. (29,78 %). Інформацію про обсяги продажів вживаних легкових автомобілів різних типів класів подано на рис. 5.

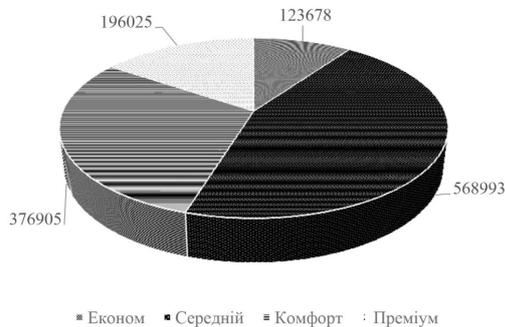

Рис. 5. Обсяги продажів вживаних легкових автомобілів різних типів класів (побудовано автором на підставі [6-8])

Найпопулярнішими вживаними легковими автомобілями середнього класу є Skoda Octavia – 49 108 од. (3,88 %), Renault Megane – 27 277 од. (2,16 %), Skoda Fabia – 22 549 од. (1,78 %), Chevrolet Aveo – 21 230 од. (1,68 %), Opel Astra – 20 554 од. (1,62 %).

Серед автомобілів комфорт класу найбільший обсяг продажів припадає на Volkswagen Passat – 53 251 од. (4,21 %), Volkswagen Golf – 38 254 од. (3,02 %), Ford Focus – 27 569 од. (2,18 %), Toyota Camry – 20 307 од. (1,6 %), Volkswagen Transporter – 16 486 од.

Серед автомобілів економ класу найбільшим попитом користуються моделі Daewoo Lanos – 22 408 од. (1,77 %), VA3 21099 – 8 279 од. (0,65 %), VA3 2107 – 6 770 од. (0,53 %), VA3 21093 – 6 501 од. (0,51 %), VA3 21063 – 6209 од. (0,49 %).

Найпопулярнішими вживаними легковими автомобілями преміум класу є Audi A6 – 17 859 од. (1,41 %), BMW 5-Series – 16 729 од. (1,32 %), Audi A4 – 15 225 од. (1,20 %), Mitsubishi Lancer – 14 323 од. (1,13%), BMW 3-Series – 14 307 од. (1,13 %).

Найдешевшими моделями вживаних легкових автомобілів виявилися Citroën AX – 22 855 грн, VA3 2101 – 25 053 грн, VA3 2103 – 28 447 грн, Fiat Regata – 29 255 грн, VA3 2105 – 29 746 грн, Opel Ascona – 30 527 грн, VA3 21011 – 31 100 грн, Opel Rekord – 31889 грн, Citroën BX – 31998 грн, VA3 21053 – 32 991 грн, Ford Taunus – 33 277 грн.

Найдорожчими моделями вживаних легковиків стали Audi RS Q8 – 4 852 243 грн, Audi SQ8 – 4 187 144 грн, BMW X7 – 4 065 216 грн, Audi RS6 – 3 677 832 грн, Audi E-Tron GT – 3 409 108 грн, Audi SQ7 – 3 220 121 грн, Audi RS7 – 3 118 083 грн, Audi Q8 – 2 838 436 грн, Audi R8 – 2 797 376 грн, Mercedes-Benz G-Class – 2 728 660 грн, Mercedes-Benz GLS-Class – 2 239 984 грн.

Аналіз ринку вживаних легкових автомобілів показав, що українські покупці все більше цікавляться екологічно чистими автомобілями, такими як електромобілі та гібридні моделі. Кількість проданих електромобілів та гібридних моделей за 2021-2023 рр. складає 98 794 од., що становить 7,81 % від загального обсягу продажу вживаних легкових автомобілів (табл. 4).

Інтерес покупців до екологічно чистих моделей

вживаних легкових автомобілів пов'язано з декількома причинами:

- екологічно чисті моделі, такі як електромобілі та гібриди, викидають менше шкідливих викидів, а тому здатні задовольнити потреби покупців, які цінують екологію навколишнього середовища;

- екологічні автомобілі використовують електричну енергію замість палива, що дає змогу власникам знизити витрати на паливо;

- держава надає підтримку та стимули власникам екологічних автомобілів, наприклад, у розмитненні електромобілів до 31 грудня 2023 р. автовласникам не доведеться платити мито і ПДВ;

- покупці можуть бути впевнені у якості та ефективності вживаних екологічних автомобілів, адже ті базуються на передових технологіях та інноваціях;

- екологічні автомобілі можуть працювати тривалий час без необхідності великих ремонтів або заміни важливих деталей, що є перевагою для покупців вживаних автомобілів.

Найпопулярнішими моделями вживаних електрокарів є Nissan Leaf – 6026 од. (0,48 %), Volkswagen E-Golf – 545 од. (0,04 %), Chevrolet Bolt EV – 531 од. (0,04 %), BMW i3 – 414 од. (0,03 %), Volkswagen ID.4 – 406 од. (0,03 %), Chevrolet Spark – 403 од. (0,03 %), Audi E-Tron – 259 од. (0,02 %).

Серед гібридів найбільшим попитом користуються вживані гібриди таких моделей: Toyota Camry – 20307 од. (1,60 %), Hyundai Tucson – 11019 од. (0,87 %), Toyota Corolla – 10160 од. (0,80 %), Nissan Qashqai – 8446 од. (0,67 %), Honda CR-V – 7083 од. (0,56 %), Toyota RAV4 – 6771 од. (0,54 %), Nissan X-trail – 5515 од. (0,44 %), BMW X3 – 3802 од. (0,30 %).

Аналіз ринку вживаних легкових автомобілів в Україні вказує на наявність низки факторів, які впливають на його розвиток. Наприклад:

- зміни в економіці, такі як рівень безробіття, зростання або спад ВВП впливають на попит і ціни на вживані легкові автомобілі. У період економічної нестабільності багато людей можуть відкладати покупку нового автомобіля і звертатися до ринку вживаних автомобілів;

- вартість палива – підвищення цін на паливо може змусити багатьох власників автомобілів шукати більш паливоективні альтернативи, зокрема вживані автомобілі з кращим показником витрати палива;

- впровадження нових технологій в автомобільну промисловість, наприклад, поява електромобілів на ринку може зменшити попит на вживані автомобілі з двигунами внутрішнього згоряння;

- доступність кредитів і ставки за кредитами – якщо кредити стають менш доступними або мають високі процентні ставки, то попит на вживані легкові автомобілі може зростати;

Крім цього, на розвиток ринку легкових автомобілів впливають:

- зростання усвідомлення екології та стандартів екологічної безпеки – деякі покупці можуть шукати вживані автомобілі з меншим викидом шкідливих речовин або автомобілі на альтернативних джерелах енергії, такі як гібридні або електричні автомобілі;

Таблиця 4 – Аналіз обсягів продажів вживаних гібридів та електрокарів за 2021-2023 рр. в Україні (побудовано автором на підставі [6-8])

Рейтинг	Назва моделі	Тип палива	Обсяги продажів за роками, одиниць								Темп приросту за 2022/2021 рр., %	Темп приросту за 2023/2022 рр., %	Середня вартість легкового автомобіля, грн., станом на 19.06.2023р.
			2021*	%	2022	%	2023*	%	Загальна кількість продажів за 2021-2023 рр.	%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
10	Toyota Camry	Гібрид	8413	1,66	7826	1,53	4068	1,65	20307	1,60	-6,98	-48,02	428984
26	Hyundai Tucson	Гібрид	4453	0,88	4553	0,89	2013	0,82	11019	0,87	2,25	-55,79	332744
32	Toyota Corolla	Гібрид	4398	0,87	3889	0,76	1873	0,76	10160	0,80	-11,57	-51,84	265259
42	Nissan Qashqai	Гібрид	3321	0,65	3404	0,67	1721	0,70	8446	0,67	2,50	-49,44	398334
56	Honda CR-V	Гібрид	2515	0,50	2794	0,55	1774	0,72	7083	0,56	11,09	-36,51	498719
57	Toyota RAV4	Гібрид	622	0,12	4191	0,82	1958	0,79	6771	0,54	573,79	-53,28	621251
65	Nissan Leaf	Електро-мобіль	2245	0,44	2768	0,54	1013	0,41	6026	0,48	23,30	-63,40	390948
68	Nissan X-trail	Гібрид	2161	0,43	2289	0,45	1065	0,43	5515	0,44	5,92	-53,47	395970
84	BMW X3	Гібрид	1378	0,27	1589	0,31	835	0,34	3802	0,30	15,31	-47,45	670639
103	Ford Kuga	Гібрид	1459	0,29	1068	0,21	519	0,21	3046	0,24	-26,80	-51,40	502764
127	Toyota Highlander	Гібрид	991	0,20	890	0,17	457	0,19	2338	0,18	-10,19	-48,65	903832
170	Toyota Yaris	Гібрид	112	0,02	929	0,18	422	0,17	1463	0,12	729,46	-54,57	231989
187	Toyota Prius	Гібрид	109	0,02	739	0,14	285	0,12	1133	0,09	577,98	-61,43	425310
191	Toyota RAV-4 Hybrid	Гібрид	70	0,01	691	0,14	346	0,14	1107	0,09	887,14	-49,93	1 268 162
194	Ford Mustang	Гібрид	480	0,09	379	0,07	235	0,10	1094	0,09	-21,04	-37,99	700029
211	Nissan Qashqai +2	Гібрид	295	0,06	446	0,09	194	0,08	935	0,07	51,19	-56,50	414604
219	Volkswagen Multivan	Гібрид	351	0,07	355	0,07	115	0,05	821	0,06	1,14	-67,61	797531
220	Toyota C-HR	Гібрид	330	0,06	328	0,06	162	0,07	820	0,06	-0,61	-50,61	876141
227	Honda HR-V	Гібрид	291	0,06	313	0,06	183	0,07	787	0,06	7,56	-41,53	510072
230	Honda Jazz	Гібрид	273	0,05	324	0,06	178	0,07	775	0,06	18,68	-45,06	191962
245	Toyota Corolla Verso	Гібрид	171	0,03	365	0,07	127	0,05	663	0,05	113,45	-65,21	241437
246	Volkswagen Amarok	Гібрид	271	0,05	298	0,06	83	0,03	652	0,05	9,96	-72,15	773468
262	Volkswagen E-Golf	Електро-мобіль	136	0,03	312	0,06	97	0,04	545	0,04	129,41	-68,91	595230
263	Chevrolet Bolt EV	Електро-мобіль	202	0,04	224	0,04	105	0,04	531	0,04	10,89	-53,13	851247
281	BMW i3	Електро-мобіль	168	0,03	208	0,04	38	0,02	414	0,03	23,81	-81,73	619993
285	Volkswagen ID.4	Електро-мобіль	0,00	0,00	406	0,08	0,00	0,00	406	0,03		-100,00	1254910
288	Chevrolet Spark	Електро-мобіль	0,00	0,03	145	0,03	0,00	0,04	403	0,03	-5,84	-28,28	262416
292	Toyota Sequoia	Гібрид	28	0,01	233	0,05	107	0,04	368	0,03	732,14	-54,08	1214712
326	Audi E-Tron	Електро-мобіль	64	0,01	112	0,02	83	0,03	259	0,02	75,00	-25,89	2031903
332	Toyota C-HR Hybrid	Гібрид	94	0,02	103	0,02	44	0,02	241	0,02	9,57	-57,28	1454593
341	Volkswagen T-Roc	Гібрид	77	0,02	97	0,02	29	0,01	203	0,02	25,97	-70,10	1033337
359	Hyundai Ioniq	Гібрид	27	0,01	87	0,02	41	0,02	155	0,01	222,22	-52,87	688540
376	Toyota Tundra	Гібрид	20	0,00	69	0,01	47	0,02	136	0,01	245,00	-31,88	1223945
397	Mitsubishi I-Miev	Електро-мобіль	21	0,00	45	0,01	42	0,02	108	0,01	114,29	-6,67	233527
444	Peugeot Ion	Електро-мобіль	4	0,00	21	0,00	30	0,01	55	0,00	425,00	42,86	232106
449	Volkswagen E-Lavida	Електро-мобіль	0,00	0,00	52	0,01	0,00	0,00	52	0,00	-	-100,00	723815

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
455	Volkswagen E-Bora	Електромобіль	0,00	0,00	32	0,01	0,00	0,00	48	0,00	100,00	-100,00	736122
475	Honda E NS1	Електромобіль	0,00	0,00	2	0,00	32	0,01	34	0,00	-	1500,00	1 065 355
472	Toyota Yaris Cross	Гібрид	0,00	0,00	17	0,00	17	0,01	34	0,00	-	0,00	950784
518	Ford Puma	Гібрид	0,00	0,00	14	0,00	0,00	0,00	14	0,00	-	-100,00	646350
535	Audi Q2L E-Tron	Електромобіль	0,00	0,00	12	0,00	0,00	0,00	12	0,00	-	-100,00	1080602
548	Audi E-Tron GT	Електромобіль	0,00	0,00	5	0,00	4	0,00	9	0,00	-	-20,00	3409108
582	Skoda Enyaq	Електромобіль	0,00	0,00	1	0,00	2	0,00	3	0,00	-	100,00	1699201
620	Citroën E-C4	Електромобіль	0,00	0,00	0,00	0,00	1	0,00	1	0,00	-	-	998323
	Підсумок:		35720	7,03	42625	8,34	20449	8,29	98794	7,81	19,33	-52,03	791961

Примітки: *обсяги продажів з травня до грудня 2021 р.; **обсяги продажів з січня до травня 2023 р.

– зміни у правових нормах та політичних рішеннях, що стосуються автомобільної промисловості, можуть впливати на ринок вживаних автомобілів. Наприклад, зміни у податках на автомобілі, стандарти безпеки або обмеження використання окремих типів автомобілів можуть вплинути на попит і ціни на вживані автомобілі.

Загалом ринок вживаних легкових автомобілів в Україні є динамічним і реагує на різні фактори, що впливають на попит і пропозицію. Розуміння цих факторів може допомогти підприємцям, покупцям та уряду приймати обґрунтовані рішення та здійснювати ефективні заходи для сприяння сталому розвитку ринку вживаних легкових автомобілів.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз ринку вживаних легкових автомобілів в Україні дав змогу з'ясувати деякі важливі тенденції та перспективи розвитку ринку. Загалом вживані легкові автомобілі стали популярним варіантом для багатьох українців, які прагнуть придбати легковий автомобіль за доступною ціною. Передусім аналіз показав зростання попиту на вживані автомобілі через їхню вигоду з економічного погляду. За останні роки, ціни на нові легкові автомобілі значно зросли, що зробило їх недосяжними для багатьох покупців. Виходячи з цього, вживані легкові автомобілі стали привабливою альтернативою, оскільки вони дають змогу отримати якісний автомобіль за більш прийнятною ціною. Так, за період 2017-2023 рр. вторинний ринок легкових авто продемонстрував стрімке зростання. У 2022 р. продано вживаних легкових автомобілів на 69,37 % більше порівняно з 2017 р.

Друга важлива тенденція полягає у збільшенні ринкової конкуренції. На ринку вживаних легкових автомобілів в Україні діє багато гравців, що призводить до розширення вибору для покупців. Це позитивно впливає на конкуренцію, оскільки продавці намагаються пропонувати кращі умови та сервіс, щоб залучити більше клієнтів. За результатами дослідження, лідерами українського ринку вживаних легкових автомобілів стали Volkswagen, якому вдалося реалізувати 187 679 од. за 2021-2023 рр., Renault – 105 377 од., VAZ – 88 464 од., Skoda – 87 784 од. Найпопулярнішими типами кузова вживаних легкових автомобілів є седани – 56 3577 од. (44,53 %), хетчбеки – 25 0515 од. (19,79 %), кросовери – 112 397 од. (8,88 %), позашля-

ховики – 107 256 од. (8,47 %) та мінівени – 107 003 од. (8,45 %). Найбільш популярними седанами за 2021-2023 рр. стали Volkswagen Passat – 53 251 од. (4,21 %), Skoda Octavia – 49 108 од. (3,88 %) та Ford Focus – 27 569 од. (2,18%). Найбільшим попитом за 2021-2023 рр. користуються хетчбеки Volkswagen Golf – 38 254 од. (3,02 %), Skoda Fabia – 22 549 од. (1,78 %), Opel Astra – 20 554 од. (1,62 %). Серед кросоверів за 2021-2023 рр. найбільшим попитом користуються Mitsubishi Outlander – 11 974 од. (0,95%), Hyundai Tucson – 11 019 од. (0,87 %), Volkswagen Touareg – 9 249 од. (0,73%). Найпопулярнішими позашляховиками за 2021-2023 рр. стали BMW X5 – 14 188 од. (1,12 %), Kia Sportage – 9 459 од. (0,75 %), Toyota Land Cruiser – 8 423 од. (0,67%). Серед мінівенів найбільш популярними моделями є Renault Kangoo – 15 062 од. (1,19 %), Volkswagen Caddy – 11 891 од. (0,94 %), Opel Zafira – 10 971 од. (0,87 %). Серед різних типів класів легкових автомобілів найбільшим попитом користуються легковики середнього та комфорт класів. Попит на легковики середнього класу складає 568 993 од. (44,96 %), на автомобілі комфорт класу – 376 905 од. (29,78 %), на авто преміум класу – 196 025 од. (15,49 %), на легковики економ класу – 123 678 од. (9,77 %).

Аналіз показав, що українські покупці все більше цікавляться екологічно чистими автомобілями, такими як електромобілі та гібридні моделі. Кількість проданих електромобілів та гібридних моделей за 2021-2023 рр. складає 98 794 од., що становить 7,81 % від загального обсягу продажу вживаних легкових автомобілів. Найпопулярнішими моделями вживаних електрокарів є Nissan Leaf – 6026 од. (0,48 %), Volkswagen E-Golf – 545 од. (0,04 %), Chevrolet Bolt EV – 531 од. (0,04 %), BMW i3 – 414 од. (0,03 %). Найбільшим попитом користуються вживані гібриди Toyota Camry – 20307 од. (1,60 %), Hyundai Tucson – 11019 од. (0,87 %), Toyota Corolla – 10160 од. (0,80 %), Nissan Qashqai – 8446 од. (0,67 %), Honda CR-V – 7083 од. (0,56 %).

Основними факторами, які впливають на розвиток ринку вживаних легкових автомобілів є зміни в економіці, такі як рівень безробіття, зростання або спад ВВП, підвищення цін на паливо, впровадження нових технологій в автомобільну промисловість, доступність кредитів і ставки за кредитами, зростання свідомості про екологію та стандарти екологічної безпеки, зміни у правових нормах та політичних рішеннях, що сто-

суються автомобільної промисловості.

У подальших дослідженнях варто проаналізувати технічні характеристики найпопулярніших вживаних

легкових автомобілів для виявлення ключових технічних характеристик, які впливають на прийняття рішення про купівлю вживаного легкового автомобіля.

Список використаних джерел

1. Маньківський Ю.Р., Томчук О.Ф. Порівняння автомобільного ринку України і розвинених країн ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/31_2020ua/13.pdf
2. Коломієць Г. М., Глушенко В. В. Шляхи удосконалення державного регулювання галузі автомобілебудування України. *Журнал «Ефективна економіка»*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/25.pdf
3. Онищук О., Бучацький С., Новицький О. Ринок вживаних транспортних засобів в Україні: сучасний стан та перспективи. Інститут досліджень авторинку. URL: https://eauto.org.ua/static/documents/Ринок_вживаних_авто_дослідження.pdf
4. Чепіжко О., Суворкіна А., Ковач О. Review Automotive Industry: підсумки року 2021. Федерація роботодавців автомобільної галузі. URL: <https://fra.org.ua/uploads/media/file/0001/08/6e2d63ec57ae93ad4b9fff3d0e543508d0d9e054.pdf>
5. Обух В. Ринок вживаних авто: шлях до детінізації. Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3680342-rinok-vzivanih-avto-slah-do-detinizacii.html>
6. Обсяг продажів б/у авто. Інформаційний автомобільний портал «Planetavto». URL: <https://planetavto.ua/charts/>
7. Каталог автомобілів. Інформаційний автомобільний портал «Auto.ria». URL: <https://auto.ria.com/uk/car/>
8. Авто базар – Авторинок України. RST.ua – найбільший сайт із продажу автомобілів в Україні. URL: <https://rst.ua/ukr/>

References

1. Mankivskiy Yu.R., Tomchuk O.F. Comparison of the automobile market of Ukraine and developed EU countries. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/31_2020ua/13.pdf (in Ukrainian).
2. Kolomiets H.M., Glushenko V.V. Ways to improve the state regulation of the automobile industry of Ukraine. "Efficient Economy" magazine. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/25.pdf (in Ukrainian).
3. Onyshchuk O., Buchatskyi S., Novytskyi O. The market of used vehicles in Ukraine: current state and prospects. Institute of Car Market Research. URL: https://eauto.org.ua/static/documents/Ринок_вживаних_авто_дослідження.pdf (in Ukrainian).
4. Chepizhko O., Suvorkina A., Kovach O. Review Automotive Industry: results of the year 2021. Federation of employers of the automotive industry. URL: <https://fra.org.ua/uploads/media/file/0001/08/6e2d63ec57ae93ad4b9fff3d0e543508d0d9e054.pdf> (in Ukrainian).
5. Obukh V. The used car market: the path to detinization. Ukrainian foreign broadcasting multimedia platform «Ukrinform». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3680342-rinok-vzivanih-avto-slah-do-detinizacii.html> (in Ukrainian).
6. The volume of sales of cars. "Planetavto" automotive information portal. URL: <https://planetavto.ua/charts/> (in Ukrainian).
7. Catalog of cars. Automotive information portal "Auto.ria". URL: <https://auto.ria.com/uk/car/> (in Ukrainian).
8. Auto bazaar – Car market of Ukraine. RST.ua is the largest car sales site in Ukraine. URL: <https://rst.ua/ukr/> (in Ukrainian).

Yevhen DANYLENKO

PhD in Economics, doctoral researcher, Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8787-1105>

e-mail: ye.s.danilenko@gmail.com

ANALYSIS OF THE USED PASSENGER CAR MARKET IN UKRAINE

The paper analyzes the used car market in Ukraine for the period 2017-2023. The author provides information on the volumes and structure of the used car market, analyzes the number of used cars sold from primary imports and re-registrations. It was found that the secondary car market has shown a rapid growth in the period from 2017 to 2023. In 2022, 69.37% more used cars were sold than in 2017. The share of imported cars in the used car market increased from 9.82% in 2017 to 37.75% in 2022. At the same time, the share of used passenger cars with re-registrations decreased from 90.18% in 2017 to 62.25% in 2022. The author collected statistics for the TOP-20 brands of used passenger cars according to the data of the websites "PLANETAVTO", "AUTO.RIA" and «RST» and analyzed 620 models of passenger cars by their sales volumes from May 2021 to May 2023. The paper calculated the growth rates of sales of the most popular used passenger cars in 2022-2021 and 2023-2022. According to the results of the study, the leaders of the Ukrainian used passenger car market were Volkswagen, Renault, VAZ and Skoda. The author studied the most popular models of used passenger cars, including Volkswagen Passat, Skoda Octavia, Volkswagen Golf, Ford Focus and Renault Megane, among others. It was found that the most popular types of bodywork for used passenger cars are sedans, hatchbacks and crossovers. Among the different types of passenger car classes, the most popular are mid-range and comfort class cars. The author pays special attention to environmentally friendly used passenger cars. The number of electric cars and hybrid models sold in 2021-2023 is 98,794 units, which is 7.81% of the total volume of sales of used passenger cars. The most popular models of used electric cars are Nissan Leaf, Volkswagen E-Golf, Chevrolet Bolt EV, and BMW i3. The most popular used hybrids are Toyota Camry, Hyundai Tucson, Toyota Corolla, and Nissan Qashqai. The author analyzed the factors that influence the development of the used passenger car market, including: changes in the economy, rising fuel prices, the introduction of new technologies in the automotive industry, the availability of loans and interest rates, the growing awareness of ecology and environmental standards, changes in legal norms and political decisions related to the automotive industry.

Keywords: used passenger car market, used passenger cars, used passenger car sales volumes, used passenger car rankings, used eco-friendly passenger cars

Оксана Анатоліївна МОРОЗОВСЬКА

аспірантка, Київський університет права НАН України; керівник апарату Святошинського районного суду м. Києва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7903-8172>

e-mail: morozovska28@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ (ВИПУСКУ НА РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті визначено зміст предмету умисного введення в обіг (випуску на ринок України) небезпечної продукції. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за умисне введення в обіг (випуску на ринок України) небезпечної продукції, тобто такої продукції, що не відповідає вимогам до безпечності продукції, які встановлено нормативно-правовими актами, якщо такі дії вчинено у великих розмірах. Вимоги до безпечності харчових продуктів містяться у Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», а до нехарчової продукції – у технічних регламентах, національних стандартах України та інших технічних специфікаціях.

Ключові слова: небезпечна продукція, недоброякісна продукція, технічний регламент

ВСТУП

Кримінальний кодекс України (ККУ) передбачає відповідальність за умисне введення в обіг (випуску на ринок України) небезпечної продукції, тобто такої продукції, що не відповідає вимогам до безпечності продукції, що встановлено нормативно-правовими актами, якщо такі дії вчинені у великих розмірах (ст. 227) [1]. Питання введення в обіг небезпечної продукції в Україні досліджували у своїх роботах П.П. Андрушко, О.М. Готін, У.В. Гулявська, О.О. Дудоров, К.Б. Дудорова, В.А. Клименко, М.Б. Марцінюк, Н.В. Наумчук, А.М. Ришелюк, Т.А. Сокур, Ю.С. Тимошук, М.І. Хавронюк, А.М. Цюра та ін.

МЕТА статті – розкриття змісту предмета умисного введення в обіг (випуску на ринок України) небезпечної продукції та формулювання рекомендацій з удосконалення закону про кримінальну відповідальність.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є наукові праці українських вчених та дослідників, а також чинне законодавство України. Застосовано методи аналізу, синтезу, формулювання логічного висновку та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В юридичній літературі предмет кримінального правопорушення визначається як річ матеріального світу, у зв'язку з якою чи з приводу якої вчиняється кримінальне правопорушення [2, с. 128] або як інформація, у визначених кримінальним законом випадках [3, с. 91].

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 ККУ, є небезпечна продукція, тобто продукція, яка не відповідає вимогам до безпечності продукції, що встановлено нормативно-правовими актами.

Серед вчених та дослідників питання визначення предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 ККУ, є доволі дискусійним.

А.М. Ришелюк предметом цього кримінального правопорушення визначає небезпечну продукцію, що випускається на ринок України. Під продукцією вчений розуміє будь-який виріб (товар), процес чи послугу, що виготовляється, здійснюється чи надається для за-

доволення суспільних потреб [4, с. 768].

Н.М. Наумчук зауважує, що предмет злочину, передбаченого ст. 227 ККУ, на законодавчому рівні визначено недосконало. Предметом злочину може бути лише та продукція, яка не відповідає вимогам до безпечності продукції, що встановлено нормативно-правовими актами. На думку дослідниці, терміном «продукція» охоплюються харчові і нехарчові товари, а також роботи та послуги [5, с. 248-249].

Ю.С. Тимошук також до предмета досліджуваного кримінального правопорушення відносить товари, роботи і послуги. Крім того, дослідниця пише, що неможна визначити предметом умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції речі, вилучені з цивільного обігу (наркотичні засоби), продукцію, що є джерелом йонізуючого випромінювання, вироби військового призначення, відповідальність за введення в обіг яких передбачена спеціальними нормами ККУ [6, с. 325].

О.О. Дудоров та К.Б. Дудорова слушно вказують на те, що будучи певною діяльністю або процесом, роботи і послуги як такі через відсутність матеріальності – однієї з фізичних ознак, притаманних предмету злочину, не можуть визнаватись предметом злочину, передбаченого ст. 227 ККУ. Якщо ж послуга чи робота знаходить своє вираження як результат, що є предметом матеріального світу, цей матеріалізований результат може бути визнано предметом злочину [7, с. 399].

О.М. Готін пропонує виключити з норми, що розглядається, категорію «продукція», а також звзити властивості товарів до категорії «товари, які не відповідають встановленим вимогам щодо безпеки життя та здоров'я людини», Крім того, необхідним, на думку вченого, також є встановлення кримінальної відповідальності за надання послуг або виконання робіт, які не відповідають встановленим вимогам до безпеки для життя та здоров'я людини [8, с. 65].

До предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 ККУ, В.А. Клименко та У.В. Гулявська відносять небезпечну продукцію, яка виготовлена у процесі виробництва на території України або території іншої держави і переміщена на територію України законним чи контрабандним шляхом, яка не відпо-

відає вимогам до безпечності продукції (є небезпечною для життя та здоров'я людей, прав споживачів, безпечних умов праці, довкілля), тобто вимогам, встановленим законами України [9, с. 23; 10, с. 34].

Досліджуючи предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 ККУ, Т.А. Сокур висловлює думку про те, що визначення недоброякісної продукції включає в себе поняття небезпечної продукції, і навпаки, визначення небезпечної продукції входить до поняття недоброякісної продукції. Дослідниця також пропонує нову редакцію статті, в якій предметом кримінального правопорушення слід визнавати недоброякісну продукцію, товари та матеріалізовані результати послуг і робіт [11, с. 72-73].

Критично ставимося до позиції Т.А. Сокур з таких підстав.

По-перше, визначення недоброякісної продукції не включає в себе поняття небезпечної продукції, оскільки небезпечна продукція не може бути якісною, проте неякісна (недоброякісна) продукція може бути безпечною.

По-друге, зазначена пропозиція порушує принцип економії кримінальної репресії, оскільки захист споживачів (користувачів) від продукції неналежної якості (недоброякісної продукції) може бути ефективно досягнутий за допомогою механізмів цивільного та господарського законодавства.

По-третє, після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувається гармонізація та уніфікація законодавства України із законодавством ЄС у визначених сферах, зокрема, у сфері захисту прав споживачів. Наслідком гармонізаційних процесів вже стали відповідні зміни до регулятивного законодавства та закону про кримінальну відповідальність, зокрема, всі виробники зобов'язані вводити в обіг на ринок лише безпечну продукцію, а також встановлено кримінальну відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції.

Вимоги, які враховуються під час встановлення шкідливості та небезпечності харчового продукту: вплив харчового продукту на здоров'я споживача, а також на майбутні покоління; накопичувальний ефект токсичності; звичайні умови використання харчового продукту споживачем; кожна стадія виробництва, перероблення, обігу; інформація про харчовий продукт, яку зазначено в маркуванні; інша інформація про уникнення негативних для здоров'я наслідків, пов'язаних з харчовим продуктом (п. 44 ч. 1 ст. 1) [12].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405>.
2. Кримінальне право України: Загальна частина / В.Я. Тацій та ін. Харків, 2020. 584 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина / А.А. Васильєв та ін. Харків, 2020. 428 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ, 2018. 1368 с.
5. Наумчук Н.В. Проблеми визначення предмета злочину, передбаченого статтею 227 КК України (умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції). *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 243-245.
6. Тимошук Ю. С. Проблема визначення предмету злочину, передбаченого ст. 227 КК України «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції». *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С. 323-325.
7. Дудоров О.О., Дудорова К.Б. Умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Вісник Запорізького національного університету України: Юридичні науки*. 2012. № 2 (ч. 1). С. 216-223.
8. Готін О.М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. Луганськ, 2004. 288 с.
9. Клименко В.А. Проблема визначення предмету злочину, передбаченого ст. 227 КК України (умисне введення в обіг на ринку

Вимоги до безпечності нехарчової продукції містяться у технічних регламентах, національних стандартах України та інших технічних специфікаціях. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», технічним регламентом є нормативно-правовий акт, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси і методи виробництва. Він може також містити вимоги до термінології, пакування, маркування чи етикетування тією мірою, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва (ч. 1 ст. 1). Відповідність продукції вимогам технічних регламентів може бути забезпечено шляхом застосування національних стандартів та/або інших технічних специфікацій, посилення на які містяться у відповідних технічних регламентах (ч. 3 ст. 11) [13].

Постановою Кабінету міністрів України № 1069 від 28 грудня 2016 р. визначено види продукції, до яких здійснюється державний ринковий нагляд, найменування технічного регламенту, дія якого поширюється на відповідний вид продукції, а також орган державного ринкового нагляду, до сфери відповідальності якого віднесено той чи інший вид продукції [14]. Зазначена постанова налічує більше 60 видів нехарчової продукції з посиланнями на відповідні технічні регламенти, які встановлюють вимоги до пакування, маркування та її безпечності.

ВИСНОВКИ

Отже, до предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 ККУ, слід відносити харчові продукти, шкідливі для здоров'я та/або непридатні для споживання, а також нехарчову продукцію, що не відповідає вимогам до безпечності, що визначено відповідними технічними регламентами, національними стандартами України та іншими технічними специфікаціями. Роботи та послуги, які знаходять своє вираження як результат, що є предметом матеріального світу, також може бути визнано предметом кримінального правопорушення.

Формулювання предмету кримінального правопорушення у ст. 227 ККУ, на нашу думку, є незрозумілим та потребує змін. Найбільш прийнятним варіантом з погляду забезпечення зрозумілості закону про кримінальну відповідальність вважаємо заміну звороту, який застосовано у чинній редакції ст. 227 ККУ, на зворот «харчові продукти чи товари, роботи чи послуги, що не відповідають встановленим вимогам до безпеки для життя або здоров'я людини, майна чи довкілля».

України (випуск на ринок України) небезпечної продукції). *Наує право*. 2011. № 4. С. 31–34.

10. Гулявська У.В. Правове регулювання умисного введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності: матеріали наук. практ. конф.* (м. Київ, 20 грудня 2010 р.). Київ, 2010. С. 20-23.

11. Сокур Т.А. Предмет умисного введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 74. С. 68-75.

12. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text>

13. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19/ed20150115#Text>

14. Про затвердження видів продукції, щодо яких органи державного ринкового нагляду здійснюють державний ринковий нагляд: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1069. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-2016-п#Text>

References

1. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 05.04.2001 # 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405> (in Ukrainian).

2. Criminal law of Ukraine: General part / V.Ya. Tatsii et al. Kharkiv, 2020. 584 p. (in Ukrainian).

3. Criminal law of Ukraine: General part / A.A. Vasyliiev et al. Kharkiv, 2020. 428 p. (in Ukrainian).

4. Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine / M.I. Melnyk, M.I. Khavroniuk. Kyiv, 2018. 1348 p. (in Ukrainian).

5. Naumchuk N.V. Problems of determining the subject of the crime provided for in Article 227 of the Criminal Code of Ukraine (intentional introduction on the market of Ukraine of dangerous products). *Law and society*. 2014. № 1-2. pp. 243-245 (in Ukrainian).

6. Tymoshchuk Yu.S. The problem of determining the subject of the crime provided for in Art. 227 of the Criminal Code of Ukraine "Intentional introduction on the market of Ukraine (release on the market of Ukraine) of dangerous products." *Law and society*. 2013. № 6-2. pp. 323-325. (in Ukrainian).

7. Dudorov O.O., Dudorova K.B. Intentional introduction of dangerous products into circulation on the market of Ukraine: problems of qualification and improvement of legislation. *Bulletin of the Zaporizhzhya National University of Ukraine: Legal Sciences*. 2012. № 2 (part 1). pp. 216-223. (in Ukrainian).

8. Hotin O.M. Release or sale of substandard products in the conditions of a market economy: problems of criminal responsibility: monograph. Luhansk, 2004. 288 p. (in Ukrainian).

9. Klymenko V.A. The problem of determining the subject of the crime provided for in Art. 227 of the Criminal Code of Ukraine (intentional introduction on the market of Ukraine of dangerous products). *Our right*. 2011. № 4. pp. 31-34 (in Ukrainian).

10. Huliavska U.V. Legal regulation of intentional introduction into circulation on the market of Ukraine (release on the market of Ukraine) of dangerous products. *Actual problems of law enforcement activity: materials of sciences. practice conf.* (Kyiv, 20.12.2010). Kyiv, 2010. pp. 20-23 (in Ukrainian).

11. Sokur T.A. The subject of intentional introduction into circulation on the market of Ukraine (release on the market of Ukraine) of dangerous products. *The Journal of Eastern European Law*. 2020. № 74. pp. 68-75 (in Ukrainian).

12. On the basic principles and requirements for the safety and quality of food products: Law of Ukraine dated 23.12.1997 № 771/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text> (in Ukrainian).

13. On technical regulations and conformity assessment: Law of Ukraine dated 15.01.2015 # 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12419/ed20150115#Text> (in Ukrainian).

14. On the approval of the types of products in respect of which state market surveillance bodies carry out state market surveillance: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine date 28.12.2016 № 1069. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-2016-п#Text> (in Ukrainian).

Oksana MOROZOVSKA

postgraduate student, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine; chief of staff of the Sviatoshyn District Court of Kyiv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7903-8172>

e-mail: morozovska28@gmail.com

TO THE PROBLEM OF DEFINITION THE SUBJECT OF INTENTIONAL INTRODUCTION (RELEASE ON THE MARKET OF UKRAINE) OF DANGEROUS PRODUCTS

The paper defines the subject of intentional introduction (release on the market of Ukraine) of dangerous products. The Criminal Code of Ukraine provides for responsibility for the intentional introduction (release on the market of Ukraine) of dangerous products, i.e. such products that do not meet the requirements for product safety established by regulatory legal acts, if such actions are committed on a large scale. In legal literature, the subject of a criminal offense is defined as a thing of the material world, in connection with which or on account of which a criminal offense is committed or as information, in cases defined by the criminal law. Scientists and researchers define the subject of intentional introduction (release on the market of Ukraine) of dangerous products in different ways. In our opinion, the subject of the investigated criminal offense is food products that are harmful to health and/or unfit for consumption, as well as non-food products that do not meet the requirements for their safety, which are defined in the relevant technical regulations, national standards of Ukraine and others technical specifications. Items seized from civilian circulation, products of military purpose, as well as products that are a source of ionizing radiation are not the subject of a criminal offense. Work and services are also not the subject of the investigated criminal offense, since the subject can be materialized things, while work is a certain activity or process related to the manufacture of a product or changing its properties, and a service is the provision or transfer of a certain good to the consumer. If the work or service finds its expression as a result that is the subject of the material world, then this materialized result can be recognized as the subject of a criminal offense.

Keywords: dangerous products, substandard products, technical regulations

Ольга Михайлівна БОНДАРЕНКО

к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>
e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Валерій Іванович СЛАВІНСЬКИЙ

к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7941-4406>
e-mail: valerii.slavinskyi@npp.nau.edu.ua

Андрій Павлович СТІНКОВИЙ

студент, Національний Авіаційний Університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3928-0295>
e-mail: stenkovoy.andreyka13@gmail.com

ОБЛІК ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Статтю присвячено обліку формування фінансових результатів та їх відображенню в фінансовій звітності. У статті розглянуто основні поняття, пов'язані з обліком фінансових результатів, такі як доходи, витрати, прибуток та збиток. Детально описано процес формування фінансових результатів, зокрема визначення доходів та витрат, визначення прибутку та збитку. Надано інформацію про відображення фінансових результатів у фінансовій звітності, зокрема, у складанні балансу та звіту про фінансові результати. Також розглянуто основні складові частини цих звітів та вимоги, які вони повинні задовольняти.

Ключові слова: фінансові результати, фінансові показники, прибуток, збиток, доходи, витрати, власний капітал

ВСТУП

Основною метою та завданням будь-якого підприємства є отримання позитивного фінансового результату та знаходження шляхів його збільшення. Вважаємо, що ефективність діяльності суб'єкта господарювання відображається у фінансово-економічних показниках, які більшою мірою точно охарактеризують фінансовий стан підприємства та розкривають економічний потенціал, а також його подальший розвиток. Нині поняття «фінансовий результат» є одним з ключових питань бухгалтерського обліку та вважається одним з основних під час провадження господарської діяльності. На нашу думку, фінансові результати характеризують основну діяльність підприємства: ступінь застосування основних засобів, трудових, матеріальних та грошових ресурсів, продуктивність праці, собівартість проданих товарів, якість, ціни, обсяг продажів продукції тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сутність та поняття фінансового результату для підприємств і бухгалтерів наочно відображається під час формування і відображення його у бухгалтерському обліку. Нині відносини між контрагентами вимагають перегляду системи бухгалтерського обліку, одним із ключових елементів яких є облік фінансових результатів. Стосовно трактування поняття «фінансовий результат» – це завжди було важливою науковою проблемою. Ця категорія завжди залишається в центрі уваги вчених у сфері не тільки бухгалтерського обліку, а й філософії, економічної теорії, мікроекономіки, макроекономіки, фінансів, менеджменту, а також містить багато суперечностей та протиріч, що зумовлює актуальність її дослідження.

Проблематика визначення сутності, складання та подання звітності доходів та витрат, організації обліку, фінансових результатів являє собою актуальну наукову

проблему, яку досліджують сучасні науковці: О.Д. Каверіна, М.Т. Білуха, Н.Г. Карпова, А.Д. Мочерний, Ф.Ф. Бутинець, Ю.Ю. Мороз, А.Б. Борисов, С.О. Ніколаєва та ін.

МЕТА статті – більш широкий розгляд питання обліку, формування та відображення фінансового результату у фінансовій звітності підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Прибуток або збиток постає головним показником у формуванні фінансового результату господарської діяльності кожного підприємства. Прибуток зазвичай формується в результаті реалізації готової продукції, товарів чи робіт (послуг). Також суб'єкт господарювання може реалізовувати матеріальні блага та послуги суміжних виробництв, зазнаючи доходи та збитки, котрі збільшують або зменшують розмір виручки від інвестиційної та фінансової діяльності.

У сучасних умовах ведення господарювання кожне підприємство прагне отримати прибуток від результатів своєї діяльності. На цьому етапі прибуток відіграє роль найважливішого узагальнюючого показника, який відповідає за кінцевий фінансовий результат суб'єкта господарювання, а саме прибутку підприємства. В економічній практиці прибуток слугує підприємству для оцінювання ефективності діяльності підприємства, формування інвестиційного потенціалу, розрахунку податків та оцінювання ризиків в діяльності підприємства.

Слід зазначити, що розкриття сутності та визначення терміну «Фінансовий результат» науковцями в деяких аспектах відрізняються і це подано у табл. 1.

На підставі цієї таблиці можна зробити висновок, що фінансовий результат постає як узагальнююча стаття, що відображає стан про прибутки та збитки будь-якого суб'єкта господарювання.

Таблиця 1 – Визначення поняття «Фінансовий результат» науковцями (розроблена автором на основі [2-5])

Автор	Трактування терміну
Бутинець Ф.Ф.	Фінансовий результат це – прибуток або збиток організації. Зіставлення доходів та витрат підприємства, відображених у звіті
Мороз Ю.Ю.	Фінансовий результат це – підсумки господарської діяльності підприємства або його підрозділів, приріст (зменшення) вартості власного капіталу, що визначено шляхом зіставлення витрат з отриманими доходами
Мочерний А.Д.	Фінансовий результат це – грошова форма підсумків господарської діяльності організації або її підрозділів, виражена у прибутках або збитках
Назаренко І.М.	Фінансовий результат відображає зміну власного капіталу за визначений період у результаті виробничо-фінансової діяльності підприємства

У бухгалтерському обліку результати фінансової діяльності підприємства відображають на рахунку 79 «Фінансові результати». Згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку рахунок 79 «Фінансові результати» включає такі субрахунки [11, 12]: 791 «Результат операційної діяльності»; 792 «Результат фінансових операцій»; 793 «Результат іншої діяльності».

Сальдо рахунку 79 «Фінансовий результат» під час закриття списується на рахунок 44 «Нерозподілені прибутки» (непокриті збитки). За кредитом цього рахунку 79 «Фінансовий результат» відображаються формування доходів підприємства, а за дебетом – витрати [1].

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» у Звіті про фінансові результати розкривається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період [10]. У дослідженні нами встановлено, що в українському законодавстві термін «фінансові результати» конкретно не визначено.

Організацію та ведення бухгалтерського обліку фінансових результатів підприємства розкрито в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7], НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [10], М(С)ФЗ 15 «Дохід», НП(С)БО 16 «Витрати» [8], НП(С)БО 15 «Доходи» [9]. У зазначених нормативних документах розкрито сутність визначень: «прибуток», «збиток», «доходи», «витрати». Слід зазначити, що у податковому законодавстві України визначення «фінансовий результат» та «прибуток» є суміжними. Так, ст. 134 Податкового кодексу України визначає, що прибуток – це зменшення суми доходів за звітний період на суму собівартості реалізованих товарів, виконаних робіт, послуг та сума інших витрат за звітний податковий період [6].

Україна має свою систему бухгалтерського обліку та звітності, що визначено законами та нормативними документами. Інформація про фінансові результати відображається в таких документах: Форма 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) та Форма 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід). У цих формах відображаються достовірні дані про фінансовий результат підприємства. У Формі 2 «Звіт про фінансовий результат» відображається інформація про фінансовий результат, який визначається як принцип нарахування та співставлення доходів і витрат підприємства.

Список використаних джерел

1. Бурлака С.М. Особливості визначення фінансових результатів діяльності підприємств. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/92.pdf>
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік, аналіз і контроль: проблеми інтеграції і розвитку: монографія. Житомир, 2017. 365 с.
3. Мороз Ю.Ю. Облік фінансових результатів діяльності підприємства. *Вісник Житомирського державного*

Основним завданням обліку фінансових результатів є формування у звітності правдивої інформації, якої буде достатньо для управління прибутком. У формуванні фінансового результату підприємства необхідно враховувати низку факторів, оскільки це допоможе розрахувати його розмір та визначити, наскільки ефективним є фінансовий стан підприємства. Вважаємо, що основними факторами, які варто враховувати у формуванні фінансового результату підприємства, є:

– Витрати на виробництво або надання послуг: можуть включати в себе витрати на заробітну плату, витрати на матеріали, витрати на оренду приміщень та інші витрати, пов'язані з виробництвом.

– Обсяг реалізованої продукції або наданих послуг – це кількість продукції або послуг, яку підприємство змогло продати.

– Ціни на продукцію або послуги – це ціна, за яку продавалась продукція або послуги.

– Витрати на управління підприємством – це витрати, пов'язані з управлінням підприємством, такі як заробітна плата менеджерів, витрати на оренду офісних приміщень, витрати на рекламу тощо.

– Податки та інші обов'язкові платежі – це податки та інші обов'язкові платежі, які підприємство повинно сплатити.

Врахування цих та інших факторів допоможе визначити фінансовий результат підприємства і зрозуміти, як ефективно підприємство працює з фінансового погляду.

ВИСНОВКИ

Основним завданням діяльності кожного підприємства є максимізація прибутку. Вважаємо, що отриманий прибуток підприємства має вплив на його економічний фінансовий стан, а також на майбутній розвиток підприємства. Тому слід більш детально та кваліфіковано відноситись до формування показників доходів та витрат, ретельно аналізуючи фактори, за допомогою яких формується фінансовий результат, який значно впливає на ефективність діяльності підприємства. Якість прийняття управлінських рішень стосовно фінансового результату залежить від поданої інформації, що формується у системі бухгалтерського обліку. Отже, вважаємо, що на отримання прибутку підприємства впливають різні фактори, які потрібно враховувати в роботі кожного підприємства.

технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2013. № 2 (64). С. 135-141.

4. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності. Київ, 2015. 280 с.

5. Назаренко І.М. Бухгалтерський облік і звітність - інформаційна платформа управлінського процесу. *Бізнес Інформ*. 2015. С. 250-257.

6. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 VI : станом на 3 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV: станом на 10 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

8. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Витрати» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318: станом на 3 листоп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>

9. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290: станом на 3 листоп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>

10. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ М-ва фінансів України від 07.02.2013 р. № 73: станом на 10 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Інстр. М-ва фінансів України від 30.11.1999 р. № 291: станом на 29 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

12. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: Наказ М-ва фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 : станом на 29 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>

References

1. Burlaka S.M. Peculiarities of determining the financial results of enterprises. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/92.pdf> (in Ukrainian).

2. Butynets F. F. Accounting, analysis and control: problems of integration and development: monograph. Zhytomyr, 2017. 365 p. (in Ukrainian).

3. Moroz Yu.Yu. Accounting of the financial results of the enterprise. *Bulletin of the Zhytomyr State University of Technology. Ser.: Economic Sciences*. 2013. No. 2 (64). P. 135-141. (in Ukrainian).

4. Mochernyi S.V. Basics of entrepreneurial activity. Kyiv, 2015. 280 p. (in Ukrainian).

5. Nazarenko I.M. Accounting and reporting - an information platform of the management process. *Business Inform*. 2015. pp. 250-257. (in Ukrainian).

6. Tax Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755 VI: as of September 3. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian).

7. On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated July 16, 1999 No. 996-XIV: as of August 10 2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (in Ukrainian).

8. On the approval of the National regulation (standard) of accounting "Expenses": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated December 31, 1999 No. 318: as of November 3 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (date of application: 09/28/2022). (in Ukrainian).

9. On the approval of the National regulation (standard) of accounting "Revenue": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated November 29, 1999 No. 290: as of November 3 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (date of application: 09/28/2022). (in Ukrainian).

10. On the approval of the National regulation (standard) of accounting 1 "General requirements for financial reporting": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013 No. 73: as of August 10 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (date of application: 09/21/2022). (in Ukrainian).

11. Instructions on the application of the Plan of accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and economic operations of enterprises and organizations: Instr. of Ministry of Finance of Ukraine dated November 30, 1999 No. 291: as of July 29 2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (in Ukrainian).

12. On the approval of the Plan of accounting accounts and the Instructions for its application: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated November 30, 1999 No. 291: as of July 29 2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (in Ukrainian).

Olha BONDARENKO

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>

e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Valerii SLAVINSKYI

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7941-4406>

e-mail: valerii.slavinskyi@npp.nau.edu.ua

Andrii STINKOVYI

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3928-0295>

e-mail: stenkovoy.andreyka13@gmail.com

ACCOUNTING OF THE FORMATION OF FINANCIAL RESULTS AND THEIR DISPLAY IN THE FINANCIAL STATEMENT

This paper is devoted to accounting for the formation of financial results and their reflection in financial statements. The paper examines the main concepts related to the accounting of financial results, such as income, expenses, profit and loss. The process of forming financial results is described in detail, in particular, determining income and expenses, determining profit and loss. The paper provides information on the display of financial results in financial statements, in particular, on drawing up a balance sheet and a report on financial results. One of the most important indicators that characterizes the efficiency of the financial activity of any enterprise is the financial result, or it is also called profit or loss. The role of the financial result is that it provides an increase in the state budget, promotes investment attractiveness, business activity of enterprises in the production and financial spheres. The main components of these reports and the requirements they must satisfy are considered. In the research process, general scientific methods are used to solve the tasks - analysis, synthesis, induction, deduction and special - methodical comparisons; systematization; grouping and logical generalization; systematic approach; abstraction; specification; research of documents and accounting registers in terms of form and content; analytical calculations and other methods of scientific research. List of sources of practical material. In the course of the work, regulatory and legislative sources of information were worked out, literary sources, manuals, textbooks, monographs, papers were studied in terms of preparation and submission of the main reporting forms. The financial result shows all aspects of the financial and economic activity of enterprises. Acting as a part of society's income, it should be used for the development of production and improvement of the financial situation of all workers employed in production.

Keywords: financial results, financial indicators, profit, loss, income, expenses, equity

Юлія Леонідівна ЧИРКОВА

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7315-9520>

e-mail: yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua

Наталія Ярославівна ПЕТРИШИН

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено вивченню та аналізу світового досвіду оподаткування нерухомості та визначення перспектив реформування оподаткування в Україні за цим напрямом. Розглянуто декілька аспектів доцільності стягування податку на нерухомість, а також світовий досвід оподаткування нерухомості, який є цінним для України, де такий процес є на етапі становлення та розвитку, зокрема, адаптуючись до вітчизняних реалій, не слід зосереджуватися на податковому досвіді конкретної країни, а необхідно запозичити найкращі моменти для вироблення особливої і підходящої системи оподаткування. Виокремлено певні позитивні сторони такого виду податків на основі світового досвіду оподаткування об'єктів нерухомості.

Ключові слова: податки, нерухомість, нерухоме майно, стягування податку, світовий досвід

ВСТУП

Соціально-економічні перетворення торкаються значної кількості аспектів життя України. Розвиток регіонів та країни загалом залежить насамперед від ресурсів, які, не секрет, отримуються більшою мірою з податків. Оподаткування нерухомості є значним джерелом забезпечення фінансової потреби у багатьох розвинених країнах світу. Однак частка тих надходжень, які дає податок на нерухоме майно, порівняно з іншими країнами є значно нижчою. Постає питання, як реформувати цю частину Податкового кодексу України (ПКУ) та як забезпечити адміністрування податку на нерухомість; досвід яких країн варто взяти до уваги і чи буде він доцільний у вітчизняних реаліях.

Оподаткування завжди залишається темою для дослідження, оскільки забезпечує стабільне функціонування держав. Саме тому на цю тему написано безліч робіт та проведено різного роду дослідження. Можемо виділити праці таких вітчизняних та іноземних економістів, практиків та науковців, як: А.І. Луцика, В.І. Дмитрів, А. Сінга, О. Майстренко, Е. Волфа, Л.М. Демиденко, Н. О'Коннора, М.В. Романюк, Н.М. Бобох, А.С. Овчаренка, Н. Атаманчук, Н. Бобошко, Т. Ваппаса та багатьох інших. У більшості вітчизняних досліджень виділяють саму сутність оподаткування нерухомості, акцентують на відмінності згаданого податку з оподаткуванням землі та ділянок, викладають можливості застосування іноземного досвіду в Україні. Проте у згаданій літературі не так часто виокремлюють роль місцевого самоврядування в управлінні податковими потоками з нерухомого майна та проблем, які з цим пов'язані.

МЕТА статті полягає у вивченні та аналізі світового досвіду оподаткування нерухомості та визначенні перспектив реформування оподаткування в Україні за цим напрямом.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано такі методи: аналіз; синтез;

індукція; дедукція; порівняння; формалізація; абстрагування; групування; систематизації та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

ПКУ розділяє податок на майно на підпункти, серед яких податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плата за землю. У світовому податковому законодавстві можемо також зауважити такі податки, як податок на приріст капіталу, податок на майно юридичних осіб чи податок на предмети розкоші, що у національному законодавстві не спостерігаємо.

Податок на нерухоме майно, відмінний від земельної ділянки, стягується з фізичних та юридичних осіб, зокрема нерезидентів, які є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості. Справляння згаданого податку аргументують по-різному, зокрема як непряме оподаткування доходів (виходячи з того, що особа, проживаючи у власному помешканні, отримує від цього умовний непрямий прибуток, оскільки не сплачує орендної плати) [8]; як оподаткування високих доходів, бо вартість майна пов'язана з доходами (більш заможне населення може дозволити собі нерухомість вищої вартості, а для підприємств нерухомість є джерелом отримання доходів); як плату за користування місцевими суспільними благами (наприклад, інфраструктурою загального користування тощо), розподілену між мешканцями та підприємцями пропорційно до вартості їхнього нерухомого майна, розміщеного на відповідній території [3, с. 8-9].

Розглядається декілька аспектів доцільності стягування податку на нерухомість, наприклад:

– податок на нерухомість є передбачуваним (оскільки вся нерухомість зафіксована у відповідних реєстрах, на базі яких виконують прогнозування) та стабільним дохідним джерелом (оскільки не зважає на ефективність роботи платника);

– базу оподаткування практично неможливо приховати (порівняно з належними до оподаткування при-

бутками платника);

– за умови безперервного ухилення від сплати податку та зростання податкового боргу, нерухоме майно може поставати в якості об'єкта податкової застави, з реалізацією якої можна сплатити повну суму податкового боргу;

– надходження податку на нерухоме майно можуть позначитися на локальний розвиток держави (адже ці податки можуть мотивувати органи місцевої влади ефективно розвивати та збільшувати привабливість своєї території) [3, с. 4-5].

Оподаткування майна здійснюється близько в 130-ти країнах світу. У Нідерландах надходження від податку на нерухомість досягають до 95% в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів, 81% – у Канаді, 52% – у Франції. У США рівень доходів від цього податку перебуває у широкому діапазоні від 10 % до 70 % залежно від території. Чимало зарубіжних країн вважають податок на нерухоме майно головним осередком надходжень до місцевих бюджетів, але частка надходжень вже відрізняється відповідно до країни, що можна просто пояснити адмініструванням та специфікою наповнення місцевих бюджетів у різних державах. Зрозумівши це, можемо побачити, що, зокрема, у скандинавських країнах, де питома вага податку на нерухоме майно, відмінну від земельних ділянок, у загальній структурі податкових надходження місцевих бюджетів є порівняно невеликою (коливається в межах від 1,2 % до 7,3 %), основним джерелом наповнення місцевих бюджетів є саме податок з доходів фізичних осіб. Водночас у Великій Британії, Канаді та США податок на нерухоме майно для місцевих бюджетів вважається бюджетотворюючим (його питома вага у ВВП держави складає 1,5 %, 2,8 % та 2,5 % відповідно [4]). Доцільно вказати, що роль іноді відіграють і традиційні моменти, зокрема у Великій Британії не справляють земельний податок, а лише податок на нерухоме майно, тоді як в Естонії навпаки – податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, взагалі не стягують, а земельний податок повністю зараховують до місцевих бюджетів.

Варіантів баз справляння податку виділяють:

- вартісний, в якому база визначається за ринковою або оціненою (чи кадастровою) вартістю нерухомості;
- фізичний варіант, де за базу обирають площу нерухомості, виміряну в кв. м.

Світовий досвід нам також показує наявність чи не в кожній країні системи пільг, враховуючи можливу обтяжливність для певних категорій осіб. Зокрема, Велика Британія встановлює ставку податку на нерухомість для юридичних осіб залежно від вартості оренди, яку визначено Агентством з оцінювання, а для фізичних осіб, – виходячи з історичної вартості нерухомості. Варто зазначити, що у Франції навпаки: фізичні особи сплачують податок, базою з якого є вартість оренди нерухомості, а для юридичних осіб встановлено базу з ринкової вартості нерухомості. Цікавим є те, що якщо у помешканні проживає лише одна доросла особа (навіть з дітьми), то вона отримує знижку у розмірі 25 %, а також органи місцевого самоврядування можуть надати знижку навіть до 50 % на друге (непостійне) житло.

У Швеції ставка податку складає 75 % від ринкової

вартості нерухомого майна, яку визначено Податковою агенцією відповідно до статистичних даних остатніх продажів аналогічного нерухомого майна на певній території. Водночас Швеція встановила верхню річну межу (максимальну суму) сплати податку на нерухоме майно для фізичних осіб. Оподаткування ж комерційного (ресторації, офісні приміщення) та промислового (виробничого) нерухомого майна податком на нерухомість на локальному рівні не передбачено [5].

На прикладі Латвії можемо побачити стягнення податку за прогресивною шкалою залежно від кадастрової вартості, а також наявність знижки для багатодітних сімей у розмірі 50 %. Литва має схожу систему з відмінністю бази, тобто прогресивна шкала застосовується до оціненої вартості, яка означає середнє значення вартості на ринку та визначеної за масовою оцінкою.

У державах, які застосовують оціночний чи кадастровий підходи для обчислення бази оподаткування, зазначена вартість може мати відмінність від ринкової (у будь-яку сторону). Така ситуація складається, оскільки державні органи або ж оцінювачі вираховують вартість нерухомості за методом масової оцінки, тобто вартість однотипної нерухомості буде приблизно однаковою, а індивідуальні особливості об'єктів не враховуються. Якщо оцінена (кадастрова) вартість нерухомості є вищою за ринкову, а це суттєвий факт для продажу нерухомості, здачі в оренду і також оподаткування, то власники такої нерухомості можуть замовити індивідуальне оцінювання або оскаржити встановлену вартість свого житла у судовому порядку. Приватні професійні оцінювачі вже у процесі обчислення індивідуальної вартості нерухомого майна зважають на вартість продажів аналогічних об'єктів із врахуванням притаманних їм певних особливостей. Звичайно, оплата таких послуг здійснюється за рахунок особистих коштів, тобто це додаткові витрати власників житла [3, с. 29-31]. Бувають ситуації протилежні, коли кадастрова вартість нерухомості є нижчою за ринкову, що спричиняє недоотримання частини податкових надходжень місцевими бюджетами. Відтак, ринкова вартість нерухомого майна для цілей оподаткування для платників такого податку та місцевих бюджетів, вважається більш справедливою, порівняно з оціненою.

У більшості європейських країн вартість нерухомості, встановлена державними оцінювачами, є дещо меншою від ринкової, а саме на 25-30 % (Австрія, Болгарія, Фінляндія, Німеччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія). Подібне недооцінювання бази оподаткування дає змогу запобігти надмірному оподаткуванню. Однак в Італії та Греції спостерігається перевищення оціненої вартості нерухомого майна від ринкової [8].

Розглядаючи досвід країн Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Албанія), бачимо, що базою оподаткування нерухомості є площа у кв. м. (зазначимо, що така ж система і в Україні). Ця база оподаткування є не зовсім справедливою, бо не враховує індивідуальні особливості об'єктів та перешкоджає органам місцевого самоврядування отримувати податкові надходження [6].

Адміністрування податку на нерухомість та загалом повноваження органів місцевого самовряду-

вання є також одним з досліджуваних питань оподаткування. У цьому аспекті розглядається право згаданих органів, тобто дискреція, на визначення бази оподаткування та встановлення ставок і пільг. База оподаткування більшості країн встановлюється центральним урядом, а в окремих країнах місцеві уряди встановлюють свої коригуючі коефіцієнти, як от в Німеччині, Австрії чи Бельгії. У Норвегії, Хорватії, Швейцарії, США та Угорщині органи місцевого самоврядування самостійно вирішують питання стягувати податок з нерухомості з конкретної адміністративно-територіальної одиниці, чи ні [2]. Ставка податку у більшості випадків встановлюється саме органами місцевого самоврядування, однак, у країнах, де за базу беруть оцінену вартість, центральний уряд може застосовувати рамки (верхній чи нижній поріг) ставок податку, що, зі свого боку, несе певні обмеження органів місцевого самоврядування.

У державах, де базою оподаткування є площа нерухомості, органи місцевого самоврядування можуть мати право застосування коефіцієнтів до податкових ставок, які затверджені законодавством, з метою відображення відмінностей в місцях розташування, якостей будівель та інших факторів, які можуть впливати на вартість майна, а отже, й на розмір податку [2].

Більшість країн стягує податок на нерухоме майно із забезпечених верств населення, чого не скажеш про ситуацію в Україні, де згаданий податок справляється з порівняно небагатих жителів. З цього випливає проблема такого податку в Україні, оскільки близько 80 % населення має рівень матеріального забезпечення дещо нижчий від середнього [1, с. 31].

На основі світового досвіду оподаткування об'єктів нерухомості можна виокремити певні позитивні сторони такого виду податків:

1. Органи місцевого самоврядування володіють реальними інструментами впливу не лише на юридичних, але й на фізичних осіб, які є платниками податку, адже об'єкти нерухомості розміщуються на території певного регіону.

2. Порядок оподаткування здатен суттєво впливати на функціонування ринку нерухомості в межах певного регіону, адже дані податки можуть значно нарощувати чи скорочувати витрати власників нерухомості.

3. Органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень стосовно визначення ставок оподаткування, можуть безпосередньо впливати на сферу будівництва нерухомого майна, за рахунок чого здатні стимулювати секторальний розвиток ринку нерухомості.

Незважаючи на вже деякі позитивні зміни, порівнявши норми ПКУ стосовно оподаткування нерухомого майна та зарубіжної практики справляння податку на нерухомість, для зростання бюджетних надходжень зі згаданого податку, необхідно застосувати ще деякі нововведення, такі як:

– здійснення переобліку нерухомості, якою володіють як фізичні, так і юридичні особи, за допомогою накладення на них зобов'язань звірювання документації на право власності з Державним реєстром речових прав на нерухомість. Цей процес має стати першочерговим, оскільки зволікання може призвести до недофінансування місцевих бюджетів;

– впровадження прогресивних ставок податку на

нерухомість, розміри яких повинні зростати залежно від площі об'єктів нерухомості. Для подальшого розвитку системи необхідно і загалом змінити базу оподаткування та порядок визначення податкової ставки. Так, чимало експертів вважають, що базою оподаткування повинна бути вартість нерухомого майна, яка обчислюється непрямим методом, зважаючи на масову оцінку вартості одиниці площі нерухомості. Зі свого боку, ставка податку на нерухомість повинна бути однаковою, не зважаючи на види нерухомості. Це дасть змогу протидіяти корупційним проявам на місцевому рівні. Водночас необхідно надати можливість власникам нерухомого майна узгодити вартість об'єкту із ринковою (шляхом використання системи ProZorro), а певним фізичним особам надати податкові пільги. Враховуючи сучасний стан розвитку України, такий підхід має логічне підґрунтя.

ВИСНОВКИ

Податок на нерухоме майно відіграє значну роль у наповненні місцевих бюджетів країни. Враховуючи це, можемо стверджувати, що Україна має задатки та передумови для підвищення значення згаданого податку. Проте є також фактори, які перешкоджають цьому розвитку: недостатність даних у державному реєстрі речових прав на нерухомість; брак адекватної бази оподаткування (в основі якої лежить ринкова або оцінена вартість нерухомого майна); відсутність політичної волі органів місцевого самоврядування стосовно посилення заходів, покликаних збільшити податкові надходження з нерухомості. Відтак, на основі вищевикладеного, можна виокремити певні переваги податків на нерухомість відповідно до міжнародного та вітчизняного досвіду оподаткування. Так, передусім варто зазначити, що ці податки заохочують власників до кращого використання наявних активів, або збувати їх іншим власникам, що зумовлює покращення ефективності їх використання. Водночас ці податки дають змогу не лише забезпечити стабільні надходження до місцевих бюджетів, але й сприяють органам місцевої влади у підвищенні привабливості відповідного регіону, що, зі свого боку, дає змогу збільшити ринкову вартість землі та об'єктів нерухомого майна на регіональному рівні.

Оподаткування нерухомості є перспективним напрямом реформування системи оподаткування, тому цей процес неможна відкладати. Світовий досвід справляння податку на нерухоме майно є цінним для України, де цей процес є на етапі становлення та розвитку. Зокрема, адаптуючись до вітчизняних реалій, не слід зосереджуватися на податковому досвіді конкретної країни, а необхідно запозичити найкращі моменти для вироблення особливої і підходящої системи оподаткування.

Актуальним для України буде слугувати досвід Франції, де протягом перших двох років не справляється податок з новобудов у сільських місцевостях, а також терміном до п'яти років з будівлі, збудованої за технологією раціонального збереження енергії. Важливим буде досвід Болгарії, в якій податок на нерухоме майно найнижчий в Європі, а базою слугує оцінка нерухомого майна, яка визначається для кожного муніципалітету відповідною радою.

Список використаних джерел

1. Бобошко Л.І. Світовий досвід оподаткування майна та можливості його використання в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. С. 941-945.
2. Волощук М.Г. та ін. Податкове право країн ЄС. Ужгород, 2021. 144 с.
3. Дубровський В., Черкашин В. Як удосконалити податок на нерухоме майно в Україні? Київ, 2016. 39 с.
4. Фрадинський О.А. Вітчизняний та світовий досвід еволюції оподаткування нерухомого майна. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 6. Т. 4. 384 с.
5. Corporate Taxes in Sweden. The Swedish Trade & Invest Council: Website. URL: <https://www.business-sweden.se/contentassets/ed79d90e6aa84f0cbd4ac281ac5aa460/7.-corporate-taxes-in-sweden.pdf>
6. Guide to Taxes on Real Estate in Central and Eastern Europe. Edition 2016. URL: <http://www.kpmg.com/cee>
7. Taxes in Sweden. The Swedish Trade & Invest Council. URL: <https://www.business-sweden.se/contentassets/ed79d90e6aa84f0cbd4ac281ac5aa460/7.-corporate-taxes-in-sweden.pdf>
8. Strovolidis G., Vappas T. A Comparative Study on Real Estate Property Taxation in Europe. UIPI Taxation Committee. URL: <http://uipi.com/new/wp-content/uploads/2014/12/UIPI-Comparative-Analysis-on-Real-Estate-Taxation-2013.pdf>

References

1. Boboshko L.I. World experience of property taxation and possibilities of its use in Ukraine. *Global and national economic problems*. 2015. Vol. 8. pp. 941-945. (in Ukrainian).
2. Voloshchuk M.H. et al. Tax law of EU countries. Uzhhorod, 2021. 144 p. (in Ukrainian).
3. Dubrovskiy V., Cherkashyn V. How to improve real estate tax in Ukraine? Kyiv, 2016. 39 p. (in Ukrainian).
4. Fradynskiy O.A. Domestic and global experience of the evolution of real estate taxation. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 2010. Vol. 6. 384 p. (in Ukrainian).
5. Corporate Taxes in Sweden. The Swedish Trade & Invest Council: Website. URL: <https://www.business-sweden.se/contentassets/ed79d90e6aa84f0cbd4ac281ac5aa460/7.-corporate-taxes-in-sweden.pdf>
6. Guide to Taxes on Real Estate in Central and Eastern Europe. Edition 2016. URL: <http://www.kpmg.com/cee>
7. Taxes in Sweden. The Swedish Trade & Invest Council. URL: <https://www.business-sweden.se/contentassets/ed79d90e6aa84f0cbd4ac281ac5aa460/7.-corporate-taxes-in-sweden.pdf>
8. Strovolidis G., Vappas T. A Comparative Study on Real Estate Property Taxation in Europe. UIPI Taxation Committee. URL: <http://uipi.com/new/wp-content/uploads/2014/12/UIPI-Comparative-Analysis-on-Real-Estate-Taxation-2013.pdf>

Yuliia CHYRKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7315-9520>

e-mail: yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua

Nataliia PETRYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

KEY ASPECTS OF REAL ESTATE TAXATION: GLOBAL EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR REFORM IN UKRAINE

Introduction. Socio-economic transformations affect a significant number of aspects of life in Ukraine. The development of regions and the country in general depends primarily on resources, which, it's no secret, are mostly obtained from taxes. Real estate taxation is a significant source of financing needs in many developed countries of the world. However, the share of those revenues provided by real estate tax is much lower compared to other countries.

The purpose of the paper is to study and analyze the global experience of real estate taxation and determining the prospects for tax reform in Ukraine in this direction.

Results. Several aspects of the expediency of real estate tax collection are considered. The world experience of real estate taxation is considered, which indicates the presence of a system of benefits in almost every country, taking into account the possible burden for certain categories of persons. Certain positive aspects of this type of taxes are singled out based on the world experience of taxation of real estate objects. The real estate tax plays a significant role in filling the country's local budgets, taking this into account, we can say that Ukraine has the prerequisites and prerequisites for increasing the value of the mentioned tax. Therefore, on the basis of the above, it is possible to single out certain advantages of real estate taxes in accordance with international and domestic taxation experience.

Conclusion. Real estate taxation is a promising area of reforming the taxation system, so this process cannot be postponed. The world experience of real estate tax administration is valuable for Ukraine, where this process is at the stage of formation and development, in particular, adapting to domestic realities, one should not focus on the tax experience of a specific country, but it is necessary to borrow the best moments to develop a special and suitable taxation system.

Keywords: taxes, real estate, real estate, tax collection, world experience

Юлія Олександрівна **ПОДОЛЯН**

к.ю.н., доцент кафедри, Державний університет інфраструктури та технологій

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5063-4018>

e-mail: yulia29p@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ФІСКАЛЬНІЙ СФЕРІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Правопорушення у сфері оподаткування є одним із найважливіших фінансових порушень, стосовно якого держава вжила дієвих заходів протидії. У системі фінансового забезпечення держави основне місце займають правовідносини оподаткування, які регулюють рух коштів для виконання державних завдань і задоволення загальносуспільних інтересів. Сьогодні більшість сфер суспільного життя фінансується за рахунок державних ресурсів, які надходять переважно від платників податків у вигляді податків і зборів. Метою статті є аналіз правового забезпечення профілактики правопорушень у фінансовій сфері, вивчення особливостей забезпечення адміністративно-правових заходів профілактики зазначено деліктів.

Ключові слова: делікти у податковій сфері, адміністративне правопорушення, засоби адміністративного права, сутність правопорушення, профілактика правопорушень, податкова сфера

ВСТУП

Основні принципи фінансово-економічної безпеки держави реалізуються через цілеспрямований і постійний вплив на ключові аспекти функціонування економічної інфраструктури з урахуванням усіх загроз та можливих наслідків. Фінансово-економічна сфера – це складне економіко-правове явище, що являє різні сфери суспільного життя, специфічну галузь людської діяльності, спрямовану на реалізацію інтересів членів соціальної спільноти, що передбачає формування, мобілізацію та розміщення фінансових коштів.

У Податковому кодексі України (ПКУ) законодавець окреслює зміст податкових правопорушень, під якими слід розуміти протиправні дії платників податків, податкових агентів, їх посадових осіб та посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог податкового законодавства, та водночас визначити можливість притягнення до фінансової, адміністративної та кримінальної відповідальності за податкові правопорушення.

Теоретичною основою наукового дослідження проблеми профілактики адміністративних правопорушень у сучасних умовах не приділялося належної уваги, хоча окремі аспекти розглядалися в працях відомих вітчизняних вчених, зокрема Л.К. Воронової, М.В. Карасьової, М.П. Кучерявенка, М.І. Мельник, І.В. Лещух, П.С. Пацурківського, С.Г. Пепеляєва, Є.А. Ровинського. Серед зарубіжних науковців варто згадати Diamanta Skenderi, Besnik Skenderi, Johannesen, Niels, Patrick Langetieg, Daniel Reck, Max Risch, Joel Slemrod.

МЕТА статті полягає в аналізі правового забезпечення профілактики правопорушень у фінансовій сфері, вивчення особливостей забезпечення адміністративно-правових заходів профілактики зазначених деліктів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Необхідність комплексного та глибокого дослідження ефективності запобігання фінансовим правопорушенням, зокрема правопорушенням у сфері податків і зборів обґрунтувало вибір автором емпіричного підходу у дослідженнях із застосуванням методів

опису, аналізу, порівняння, узагальнення та класифікації, а також низку інших методів. Наукове дослідження базується на працях вітчизняних та зарубіжних науковців, публікаціях в періодичних наукових виданнях, аналізі чинного законодавства України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Значний перелік адміністративних правопорушень платників податків, а також суб'єктів, які здійснюють адміністрування сплати податків, зазначено у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) до зазначених правопорушень законодавець відносить правопорушення, які стосуються порядку ведення податкового обліку, а також надання аудиторських висновків (ст. 163-1), неподання чи несвоєчасного подання платіжних доручень для перерахування податків і зборів, належних до сплати (ст. 163-2), невиконання законних вимог посадової особи податкового органу (ст. 163-3), порушення порядку перерахування та отримання податку на доходи фізичних осіб, а також подання відомостей про сплачені про одержані доходи (ст. 163-4), порушення порядку справляння і сплати туристичного збору (ст. 163-17), порушення порядку припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців (ст. 166-6) тощо [4]. Засоби адміністративного права також спрямовано на запобігання фінансовим правопорушенням, які кваліфікуються як податкові злочини та деталізовані в ПКУ [4].

Справа в тому, що чинний КУпАП багато в чому перетворився на фінансовий інструмент, за допомогою якого контрольно-наглядові органи, реалізуючи свої повноваження, які переважно орієнтовано на виявлення адміністративних правопорушень суб'єктів господарювання та притягнення їх до відповідальності шляхом накладення адміністративних штрафів.

У такий спосіб вони стабільно поповнюють бюджет за рахунок неподаткових доходів. Звичайно, автором цієї статті жодною мірою не ставиться під сумнів те, що контрольно-наглядова діяльність полягає у проведенні перевірок наглядового характеру з подальшим вжиттям заходів адміністративного примусу, зокрема й заходів адміністративної відповідальності.

Сутність контролю полягає у встановленні відповідності фактичного стану справ заданому, а його соціальна функція спрямована на отримання інформації про стан об'єкта управління для коригування та вдосконалення управління [5, с. 65].

Водночас призначення контролю (нагляду) як способу забезпечення законності бачиться насамперед у забезпеченні режиму законності, захисті прав і свобод людини та громадянина і, що особливо важливо, – у запобіганні правопорушенням. Характеризуючи адміністративний штраф, Д. Скіндрі (*Diamanta Skenderi*) зазначає, що це найпоширеніший вид адміністративного покарання, що є ефективним, оскільки має майновий характер [8, с. 55].

З першою частиною судження вказаного автора сперечатися не доводиться. Справді, саме штраф, як показує статистика, найчастіше призначається як адміністративне покарання. Стосовно другої його частини, то вона далеко не безперечна. Твердження, що штраф є ефективним лише на тій підставі, що «носить майновий характер», видається надто спрощеним, особливо якщо йдеться про юридичних осіб – суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Як відомо, термін «ефективний» має латинське походження і означає «що дає певний ефект» [3], тобто результат, дієвий. Вочевидь, що за всяке адміністративне правопорушення слід «карати гривнею», тобто призначати покарання як адміністративного штрафу. Для багатьох суб'єктів господарювання, насамперед суб'єктів малого та середнього підприємництва, а також індивідуальних підприємців адміністративний штраф може означати кінець їх господарської діяльності та закриття бізнесу з усіма негативними наслідками [10, с. 2148].

Причому ці наслідки у довгостроковій перспективі можуть виявитися негативними і для самої держави (скорочення податкових надходжень до бюджетів бюджетної системи країни, збільшення навантаження на бюджет у вигляді соціальних виплат звільненим працівникам, погіршення економічної ситуації, підвищення рівня бідності значної частини населення і, як наслідок, зростання соціальної напруженості у суспільстві тощо). Тому однозначно говорити про ефективність адміністративного штрафу, як це робить Д. Скіндрі, – неправильно.

Навпаки штраф може виявитися вкрай деструктивним, особливо для суб'єктів малого та середнього бізнесу. Ефективний, та й то на короткострокову перспективу, штраф – лише для того бюджету бюджетної системи, куди він буде зарахований. Слід сказати, що за багатьма складами адміністративних правопорушень закон дозволяє як альтернативу штрафу призначати попередження як адміністративне покарання. Однак у органах державної виконавчої влади, наділених юрисдикційними повноваженнями, складалася, здається, досить сумнівна (з погляду її відповідності сучасним віянням реформи контрольно-наглядової діяльності) практика, коли у загальному обсязі накладених адміністративних покарань домінує штраф, тоді як попередження – як альтернатива призначається для порівняно незначної кількості правопорушень.

Серед таких правопорушень, що визначено ст.ст. 117-128 ПКУ, наприклад проступки, які стосу-

ються порядку обліку (реєстрації) у податкових органах, повідомлення установам банків про відкриття або закриття рахунків, інформування платниками податків стосовно фізичних осіб – платників податків, договори оренди об'єктів нерухомості. Правопорушеннями також можуть бути порушення порядку подання податкової звітності, реєстрації акцизних накладних, правил застосування спрощених режимів оподаткування для фізичних осіб, договорів довгострокового страхування життя чи страхування в рамках законодавства про недержавне пенсійне забезпечення, порядку нарахування, утримання, сплати (перерахування) податків до бюджету тощо [1, с. 32].

Цікавим є твердження окремих науковців, що латентність деліктів у фіскальній сфері зумовлена тим, що такі делікти завдають загалом шкоду державним інтересам та відсутністю ідентифікації «прямих» потерпілих [7, с. 41].

Система правових актів, які є важливими засобами протидії податковим деліктам охоплює ПКУ [6], КУпАП [4], Наказ Державної фіскальної служби (ДФС) України, яким затверджено Методичні рекомендації з порядку організації взаємодії між структурними підрозділами органів ДФС у процесі організації, проведення та реалізації матеріалів перевірок платників податків № 22 від 31.07.2014 р. [11], Положення про департамент технічного регулювання та інноваційної політики, Наказом Міністерства економіки № 151 від 29.06.2021 р. [15] тощо. Перше відображає середовище, що детермінує діяльність, а друге є сприятливим для здійснення діяльності, забезпечуючи реалізацію мети діяльності та приховуючи її сліди.

Відповідно до ст. 245 КУпАП у розгляді справ про адміністративні правопорушення законодавець особливо увагу приділяє встановленню причин і умов, що призвели до вчинення адміністративних правопорушень, та попередженню правопорушень загалом. Ст. 282 КУпАП передбачено, що установа (посадова особа), яка розглядає справу, після з'ясування причин і умов вчинення адміністративного правопорушення може внести пропозиції про застосування адміністративного стягнення до відповідних органів державного управління, посадових осіб, громадських організацій стосовно застосування заходів з метою усунення зазначених причин і умов. Таке звернення може мати форму відповідного подання до правоохоронного органу як процесуальної дії, яка містить рішення про застосування таких заходів запобіжного впливу [9, с. 1150].

На думку А. Брокмаєра (*A. Brockmeyer*), він має базуватися лише на об'єктивно встановлених фактах і не повинен повторювати вимоги податкового контролюючого органу та інших органів державного управління стосовно нагляду за поведінкою, він має відповідати морально-етичним принципам суспільства [12].

Прикладом об'єктивних умов, які сприяють правопорушенням у сфері оподаткування, є те, що наявна практика передбачає різні періоди подання податкової звітності за податками та зборами, а процедури подання звітності є складними та навантаженими, що призводить до необхідності збільшення кількості податків та зборів, звернень платників податків до податкових органів для отримання звітності та відповідні витрати робочого часу інспекторів [2, с. 51].

Не менш важливо виявити причини порушень у податковій сфері. Дуже часто причиною вчинення податкових правопорушень є відсутність спеціальних правових знань стосовно порядку реалізації податкових прав та обов'язків, реалізації податкових процедур. Тому актуальним є надання інформації з організації податково-правових відносин, здійснення податкового контролю, консультативних послуг фіскальних органів, спеціального навчання платників податків та індивідуальних програм навчання. Для посилення превентивного впливу податково-правових відносин слід визначити пріоритетні напрямки необхідних правових та організаційних змін.

Це, зокрема, налагодження взаємодії та посилення комунікації фінансового відомства з громадськими організаціями, бізнес-асоціаціями, правоохоронними органами, збагачення форм і методів профілактичної роботи, розширення застосування методів переконання та заохочення платників податків до дотримання законодавства, порядку застосування інформаційних технологій для виявлення деліктів у податковій сфері, розширити форми та методи підготовки кадрів податкового менеджменту, сформулювати та реалізувати програму підготовки кадрів податкового менеджменту, зменшити навантаження на роботу, допомогти подолати «вигорання» в роботі тощо.

Слід погодитися з позицією Дж. Нейлс (*Johannesen Niels*), що у сучасних умовах впровадження спеціальних інформаційно-аналітичних систем у сфері оподаткування особливо актуальне для попередження та припинення податкових злочинів [13]. Зокрема, з метою виявлення платників податків, які ухиляються від сплати податків, впроваджено автоматизовану інформаційно-аналітичну систему «Вибір об'єкта». Вона дає змогу ідентифікувати суб'єктів господарювання, діяльність яких має ознаки протиправної, такої, що порушує податкове законодавство. Впровадження такої системи здатне служити допоміжним ресурсом у виявленні фіктивних підприємств; тих, які порушують податкову дисципліну, не дотримуються вимог до повноти і своєчасності сплати податків і зборів; проводять незаконні операції з валютними рахунками; виявляти факти тіншової діяльності [14, с.132].

Говорячи про запобігання злочинам у сфері оподаткування, слід звернути увагу на його зв'язок із проявами корупційної поведінки посадовими особами контролюючих органів. Вчені вважають, що наявність контрольної влади традиційно є сприятливим фактором для появи корупції. Необхідно активізувати роботу з розроблення спеціальних заходів з протидії корупції в податкових органах.

На думку деяких науковців, цьому сприяють процедури декларування майна, доходів, витрат, зобов'язань фінансового характеру посадовими особами та членами їх сімей, автоматизація процесів податкового контролю, процедур адміністрування податкових платежів, вдосконалення електронних сервісів, зменшення контакту платників податків з посадовими особами контролюючих органів, необхідність особистого контакту у процесі податкової діяльності, покращити внутрішню мотивацію посадових осіб, дотримуватись закону, підвищити рівень знань платників податків у сфері оподаткування, покращити громадський контроль, подолати вибіркоче застосування антикорупційного законодавства.

Отже, профілактика адміністративних правопорушень у податковій сфері засобами адміністративного права полягає у скоординованій діяльності суб'єктів податкового контролю, правоохоронних органів, а також громадських організацій для нейтралізації правових, економічних, моральних, технічних організаційних та інших причин для вчинення фіскальних деліктів, що пов'язано з порушенням порядку адміністрування сплати податків зборів та інших обов'язкових платежів в порядку захисту прав та законних інтересів платників податків, компетенції контролюючих органів та інших порушень податкового законодавства.

ВИСНОВКИ

Отже, профілактика адміністративних правопорушень у податковій сфері засобами адміністративного права полягає у скоординованій діяльності суб'єктів податкового контролю, правоохоронних органів, а також громадських організацій для нейтралізації правових, економічних, моральних, технічних організаційних та інших причин для вчинення фіскальних деліктів, що пов'язано з порушенням порядку адміністрування сплати податків зборів та інших обов'язкових платежів в порядку захисту прав та законних інтересів платників податків, компетенції контролюючих органів та інших порушень податкового законодавства.

Вважаємо, що адміністративно-правові засоби запобігання податковим правопорушенням – це система субстанційних (адміністративно-правові норми у сфері профілактики правопорушень у податковій сфері, управлінські акти індивідуальної дії – регулятивні та охоронні адміністративні акти), а також ефективних інструментів, які реалізуються у комплексі із заходами управлінського організаційного та морально-виховного характеру.

Список використаних джерел

1. Мельник М.І., Лещух І.В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності: монографія. Львів, 2015. 330 с.
2. Цимбал П.В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів: монографія. Ірпінь, 2009. 408 с.
3. Mentukh N.F. et al. Ensuring Information Security: Comparative Legal Aspect. *Central European Management Journal*. 2023. Issue 31(3). pp. 74–87. URL: https://journals.kozminski.cem-j.org/index.php/pl_cemj/article/view/917
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Ментух Н.Ф., Шевчук О.Р. Правові аспекти оподаткування господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 64-69.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Греца Я.В. Зміст, правові засоби та межі податкового планування: зарубіжний досвід та українська практика: монографія. Ужгород, 2020. 420 с.
8. Skenderi D., Skenderi B. Understanding Tax Evasion and Professionalism of Tax Administration in Kosovo, *IFAC-PapersOnLine*. 2022. Vol. 55, Issue 39, pp. 70-75. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2022.12.013>
9. Niemann R., Sailer M. Is analytical tax research alive and kicking? Insights from 2000 until 2022. *Journal of Business Economics*. 2023. Issue 93. pp. 1149–121. URL: <https://doi.org/10.1007/s11573-023-01157-5>
10. Sudarto T.A., Dodik Juliardj. The effect of perceptions on tax evasion and tax sanction on ethical behaviour of accounting student compliance. *International Journal of Research in Business and Social Science*. 2022. Issue 11. Vol. 10. pp. 206-216. URL: <https://doi.org/10.24018/ijrbss.11.10.206-216>

<https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i10.2228>

11. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби під час організації, проведення та реалізації матеріалів перевірок платників податків» Наказ ДФС України від 31.07.2014 № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
12. Brockmeyer A., Hernandez M. Taxation, Information And Withholding: Evidence From Costa Rica. Working Paper. 2018.
13. Johannesen Niels et al. Taxing Hidden Wealth: The Consequences of US Enforcement Initiatives on Evasive Foreign Accounts. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2020. Issue 12 (3). pp. 312-46. URL: <https://doi.org/10.1257/pol.20180410>
14. Londoño-Velez J., Javier A.-M. Enforcing Wealth Taxes in the Developing World: Quasi-experimental Evidence from Colombia. *American Economic Review: Insights*. 2021. Issue 3 (2). pp. 131-48. URL: <https://doi.org/10.1257/aeri.20200319>
15. Положення про департамент технічного регулювання та інноваційної політики, Наказ Міністерства економіки від 29.06.2021 № 151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0151930-21#n8>

References

1. Melnyk M.I., Leshchukh I.V. Tax control in Ukraine: problems and priorities for improving efficiency: monograph. Lviv, 2015. 330 p. [in Ukrainian].
2. Tsymbal P.V. Prevention, detection, disclosure and investigation of tax crimes: a monograph. Irpin, 2009. 408 p. [in Ukrainian].
3. Mentukh N.F. et al. Ensuring Information Security: Comparative Legal Aspect. *Central European Management Journal*. 2023. Issue 31(3). pp. 74–87. URL: https://journals.kozminski.cem-j.org/index.php/pl_cemj/article/view/917
4. Code of Ukraine on Administrative Offences of 7 December 1984, No. 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
5. Mentukh N.F., Shevchuk O.R. Legal aspects of taxation of economic activity of business entities in Ukraine under martial law. *Scientific notes. Series: Law*. 2022. Issue 12. pp. 64-69. [in Ukrainian].
6. The Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
7. Hretsa Ya.V. Content, legal means and limits of tax planning: foreign experience and Ukrainian practice: monograph. Uzhhorod, 2020. 420 p. [in Ukrainian].
8. Skenderi D., Skenderi B. Understanding Tax Evasion and Professionalism of Tax Administration in Kosovo, *IFAC-PapersOnLine*. 2022. Vol. 55, Issue 39. pp. 70-75. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2022.12.013>
9. Niemann R., Sailer M. Is analytical tax research alive and kicking? Insights from 2000 until 2022. *Journal of Business Economics*. 2023. Issue 93. pp. 1149–121. URL: <https://doi.org/10.1007/s11573-023-01157-5>
10. Sudarto T.A., Dodik Juliard. The effect of perceptions on tax evasion and tax sanction on ethical behaviour of accounting student compliance. *International Journal of Research in Business and Social Science*. 2022. Issue 11. Vol. 10. pp. 206-216. URL: <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i10.2228>
11. On Approval of the Methodological Recommendations on the Procedure for Interaction between the Departments of the State Fiscal Service in the Course of Organising, Conducting and Implementing Taxpayer Audits. Order of the SFS of Ukraine of 31.07.2014 No. 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
12. Brockmeyer A., Hernandez M. Taxation, Information And Withholding: Evidence From Costa Rica. Working Paper. 2018.
13. Johannesen Niels et al. Taxing Hidden Wealth: The Consequences of US Enforcement Initiatives on Evasive Foreign Accounts. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2020. Issue 12 (3). pp. 312-46. URL: <https://doi.org/10.1257/pol.20180410>
14. Londoño-Velez J., Javier A.-M. Enforcing Wealth Taxes in the Developing World: Quasi-experimental Evidence from Colombia. *American Economic Review: Insights*. 2021. Issue 3 (2). pp. 131-48. URL: <https://doi.org/10.1257/aeri.20200319>
15. Regulations on the Department of Technical Regulation and Innovation Policy, Order of the Ministry of Economy of 29.06.2021 No. 151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0151930-21#n8> [in Ukrainian].

Yuliia PODOLIAN

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, State University of Infrastructure and Technology

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5063-4018>

e-mail: yulia29p@gmail.com

ORGANISATION OF PREVENTION OF OFFENCES IN THE FISCAL SPHERE: ORGANISATIONAL AND LEGAL ASPECTS

Offences in the field of taxation are one of the most important financial offences against which the State has taken effective countermeasures. In the system of financial support of the State, the main place is occupied by legal relations of taxation which regulate the flow of funds for the purpose of fulfilling State tasks and satisfying public interests. Today, most spheres of public life are financed by public resources which come mainly from taxpayers in the form of taxes and fees. The purpose of the paper is to analyze the legal framework for prevention of offences in the fiscal sphere, and to study the specifics of administrative and legal measures for prevention of the said torts. The author comes to the conclusion that prevention of administrative offences in the tax area by means of administrative law consists in coordinated activities of tax control subjects, law enforcement authorities and public organizations with a view to neutralizing legal, economic, moral, technical, organizational and other reasons for committing fiscal torts related to violation of the procedure for administering payment of taxes, fees and other mandatory payments in order to protect the rights and legitimate interests of taxpayers. We believe that administrative and legal means of preventing tax offences is a system of substantive (administrative and legal norms in the field of prevention of offences in the tax sphere, administrative acts of individual action - regulatory and protective administrative acts), as well as effective instruments implemented in conjunction with administrative organizational and moral and educational measures. Analyzing the study, it becomes obvious that measures aimed at preventing the commission of offences in the fiscal sphere are a necessary element of the country's legal system, and in fact this process is indispensable for combating tax crime. Implementation of effective measures contributes to ensuring law and order in the field of taxation and is the factor that will most contribute to the development of the country's economic security.

Keywords: torts in the tax sphere, administrative offense, administrative law remedies, essence of the offense, prevention of offenses, tax sphere

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.9.11>
УДК 658.14

Ольга Михайлівна БОНДАРЕНКО
к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>
e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Анжеліка Володимирівна ГАЛКІНА
студентка, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7491-474X>
e-mail: 4059954@stud.nau.edu.ua

Ірина Віталіївна ТРУШ
студентка, Національний Авіаційний Університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3286-3279>
e-mail: 5675284@stud.nau.edu.ua

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА

Статтю присвячено актуальним питанням впливу зовнішніх (внутрішніх) загроз на економічну безпеку суб'єкта господарювання та можливого настання банкрутства підприємства. Ця тема є дуже актуальною, оскільки підприємства України, починаючи з 2020 р., перебувають під постійним впливом різноманітних факторів та загроз, що може призвести до непередбачуваних наслідків роботи підприємства. Тому протягом всієї господарської діяльності власники підприємства (керівний склад) повинні постійно проводити комплекс робіт для передбачення кризових ситуацій, застосовувати заходи для розрахунку оцінки рівня економічної безпеки та надавати пропозиції з проведення санаційного аудиту задля запобігання банкрутства підприємства.

Ключові слова: загроза, фінансова стійкість, економічна безпека, банкрутство, економічний потенціал, складники економічної безпеки

ВСТУП

У своїй господарській діяльності кожне підприємство має бажання отримати прибуток як показник фінансової незалежності та економічної безпеки підприємства. Для отримання зазначених результатів суб'єкт господарювання проводить постійний аналіз всіх складників, які мають вплив на них.

Залежно від виду діяльності на кожному підприємстві є особливості господарських процесів. Тому перелік складників економічної безпеки потрібно з'ясувати з урахуванням їх впливу. Особливу увагу потрібно надавати загрозам, які негативно можуть впливати на рівень фінансової стійкості підприємства та його економічної безпеки.

На відміну від внутрішніх загроз, які можна спрогнозувати та попередити їхній негативний вплив, зовнішні загрози, передбачити дуже складно. На жаль, останні три роки підприємства Україна працюють під постійним впливом зовнішніх загроз, що, зі свого боку, призводить до втрачання економічного потенціалу та можливого настання банкрутства підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання економічної безпеки підприємства є досить актуальним в теперішніх умовах господарювання. Дослідження у цьому напрямі проводили українські економісти-науковці: І.В. Колодяжна, К.А. Букріна, Л.А. Кургузенкова, Л.О. Пашнюк, В.М. Антоненко та ін. На жаль, реалії сьогодення призводять до загроз економічної безпеки підприємства з подальшим настанням банкрутства та потребують додаткового дослідження.

МЕТА статті – дослідження впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на економічну безпеку українських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасних умовах господарювання українські підприємства постійно відчувають вплив різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів. У дослідженні нами з'ясовано, що є фактори впливу на розвиток підприємства, які:

– призводять до підвищення рівня економічного потенціалу підприємства (отримання прибутку, зменшення розміру дебіторської та кредиторської заборгованості, збільшення кількості контрагентів-покупців тощо);

– несуть загрозу стосовно втрачання фінансової стійкості, призводять до різкого падіння рівня економічної безпеки та можливого настання банкрутства підприємства (отримання збитку, зменшення платоспроможності та ліквідності, загальний розмір кредиторської заборгованості переважає над дебіторською тощо).

Вважаємо помилкою управлінського складу не надавати належної уваги факторам, які позитивно впливають на розвиток підприємства. На нашу думку, незалежно від виду впливу фактору на його економічний стан, адміністративному апарату потрібно постійно проводити їх аналіз для запобігання втрачених можливостей та невиявлених резервів.

На жаль, серед зовнішніх факторів є фактори, негативний вплив яких заздалегідь неможливо передбачити та прорахувати. Протягом останніх трьох років такими факторами є світове розповсюдження COVID-19 та військові дії на території України.

Проведені аналітичні дослідження М. Городенко встановили, що найбільший негативний вплив у 2020 р. стосовно обсягів виробництва зазнали галузі: видобуток вугілля – на 14,8 %, текстильне виробництво та виробництво одягу і взуття – на 9 %, машинобудування – на 19,9 %, випуск комп'ютерної продукції – на 29,6 %

та транспорту – на 27 % [1]. Крім того, більше ніж 10 тис. юридичних осіб внаслідок складних фінансових умов вимушено ліквідували свій юридичний статус. Протягом зазначеного карантинного року сфери, в яких відбулось закриття ФОПів, наведено на рис. 1 [1].

За статистичними даними Київської школи економіки (KSE) найбільшою непередбаченою зовнішньою

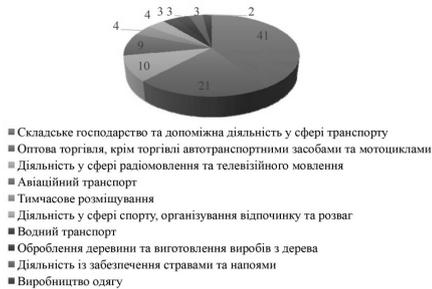

Рис. 1. Сфери діяльності ліквідованих ФОПів у 2020 р., %

Однією з найбільш зруйнованих є сфера інфраструктури: транспортна інфраструктура, дорожнє господарство, залізнична інфраструктура, авіаційна та портова галузі. Підрив Каховської ГЕС призвів до затоплення угідь, внаслідок чого сільськогосподарські підприємства мають неочікувані величезні економічні втрати. Інші підприємства, які опинились в межах розтоку води Каховського водосховища, поновити неможливо, і вони залишилися без свого бізнесу.

Проведене дослідження KSE зазначає, що втрата активів бізнесу за попередніми оцінками – 11,4 млрд дол., а пошкодження та зруйнування великих (середніх) підприємств та державних компаній складає 426 суб'єкта господарювання [2].

Внаслідок знищення житлового фонду громадяни України вимушено змінили місце свого проживання. Значна їх кількість виїхали закордон та перемістились на тимчасове проживання в більш безпечні райони. На жаль, внаслідок таких подій економіка України переживає негативний вплив міграції населення. Внаслідок чого до складників економічної безпеки підприємств України можна включити міграційну безпеку, яку до повномасштабного вторгнення ніхто не розглядав як фактор (показник), який на неї впливає.

З початку повномасштабного вторгнення держава намагалась максимально підтримувати бізнес. Внаслідок чого запроваджено державну програму релокації бізнесу та зменшення податкового навантаження шляхом переведення за бажанням власників підприємств з єдиного податку (ЄП) до пільгового оподаткування (2 %). Починаючи з квітня 2022 р. понад 340 тис. підприємств та ФОПів скористались цією можливістю. Але за передбаченою угодою з МВФ Верховною Радою України прийнято Закон № 3219-IX, на підставі якого надання пільгового оподаткування з 1 серпня 2023 р. припинено.

Тому для новостворених підприємств та бізнесу, який перебував на пільговому оподаткуванні, зазначений Закон висуває такі вимоги [3]:

– платник 2% ЄП має право подати заяву про відмову від застосування 2% ЄП. Крім того, суб'єкт господарювання повинен вказати, на яку систему опо-

даткування він бажає перейти. Без подання заяви, а також за умови незазначення в ній бажаної системи оподаткування платника 2% ЄП автоматично переведуть на систему оподаткування, на якій він перебував до обрання 2% ЄП;

– новостворені суб'єкти господарювання, які починаючи з дня державної реєстрації обрали 2% ЄП, автоматично переведуть до платників ЄП 3 групи зі ставкою 5%;

– автоматичне відновлення прав і обов'язків платника ПДВ для тих суб'єктів, у кого реєстрацію платником ПДВ призупинено;

– надання платникам, які в 2023 р. перейшли з 2% ЄП на загальну систему, права перейти повторно в 2023 р. на спрощену систему за своїм вибором шляхом подання заяви. Водночас у разі подання заяви до 01.09.2023 р. такого платника вважатимуть платником ЄП з 01.08.2023 р.

Слід зазначити, що такі зміни для українського бізнесу в межах нормативно-законодавчої бази також стосуються і підприємств, які з березня 2022 р. скористались програмою релокації. Мета такої програми полягає у наданні фінансової, логістичної та консультативної допомоги держави у процесі переміщення бізнесу в більш безпечні регіони.

Згідно з даними Міністерства економіки України протягом півтора року війни державою [4]:

1) надано можливість релокуватись більше ніж 1450 підприємствам, з яких:

– 623 підприємства вже працюють на новому місці;

– 239 здійснюється пошук підходящої локації або способу транспортування;

– понад 650 підприємств, які планували релокувати свої виробничі потужності, відмовились від переміщення у зв'язку з деокупацією територій, на яких їх розташовано.

2) для проведення релокації обрано 16 областей, серед яких лідерами релокації є: Львівська (24%), Закарпатська (14,5%), Чернівецька (9,8%), Івано-Франківська (8,3%), Хмельницька (7,3%), Тернопільська (6,3%) область.

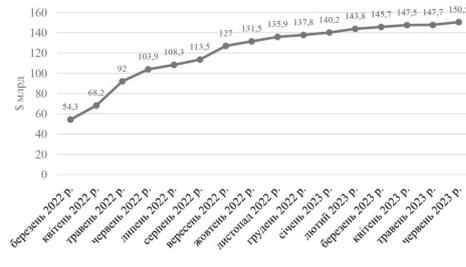

Рис. 2. Динаміка сукупної оцінки прямих втрат економіки України за період з 24 лютого 2022 р. до червня 2023 р.

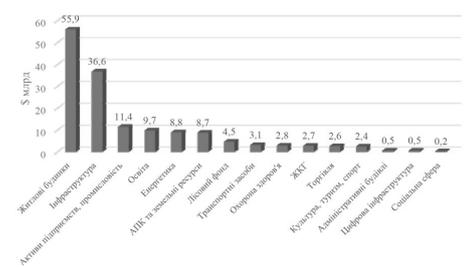

Рис. 3. Загальна оцінка збитків інфраструктури за галузями у грошовому вимірі (станом на червень 2023 р.)

На відміну від зовнішніх загроз, внутрішні загрози є передбачуваними для підприємства. На нашу думку, основними внутрішніми загрозами суб'єкта господарювання може бути:

- недосконала організаційна структура підприємства;
- неякісна (необґрунтована) система управління підприємством;
- персонал без досвіду роботи;
- незабезпеченість інформаційної безпеки;
- відсутній захист комерційної таємниці;
- застарілі необоротні активи та технології;
- відсутність стратегічних планів розвитку підприємства тощо.

Список використаних джерел

1. Городенко М. Економіка карантину. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/ekonomika-karantynu/>
2. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, за підсумками червня 2023 року перевищила \$150 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-cherვნya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
4. Бережна Т. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>

References

1. Horodenko M. Economics of quarantine. Rating. Business in official figures. URL: <https://rating.zone/ekonomika-karantynu/>
2. The total amount of direct damage caused to the infrastructure of Ukraine due to the war exceeded \$150 billion as of June 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-cherვნya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>
3. On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the peculiarities of taxation during martial law: Law of Ukraine dated 06.30.2023 p. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>
4. Berezna T. During the year of the war, 800 enterprises were relocated to safer regions. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>

Olha BONDARENKO

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>

e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Anzhelika HALKINA

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7491-474X>

e-mail: 4059954@stud.nau.edu.ua

Iryna TRUSH

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3286-3279>

e-mail: 5675284@stud.nau.edu.ua

IMPACT OF EXTERNAL AND INTERNAL THREATS ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

The paper is devoted to topical issues of the influence of external (internal) threats on the economic security of the economic entity and the possible onset of bankruptcy of the enterprise. This topic is very relevant, since starting from 2020, Ukrainian enterprises are under the constant influence of various factors and threats, which can lead to unpredictable consequences of the enterprise's work. Therefore, throughout the entire economic activity, the owners of the enterprise (management) must constantly carry out a set of works to predict crisis situations, apply measures to calculate the assessment of the level of economic security and provide proposals for conducting a remedial audit to prevent the bankruptcy of the enterprise. It can be concluded from the conducted research that, unfortunately, the impact of external factors is very difficult to predict. And as the events of recent years show, they have a destructive nature for some enterprises. In order to prevent the negative impact of these factors, the state is conducting a number of comprehensive measures aimed at supporting business in these conditions. One of the factors that also has a negative external impact that cannot be influenced by the enterprise is population migration. More than 6,2 million citizens of Ukraine have left for the countries of Western Europe since the beginning of the full-scale invasion. And, unfortunately, as a sociological survey shows, most of them do not intend to return to Ukraine even after the end of the war. Therefore, Ukrainian enterprises may be at risk of losing a high-quality, trained and professional workforce. Regarding the internal threats of the business entity, it can be noted that these threats can and should be foreseen in advance in order to maintain a sufficient level of economic security and prevent the bankruptcy of the enterprise.

Keywords: threat, financial stability, economic security, bankruptcy, economic potential, components of economic security

Олександр Олександрович БРИГІНЕЦЬ

д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-7566>

e-mail: BriginetsO@meta.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті доведено, що оподаткування юридичних осіб завжди в будь-якій державі викликає низку гарячих суперечок. Розглянуто особливості нормативного закріплення оподаткування в Україні та деяких державах. Визначено, що особливою проблемою є нестабільність системи оподаткування юридичних осіб, що провокує часті зміни в законодавчих актах з окремих податків, які негативно впливають на розвиток підприємницької діяльності у нашій державі. Також доволі важким для підприємців є фіскальне спрямування податкової системи, тобто недостатнє виявлення регульовальної функції податків.

Ключові слова: податки, юридичні особи, зарубіжний досвід, оподаткування юридичних осіб, платник податків, нормативно-правове регулювання оподаткування юридичних осіб

ВСТУП

У будь-якій державі податки є досить складною й досить важливою фінансово-правовою категорією, що регулюють розвиток держави. Вони виступають як економічний базис існування держави та забезпечують зростання суспільного добробуту її громадян. Також податки постають способом перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, а їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп. Діюча у нашій державі модель оподаткування прибутку юридичних осіб є доволі стандартною стосовно як податкової бази, так і ставки податку, однак в сучасних непростих умовах існування держави, вона потребує серйозних коригувань через наявність суттєвих проблем, комплекс яких обґрунтовує доцільність реформування діючої системи оподаткування прибутку шляхом запровадження податку на виведений капітал та відповідно розроблення механізму реформування системи оподаткування прибутку юридичних осіб в Україні в умовах фіскальної децентралізації [1]. На практиці складається ситуація, коли вітчизняна податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави та не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Особливо виділяється передусім фіскальна спрямованість оподаткування юридичних осіб, що є основою більшості змін та доповнень, які вносяться до податкового законодавства.

МЕТА статті – визначення особливостей правових проблем оподаткування юридичних осіб в Україні та інших державах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

У Податковому кодексі України (ПКУ) оподаткування юридичних осіб подано досить розширено. Ак-

туальною проблемою є те, що нормативно-правові акти з питань оподаткування юридичних осіб є складними та нестабільними, окремі законодавчі норми – недостатньо узгоджені, інколи суперечливі [2]. Чимало податкових норм мають неоднозначне тлумачення в їх застосуванні, це негативно позначається на діяльності суб'єктів господарювання, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів. Саме тому реалізуються досить широкі можливості для масштабного ухилення від оподаткування. В Україні на масштабі ухилення від податків впливають не тільки розміри податкових ставок, скільки викривлення умов конкурентної боротьби внаслідок нерівномірного розподілу податкового тягаря, а також загальне недотримання норм законів платниками податків. Надмірне і нерівномірне податкове навантаження у державі призводить до зниження економічної активності та її тінізації. За цих умов, скорочення податкового навантаження може забезпечити активізацію інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання і підвищення ділової активності, що сприятиме зростанню обсягів податкових надходжень до бюджетів. Крім цього, зниження податкового навантаження сприятиме зростанню реальних доходів населення, що призведе до економічного зростання у країні [3].

В Україні податковий тягар розподілено між платниками податків нерівномірно, а це негативно позначається на діловій активності і формує атмосферу недовіри до фінансових інститутів. Але й скорочення податкового навантаження на підприємства ще не означає появу серйозних інвестиційних стимулів. Приймаючи рішення з надання тих чи інших інвестиційних податкових пільг, слід враховувати, що ефективність від їх прийняття залежить як від чітко прописаного у законодавстві механізму надання цих пільг, так і від бажання платників податків спрямовувати додатково отримані фінансові ресурси на інвестиційні цілі. Останнє ж потребує не тільки стимулювання, але й жорсткого контролю з боку фіскальних органів. Тому необхідним є розроблення порядку звітності та контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів, отриманих завдяки пільговому оподаткуванню, з правом стягнення

їх до бюджету у разі неефективного або нецільового використання [4].

Слід зазначити, що у реформуванні системи оподаткування в Україні важливою проблемою є не лише рівень податкового тягаря, а й оптимальне поєднання прямих і непрямих податків. Останніми роками у вітчизняній системі оподаткування спостерігається тенденція до збільшення частки прямих податків, що відповідає практиці розвинених держав. Непрямі податки хоч і зручні для фіскальних органів з позиції їх стягнення, однак їх сплата лягає тягарем на плечі кінцевого споживача. Тому переважання прямих податків дасть змогу уникнути таких негативних наслідків, як занепад рівня життя більшості населення, подальший спад і занепад вітчизняного виробництва, нездатного конкурувати з дешевою продукцією іноземних компаній.

Питання нестабільності законодавства, що регулює оподаткування юридичних осіб прямо протирічить одному з базових способів ведення бізнесу, коли основним завданням у створенні суб'єкта підприємницької діяльності є вибір системи оподаткування з метою ведення ефективної господарської діяльності, оптимізації оподаткування й отримання економічної вигоди. Адже для прибуткового ведення підприємницької діяльності необхідно вибрати найоптимальнішу форму господарської діяльності, яка повинна враховувати можливість застосування простої або спрощеної форми бухгалтерського обліку [5].

Діюча система оподаткування сьогодні не задовольняє ні державу, ні платників податків. Одним позитивом є можливість переходу на спрощену систему оподаткування, бо в нашій державі відповідно до норм ПКУ крім загального принципу утримання податків в Україні функціонує спрощений. Він має певні переваги і недоліки. Кожен підприємець має право самостійно обрати найвигідніший для себе варіант, але варто враховувати: «спрощенці» працюють з деякими обмеженнями. Звітність у них підприємців простіша, а податкове навантаження менше за обсягом. Чинна спрощена система оподаткування – це спеціальний режим, що регулюється ч. 1 розд. XIV ПКУ. Метою його створення є оптимізація податкового навантаження та активація малого підприємництва. «Спрощенцями» можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Загальна і спрощена система оподаткування відрізняються передусім розміром податків, а також особливостями обліку. «Спрощенці» мають обмеження на розмір доходу, а також на кількість найманих працівників (для деяких груп). Водночас такі умови можна назвати оптимальними для мікро- й малого бізнесу, завдяки чому саме цей принцип нарахувань обирає велика кількість і юридичних осіб в Україні. Загалом перехід ФОП з загальної системи на спрощену не відрізняється від аналогічного процесу для юридичних осіб: для цього достатньо подати відповідну заяву [2].

Для реального стимулювання інвестиційного клімату в державі потрібно провести значно глибші реформи та застосувати напрацьований світовий досвід. Умови ведення підприємницької діяльності – це насамперед сприятливий інвестиційний клімат, який, зі свого боку, неможливо створити без стабільного, прогнозованого, в міру обтяжливого податкового поля.

Якщо брати досвід оподаткування юридичних осіб

в інших розвинених державах, то можна побачити, що основні цілі податкової політики в них полягають в зміцненні ринкових принципів побудови і функціонування податкових систем, зниженні загального тягаря податків і оптимізації його розподілу за окремими категоріями платників податків, за окремими видами господарювання і податків. Провідна роль у податкових системах більшості розвинених держав належить двом прямим податкам: на доходи фізичних осіб та на прибуток юридичних осіб. У кожній державі є певні особливості оподаткування прибутку останніх, а механізм його оподаткування постійно вдосконалюється у напрямі оптимізації справляння податків для зменшення фіскального впливу та забезпечення бюджетних інтересів. У Німеччині, наприклад, аналогом нашої спрощеної системи оподаткування є Kleinunternehmerregelung. Цей варіант призначено для підприємств з річним оборотом до 22000 євро і дозволяє сплачувати податок за фіксованою ставкою. Kleinunternehmerregelung визначає: бізнес може бути звільнено від сплати ПДВ. Однак у такому разі компанії також не мають права відраховувати ПДВ зі своїх витрат [6]. Податкову політику розвинених держав спрямовано передусім на те, щоб для юридичних осіб податки було б вигідно платити, а не шукати шляхів відходу від оподаткування. Частина податкового тягаря в інших державах перенесена на фізичних осіб і це ґрунтується на ситуації, що історично склалася. Ситуація, яка панує в економіці розвинених держав, є сприятливою для юридичних осіб, стимулює і сприяє розвитку підприємств, акціонерних товариств, страхових організацій та інших господарюючих суб'єктів.

ВИСНОВКИ

Отже, особливою проблемою є нестабільність системи оподаткування юридичних осіб, що провокує часті зміни в законодавчих актах щодо окремих податків, які негативно впливають на розвиток підприємницької діяльності в Україні. Доволі важким для підприємців є фіскальне спрямування податкової системи, тобто недостатнє виявлення регульовальної функції податків. Саме тому у формуванні відповідних змін до ПКУ має бути дотриманим принцип економічності, що полягає у скороченні витрат у справлянні податку, націоналізації системи оподаткування. Україні на законодавчому рівні слід краще підтримувати інноваційні проекти, розробити певні пільгові умови для притоку зарубіжних інвестицій у державу, також підтримка фінансового стану підприємств дала б позитивний поштовх у розвитку підприємництва. В умовах економічної нестабільності, наявності різного роду механізмів, приховування прибутків та ухилення від сплати податків вдосконалення системи оподаткування в Україні та підвищення її ефективності повинно йти шляхом пошуку найбільш надійних та стабільних джерел сплати податків. Водночас, виходячи з вимог податкової реформи, одним з пріоритетних її напрямів має стати реальне полегшення податкового тиску на економіку за допомогою розширення переліку об'єктів оподаткування. Оптимально побудована податкова система, забезпечуючи фінансовими ресурсами потреби держави, не повинна знижувати стимули платника податків до підприємницької діяльності, одночасно зобов'язавши його до постійного пошуку шляхів підвищення ефективності господарювання.

Список використаних джерел

1. Бригінець О.О. Актуальні питання правового забезпечення податкової безпеки України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 2. С. 13-15.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності у 2010–2021 роках. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Номінальний ВВП, прями іноземні інвестиції в Україну за 2014–2022 роки. URL: <https://index.minfin.com.ua/>
5. Савченко А.М., Гудим І.А. Порівняльний аналіз податку на прибуток та податку на виведений капітал: сучасні реалії та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 66–69.
6. Ярема Я.Р., Бей І.М. Адаптація зарубіжного досвіду оподаткування прибутку підприємств до вітчизняної практики. *Прийзовський економічний вісник*. 2019. Вип. 2(13). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/2_13_uk/55.pdf

References

1. Bryhinets O.O. Current issues of legal support of tax security of Ukraine. *Economics. Finances. Law*. 2021. № 2. pp. 13-15. (in Ukrainian).
2. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian).
3. Financial results before taxation of enterprises by types of economic activity in 2010–2021. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).
4. Nominal GDP, foreign direct investment in Ukraine for 2014–2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (in Ukrainian).
5. Savchenko A.M., Hudym I.A. Comparative analysis of the income tax and the tax on the withdrawn capital: modern realities and prospects. *Investments: practice and experience*. 2018. No. 11. pp. 66–69. (in Ukrainian).
6. Yarema Ya.R., Bei I.M. Adaptation of foreign experience of corporate income taxation to domestic practice. *Pryazovskyi Economic Bulletin*. 2019. Issue 2(13). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/2_13_uk/55.pdf (in Ukrainian).

Oleksandr BRYHINETS

Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-7566>

e-mail: BriginetsO@meta.ua

LEGAL REGULATION OF TAXATION OF LEGAL ENTITIES: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

The paper proves that taxation of legal entities always causes a number of heated disputes in any state. In general, the taxation of legal entities is fragmentarily similar to the tax systems of developed European states, but in practice a situation arises when the domestic tax system of Ukraine is not a tool for increasing the competitiveness of the state and does not contribute to the growth of economic activity of economic entities. In Ukraine, the scale of tax evasion is affected not so much by the size of tax rates, but by the distortion of the conditions of competition due to the uneven distribution of the tax burden; corruption; imperfection of the legislation regulating business activities, as well as non-compliance with the laws by taxpayers. In the process of reforming the taxation system in Ukraine, an important problem is not only the level of the tax burden, but also the optimal combination of direct and indirect taxes. The current system of taxation today does not satisfy either the state or taxpayers. A whole series of miscalculations and distortions that were allowed during its creation led to the fact that taxes do not fully fulfill either fiscal or incentive functions. A separate positive is the possibility of switching to a simplified taxation system, because in our country, in accordance with the norms of the Tax Code of Ukraine, in addition to the general principle of withholding taxes, a simplified system operates in Ukraine. It was determined that a particular problem is the instability of the system of taxation of legal entities, which provokes frequent changes in legislative acts regarding individual taxes, which negatively affect the development of entrepreneurial activity in our country. Fiscal direction of the tax system is also quite difficult for entrepreneurs, i.e. insufficient identification of the regulatory function of taxes. It has been proven that in order to really stimulate the investment climate in the country, it is necessary to carry out much deeper reforms and use the gained international experience. The conditions for doing business are, first of all, a favorable investment climate, which, in turn, cannot be created without a stable, predictable, moderately burdensome tax field.

Keywords: taxes, entities, foreign experience, taxation of legal entities, taxpayer, legal regulation of taxation of legal entities

Svitlana **NESTERENKO**

Doctor of Economics, Professor, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>

e-mail: nest82@i.ua

Oleh **CHEKOTUN**

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0228-0144>

IMPACT OF LABOUR MIGRATION ON INTERNATIONAL BUSINESS ENVIRONMENT

It has been established that international migration contributes to optimizing the distribution of human capital, reducing interregional differences, and improves the functioning of labour markets, the international business environment of host countries and countries of origin. A generalization of the results of previous empirical studies suggests that the positive effect of migration is higher than the negative effects of impact on national markets, while this impact is different for highly and low skilled workers, for firms and employees, and for producers and consumers. In the host countries, migration allows filling job positions in what the indigenous population does not agree to work, contributes to the expansion of production and lowering of the tax burden on the working population. In countries of origin, migration reduces unemployment and makes the national labour market more flexible. Thus, international labour migration opens up new opportunities for the socio-economic development of host EU member states, provoking a large number of problems both at the level of society and the state. The current stage of integration processes in the EU is accompanied by the rapid development of external migration processes, so the unified EU migration policy must be implemented taking into account the problems associated with the mass flows of immigrants to European countries, the consequences of the financial and economic crisis, the current trends in European labour markets, and the real needs of these labour markets. It should be noted that the existence of a direct link between migration and the unemployment rate and difference in income makes it possible to empirically confirm one of the main tenets of the neoclassical macro-level theory that migration arises as a result of the difference in income between regions (countries) and the existence of labour surplus in the region where the migrants come from. Consequently, workers migrate from low-wage and labour surplus regions to high-wage and labour shortage regions. Thus, a migrant's goal is to maximize its income and minimize its costs.

Keywords: international business environment, migration, labour force, unemployment rate, panel data

INTRODUCTION

In the process of development and transformation of any state, migration affects social life and plays an important role in the development of socio-economic relations, which, in turn, affects political development. Migration processes are reflected in migration policy, which has its own characteristics in each country.

Along with such factors of international migration as globalization, uneven development of various regions, the demographic situation in the host countries, movement of foreign direct investment, development of transport and means of communication. A very important factor is the official policy of regulation of the migration itself [1].

Due to the fact that international migration covers many countries and regions and makes the latter interdependent on migration flows, therefore, changes in the migration policy of one country are able to influence the situation with migration in other countries as well. To a certain extent, migration policy influences the quantitative and qualitative parameters of migration flows, their direction, and the ratio of legal and illegal migration [2].

One of the important consequences of international labour migration is the receipt of cash income by family members remaining in the country of origin. In recent years, remittances from migrants have become a relatively stable source of financing, especially for the economies of developing countries and countries in transition. Statistics show that the income from migrants is constantly growing on a global scale, changing the living standards of the population of recipient countries and affecting the socio-economic situation. Thus, the study of the role of remit-

tances and their impact on the economic development of countries is undoubtedly relevant [3].

The **PURPOSE** of the paper is to study the scientific and methodological foundations of the mechanism of the impact of labour migration on the economies of countries and development of recommendations to improve the effectiveness of policy instruments for regulating international labour migration both at the national and international levels.

METHODS

To solve the tasks, a theoretical analysis of the scientific literature, reports of international organizations in the field of economics, migration, and demography was carried out. To achieve this goal in the work, general scientific and specific research methods were used. To identify the scientific and theoretical foundations of international migration, analysis and synthesis, theoretical generalization, historical, scientific, analytical, systematization, and classification methods were used. To provide a quantitative assessment of the factors of international migration and its impact on the national economy, statistical methods of linear correlation and regression analysis based on panel data, time series, and cointegration were used.

The information base for the study was the regulatory legal acts in the field of migration, the statistical databases of the European Union, and the International Monetary Fund. All statistics used in this work are publicly available from open sources. A wide range of scientific literature of the authors is used in the work.

RESULTS

At the present stage of development of the world economy, there is a complication of migration processes and

an increase in their participants, migration processes are spreading and becoming more dynamic. This objectively necessitates the need for detailed studies, on the one hand, of the factors affecting the decision of individuals about migration, and on the other, of the socio-economic consequences of migration. The formation of a system of regulation of international labour migration should be based on a set of interrelated international and national principles, norms, and rules of influence on the development of migration relations [4]. In this context, influence must be exercised through economic, political, financial, legal, and administrative instruments.

The object of this influence is the state's measures in relation to certain groups of external migrants who leave or arrive in the country in order to ensure the effective distribution of migration flows in the long term. The main subject of such regulation is the state, which should implement the migration policy [5].

That is why the key issue is the development and implementation of an effective state migration policy, the procedure of which was proposed by the author. In turn, measures to improve the effectiveness of migration policy require the improvement of theoretical concepts and methods of analysis of international labour migration.

International migration relations have made a long way and continue to change under the influence of various numbers of factors. Together with them, theoretical approaches to the analysis of international migration also developed (it should be noted that most theoretical studies do not distinguish between international migration and international labour migration). Economic and mathematical methods for analyzing international migration have also changed [6].

A feature of the current sample is a balanced panel data structure for the period 2001-2017 with an interval of 1 year. The total volume of observations is 72 units. The objects of study were selected countries such as Estonia, Latvia,

Lithuania, Poland, Hungary, and Slovenia. The main data source was Eurostat statistical databases.

Following the algorithm for determining the best specification for a panel data model, auxiliary regression equations should be analyzed, namely:

– the pooled data model, which does not take into account the panel data structure and estimates the regression coefficients using the one-step least-square method (OLSM);

– the model with fixed individual effects (fixed effects, FE), the results of estimates of the coefficients of which are due to the significant influence of the individual characteristics of the objects of observation. In the evaluation process, individual characteristics are deleted using the procedure of transition to time average values (“demeaning”);

– the model with random individual effects (random effects, RE), which is a compromise between regression of the combined data and regression with fixed effects, and allows entering a constant for each sample object in the model.

The purpose of the modeling is to identify the greatest influence of macroeconomic factors on the number of emigrants from the country. It is suggested in the study that the number of emigrants from the aforementioned countries is affected by economic (GDP per capita, unemployment rate, consumer price index, minimum wage), social (social protection costs), and demographic factors (population dynamics, fertility rate). The model is based on the “push-pull” theory, which differentiates between factors of emigration and immigration, as well as the neoclassical theory, which emphasizes the difference in wages between regions. Thus, according to the “push-pull” theory and the neoclassical theory of migration, it is expected that economic factors will turn out to be the most influential in the number of emigrants from the country.

The results of empirical verification of the model of the influence of GDP per capita and the unemployment rate on the number of emigrants from the country have been analyzed (tab. 1).

Table 1 – **Model specification coefficients and their statistical evaluation** (author's calculations based on data [7])

Model parameters	Pooled	Random effects	Fixed effects
	Coefficient (t-statistics)	Coefficient (t-statistics)	Coefficient (t-statistics)
Natural logarithm of GDP per capita, euro	0,142514 (0,3057)	2,55217 (5,371) ***	3,25043 (7,086) ***
Unemployment rate, %	0,0824640 (2,324)**	0,043435 (2,107) **	0,044403 (2,415)**
Constant	7,39439 (1,674)*	-13,8594 (-3,168) ***	-20,1449 (-4,793)***
R ² adjusted	0,067096	—	0,80262
FcmaT. (p-value)	3,553223 (0,033982)	—	37,17820 (0,000) ***

Notes: *** - statistical significance at the level of 0.01; ** - statistical significance at the level of 0.05; * - statistical significance at the level of 0.1.

To determine the most appropriate model, a pairwise comparison of the estimated models should be made:

1) comparing the fixed effects regression model and the pooled regression based on the Wald test about equality to zero for all individual effects, it should be noted that the test statistic $F(5,64) = 45.99$, $\text{prob} > F = 0.0000$. Since the p-level is < 0.01 , the main hypothesis is rejected. Thus, the authors conclude that a fixed effects regression model is better

suitable to describe the data than a pooled regression model.

2) comparing the regression model with individual random effects and the pooled regression based on the Breusch-Pegano test regarding the panel component evaluation, the higher statistical reliability of the model with random effects is testified:

$$LM = 94.9942 \text{ p-level} = P(\text{Xi-square}(1) > 94.9942) = 1.90947e-022.$$

3) The Hausman test allows choosing between the RE model and the FE model. In this case,

$$H = 22.0369, p\text{-level} = \\ = \text{prob} (X_i\text{-square} (2) > 22.0369) = 1.63965e-005.$$

This indicates that the fixed effects model better approximates the data presented.

Thus, assessing the impact of GDP per capita and unemployment on the number of emigrants from Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Hungary, and Slovenia, it can be noted that a direct correlation between these macroeconomic factors and emigration is revealed. This confirms the thesis that increase in the overall level of well-being in European donor countries contributes to an increase in the number of people traveling abroad since income grows, some of which can be released for paperwork, relocation, obtaining more decent living conditions, cultural adaptation (foreign language courses, advanced training courses or training confirmation courses), etc. At the same time, the existence of a direct link between the unemployment rate and the number of emigrants indicates that the imbalance in the labour market of the donor country and chronic un-employment encourage people to seek better employment conditions, which coincides with the basic theoretical as-sumptions [8].

The consequences of international labour migration in EU countries are related to socio-economic, ethnic, cultural, and other problems of migrants' arrival and stay in the EU. The author clarified the features of mass migration to European countries and the problems associated with this phenomenon by examining the recent works of a number of authors, who analyzed this problem.

Mass migration has caused ethnic problems such as radicalism and even terrorism on the part of migrants and extremist and neo-Nazi sentiments on the part of the local population. Immigrants form their own ethnic groups (clans), maintaining the traditions of their native country for a long period, unlike the United States, where already the second generation, that is, migrant children, is considered indigenous.

Most locals are negatively opposed to immigrants, especially those who are from non-OECD countries, from another cultural background or from other racial backgrounds; these sentiments are reflected in public opinion and the popular press. Foreigners do not always cope with the language barrier, looking as "strangers". The negative perception on the part of the local population is reinforced by the existing stereotype that immigrants are taking jobs from EU indigenous people.

Only part of the migrants who come here find a job in the labour market, including refugees, asylum seekers, family members, illegal migrants who do not have a certain level of education and skills that employers need. This leads to an increase in unemployment in European countries, which is twice as high among third-country immigrants than among EU citizens.

In an effort to save money, businesses use the labour force of illegal migrants, partly influencing the growth of the shadow economy in the EU, which is estimated to range from 7 to 16% of GDP. But the introduction of tough measures to regulate the entry of low-skilled labour force triggers an increase in illegal migrants in European countries. Enhancing the control and entry barriers does not solve the problem and does not pay attention to the causes of increased migration, on the contrary, it provokes criminali-

zation of society and human rights violations.

Thus, international labour migration opens up new opportunities for the socio-economic development of host EU member states, provoking a large number of problems both at the level of society and the state. The current stage of integration processes in the EU is accompanied by the rapid development of external migration processes, so the unified EU migration policy must be implemented taking into account the problems associated with the mass flows of immigrants to European countries, the consequences of the financial and economic crisis, the current trends in European labour markets, and the real needs of these labour markets.

CONCLUSION

Therefore, on the basis of modeling, it was proved that the greatest influence on the activation of migration flows was due to the increase in the difference in social expenditures between the countries of Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Hungary, Slovenia, and the EU-15. A less statistically significant influence on the increase in the number of emigrants was due to the reduction of the difference in GDP per capita between countries (reverse link) and the increase in the difference in the minimum wage (direct link).

Thus, summarizing the above, it should be noted:

- the main results of the study were obtained in the process of analysis of panel models with fixed effects, which is a completely logical result of forming a sample of the study from countries that have similar tendencies in economic development;

- macroeconomic (GDP per capita, unemployment rate, consumer price index) and demographic factors (population growth/decline, fertility index) have the greatest impact on migration flows;

- based on the analysis of the factors of Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Hungary, and Slovenia at the national level, no correlation was found between the number of emigrants and social indicators (minimum wage, social expenditures);

- based on the analysis of the impact of differentiation in the socio-economic development of Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Hungary, Slovenia, and the EU-15, it was found that the greatest impact on the activation of migration flows was due to the increase in the difference in social expenditures between countries.

It should be noted that the existence of a direct link between migration and the unemployment rate and difference in income makes it possible to empirically confirm one of the main tenets of the neoclassical macro-level theory that migration arises as a result of the difference in income between regions (countries) and the existence of labour surplus in the region where the migrants come from.

Consequently, workers migrate from low-wage and labour surplus regions to high-wage and labour shortage regions. Thus, a migrant's goal is to maximize its income and minimize its costs.

Thus, it should be noted that in European countries there is a certain imbalance of labour resources, as a result of which more developed countries need migrants. At the same time, migration has both positive and negative consequences for the host countries and countries of origin of migrants. In EU-6 countries, international migration plays a significant role in the development of the national economy and demographic situation.

References

1. Ghauri P., Strange R., Cooke F.L. Research on international business: The new realities. *International Business Review*. 2021. № 30(2). 101794. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969593121000019>
2. Khanna A. Impact of migration of labour force due to global COVID-19 pandemic with reference to India. *Journal of Health management*. 2020. № 22(2). pp. 181–191. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0972063420935542>
3. Van Doorn N., Ferrari F., Graham M. Migration and migrant labour in the gig economy: An intervention. *Work, Employment and Society*. 2023. № 37(4). pp. 1099–1111. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/09500170221096581>
4. Kaczan D.J., Orgill-Meyer J. The impact of climate change on migration: a synthesis of recent empirical insights. *Climatic Change*. 2020. № 158(3-4). pp. 281–300. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-019-02560-0>
5. Becker S.O., Ferrara A. Consequences of forced migration: A survey of recent findings. *Labour Economics*. 2019. № 59. 16 p.. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0927537119300132>
6. Sharma P., Leung T. Y., Kingshott R. P., Davcik N. S., Cardinali S. Managing uncertainty during a global pandemic: An international business perspective. *Journal of business research*. 2020. № 116. pp. 188–192. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296320303258>
7. European Commission. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
8. Hoffmann R., Dimitrova A., Muttarak R., Crespo Cuaresma J., Peisker J. A meta-analysis of country-level studies on environmental change and migration. *Nature Climate Change*. 2020. № 10(10). pp. 904–912. URL: <https://www.nature.com/articles/s41558-020-0898-6>

Список використаних джерел

1. Ghauri P., Strange R., Cooke F.L. Research on international business: The new realities. *International Business Review*. 2021. № 30(2). 101794. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969593121000019>
2. Khanna A. Impact of migration of labour force due to global COVID-19 pandemic with reference to India. *Journal of Health management*. 2020. № 22(2). pp. 181–191. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0972063420935542>
3. Van Doorn N., Ferrari F., Graham M. Migration and migrant labour in the gig economy: An intervention. *Work, Employment and Society*. 2023. № 37(4). pp. 1099–1111. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/09500170221096581>
4. Kaczan D.J., Orgill-Meyer J. The impact of climate change on migration: a synthesis of recent empirical insights. *Climatic Change*. 2020. № 158(3-4). pp. 281–300. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-019-02560-0>
5. Becker S.O., Ferrara A. Consequences of forced migration: A survey of recent findings. *Labour Economics*. 2019. № 59. 16 p.. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0927537119300132>
6. Sharma P., Leung T. Y., Kingshott R. P., Davcik N. S., Cardinali S. Managing uncertainty during a global pandemic: An international business perspective. *Journal of business research*. 2020. № 116. pp. 188–192. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296320303258>
7. European Commission. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
8. Hoffmann R., Dimitrova A., Muttarak R., Crespo Cuaresma J., Peisker J. A meta-analysis of country-level studies on environmental change and migration. *Nature Climate Change*. 2020. № 10(10). pp. 904–912. URL: <https://www.nature.com/articles/s41558-020-0898-6>

Світлана Сергіївна НЕСТЕРЕНКО

д.е.н., професор, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>
e-mail: nest82@i.ua

Олег Васильович ЧЕКОТУН

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0228-0144>

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА МІЖНАРОДНЕ ДІЛОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Встановлено, що міжнародна міграція сприяє оптимізації розподілу людського капіталу, зменшення міжрегіональних відмінностей та покращує функціонування ринків праці, міжнародне бізнес-середовище приймаючих країн та країн походження. Узагальнення результатів попередніх емпіричних досліджень свідчить про те, що позитивний вплив міграції вищий за негативний вплив на національні ринки, хоча цей вплив відрізняється для висококваліфікованих працівників, фірм та працівників, а також виробників і споживачів. У приймаючих країнах міграція дає змогу заповнювати робочі посади там, де корінне населення не погоджується на роботу, сприяє розширенню виробництва та зниження податкового навантаження на робоче населення. У країнах походження міграція зменшує безробіття та робить національний ринок праці більш гнучким. Так, міжнародна міграція праці відкриває нові можливості для соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС, що провокує велику кількість проблем як на рівні суспільства, так і держави. Нинішній етап процесів інтеграції в ЄС супроводжується швидким розвитком зовнішніх процесів міграції, тому уніфікована політика міграції ЄС повинна бути реалізована з урахуванням проблем, пов'язаних з масовими потоками іммігрантів до європейських країн, наслідками фінансової та економічної кризи, нинішніх тенденцій на європейських ринках праці та реальних потреб цих ринків праці. Слід зазначити, що наявність прямого зв'язку між міграцією та рівнем безробіття й різниці в доходах дає змогу емпірично підтвердити одне з основних принципів неокласичної теорії макрорівного рівня, що міграція виникає внаслідок різниці в доходах між регіонами (країнами) та наявністю надлишку праці в регіоні, звідки беруться мігранти. Мени статистично значущий вплив на збільшення кількості емігрантів обумовлено зменшенням різниці ВВП на душу населення між країнами (зворотна ланка) та збільшенням різниці в мінімальній заробітній платі (пряма ланка). Так, робітники мігрують з регіонів з низькою заробітною платою та зайнятістю до регіонів з високою заробітною платою і зайнятістю. Отже, мета мігранта – максимізувати свій дохід і мінімізувати витрати.

Ключові слова: міжнародне бізнес-середовище, міграція, робоча сила, рівень безробіття, панельні дані

Svitlana **NESTERENKO**

Doctor of Economics, Professor, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>

e-mail: nest82@i.ua

Yevhen **DYNNYK**

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2474-7371>

e-mail: host@i.ua

BUSINESS EDUCATION IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF CORPORATION MANAGERS

The corporate education system is implemented through sequential and step-by-step in-company training based on integrity of goals, objectives, functions, learning technologies, content structure of the training material, which add flexibility and vitality to the entire learning process with an advance reflection of reality. The definition of a corporate training center in terms of a systematic approach is formulated as a system in which training and development of personnel is initiated and managed by the company itself, carried out within the company and involves internal resources. Thus, training and professional development of managers is not just an element of organizational practice or type of activity of certain employees of the organization, but a full-fledged part of the development strategy of the organization and the entire existing organizational system. To implement this process, modern TNCs create corporate training centers in which training and personnel development is initiated and managed by the company itself, carried out within the company and involves internal resources. The algorithm of creating a corporate training center covers a number of stages, in particular: support by the management, legal and financial support; creation of organizational and pedagogical conditions; program and content implementation support and practical application of the personnel training system; control and reporting system at the same time; adjusting training plans and programs; personnel motivation. The study does not exhaust the problem of professional development of managers in transnational corporations. Issues of cross-cultural training of managers in the corporate education system, training of andragogues (training managers, instructors, coaches, tutors, etc.) for effective activity in corporate training centers remain relevant. Perspective directions for further research are also theoretical-methodological and didactic substantiation of talent management and development of their creative potential, development of tools for stimulation and retention of managers who have received training.

Keywords: business education, professional development, manager, corporate training center, personnel training

INTRODUCTION

With globalization transformations in society, the need to develop human resources as the most valuable capital possessed by an organization comes to the fore. In this context, the problem of continuous professional development of personnel, covering formal, non-formal, informal education, including basic and additional training, retraining and advanced training, in-company training, as well as self-education and self-development, becomes especially relevant [1].

Scientific search is specified by the professional development of managers, because, as practice shows, the level of their professionalism, competence and personal qualities depends on the effective activity of the organization as a whole and, in particular, its competitiveness on the market [2].

A high level of professional qualification, along with a balanced and structured system for training and development of managers, play a crucial role in the German management culture [3]. Considering the costs of managers training as strategic investments, transnational corporations are at the same time developing a system of measures aimed at retaining trained professionals. German managers have a high level of corporate loyalty: the average length of service in one organization is 8 years, while in the US – 3 years [4].

The **PURPOSE** of the paper is to carry out a comprehensive scientific analysis of the managers' professional development systems in transnational corporations of Germany and Poland on the basis of systemic, personally oriented, competence, process and situational approaches, to

identify constructive ideas of experience of these countries and to substantiate possibilities of their creative application in modernization of the system of professional education of managers.

METHODS

The concept of the study is based on the provision that the professional development of managers as a purposeful process, covering a set of interrelated components and having a continuous and adaptive nature, gains efficiency and effectiveness, on conditions of a systematic approach to its organization, implementation of a holistic analysis of interacting mechanisms, related to theoretical and methodological, psychological and pedagogical, programmatic-methodological, legislative and regulatory support.

Implementation of this idea is ensured by three interrelated concepts:

– theoretical and methodological, substantiating a comprehensive methodological complex of approaches that covers systematic and closely related to it synergistic; personality oriented, the semantic field of which expands and specifies directly related culturological with acmeological and axiological components, and indirectly related subject-subjective and sociological-managerial, as well as competence, process and situational;

– theoretical, taking into account the leading theories, concepts and models of personnel management, first of all, from the standpoint of situational and process approaches and provides for separation of components, stages, content and identification of features of professional development

of managers in the corporate education system;

– practically oriented, aimed at revealing constructive ideas of the developed countries' experience and their creative application in the practice of Ukrainian realities.

RESULTS

The professional qualification of a specialist requires knowledge and skills necessary to perform a particular job, and it is always confirmed by a relevant document. We identify four types of professional qualifications:

– beyond professional qualification – the basic requirements necessary in any job, both professional and non-professional (e.g. social);

– general professional qualification is characteristic of a particular professional field, on which a group of professions is usually based;

– basic professional qualification – applies to a specific profession and covers basic skills necessary to perform tasks effectively;

– specialized qualification – additional skills specific to a particular profession, which are determined by professional specialization or special types of work.

Competences, unlike specialized knowledge and professional skills, are the basis of effective activity in various positions. The modern system of work most of all appreciates those competencies in the work of a manager, which contribute to realization of professional tasks [5]. Among them in the first place is the ability to effectively perform professional duties in accordance with the standards of the position, which provides for a certain range of profession-specific knowledge, abilities and psychophysiological characteristics that a specialist should possess.

It should be emphasized that in the context of our study, the notion of professional competence is broader than the notion of professional qualification, as it covers both the qualification required for the pursuit of professional activity and the ability to adapt to new conditions, which requires self-initiative, participation and provides effective activity. And efficiency is the sign of competencies that differentiates them from qualifications [6].

Among a number of competencies, Polish and German scientists identify the following categories:

1. Competencies related to the employee's potential, his or her abilities for development, use of abilities in order to acquire new competences, and their importance is so much the more the company is focused to changes and the need to develop new competences.

2. Competencies related to skills and abilities required to accomplish a particular job. These include well-known communication competencies, intellectual, interpersonal, organizational, technical, business, leadership qualities, self-organization, etc.

3. Knowledge-related competencies are preparations to accomplish specific tasks within a profession, specialty, position in an organization. This category includes competencies that describe the amount of knowledge that an employee should possess and can apply it in the respective situation. Knowledge can relate to facts, events, rules, theory.

4. Competencies related to activity styles describe personal characteristics such as orientation on social issues, collaboration orientation, goal achievement.

5. Competencies related to principles and values relate to rules, values, beliefs that allow to identify motives of the

activities related to expectations from work, life roles that influence a choice.

6. Interest-based competencies provide benefits in terms of tasks, types of work, working conditions. Particularly affect performance when professional activities are completely aligned with beyond-professional interests.

7. Physical competencies refer to skills related to physical requirements to work; they are divided into three groups: physical abilities, sensory perceptions, psychophysiological features.

8. Management competencies are qualities necessary for an effective performance of management functions when managing structural units and / or processes. Particularly management competencies ensure practical ability to manage production, individual business processes and business as a whole. They are relatively versatile because they are necessary for all branches and spheres of production.

Thus, from the perspective of our research, the functional capabilities of the modern model of corporate competencies should be oriented towards solving the widest range of tasks not only in the field of selection but also in the sphere of professional development of management personnel. In this regard, the managerial competency model, along with personal psychological characteristics, should include basic managerial skills that significantly influence quality of performing job duties and the overall effectiveness of the management process at different levels of the organizational hierarchy.

Development and application of this model is relevant to TNCs, which have such specific functions as integration of large amounts of resources (including labor), integration of several activities into a single technological cycle, significant geographical distance of production facilities from each other [7].

Conducted scientific researches on the analysis of competencies of managers showed that the source of professional success was primarily the socio-psychological competencies and personal qualities of management.

Results of the analysis of typical attributes of the activity of international business managers and generalization of competencies characteristic of each of them necessary for achieving success enable to create models of key competences for each category of TNC managers (Fig. 1).

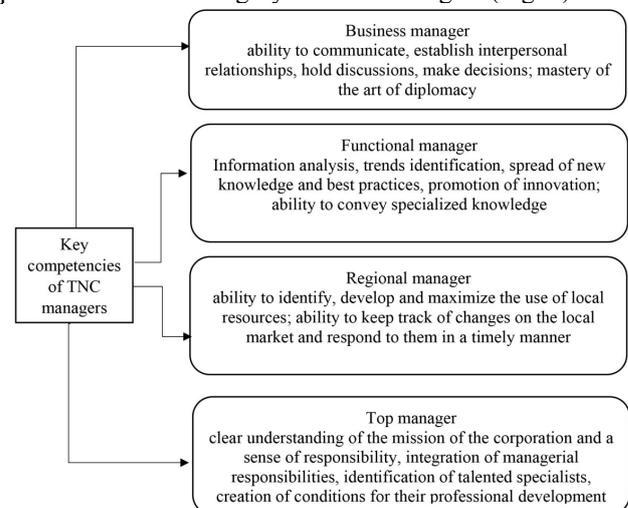

Fig. 1. Model of key competencies of TNC managers (author's development)

Thus, it can be summed up that employers in the process of selection of managers increasingly refuse to put forward qualification requirements and look for specialists with specific competencies they need.

Therefore, each transnational corporation can now be regarded as a learning organization, that is, a kind of educational institution that, on the one hand, provides employment and, on the other hand provides its employees with necessary educational opportunities for their professional development [8].

In order to effectively transfer these intangible assets, companies set up their own training centers with the purpose to create a supportive learning environment in which all employees can develop both professionally and personally. Obviously, to implement such a large-scale activity a single specialist in the training department is not enough.

CONCLUSION

Summarizing the above, let us briefly review the benefits of an in-house training organization and professional development of managers in corporate training centers. Thus, the most important things that managers receive while undergoing in-company training are: professional knowledge of the highest grade; broad view of business problems, ability to think systematically; experience (including experience in an intercultural environment); high level of understanding and trust (complementary team); meeting the need for self-development and recognition.

Consequently, a manager masters an innovative way of thinking about strategic development of the organization, while forming one's own development potential.

The main directions and forms of professional development of managers within corporate training centers may be: in-company training, distance learning using a computer network, participation in open seminars and conferences, internships in company units, project management, mentoring, coaching, etc.

Scientific and methodological support, as a professional

References

1. Avidov-Ungar O., Reingold R. Israeli Ministry of Education's district managers' and superintendents' role as educational leaders-implementing the new policy for teachers' professional development. *International Journal of Leadership in Education*. 2018. № 21(3). pp. 293–309. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13603124.2016.1164900>
2. Boiral O., Raineri N., Talbot D. Managers' citizenship behaviors for the environment: a developmental perspective. *Journal of Business Ethics*. 2018. № 149(2). pp. 395–409. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-016-3098-6>
3. Chen Y., Xu Y., Zhai Q. The knowledge management functions of corporate university and their evolution: case studies of two Chinese corporate universities. *Journal of Knowledge Management*. 2019. № 23(10). pp. 2086–2112. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JKM-04-2018-0228/full/html>
4. Choi E.H., Kim E.K., Kim P.B. Effects of the educational leadership of nursing unit managers on team effectiveness: mediating effects of organizational communication. *Asian nursing research*. 2018. № 12(2). pp. 99–105. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1976131717306965>
5. da COSTA F.R., Pelissari A.S., Gonzalez I.V. Corporate image of public higher education institutions: relevant factors to distance learning students. *Turkish Online Journal of Distance Education*. 2018. № 19(1). pp. 117–135. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojde/issue/34638/382738>
6. Deering D., Sa C. Do corporate management tools inevitably corrupt the soul of the university? Evidence from the implementation of responsibility center budgeting. *Tertiary Education and Management*. 2018. № 24(2). pp. 115–127. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13583883.2017.1398779>
7. Garber R. Academic-Corporate Engagement: Strategic and Organizational Best Practices. *Research Management Review*. 2017. № 22(1). URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1161538>
8. Gunawan J., Aunguroch Y., Fisher M. L. Factors contributing to managerial competence of first-line nurse managers: A systematic review. *International journal of nursing practice*. 2018. № 24(1). URL: <https://doi.org/10.1111/ijn.12611>

Список використаних джерел

1. Avidov-Ungar O., Reingold R. Israeli Ministry of Education's district managers' and superintendents' role as educational leaders-implementing the new policy for teachers' professional development. *International Journal of Leadership in Education*. 2018. № 21(3). pp. 293–309. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13603124.2016.1164900>
2. Boiral O., Raineri N., Talbot D. Managers' citizenship behaviors for the environment: a developmental perspective. *Journal of*

interaction of the subjects of pedagogical activity, involves consideration of dynamics of professional development of specialists and constant interconnection of all subjects of the educational process. Components of scientific and methodological support for professional development of managers in TNCs are: defining goals and developing training policies; diagnostics of the existing level of personnel development, diagnostics of the need and readiness for training, identification of expectations; selection and formation of training content; elaboration of individual training and development plans; coordination of individual plans, elaboration of the general corporate training plan; elaboration of training and development programs; selection of types, forms and methods of training; selection of training managers; technical, financial and administrative support; conducting training; post-study support (implementation of acquired knowledge, adaptation of new knowledge to real life practices); a system for monitoring, tracking changes and evaluating effectiveness of training, identifying gaps, which is diagnostics at a new level at the same time; adjusting training plans and programs; personnel motivation.

The study does not exhaust the problem of professional development of managers in transnational corporations. Issues of cross-cultural training of managers in the corporate education system, training of andragogues (training managers, instructors, coaches, tutors, etc.) for effective activity in corporate training centers remain relevant. Perspective directions for further research are also theoretical-methodological and didactic substantiation of talent management and development of their creative potential, development of tools for stimulation and retention of managers who have received training, study of foreign experience in the development of leadership potential of an individual. The problem of forming ethical behavior of managers as a set of actions, social responsibility of management at the international level deserves a special attention.

Business Ethics. 2018. № 149(2). pp. 395–409. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-016-3098-6>

3. Chen Y., Xu Y., Zhai Q. The knowledge management functions of corporate university and their evolution: case studies of two Chinese corporate universities. *Journal of Knowledge Management*. 2019. № 23(10). pp. 2086–2112. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JKM-04-2018-0228/full/html>

4. Choi E.H., Kim E.K., Kim P.B. Effects of the educational leadership of nursing unit managers on team effectiveness: mediating effects of organizational communication. *Asian nursing research*. 2018. № 12(2). pp. 99–105. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1976131717306965>

5. da COSTA F.R., Pelissari A.S., Gonzalez I.V. Corporate image of public higher education institutions: relevant factors to distance learning students. *Turkish Online Journal of Distance Education*. 2018. № 19(1). pp. 117–135. URL: <https://dergipark.org.tr/pub/tojde/issue/34638/382738>

6. Deering D., Sa C. Do corporate management tools inevitably corrupt the soul of the university? Evidence from the implementation of responsibility center budgeting. *Tertiary Education and Management*. 2018. № 24(2). pp. 115–127. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13583883.2017.1398779>

7. Garber R. Academic-Corporate Engagement: Strategic and Organizational Best Practices. *Research Management Review*. 2017. № 22(1). URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1161538>

8. Gunawan J., Aunguroch Y., Fisher M. L. Factors contributing to managerial competence of first-line nurse managers: A systematic review. *International journal of nursing practice*. 2018. № 24(1). URL: <https://doi.org/10.1111/ijn.12611>

Світлана Сергіївна НЕСТЕРЕНКО

д.е.н., професор, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>

e-mail: nest82@i.ua

Євген Володимирович ДИННИК

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2474-7371>

e-mail: host@i.ua

БІЗНЕС-ОСВІТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МЕНЕДЖЕРІВ КОРПОРАЦІЙ

Система корпоративної освіти реалізується у компанії за допомогою послідовного та покрокового тренінгу, який засновано на цілісності цілей, функцій, навчальних технологій, структури змісту навчального матеріалу, які додають гнучкості та життєвої сили всьому процесу навчання за допомогою попереднього відображення реальності. Визначення корпоративного навчального центру з погляду систематичного підходу сформулюється як система, в якій навчання та розвиток персоналу ініціюється та керується самою компанією, проводиться в межах компанії та включає внутрішні ресурси. Так, навчання та професійний розвиток менеджерів – це не просто елемент організаційної практики чи типу діяльності певних працівників організації, а повноцінна частина стратегії розвитку організації та всієї наявної організаційної системи. Для впровадження цього процесу сучасні транснаціональні компанії створюють корпоративні навчальні центри, в яких навчання та розвиток персоналу ініціюється та керується нею самою, проводиться в межах компанії та включає внутрішні ресурси. Алгоритм створення корпоративного навчального центру охоплює низку етапів, зокрема: підтримку керівництва, юридичну та фінансову підтримку; створення організаційних та педагогічних умов; Програму та зміст впровадження та практичне застосування системи навчання персоналу; Систему управління та звітування, а також коригування навчальних планів та програм; Мотивацію персоналу. Дослідження не вичерпає проблему професійного розвитку менеджерів у транснаціональних корпораціях. Питання міжкультурної підготовки менеджерів у системі корпоративної освіти, навчання андрагог (навчальних менеджерів, інструкторів, тренерів, репетиторів тощо) для ефективного діяльності в корпоративних навчальних центрах залишаються актуальними. Перспективні напрями для подальших досліджень також є теоретично-методологічним та дидактичним обґрунтуванням управління талантами та розвитку їх творчого потенціалу, розвиток інструментів для стимуляції та утримання менеджерів, які пройшли навчання.

Ключові слова: бізнес-освіта, професійний розвиток, менеджер, корпоративний навчальний центр, навчання персоналу

Svitlana NESTERENKO

Doctor of Economics, Professor, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>

e-mail: nest82@i.ua

Maksym FEDKIV

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9180-3164>

e-mail: mfed@gmail.com

THE WAYS OF FORMATION AND RECEIPTS OF CORPORATIVE INVESTMENT PROJECTS

The paper defines the basic theoretical and modern methodological approaches to the formation and evaluation of the feasibility of corporative investment projects. These are formed by the organizational structure of investment projects support on the basis of the functional distribution. The efficiency valuation mechanism of the corporative investment project is developed. The model of multi-factor efficiency valuation of corporative investment projects is developed and functionally filled. It is proposed an algorithm for grouping corporative investment projects by efficiency criterion. The analysis of the existing indicators of investment efficiency showed the absence of a valuation indicator the innovative efficiency of investment projects. There are formulated the author's interpretation of this concept and proposed three-component indicator, the risk and inflation components of which determine what part of the innovative effect of an investment project can be lost as a result of the manifestation, respectively, of risk factors and inflation. It was developed a model of investment project management "investments-risk", based on the simultaneous formation of a calendar plan and technological budget, as well as determining the probability of occurrence of risk events, measures on the actions for the common goals of investment projects and the development of actions to respond to risks with the use of structural decomposition of works as a result of interrelated calculation of terms and value of investment projects. It was developed a model of investment project management "investments-risk", based on the simultaneous formation of a calendar plan and technological budget, as well as determining the probability of occurrence of risk events, measures on the actions for the common goals of investment projects. The mechanism of efficiency valuation of investment projects can get a boost in the development by introducing indicators of social and environmental efficiency of the investment project and on this basis determining the social significance, which will improve the quality and objectivity of the general justification of the investment project and will allow to systematize the sequence of valuation.

Keywords: corporative investment project, investment management, organizational structure of the project, efficiency criterion, mechanism for efficiency valuation

INTRODUCTION

The viability, effective development and results of activity of any Corporation are largely determined by how well was constructed formally the mechanism of formation and bringing to receipts of corporative investment projects. According to essence, investment activity is the implementation of practical actions for investing in order to make a profit (or achieve another useful effect) and ensure the growth of profit in the long-term period. Professional management of investment projects allows to achieve the set goals with the minimum investment of resources, including investment, financial, material, intellectual and human [1].

Methods of efficiency valuation of capital investments at the pre-investment stage under conditions in a market economy, have become particularly important, since the correct and timely determination of the factors impact on the receipts of an investment project directly affects the efficiency and the financial state of the Corporation.

There were used fundamental works devoted to the studies of economic processes in the field of investment activity in the theoretical and methodological study of the tasks, in carrying out this research. Great contribution to the development of the applied part and methodology of research of investment activity was made by the researches [2]. The world practice of investment projects valuation focuses on the determination of the economic efficiency, the quite reasonable is approach to establishment of effective indicators for the volume and timing of receipts projects [3].

Among the researchers of methods of investment pro-

jects valuation are [4-6]. All of the abovementioned, as well as the practice of investment activity receipts in the corporate sector of the world economy actualizes attention to research in the field of investment project planning methodology, indicate the need for an effective mechanism for the formation of investment projects, to ensure the long-term development of corporative structures in the current global conditions of "Economy 4.0".

The **PURPOSE** of the paper is to analyze and systematize the directions of formation and receipt of corporate investment projects.

METHODS

The methodology is based on applied special principles in the field of investment management and project planning within the framework of this study. The following principles were used to provide a mechanism for the formation and receipts of investment projects: principles of project management, methods and means to ensure the management of resources and risks, organizational structure and management algorithm, efficiency valuation indicator. Generally acknowledged principles of project management are the principles of positive results for project participants and rational use of resources, the essence of which is reduced to the relationship between the three main managed parameters of investment projects: duration, value and quality (the so-called "project triangle"). One of the three parameters is critical, the other parameters should optimally correspond to the main one. Thus, if the timing of the corporative invest-

ment projects receipts is important, then in practice it is necessary to consciously go for a certain increase in value while reducing the quality of the results.

In addition to those principles the following are proposed: 1) principle of science in combination with elements of unconventional approaches; 2) functional specialization, combined with universality; 3) consistency, optimal combination of centralized regulation and self-management of individual project elements; 4) taking into account the individual features and psychology of employees, patterns of interpersonal relationships and group behavior; 5) ensuring the unity of rights and responsibility, competitiveness of participants of corporative investment projects on the basis of personal interest in the project receipts, the widest possible involvement of performers in the decision-making process.

RESULTS

Investment processes in the global economy are an integral part of the functioning and development of corporative structures. The accuracy of the chosen method of investment project valuation depends on the overall success of the implementation. The existing practice of project evaluation is based mainly on the establishment of economic efficiency, but the social and environmental effect of most corporative projects is also a priority. Since the main part of the pre-investment stage is the examination, the results of which provide comprehensive information about the technical feasibility of the project, the value receipts, operating expenses and economic efficiency, at this stage it is also to prove the social significance of the investment project. It should be emphasized that the correct valuation of the investment project perspective depends the financial state of the corporative structure [7].

There were taken into account the requirements of logical coherence of indicators with innovation and investment process, scientific validity and objectivity, simplicity and accessibility of calculation, specificity and ambiguity of interpretation of obtained results within the Corporation (tab. 1).

Table 1 – **The indicators of innovative component Innovation Efficiency Index (IEI) (author's development)**

Indicator	Characteristics
A1	The level of novelty of the project (global level, country level, sector or region)
A2	The level of use of technical and information technologies (progressive advanced, modern or proven traditional technologies)
A3	The level of use in the project of legally protected results of scientific research and technical developments (patents, industrial standards, utility models, trademarks, inventions, "know-how")
A4	Level of technical and operational processing (availability of R&D, laboratory samples, industrial samples, etc) of the investment project
A5	The level of susceptibility to innovations of the management staff and ordinary employees involved in the project implementation
A6	The share of scientific and highly qualified personnel (doctors and candidates of Sciences) in the total number of employees involved in the project
A7	The share of published scientific works on the subject of the project in the number of scientific works aimed at creating fundamentally new products and technologies

The weight coefficients α_i reflecting the relative importance of the indicator in comparison with other indicators and affect the innovative efficiency are proposed to be determined by the expert method "Delphi". The features of this method, which distinguish it from others, is, firstly, the simplicity of the method, secondly, the identification of the prevailing judgment of specialists in an environment that excludes the direct debates among themselves and does not allow them to periodically weigh the judgments taking into account the answers and arguments of colleagues, thirdly, and this is the main thing – obtaining quantitative estimates that reflect objective reality through subjective judgments. As the analysis showed, component should be evaluated on the following five-point scale: 1 – very high mark; 4/5 – high mark; 3/5 – middle-level mark; 2/5 – low mark; 1/5 – very low mark.

Resources and risks of corporative investments projects. It is proposed to use the structural decomposition of works – instrument for structuring the investment project, designed for the sequential division of the entire project into blocks of tasks up to the level of those that can be managed and controlled by individual works for the development of the "investment-risk" model [8]. There are presented the stages of the project, separate sets of works, as a rule, at the upper levels of the hierarchy.

Performance of any work is possible only in the presence of a certain number of qualified performers, mechanisms, materials, raw materials, as well as money. The performance of the critical work of the project can be delayed for a long time in the absence of even one of several resources, which in due time can lead to a serious disruption of the timing of the project. Therefore, when implementing a corporative investment project, it is very important to provide a resource base for project works performance. Any project can be "decomposed" into elementary components using technological estimates with the following elements: V – physical volume, N – number of resources, Nt – rate of time, Q – labor intensity, T – duration, C – value.

The duration of any work T depends on two main parameters: the labor intensity of this work Q and number of resources assigned to the execution N (executors). Labor intensity of work Q – the amount of time it will take one qualified contractor to perform the entire volume of this work, provided that safe working conditions. It is necessary to know the physical volume V , expressed in natural terms, and the norm of time Nt of this work, that is, the amount of time required for one performer to perform a unit of volume of this work for a reasonable calculation of the labor intensity of any work. Labor intensity is determined by multiplying the physical volume of work on the norm of the execution time: $Q = V Ht$. The duration of the work is determined by the ratio of the labor intensity to the number of resources assigned to perform the work: $T = Q / N$, the greater number of resources the faster work is performed and vice versa.

It should be noted that such presentation of information is the most convenient instrument that allows complex management of both duration and resources of a corporative investment project. Thus, the proposed model of investment project management is the unity of two interrelated mechanisms.

In the future, this scientific work can become the basis for comparing investment project management systems in

the corporative sector from the point of view of the sequence of the implementation. It can be proved that the scopes of the project depends on the direction of control, which is carried out during the implementation of the investment project. New approaches will be developed to the social significance of the project valuation based on the calculation of social and environmental effects, which will establish the social effect, which is defined as the ratio of the amount of social effects that are achieved during the implementation of the investment project to the amount of investments spent on the project implementation. Similarly, the methodology can be developed for determining the environmental effects of the project. The general social effect will consist of the sum of social and environmental effects. The social significance of the project will be defined as the ratio of the total social effect to the net discounted income, which will reflect the economic effect for the investor (Corporation).

The mechanism of efficiency valuation of investment projects can get a boost in the development by introducing indicators of social and environmental efficiency of the investment project and on this basis determining the social significance, which will improve the quality and objectivity of the general justification of the investment project and will allow to systematize the sequence of valuation.

CONCLUSION

References

1. Odiljonovich H.E. The Issue of Business Terms Used In English. *Journal of Positive School Psychology*. 2022. № 6(11). pp. 3075–3081. URL: <http://mail.journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/14844>
2. Hunter B.M., Murray S.F. Deconstructing the financialization of healthcare. *Development and Change*. 2019. № 50(5). pp. 1263–1287. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dech.12517>
3. Abbas S., Sohag K., Suleman S. Income from international tourism and domestic investment in South Asia: evidence from heterogeneous panel econometrics. *Current Issues in Tourism*. 2023. № 26(11). pp. 1845–1860. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13683500.2022.2071681>
4. Barros F.E.E.D., Santos R.C.D., Orso L.E., Sousa A.M.R. The evolution of corporate governance and agency control: the effectiveness of mechanisms in creating value for companies with IPO on the Brazilian stock exchange. *Corporate Governance: The international journal of business in society*. 2021. № 21(5). pp. 775–814. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/CG-11-2019-0355/full/html>
5. Feldman N., Kawano L., Patel E., Rao N., Stevens M., Edgerton J. Investment differences between public and private firms: Evidence from US tax returns. *Journal of Public Economics*. 2021. № 196. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272721000062>
6. Wood C. Orphaned wells, oil assets, and debt: the competing ethics of value creation and care within petrocapiatalist projects of return. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 2019. № 25(S1). pp. 67–90. URL: <https://ra.i.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9655.13015>
7. Uduji J.I., Okolo-Obasi E.N., Asongu S.A. (2021). Sustainable peacebuilding and development in Nigeria's post-amnesty programme: The role of corporate social responsibility in oil host communities. *Journal of Public Affairs*. 2021. № 21(2). URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pa.2200>
8. Cheng Z., Masron T. A. Economic policy uncertainty and corporate digital transformation: evidence from China. *Applied Economics*. 2023. № 55(40). pp. 4625–4641. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036846.2022.2130148>

Список використаних джерел

1. Odiljonovich H.E. The Issue of Business Terms Used In English. *Journal of Positive School Psychology*. 2022. № 6(11). pp. 3075–3081. URL: <http://mail.journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/14844>
2. Hunter B.M., Murray S.F. Deconstructing the financialization of healthcare. *Development and Change*. 2019. № 50(5). pp. 1263–1287. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dech.12517>
3. Abbas S., Sohag K., Suleman S. Income from international tourism and domestic investment in South Asia: evidence from heterogeneous panel econometrics. *Current Issues in Tourism*. 2023. № 26(11). pp. 1845–1860. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13683500.2022.2071681>
4. Barros F.E.E.D., Santos R.C.D., Orso L.E., Sousa A.M.R. The evolution of corporate governance and agency control: the effectiveness of mechanisms in creating value for companies with IPO on the Brazilian stock exchange. *Corporate Governance: The international journal of business in society*. 2021. № 21(5). pp. 775–814. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/CG-11-2019-0355/full/html>
5. Feldman N., Kawano L., Patel E., Rao N., Stevens M., Edgerton J. Investment differences between public and private firms: Evidence from US tax returns. *Journal of Public Economics*. 2021. № 196. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272721000062>

It is proposed the optimal organizational structure of corporative investment projects management, there are defined and described the functions of each of the participants: management team (working group, project office), consisting of the project Manager, curator of works, executor of works, and the management structure includes the project management office, project curator, management board. The developed algorithm of formation of corporative investment projects in the context of project stages: initiation, planning, implementation, monitoring, control, completion. The analysis of the existing indicators of investment efficiency showed the absence of a valuation indicator the innovative efficiency of investment projects. There are formulated the author's interpretation of this concept and proposed three-component indicator, the risk and inflation components of which determine what part of the innovative effect of an investment project can be lost as a result of the manifestation, respectively, of risk factors and inflation.

It was developed a model of investment project management “investments-risk”, based on the simultaneous formation of a calendar plan and technological budget, as well as determining the probability of occurrence of risk events, measures on the actions for the common goals of investment projects and the development of actions to respond to risks with the use of structural decomposition of works as a result of inter-related calculation of terms and value of investment projects.

6. Wood C. Orphaned wells, oil assets, and debt: the competing ethics of value creation and care within petrocapitalist projects of return. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 2019. № 25(S1). pp. 67–90. URL: <https://rai.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9655.13015>

7. Uduji J.I., Okolo-Obasi E.N., Asongu S.A. Sustainable peacebuilding and development in Nigeria's post-amnesty programme: The role of corporate social responsibility in oil host communities. *Journal of Public Affairs*. 2021. № 21(2). URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pa.2200>

8. Cheng Z., Masron T. A. Economic policy uncertainty and corporate digital transformation: evidence from China. *Applied Economics*. 2023. № 55(40). pp. 4625–4641. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036846.2022.2130148>

Світлана Сергіївна НЕСТЕРЕНКО

д.е.н., професор, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>

e-mail: nest82@i.ua

Максим Львович ФЕДЬКІВ

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9180-3164>

e-mail: mfed@gmail.com

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ТА НАДХОДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

У статті визначено основні теоретичні та сучасні методологічні підходи до формування та оцінювання доцільності корпоративних інвестиційних проєктів. Утворено організаційну структуру підтримки інвестиційних проєктів на основі функціонального розподілу. Розроблено механізм оцінювання ефективності Корпоративного інвестиційного проєкту. Модель багатofакторної оцінки ефективності корпоративних інвестиційних проєктів розроблено та функціонально заповнено. Запропоновано алгоритм групування корпоративних інвестиційних проєктів за критерієм ефективності. Аналіз наявних показників інвестиційної ефективності показав відсутність показника оцінки інноваційної ефективності інвестиційних проєктів. Сформульовано тлумачення авторів цієї концепції та запропоновано трикомпонентний показник, компоненти ризику та інфляції яких визначають, яка частина інноваційного ефекту інвестиційного проєкту може бути втрачено внаслідок прояву відповідно до факторів ризику та інфляції. Розроблено модель управління інвестиційними проєктами «інвестиції-ризик» на основі одночасного формування календарного плану та технологічного бюджету, а також визначення ймовірності виникнення подій ризику, заходи стосовно дії для загальних цілей інвестиційних проєктів та розроблення дії для реагування на ризики із застосуванням структурного розкладання робіт внаслідок взаємопов'язаного розрахунку термінів та вартості інвестиційних проєктів. Механізм оцінювання ефективності інвестиційних проєктів може отримати поштовх у розробленні через введення показника соціальної та екологічної ефективності інвестиційного проєкту та на цій основі, що визначає соціальну значимість, її покращить якість та об'єктивність загального обґрунтування інвестиційного проєкту і дасть змогу систематизувати послідовність оцінювання.

Ключові слова: корпоративний інвестиційний проєкт, управління інвестиціями, організаційна структура проєкту, критерій ефективності, механізм оцінки ефективності

Svitlana NESTERENKO

Doctor of Economics, Professor, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>

e-mail: nest82@i.ua

Viacheslav LIUBONKO

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1362-4931>

e-mail: rub@gmail.com

**INNOVATIVE INSTRUMENTS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF HUMAN RESOURCES
MANAGEMENT OF IT-COMPANIES**

The mechanism of improving the efficiency of human resources management at IT-companies updates the implementation of innovative management tools in the processes of hiring, developing, and evaluating their employees. The goal of the work is to deepen the theoretical and conceptual foundations of the effectiveness of HR management at IT-companies in the social and labor context and to develop scientific and applied recommendations regarding the mechanism of its enhancement in the conditions of formation of a new economy. Measures outlined in the paper to apply the competency approach, to introduce the talent management algorithm on a systematic basis, and to develop the system of key performance indicators should be considered as a component of scientific and practical recommendations for improving the efficiency of human resources management in IT enterprises in the social and labor dimension. In order to improve the efficiency of human resources management at IT enterprises, it is necessary to develop and introduce a perfect mechanism as a systemic integrity of economic, social, and organizational processes of creating preconditions for innovative development of the enterprise as a benefit for the employer and decent work as a benefit for the employees. The scientific platform of the theoretical and applied construct of such a mechanism should be the managerial paradigm of harmonization of social and labor relations, and its internal architectonics should be formed in compliance with the values of corporate social responsibility and contain innovative tools in the format of the goals and results management system in contrast to the functions management system. On the basis of understanding of the essence and regulatory consolidation of competencies as the ability of a person to perform a certain type of activity, the model of functional and behavioral competencies of the IT project manager is developed, the trajectory of development of talents in the field of computer programming is given, the methodological basis of construction and the algorithm of development of the key system are developed and performance indicators are implemented.

Keywords: human resources, project management, IT managers, key performance indicators, qualification level

INTRODUCTION

Multi-vector and large-scale transformations of the world economy and society significantly affect the structure and hierarchy of factors and institutions that provide economic recovery and positive social dynamics. The growth of the segment of high-tech industries and the strengthening of innovation orientation of enterprises have been one of the defining trends in the emergence of a new economy in the global dimension.

Under such conditions, human resources (HR) as a carrier of intellectual capital and innovation potential become a priority, and the perfection of management technologies for their formation, development, and use plays a role as one of the main factors for obtaining competitive advantages [1]. However, the low level of efficiency of HR management causes insufficient efficiency of the activity of enterprises, causes asymmetries in the field of economic and social development, and leads to the loss of competitive positions in the world and domestic markets [2].

Despite the deepening of the scientific study of various aspects of HR management as a component of an integrated multilevel management system, theoretical and conceptual platform to objectively study the effectiveness of HR management at IT enterprises, in particular – to determine the dominants of its measurement and improve mechanisms, which provide sustainable development dynamics, has not been formed in economic science. The lack of holistic integrated approaches to solving the pressing problems of the effective-

ness of HR management at IT enterprises in the coordinates of the latest global transformations updates the choice of the research topic.

The **PURPOSE** of the paper is to deepen the theoretical and conceptual foundations of the effectiveness of HR management at IT-companies in the social and labor context and to develop scientific and applied recommendations regarding the mechanism of its enhancement in the conditions of formation of a new economy.

METHODS

The theoretical and methodological basis is formed on the fundamental provisions of the modern theory of social-labor relations, scientific works in the field of labor economics and HR management. To achieve this goal, historical and logical approaches, methods of theoretical generalization, abstract logic, induction and deduction, analysis and synthesis were used in the process of analyzing the genesis and argumentation of the modern vector of the development of the concept of IT management in IT enterprises in the context of efficiency.

In the course of the work, general scientific and special methods of scientific research are used: expert assessments – to analyze the practice of using the toolkit to ensure the effectiveness of the HR management on the social and labor component; comparative analysis – to develop proposals for innovation of the institutional context of the organization and remuneration as factors for improving the effectiveness of the HR management; economic and mathematical mode-

ling – to identify trends and conduct factor analysis of the HR management in the social-labor context of efficiency; statistical analysis – to evaluate the current status of decent work indicators as a social-labor dominant of the effectiveness of HR management; systematic, structural, and functional analysis – to develop a theoretical and applied construct of the mechanism of increasing the efficiency of the control of HR; synthesis, classification, decomposition, and factor-point evaluation – to substantiate innovative social and labor tools of HR management.

RESULTS

The formation of a mechanism for improving the efficiency of human resources management is carried out according to the priorities of HR strategic management, which are implemented using innovative tools within the management system for goals, results, and corporate social responsibility. The fundamental idea of the mechanism elaboration is the principles that carry a semantic load as the scientific basis for the formation, research of the state, and the development of tools to improve the effectiveness of the HR management.

In the process of the development and implementation of the system, mechanisms, and tools of HR management, it is necessary to take into account the specifics of high-tech activities; to apply a wide range of approaches and methods aimed at attracting creative personalities, enhancing employees' creative initiative, creating an atmosphere, which contributes to the discovery of employees' capabilities and encourages their development [3].

The framework conditions for the development and implementation of a comprehensive mechanism for improving the effectiveness of HR management, as can be seen from the figure, define the management paradigm for harmonization of social-labor relations, which unites the object and the subject of managing the common purpose and serves as a prerequisite for the parties of the social-labor relations to receive expected benefits [4-6].

Building an integrated mechanism and developing an updated scientific and applied toolkit for effective HR management, according to the author, should be based on the implementation of a performance management approach by following a number of principles in contrast to a common function management system, which will focus on achieving goals and the best results with using available resources. At the same time, the circle of priority components of this mechanism is defined by the strategic horizon as a key difference between HR management and personnel management and covers hiring, development, evaluation, and remuneration for labor, and specific features of work in the field of high-tech activity, especially its creative nature, complexity, and high level of novelty, are the framework conditions for determining the scope of methods that ensure effective HR management [7].

The methodological prerequisite for the formation of a modern concept of HR management should be an innovative management toolkit for the development and effective use of HR, which ensures the harmonization of interests and benefits for both the employer and employees [8]. The main guideline for further development of this concept should be the transition to a new paradigm of harmonization of social and labor relations, which unites the object and the subject of

management of the common purpose and serves as a framework condition for the parties of social and labor relations to receive the expected benefits in the context of eliminating asymmetries and achieving the balance of interests of the social partners, assurance of their rights and priority needs.

The organization of wages at the enterprise level should be aimed at fulfilling the following three main tasks: providing each employee with an adequate wage that is appropriate to the market value of labor services and consistent with the results of the work; providing the employer with such a result of activity, which allows reimbursing expenses and making a profit; achieving the necessary compromise in the interests of the employer and the employees on matters of distribution of income of the enterprise.

According to the author, the effective remuneration system can be built on a combination of scientifically applied bases of grading and performance management using key performance indicators (KPIs). The main idea of grades is the introduction of a fixed salary of the employee, that is, the basic part of a salary depending on the value of a position. Given the attribution of the position to the appropriate grade, the employee's social package and, in the vast majority of cases, the amount of rewards is determined. Thus, the grading system in some way regulates the compensation package as a whole.

Innovative management approaches and tools for improving the effectiveness of HR management should be considered: in the hiring processes – competency approach; in the development processes – talent management; in assessing the determination of the business potential and individual contribution to key performance indicators; in remuneration – combination of grading in the design of basic wages and performance management in the practice of bonuses. At the same time, the focus on market wage rates and the use of a new payment structure within the compensation package introduced at the enterprise should be provided.

Therewith, the significance and relevance of managerial functions regarding the normalization of work of various types and the planning of the overall business process with the allocation of relatively autonomous components of it are enhanced. Rhythm should be ensured by the rational organization of labor processes and the quality of order scheduling.

The author proposes to calculate the performance indicator, according to which the size of the official salary established by the grading system can be adjusted, as well as the amount of reward payments, according to the scale given in tab. 1.

We are deeply convinced that such a scale for determining the performance indicator will allow directing the efforts of the IT project manager, on the one hand, to satisfy the customer's needs, and on the other, to meet the needs of the project executors. It will stimulate the avoidance of deviations of the actual terms of the transfer of work to the customer from the planned ones, the avoidance of defects in the development, and the absence of complaints from the customer since an increase in the number of omissions in work as opposed to the goals leads to a decrease in the level of productivity. In addition, providing a favorable working environment for project executors will be a powerful incentive for the effective work of the IT project manager.

Table 1 – Scale for evaluating the performance of the IT project manager [author's development]

KPI	Plan	Fact	Productivity, %
1. Exceeding of the terms of transfer of work to the customer, <i>working weeks</i> 2. Number of defects, <i>pcs</i> 3. Dissatisfaction of the customer with the result (number of complaints), <i>pcs</i> .	0	0	100
		1	80
		2	60
		3	40
		4	20
		More than 4	0
4. Satisfaction of the project executors with the work, %	100	100	100
		90	80
		80	60
		Less than 80	0

In the conditions of distance employment, which has become widespread among specialists, developers of applied software products and other innovative solutions, correctly designed KPIs help minimize the risks of untimely or poor-quality performance of work under order. In particular, such indicators can be the number of orders submitted and accepted by the customer within the time period agreed upon for the billing period. The planned result is the compliance with the deadlines for the execution of orders and their quality.

Summarizing the above, it can be argued that the implementation of innovative tools for the development and use of HR in the work management system does not help to increase the efficiency of personnel processes and, in turn, achieve high standards of decent work as the social and labor dominant of HR management efficiency.

Thus, the harmonization of social and labor relations excludes the dominance of interests, needs, and positions in obtaining the desired results and is aimed at coordinating the actions of their subjects, which is achieved using appropriate institutional and managerial tools. The priority among the institutional tools for creating harmonious social and labor relations should undoubtedly be, first of all, a perfect regulatory and legal framework and compliance with the established legislative norms by both parties of social and labor relations. Effective tools for strategic priorities of human resources management include hiring, evaluation, development, and remuneration for labor.

The institute of social responsibility is of particular relevance, which in its broadest format means that the subjects understand the relationships and interactions of all the requirements made by various stakeholders. According to modern scientific concepts and practical approaches, the dominant social responsibility is the moral component, which is supported by legal responsibility. On a practical plane, social responsibility becomes a manifestation of intentions in fulfilling a wide range of social obligations, which are for-

med according to the special structure and hierarchy of value orientations of subjects of relationships and interaction.

CONCLUSION

Based on the results of an analytical assessment of the current state of the management efficiency of the medicinal product, carried out on the example of the field of computer programming and the provision of information services, strategic vectors have been identified and scientific and applied foundations for increasing the effectiveness of HR management have been developed.

In the process of developing and implementing the mechanism and tools for managing HR, it is necessary to take into account specific features in the field of high-tech activities - creative nature, complexity, high level of novelty, adaptability, and non-standard solutions; to apply a wide range of approaches and methods aimed at attracting creative personalities, increasing the creative initiative of employees, creating an atmosphere that contributes to uncovering the abilities of employees and encouraging their development.

The framework conditions for a comprehensive mechanism for increasing the efficiency of HR management have determined the paradigm of harmonization of social and labor relations, which unites the object and subject of management of a common goal and most faithfully reproduces the modern vector of socio-economic development in the coordinates of the new economy, one of the leading subjects of which is a high-tech enterprise. Strengthening social component means recognition of HR as key ones, is associated with an increasing role of knowledge, an increase in personnel costs, increased competition in the labor market, the expansion of rights for staff participation in management decision making, enhancement of flexibility, team work style against the backdrop of the loss of the priority hierarchy in the management structure.

References

1. Akbari N., Ghaffari A. Verifying relationship of knowledge management initiatives and the empowerment of human resources. *Journal of Knowledge Management*. 2017. № 21(5). pp. 1120–1141. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JKM-10-2016-0435/full/html>
2. Al Shobaki M.J., Naser S.S.A., Amuna Y.M.A., El Talla S.A. Impact of Electronic Human Resources Management on the Development of Electronic Educational Services in the Universities. *International Journal of Engineering and Information Systems*. 2017. № 1(1). 19 p. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01500357/>
3. Pombo G., Gomes J. How does work engagement mediate the association between human resources management and organizational performance? *Problems and Perspectives in Management*. 2018. № 16(3). pp. 63–79. URL: <https://www.ceool.com/search/article-detail?id=681405>
4. Tinelli E., Colucci S., Donini F.M., Di Sciascio E., Giannini S. Embedding semantics in human resources management automation via SQL. *Applied Intelligence*. 2017. № 46(4). pp. 952–982. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10489-016->

0868-x

5. Cesario F., Magalhaes S. Human resources management, citizenship behavior, and turnover intention in the Portuguese public administration. *International Journal of Public Administration*. 2017. № 40(11). pp. 979–988. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900692.2016.1242609>
6. De Massis A., Audretsch D., Uhlaner L., Kammerlander N. Innovation with Limited Resources: Management Lessons from the German Mittelstand. *Journal of Product Innovation Management*. 2018. № 35(1). pp. 125–146. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jpim.12373>
7. Guest D.E. Human resource management and employee well-being: Towards a new analytic framework. *Human Resource Management Journal*. 2017. № 27(1). pp. 22–38. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1748-8583.12139>
8. Yu S. Human resources management and evaluation system based on fuzzy analytic hierarchy process. *Journal of Interdisciplinary Mathematics*. 2017. № 20(4). pp. 951–964. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09720502.2017.1358874>

Список використаних джерел

1. Akbari N., Ghaffari A. Verifying relationship of knowledge management initiatives and the empowerment of human resources. *Journal of Knowledge Management*. 2017. № 21(5). pp. 1120–1141. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JKM-10-2016-0435/full/html>
2. Al Shobaki M.J., Naser S.S.A., Amuna Y.M.A., El Talla S.A. Impact of Electronic Human Resources Management on the Development of Electronic Educational Services in the Universities. *International Journal of Engineering and Information Systems*. 2017. № 1(1). 19 p. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01500357/>
3. Pombo G., Gomes J. How does work engagement mediate the association between human resources management and organizational performance? *Problems and Perspectives in Management*. 2018. № 16(3). pp. 63–79. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=681405>
4. Tinelli E., Colucci S., Donini F.M., Di Sciascio E., Giannini S. Embedding semantics in human resources management automation via SQL. *Applied Intelligence*. 2017. № 46(4). pp. 952–982. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10489-016-0868-x>
5. Cesario F., Magalhaes S. Human resources management, citizenship behavior, and turnover intention in the Portuguese public administration. *International Journal of Public Administration*. 2017. № 40(11). pp. 979–988. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900692.2016.1242609>
6. De Massis A., Audretsch D., Uhlaner L., Kammerlander N. Innovation with Limited Resources: Management Lessons from the German Mittelstand. *Journal of Product Innovation Management*. 2018. № 35(1). pp. 125–146. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jpim.12373>
7. Guest D.E. Human resource management and employee well-being: Towards a new analytic framework. *Human Resource Management Journal*. 2017. № 27(1). pp. 22–38. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1748-8583.12139>
8. Yu S. Human resources management and evaluation system based on fuzzy analytic hierarchy process. *Journal of Interdisciplinary Mathematics*. 2017. № 20(4). pp. 951–964. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09720502.2017.1358874>

Світлана Сергіївна НЕСТЕРЕНКО

д.е.н., професор, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-016X>
e-mail: nest82@i.ua

В'ячеслав Павлович ЛЮБОНЬКО

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1362-4931>
e-mail: rub@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ ІТ-КОМПАНІЙ

Механізм підвищення ефективності управління людськими ресурсами в ІТ-Компанії оновлює впровадження інноваційних інструментів управління в процесах найму, розробки та оцінки своїх працівників. Мета роботи – поглибити теоретичні та концептуальні основи ефективності управління HR в ІТ-компаній у соціальному та трудовому контексті та розробити наукові та прикладні рекомендації стосовно механізму його вдосконалення в умовах формування нової економіки. Заходи, викладені у статті стосовно застосування підходу до компетентності, для впровадження алгоритму управління талантами на систематичній основі, а для розроблення системи ключових показників ефективності слід розглядати як компонент наукових та практичних рекомендацій з підвищення ефективності управління людськими ресурсами в ІТ-підприємствах у соціальному та трудовому вимірі. Для підвищення ефективності управління людськими ресурсами на ІТ-підприємствах необхідно розробити та запровадити ідеальний механізм як системну цілісність економічних, соціальних та організаційних процесів створення передумов для інноваційного розвитку підприємства як вигоди для Роботодавця та гідна робота як вигода для працівників. Наукова платформа теоретичної та прикладної конструкції такого механізму повинна бути управлінською парадигмою гармонізації соціальних та трудових відносин. Її внутрішня архітектоніка має бути сформована відповідно до цінностей корпоративної соціальної відповідальності та містити інноваційні інструменти у форматі системи управління цілями та результатами на відміну від системи управління функціями. На основі розуміння сутності та регуляторної консолідації компетенцій як здатності людини виконувати певний тип діяльності, розроблена модель функціональних та поведінкових компетенцій керівника ІТ-проекту, траєкторія розвитку талантів. у Наведено поле комп'ютерного програмування, розроблено методологічні основи побудови та алгоритм розробки ключової системи та впроваджуються показники ефективності.

Ключові слова: людські ресурси, управління проектами, ІТ-менеджери, ключові показники ефективності, рівень кваліфікації

Віталій Іванович ЗАХАРЧЕНКО

д.е.н., професор, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2903-2471>

e-mail: kafedra.info@mreid.in

Артур Сергійович ДУДНІК

аспірант, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2718-8344>

e-mail: aduda0507@gmail.com

ОЦІНЮВАННЯ УЗГОДЖЕНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ

У статті надано підхід до оцінювання узгодженості роботи елементів організаційно-технологічних систем в інноваційному промисловому виробництві. Необхідність такого оцінювання виникає у процесі організації управління інноваційно-активним підприємством на основі системи збалансованих показників. Проведено дослідження послідовних ланцюжків зв'язаних елементів, що дало змогу оцінити ступінь збалансованості такої складної системи і виділити умови, за якими її може бути забезпечено. У реалізації запропонованого підходу для кожного підрозділу обираються показники і на основі розрахунків встановлюються нормативні значення, що забезпечує досягнення цілей системи у раціональному оперативному управлінні.

Ключові слова: система, оцінка, функція, потенціал, збалансованість, оптимальність, модель

ВСТУП

Теорія організаційно-технологічних систем (ОТС), яку запропоновано у [5], як категорія є об'єктом не тільки конструювання, але й технологічної підготовки процесу виробництва, а також різних торгових і господарських операцій. Тому подальший розвиток теорії ОТС може зацікавити не тільки економістів-дослідників, але й спеціалістів, які працюють у сферах виробництва, збуту й експлуатації інноваційної продукції або на інноваційно-активному підприємстві. Теорія ОТС повинна відповідати на численні питання, що з'являються на стику різних галузей науки, технологій та економіки. Проводячи свої дослідження у сфері теорії ОТС, маємо на меті кілька напрямів: описати засоби функціонування, категорії та властивості ОТС; побудувати базу термінологію теорії ОТС; узагальнити досягнення в галузі теорії систем, на які будуть опиратися подальший розвиток саме теорії та особливо її робочі методи. Виходячи з такої цільової установки, вже на сучасному етапі розвитку теорії ОТС можливо отримати визначені теоретичні результати. У цій роботі обмежуємося доволі вузьким питанням – розглядаємо проблему збалансованості роботи підрозділів високотехнологічного виробництва на основі функціонування його ОТС, застосовуючи поняття теорії вибору на основі багатомірних оцінок.

МЕТА роботи полягає у визначенні оцінки узгодженого функціонування організаційно-технологічних систем.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси, законодавчі видання тощо. У дослідженні застосовано методи структурно-логістичного аналізу, системного аналізу, систематизації та узагальнення тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

У дослідженні автори звернулися до наукових праць таких фахівців, як: І. Башинська [1], О. Гавриш і К. Боя-

ринова [2], Ф. Євдокімов і В. Лисяков [3], С. Єрмак [4, 5], С. Ілляшенко і О. Біловодська [6], Г. Карпінська [7], М. Меркулов [8], С. Онешко [5], Й. Петрович і Л. Прокopiшин-Рашкевич [9], Н. Селіванова і С. Філіппова [10], R. Kaplan і D. Norton [12.], S. Winter [13]. Підходячи до системних позицій до інноваційного розвитку українських промислових підприємств, С. Ілляшенко аналізує варіанти розвитку їх ринкових можливостей [6, с. 165] та проводить практичну апробацію системи техніко-економічних показників збалансованого розвитку відомого вітчизняного інноваційного підприємства ПАТ "СМНВО" [6, с. 280]. Також разом з О. Біловодською він уточнює критеріальну базу для оптимізації вибору напрямів інноваційного розвитку підприємства [6, с. 211]. М. Меркулов у своїй праці звертає увагу на застосування сучасних концептуально-управлінських підходів до науково-технологічного розвитку промислових підприємств і способи їх реалізації [8, с. 139-145]. Ретельну увагу систематизації показників розвитку інноваційно-активних промислових підприємств приділяють Н. Селіванова і С. Філіппова [10, с. 96-98]. До питань збалансованого розвитку промислових підприємств і застосуванню системи збалансованих показників звертаються Г. Карпінська [7, с. 91] та І. Башинська [1, с. 351]. До питання вдосконалення вимірювання інноваційного потенціалу на промислових підприємствах звертаються: Й. Петрович [9, с. 90-92], С. Єрмак [4, с. 157-159], Ф. Євдокімов і В. Лисяков [3, с. 28]. О. Гавриш і К. Бояринова пропонують схематичні моделі функціональної екзистенції інноваційно-активних, інноваційних, наукомістких, високотехнологічних підприємств [2]. С. Онешко у своїх численних працях, зокрема у [5], досліджує створення і функціонування сучасних ОТС.

У зв'язку з ускладненням функціонування сучасних виробничо-економічних систем у вітчизняному наукомісткому промисловому виробництві з'являється проблема недооцінки узгодженості роботи їх елементів. Необхідність такого оцінювання на інноваційно-активному підприємстві виникає частіше за все під час вдосконалення організації управління і це потребує

розроблення нового підходу. Тому дуже важливе розроблення підходу, який би застосовував поняття теорії вибору на основі багатомірних оцінок для підвищення ефективності високотехнологічного виробництва на основі створення у його структурі ОТС.

Необхідність обґрунтування розроблення підходу до оцінювання узгодженості роботи елементів ОТС виникає під час вдосконалення організації управління інноваційно-активним підприємством на основі системи збалансованих показників [12]. Елементи сучасних ОТС у інноваційному виробництві мають специфічні особливості, в обліку яких опис і всі формальні схеми аналізу та синтезу набувають більш конструктивного характеру. Є початкова потреба вказати на найбільш важливі особливості елементів ОТС:

1. Функціонування кожного елемента ОТС підпорядковано загальному для всієї системи цілепокладенню та оцінюється двома групами показників: показниками, що характеризують результати діяльності, і показниками, що характеризують витрати ресурсів. Узагальнені групи є компонентами векторної функції виходу для елемента ОТС.

2. Функції входу для елементів у загальному випадку також є векторними і включають в якості компонент локальні функції, що описують динаміку у часі різних видів ресурсів, які надходять ззовні.

3. У структурі елемента ОТС можливо виділяти дві компоненти: технологічну та керуючу. Перша відображає у собі регламент системи, а також фізичні та логічні обмеження, які лімітують і регламентують процес перетворення входу у вихід системи. Узагальнено характеристику таких компонентів можливо назвати технологічним потенціалом елемента. Застосуванням потенціалу можливо керувати, змінюючи значення визначеного набору керуючих елементів. Така зміна реалізується завдяки наявності другої компоненти – керуючої. А у підсумку оцінювання можливостей і спроможностей керуючого блоку відносно вибору раціонального рішення для досягнення встановлених цілей підводить до визначення керуючого потенціалу елемента ОТС.

4. Вихід елемента ОТС визначається значеннями її входу, внутрішнім станом як елемента так і системи загалом, поточними параметрами перетворення, які залежать від технологічного і керуючого потенціалів і прийнятого менеджерами рішення.

Модель достатньо автономного елемента ОТС, відображаючи вищевказані особливості таких елементів, повинна бути динамічною, тобто відображати зміну станів елемента у часі. З можливих варіантів моделі можливо обрати дискретний варіант, що забезпечує зручність інтерпретації та достатнє узагальнення постановки задачі. Для побудови такої моделі необхідно навести її складники:

$T = \{1, 2, \dots, t, \dots\}$ – множина послідовних інтервалів часу;

$X_t = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ – множина станів входу;

$P_t = \{p_1, p_2, \dots, p_k\}$ – множина внутрішніх станів елемента;

$U = \{u_1, u_2, \dots, u_m\}$ – множина припустимих керуючих впливів (управлінських рішень);

$Y_t = \{y_1, y_2, \dots, y_l\}$ – множина станів виходу;

$A_c = \{a_{1c}, a_{2c}, \dots, a_{lc}\}$ – множина зовнішніх цільових установок;

$F: (X_b, P_b, U_b) > P_{t+1}$ – рекурентна функція (відображення);

$Q: (Y_t) > R$ – функція (відображення);

$V: (U_t) > Y_{t+1}$ – функція (відображення);

$W: (P_b, Y_b, A_c) > U_t$ – функція (відображення).

З ціллю порівняння між собою необхідно ввести для них узагальнені кількісні оцінки (індикатори), які визначаються за числовими значеннями компонент відповідних векторів. Для елементів множини X_t такі оцінки позначимо через $I(X)$, для елементів множини P_t – через $I(P)$. Максимальне значення індикатора $I(P)$ позначимо через $I_{max}(P)$ і будемо розуміти, що це – технологічний потенціал елемента ОТС.

Можливо погодитися, що стани, які мають максимальну оцінку цього індикатора, відповідають повному використанню внутрішніх ресурсів елемента. Такі внутрішні стани можливо визначати як номінальні, і їх множину позначати P^u .

У множині станів етапів входу X спробуємо виділити деяку підмножину станів X^u , за якими забезпечується перехід елемента у будь-який внутрішній стан. Мінімальну оцінку $I(X^u)$ серед інших позначимо через $I_{min}(X^u)$. Стани входу, які належать підмножині X^u , також будуть номінальними. Ознакою номінального стану буде виконання умови $I(X) \geq I_{min}(X^u)$.

Множину A_c можливо убачати відомою та яка містить поточні цільові установки керуючого блока відносно значень виходу елемента. Склад можливої множини керуючих рішень U_t у момент t визначаємо змінюваним у часі його залежності від поточних станів входу, виходу, внутрішніх станів ОТС, зовнішніх впливів.

Якщо таким способом визначено склад і вигляд вищевказаних множин і функцій, то можливо сформулювати модель, яка дає змогу формально описати процес функціонування елемента у складі ОТС і сформулювати задачу його балансування у обмеженнях, що буде надано менеджментом. Дійсно, задаючи початкові умови у вигляді значень X_o, P_o, Y_o та A_o , процес функціонування можна описати ланцюжком функціональних перетворень:

$$\begin{aligned} (P_b, Y_b, A_c) > V, (X_b, P_b, U_b) > C_{t+1}, \\ (V_t) > Y_{t+1}, t=0, 1, 2, \dots \end{aligned} \quad (1)$$

У визначенні збалансованого стану окремого елемента ОТС будемо враховувати два аспекти. Перший пов'язано з аналізом елемента як автономної одиниці, функціонування якої спостерігається і оцінюється за значеннями вихідних показників.

Якщо на множині значень виходів задано відношення переваги, логічно передбачити, що є такі значення окремих показників або їх сполучення, які можливо трактувати як взаємозрівноважені або збалансовані. Елементи ОТС, для яких встановлено такі значення, можливо називати як збалансовані за виходом.

Другий аспект полягає у визначенні збалансованості виходу елемента ОТС з його входом. У такому разі аналіз передбачає виявлення відповідності збалансованих значень вихідних показників з деякою множиною значень вхідних змінних. Наявність такої непорожньої множини, очевидно, є умовою отримання збалансованих значень вихідних показників. У цьому разі можливо казати про збалансованість за входом.

Так, елемент ОТС, який збалансовано за входом,

буде, просто кажучи, збалансованим.

Визначимо умови балансування елемента ОТС за виходом. Можливі стани виходу, що задаються аборами значень вихідних показників, які вимірюють результат функціонування і витрати ресурсів (тобто, відповідно Y_1 та Y_2), можливо розглядати як варіанти деяких рішень або альтернатив, що підлягають вибору. Це дає змогу застосовувати для аналізу розвинений інструмент теорії прийняття рішень в інноваційному виробництві, зокрема за рахунок введення поняття «Парето-оптимальне рішення» і «функція корисності». В. Парето після відмови від застосування поняття сукупної корисності, надав короткий опис результатів, які створюються ринковою рівновагою. Це, зі свого боку, підвело його до визначення соціального оптимуму як критерію для порівняння результатів в економіці. Але він не вважав такий критерій єдиним для визначення оптимальності. У дійсності маємо множину оптимумів – їх настільки багато, наскільки є різних варіантів ринкової рівноваги, залежно від способу розподілу власності на ресурси.

Головне припущення підходу, що пропонується, полягає у прийнятті тези про еквівалентність застосування понять збалансованості елемента ОТС за виходом і Парето-оптимальності станів виходу, що досягаються. У Парето-оптимальному рішенні значення локальних критеріїв взаємно збалансовані. Є сенс будь-яке Парето-оптимальне рішення вважати збалансованим. Елемент ОТС можливо вважати збалансованим за виходом у широкому сенсі, якщо у множині станів виходу виділені ті, які задовольняють умови Парето-оптимальності. Водночас слід зауважити: Парето-оптимальні стани виходу може бути досягнуто тільки за наявності номінальних внутрішніх станів елемента ОТС. Інакше кажучи, забезпечення номінальних внутрішніх станів елемента ОТС є необхідною умовою його збалансованості за виходом. Таки, приймаючи до уваги зв'язок Парето-оптимальних рішень з процесом застосування технологічного і керуючого потенціалів можливо вважати множину Парето-оптимальних станів виходу ефективною областю балансу елемента ОТС.

Підсумовуємо: у разі збалансованості за виходом відбувався опір на функції перетворення F , V та W , припускаючи, що технологічний і керуючий потенціали елемента ОТС застосовуються повністю. У задачі збалансованості за входом: за значеннями виходу необхідно відновити значення входу. Для цього необхідно застосовувати зворотні функції F^{-1} , V^{-1} та W^{-1} , наявність яких припускали у побудові моделі. У загальному вигляді процедура визначення обмежень доволі проста: для номінальних внутрішніх станів елемента ОТС повинно бути визначено ведучі до них номінальні стани входу. На практиці така реалізація цієї

процедури ускладнюється тим, що зворотні перетворення не є однозначними, що буває характерним для задач відновлення аргументів багатомірних функцій за їх значеннями.

ВИСНОВКИ

Запропоновані у цій роботі поняття, які мали відношення до окремого елемента ОТС, відкривають можливість вивчення питань збалансованості виробничих систем, які є сумою взаємодіючих елементів, беручи до уваги той факт, що вхід одного елемента ОТС є виходом деякого іншого. Вивчаючи послідовність ланцюжків зв'язаних елементів ОТС, можливо оцінити ступінь збалансованості такої складної системи, як сучасне високотехнологічне виробництво, та виявляти умови, за якими її може бути забезпечено. Процес рішення такої задачі зводиться до послідовного аналізу збалансованості елементів ланцюжка у складі конкретної ОТС. Починаючи з останнього, для якого попередньо встановлено кінцеві цілі функціонування виробничої системи загалом. Впевнено можливо констатувати, що достатньо виявити умови узгодженого функціонування ланцюжка хоча б з двох елементів ОТС. Висновки для ланцюга вільної протяжності виробничої системи легко отримати, розглядаючи пари суміжних елементів системи, починаючи з останніх двох елементів ланцюга. У цій роботі зроблено спробу формалізації виконання таких дій. Наведений методичний підхід знайшов застосування у плануванні узгодженої роботи виробничо-логістичної системи на ПАТ «Одескабель», що містила у складі підрозділ маркетингу (ТД «Одескабель»), основне виробництво заводу і служби забезпечення [11, с. 303-315]. В результаті реалізації запропонованого підходу для кожного підрозділу обрано показники і на основі розрахунків встановлено нормативні значення, що забезпечували досягнення цілей виробничо-логістичної системи за умовами повного використання можливостей підрозділів, раціонально-оперативного управління, запитів споживачів на інноваційну продукцію. Також з'явилася можливість вирішення таких завдань, як мотивація персоналу, визначення диференційованої відповідальності за кінцеві результати, оцінювання втрат внаслідок відхилень від фактичних режимів роботи підрозділів від нормативних.

Вищенаведений підхід застосовано в економіко-математичному моделюванні основного виробництва ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів» в узгодженні процесів типу «вхід – вихід – вхід» на технологічних переділах (заготівельній, механообробній, зборочній), у виготовленні наукомісткої продукції (обробувальні центри, гнучкі обробувальні автоматичні лінії, алмазно-розточні верстати).

Список використаних джерел

1. Башинська І.О. Управління смартизацією бізнес-процесів промислового підприємства для забезпечення його економічної безпеки: монографія. Schweinfurt, 2020. 420 с.
2. Гавриш О.А., Бояринова К.О. Диференціація промислових підприємств як інноваційно функціонуючих виробничо – економічних систем. *Економічний вісник НТУ «КПІ»*. 2015. № 12. С. 417-424.
3. Євдокімов Ф.І., Лисков В.П. Оцінка техніко-технологічного потенціалу високотехнологічного підприємства. *Наукове видання ДонНТУ: Економічна серія*. 2005. Вип. 97. С. 25-30.
4. Єрмак С.О. Теоретичні та методологічні основи стратегічного управління інклюзивним розвитком інноваційно-активних підприємств: монографія. Schweinfurt, 2019. 430 с.
5. Захарченко В.І., Єрмак С.О., Онешко С.В. Теорія створення і функціонування організаційно-технологічних систем у

високотехнологічному виробництві: монографія. Одеса, 2022. 324 с.

6. Ілляшенко С.М., Біловодська О.А. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Суми, 2010. 281с.

7. Карпінська Г.В. Комплементарні аспекти методології збалансованого розвитку промислового підприємства. *Економічні інновації*. 2020. Т. 22. № 1. С. 88-94.

8. Меркулов М.М. Науково – технологічний розвиток і управління інноваціями: монографія / відп. ред. В.І. Захарченко. Одеса, 2008. 344 с.

9. Петрович Й.М., Прокопишин-Рашкевич Л.М. Інноваційний потенціал управління організацією: монографія. Львів, 2010. 184с.

10. Селіванова Н.М., Філіппова С.В. Управління розвитком інноваційно – активного промислового підприємства на засадах контролінгу: нові реалії та завдання: монографія. Одеса, 2014. 182 с.

11. Управлінське консультування у трансформаційній економіці / відп. ред. В.І. Захарченко. Одеса, 2020. 335 с.

12. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard – Measures then drive Performance. *Harvard Business Review*. 1992. Vol. 70. № 1. pp. 71-79.

13. Winter S. Four Rs of profitability: rents, resources, routines and replication. *In Recourse – Based and Evolutionary Theories of the Firm* / ed. C. Montgomery. Boston. pp. 147-158.

References

1. Bashynska I.O. Smartization of management for business processes of an industrial enterprise for establishment of economic security: monograph. Schweinfurt, 2020, 420p. (in Ukrainian).

2. Havrysh O.A., Boyarynova K.O. Differentiation of industrial enterprises as innovatively functioning production and economic systems. *Economic Bulletin of NTU "KPI"*. 2015. No. 12. pp. 417-424. (in Ukrainian)

3. Yevdokimov F.I., Lyskov V.P. Assessment of the technical and technological potential of a high-tech enterprise. *Scientific edition of DonNTU: Economic series*. 2005 No. 97. pp. 25-30. (in Ukrainian).

4. Yermak S.O. Theoretical and methodological foundations of strategic management of inclusive development of innovative and active enterprises: monograph. Schweinfurt, 2019. 430 p. (in Ukrainian).

5. Zakharchenko V.I., Yermak S.O., Oneshko S.V. The theory of creation and functioning of organizational and technological systems in high-tech production: monograph. Odessa, 2022. 324 p. (in Ukrainian).

6. Illiashenko S.M., Bilovodska O.A. Management of innovative development of industrial enterprises: monograph. Sumy, 2010. 281 p. (in Ukrainian).

7. Karpinska H.V. Complementary aspects of the methodology of balanced development of an industrial enterprise. *Economic innovations*. 2020. Vol. 22. No 1. pp. 88-94. (in Ukrainian).

8. Merkulov M.M. Scientific and technological development and innovation management: monograph / ed. V.I. Zakharchenko. Odessa, 2008. 344 p. (in Ukrainian).

9. Petrovych Y.M., Prokopyshyn-Rashkevich L.M. Innovative potential of organization management: monograph. Lviv, 2010. 184 p. (in Ukrainian).

10. Selivanova N.M., Filippova S.V. Management of the development of an innovative - active industrial enterprise on the basis of controlling: new realities and tasks: monograph. Odessa, 2014. 182 p. (in Ukrainian).

11. Management consulting in the transformational economy / ed. V.I. Zakharchenko. Odessa, 2020. 335 p. (in Ukrainian).

12. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard – Measures then drive Performance. *Harvard Business Review*. 1992. Vol. 70. № 1. pp. 71-79.

13. Winter S. Four Rs of profitability: rents, resources, routines and replication. *In Recourse – Based and Evolutionary Theories of the Firm* / ed. C. Montgomery. Boston. pp. 147-158.

Vitalii ZAKHARCHENKO

Doctor of Economics, Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2903-2471>

e-mail: kafedra.info@mreid.in

Artur DUDNIK

postgraduate student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2718-8344>

e-mail: aduda0507@gmail.com

ASSESSMENT OF COORDINATED OPERATION OF ORGANIZATIONAL AND TECHNOLOGICAL SYSTEMS

The paper provides an approach for assessing the consistency of the employment of elements of organizational and technological systems in innovative industrial production. The necessity of such assessment based on usage of the balanced indicators system appearing during the process of management organization of an innovative and active enterprise. The research which was conducted relatively to chains of connected elements gave possibility for evaluation the degree of the balance of such complex system and to identify the conditions under which it can be secured. During implementation of such approach for each subdivision the actual indicators are collected and relevant calculation of the normative values has been conducted basis collection of these indicators, which ensures the achievement of system goals based on rational operational management. The concepts proposed in this work and related to a separate element of the organizational and technological systems, providing the possibility of investigation of the balance issues of production systems, which are the summary of interacting elements with consideration that the input of one element of the organizational and technological systems is the output of some other element. Taking in mind the sequence of chains of connected elements of the organizational and technological systems, it is possible to assess the level of balance of such a complex system which can be interpreted as modern high-tech production and to identify the conditions under which it can be ensured. The process of solving such problem is established by sequential analysis of the balance of the elements of the chain being part of a specific organizational and technological systems. It is certainly possible to state that it is enough to identify the conditions for the coordinated employment of the chains of at least two elements of the organizational and technological systems. Conclusions for the free-span chain of a production system can be easily obtained by considering pairs of adjacent elements of the system, starting with the last two elements of the chain. In this work, an attempt was made to formalize the performance of such actions.

Keywords: system, evaluation, function, potential, balance, optimal, model

Діна Вікторівна **СВСЄВА**

викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7357-2811>

e-mail: tornado200886@gmail.com

МАРКЕТИНГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ КРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ КАНАЛІВ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто проблему побудови каналів маркетингової комунікації в умовах воєнного стану в Україні. Актуальність проблеми пояснюється тим, що в науковій літературі не висвітлено питання побудови каналів маркетингової комунікації в умовах воєнного стану в країні у цифрову епоху. Встановлено, що розвиток інформаційних технологій призвів до появи нових засобів комунікаційної взаємодії, у зв'язку з чим маркетингові комунікації стають високоперсоніфікованими, перевага надається мобільному трафіку, клієнти залучаються до комунікації (їм надається відповідь на коменті). Ознаками побудованих каналів комунікації є повернення лонгрідів, розсилки, повсюдне поширення чат-ботів, затребуваність інтерактивного контенту та ін.

Ключові слова: маркетингові канали, канали комунікації, рітейл, інтернет, соціальні мережі

ВСТУП

Війна в Україні істотно змінила бізнес-клімат у країні та стала викликом для всього суспільства; що, зі свого боку, спричинило зміни способів, форм, каналів комунікації бізнесу з клієнтами.

Слід зазначити, що питання побудови каналів маркетингових комунікацій в цифрову епоху під час війни не висвітлено у науковій літературі. Так, пошук в базах Scopus та WoS показав наявність лише деяких статей, які описували маркетингові комунікації під час війни: наприклад, Аргентина – Велика Британія (1982) [1], війна у країнах колишньої Югославії (середина 1990-х рр.) [2]. Загалом, ця тема не є висвітленою в світовій науковій літературі та потребує подальшого розроблення.

Українські дослідники [3-5] описують зміни в маркетингових комунікаціях під час війни, проте не досліджують проблеми побудови маркетингових каналів комунікацій. Зазначається, що основні зміни – це зростання важливості онлайн комунікацій через соціальні мережі та зростання мобільного трафіку в цей період, що загалом відповідає світовим тенденціям [6].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для визначення основних тенденцій у сфері побудови каналів маркетингових комунікацій виконано дослідження інформації, наданої на сайтах та соціальними мережами об'єктів дослідження. В якості таких об'єктів вибрано мережі рітейлу, які розташовано в різних областях України (де велися та не велися активні бойові дії). Об'єкти досліджень: мережі рітейлу Класс, Рост, Вострог, Десятка, Сільпо, Чудо, Окко, Rodnik (продовольчий, паливний та аптечний рітейл). Такий вибір об'єктів дослідження пояснюється тим, що Кабінет Міністрів України включив рітейл в перелік стратегічних галузей економіки, адже за попередні роки, навіть в період пандемії, роздрібна та оптова торгівля забезпечувала приблизно від 13,2% (2019 р.), 13,9% (2020 р.) до 17% (2021 р.) ВВП України, тобто істотний спад продажів на ці товари не спостерігався.

Методи дослідження: аналіз постів в онлайн-джерелах у відкритому доступі: офіційних вебсайтах компаній, офіційних сторінок у соціальних мережах (Face-

book, Instagram, Twitter, YouTube, LinkedIn), месенджерів (Telegram, Viber), публікацій у ЗМІ, нефінансових звітів.

Дослідження проводилося з кінця лютого 2022 р. до травня 2023 р.

МЕТА статті – дослідження змін маркетингових комунікацій під час воєнного стану порівняно з мирним часом на прикладі мереж рітейлу.

Досліджувалися такі показники: частота публікацій; обсяг публікацій; активність коментаторів та читачів, наявність та способи зворотного зв'язку.

Гіпотеза дослідження: зростатиме обсяг мобільного трафіку, залученість клієнтів до взаємодії в соціальних мережах, зменшуватиметься час реакції чат-ботів на сайтах, месенджерах тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Встановлено, що способи маркетингової комунікації коригуються залежно від обставин. Підприємства рітейлу максимально активно застосовують наявні Інтернет-канали для повідомлення покупців про графік та умови роботи магазинів. Каналами обслуговування, які підтримують найбільшу кількість гравців галузі, виявились соціальні мережі Instagram та Facebook. Рітейл застосовує соціальні мережі, переважно як медіаресурс: публікує рекламні чи інформаційні матеріали; а також застосовує ці канали для консультації клієнтів більше, ніж традиційні чати на сайтах (рис. 1).

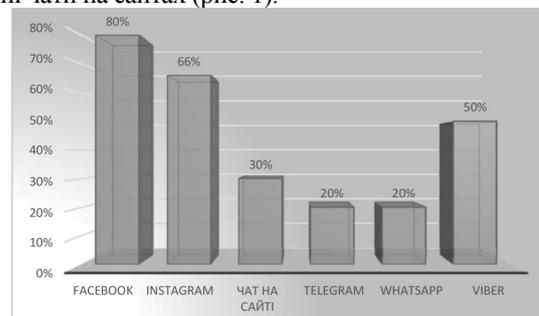

Рис. 1. Наявність активних каналів комунікації із клієнтами у об'єктів досліджень

Найвища швидкість обслуговування в мережі Facebook – 35 % звернень оброблюється протягом 15 хв. після надходження. В інших соцмережах більше поло-

вини звернень очікує на реакцію та рішення понад 15 хв.

Встановлено такі тенденції у побудові каналів комунікацій:

1. *Застосування лонгрідів* – довгих постів. Люди читають у соціальних мережах, і, якщо матеріал цікавий, вони готові прочитати довгий текст. Це не означає, що тепер треба перебудовувати контент-стратегію і писати виключно лонгриди, необхідно додавати їх до контент-плану та відстежувати реакцію. Facebook, наприклад, дає змогу це робити у своєму сервісі InstantArticles (миттєві статті), де користувач може переглядати статті з різних вебресурсів, не переходячи на сторінку стороннього сайту.

2. *Люди, які мають мільйони передплатників*, поступово відходять на другий план, і їхнє місце посідають MicroInfluencers, що мають приблизно 50-150 тис. передплатників. По-перше, у них більш жива та чуйна аудиторія, а по-друге, їхні послуги коштують набагато дешевше, а залучення у рази вище. По-третє, аудиторія вже не так довіряє і сліпо слідує порадам медійних осіб, знаючи, що рекомендації проплачено.

3. *Повсюдне поширення чат-ботів*. Проаналізовано активність рітейлерів у цифрових каналах та рівень проникнення віртуальних асистентів: чат-ботів та голосових помічників. Встановлено, що найшвидший канал консультацій – чат на сайті. У ньому 73% звернень закривається за 5 хв. У всіх випадках спілкування велося із чат-ботом, але розмову можна було перевести на оператора. У чотирьох рітейлерів на сайті працював лише бот. Дослідження також торкнулося мобільних програм рітейлерів. У чотирьох мобільних програмах чат-бот працював разом з оператором, а в трьох – самостійно. Швидкість обслуговування в цьому каналі є нижчою, ніж на сайтах. За перші 5 хв. консультацію надали лише 70% звернень. Месенджери як канали обслуговування дещо програють у популярності чатам на сайті, але приблизно так само популярні, як і чати в додатках. Найвищий рівень сервісу в месенджерах компанії підтримують у WhatsApp та Telegram: надають консультацію протягом 15 хв. та тримають якість обслуговування на рівні понад 90%. Водночас консультацію хоча б з одного питання змогли надати всі чат-боти. У двох рітейлерів впроваджено голосові роботи на вхідні виклики, але один з них на запитання не відповів. Можливо, він працює для класифікації звернень або лише навчається. Роботизація обслуговування в чатах йде значно швидше та активніше, ніж у голосових каналах. Це може бути пов'язано з тим, що голосові роботи обходяться дорожче, впроваджуються довше і вимагають складнішого комплексу технологій. З чат-

ботами активно експериментують як найбільші гравці, так і компанії меншого розміру (рис. 2).

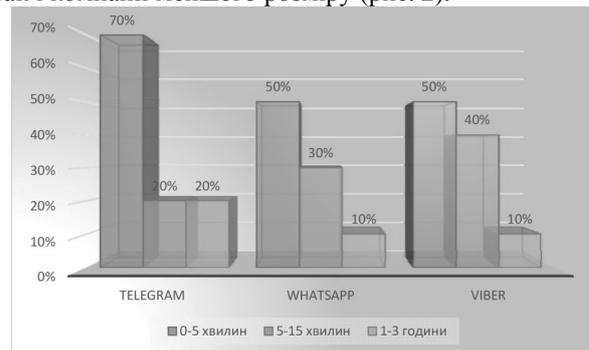

Рис. 2. Швидкість обслуговування в каналах комунікацій

4. *Затребуваність інтерактивного контенту*. Людина, яка регулярно заходить у соціальні мережі, вимагає нового типу контенту, такого, в якому їй відводиться не пасивна, а активна роль. Звідси зростаюча популярність вікторин, опитувань, тестів. Також на користь компанії йде гейміфікація. По-перше, людина асоціює компанію/продукт із задоволенням, отриманим від гри та перемоги. По-друге, гарна вікторина чи цікава головоломка мають вірусний ефект.

5. *HighlightsStories*. Формат «сторіз» можна об'єднувати за тематиками. Це полегшує життя користувачеві, який може вибрати те, що йому цікаво, не витрачаючи час на другорядні моменти, до того ж це дає змогу компанії диференціювати свої повідомлення, заощаджуючи час клієнта та спрощуючи послідовність його дій. Так, наприклад, Instagram включив у «сторіз» товарні позначки. ShoppingTags – це спеціальний тег, клікнувши на який користувач переходить на сторінку товару, де є фотографії, опис, вказана вартість та дається посилання на сайт компанії. Користувач в цьому разі отримує комплексність послуг, тобто може ознайомитися з товаром, послугою, не виходячи з мережі.

6. *«Стрімінг»* – трансляція в реальному часі з місця подій, без монтажу. Також стрими набагато частіше лайкають, поширюють та коментують. Така популярність свідчить про те, що люди вважають за краще самі робити висновки, а не довіряти матеріалам журналістів та коментаторів.

7. *Ведення блогів або персональних сторінок власниками бізнесу*. Ця тенденція стрімко набирає популярності, оскільки дає змогу персоналізувати бізнес. Користувачеві дуже важко сприймати підприємство, особливо сфери послуг, як щось одухотворене, а її власника – легко.

Узагальнено вищезазначені зміни наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Зміни в каналах комунікацій до і після війни

Показник	До війни	Після війни
Переважний канал донесення інформації	Сайт, соціальні мережі	Соціальні мережі, месенджери
Наявність каналів комунікацій	Сайт, соціальні мережі, деколи – чат бот, месенджери	Сайт, соціальні мережі, чатбот, месенджери
Характер публікацій	Акції, огляди товарів, історії успіху	Умови роботи, акції
Інфлюєнсери	Блогери-мільйонники	MicroInfluencers
Лонгриди	Так	Так
Інтерактивний контент	Так	Так

ВИСНОВКИ

Розвиток інформаційних технологій, серед яких ключовим є розвиток Інтернет-мережі та бурхливе зростання електронної комерції, призвело і призводить до появи нових засобів комунікаційної взаємодії, видозміни призначення маркетингових комунікацій. Слід зазначити, що у критичні моменти люди намагаються отримувати інформацію з Інтернету, оскільки він частіше оновлюється, а мобільний Інтернет не потребує високих обсягів трафіку, й відображає більшу кількість різних поглядів. Зараз це один із найефективніших маркетингових каналів: за його допомогою можуть вести комунікацію зі своєю аудиторією, щоб підтримати свій імідж під час кризи та не дати клієнтам забути про себе.

Узагальнені тенденції:

Маркетингові комунікації під час війни є високо персоналізованими, взаємодію, зокрема просування в Інтернеті, спрямовано на завоювання поодиноких клієнтів.

Інтернет-маркетинг інтерактивний: клієнти активно залучаються до взаємодії. Сюди можна віднести участь в опитуваннях, розвиток і покращення засобів про-

сування, залучення нових клієнтів тощо.

Наявність великого обсягу інформації та можливість її оброблення, недоступного або важко верифікованого в оффлайн-середовищі. Наприклад, в Інтернеті можна оцінити ефективність реклами, кількість відвідувачів, виявити інтереси, які привели їх на сайт, отримати зворотній зв'язок, успішно проводити конкурентну розвідку та маркетингові експерименти.

Застосування pull-моделі (на відміну від традиційного маркетингу, де застосовується push-модель, в якій споживачі відіграють пасивну роль і мають лише досить обмежену можливість вибору каналів інформації) для взаємодії з активним користувачем, який отримує інформацію у відповідь на запит. Ця особливість середовища Інтернет пов'язана з неуклильно зростаючою активністю споживачів, що обумовлено контролем над пошуком інформації за рахунок різних пошукових механізмів. Активна роль споживачів дає їм змогу контролювати процес пошуку інформації, що посилює конкуренцію між компаніями.

Список використаних джерел

1. Mundel J., Nieves-Pizarro Y. Advertising in time of war: Themes in Argentine print advertising during the Malvinas/Falklands War, *Journal of Marketing Communications*. 2019. Vol. 25. No 2. pp. 158-179. URL: <https://doi.org/10.1080/13527266.2017.1345777>
2. Muris Cicic, Nenad Brkic. The advertising industry in Bosnia-Herzegovina: born again. *Journal of Marketing Communications*. 2003. Vol. 9, No 4. pp. 257-273. URL: <https://doi.org/10.1080/1352726032000183241>
3. Зеркаль А.В., Балабуха К.С. Маркетинг під час воєнного стану: побудова каналів комунікації та трансформація бізнесу. *Фаховий Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-1-8551>
4. Бойчук І. Зміни маркетингового середовища функціонування підприємств на B2B ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. Вип. 6. Т. 1. С. 83-87. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-12](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-12)
5. Шевченко А.В., Стельмашенко О.О., Марчук В.В. Зміни споживчої поведінки в умовах трансформації цифрових маркетингових комунікацій. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. Вип. 1(90). С. 44-53.
6. Digital Marketing Trends To Take Advantage Of Now. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2022/11/15/2023-digital-marketing-trends-to-take-advantage-of-now/?sh=71264ce161f4>
7. Константиновський Л.Л. Зміни корпоративної соціальної відповідальності підприємств сфери ритейлу на початку російського вторгнення в Україну 2022 року: монографія. 2022. С. 151–159. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-21>

References

1. Mundel J., Nieves-Pizarro Y. Advertising in time of war: Themes in Argentine print advertising during the Malvinas/Falklands War, *Journal of Marketing Communications*. 2019. Vol. 25. No 2. pp. 158-179. URL: <https://doi.org/10.1080/13527266.2017.1345777>
2. Muris Cicic, Nenad Brkic. The advertising industry in Bosnia-Herzegovina: born again. *Journal of Marketing Communications*. 2003. Vol. 9, No 4. pp. 257-273. URL: <https://doi.org/10.1080/1352726032000183241>
3. Zerkal A., Balabukha K. Marketing in war time: building communication channel and business transformation. *International Scientific Journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*. 2023. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-1-8551>
4. Boichuk I. Changes of marketing environment in enterprises functionality on the B2B market. 2022. Issue 6. Vol. 1. pp. 83-87. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-12](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-12)
5. Shevchenko A.V., Stelmashenko O.O., Marchuk V.V. Changes in consumer behavior under the transformation of digital marketing communications. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 2023. Vol. 1(90). P. 44-53.
6. Digital Marketing Trends To Take Advantage Of Now. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2022/11/15/2023-digital-marketing-trends-to-take-advantage-of-now/?sh=71264ce161f4>
7. Konstantinovskiy L.L. Changes in corporate social responsibility of retail enterprises at the beginning of the Russian invasion of Ukraine in 2022: monograph. 2022. P. 83-87. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-21>

Dina YEVSIEIEVA

lecturer, Izmail State University of Humanities

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7357-2811>

e-mail: tornado200886@gmail.com

MARKETING IN WAR CONDITIONS OF THE COUNTRY'S: FEATURES OF COMMUNICATION CHANNEL DEVELOPMENT

The paper considers the problem of building marketing communication channels in the conditions of the war in the country. The relevance of the problem is explained by the fact that the scientific literature does not cover the issue of building marketing communication channels in the conditions of martial law in the country in the digital age. The purpose of the paper is to study changes in marketing communications in the retail sector during wartime compared to peacetime. It was established that the development of information technologies led and leads to the emergence of new means of communication interaction. It has been established that marketing communications are becoming highly personalized, preference is given to mobile traffic, customers are involved in communication (they are provided with an answer to comments). Signs of built communication channels are the return of long reads, mailings, the widespread distribution of chat bots, the demand for interactive content, etc. The development of information technologies leads to the appearance of new means of communication interaction, changes in the purpose of marketing communications. It should be noted that in critical moments, people prefer to receive information from the Internet, because it is updated more often, and the mobile Internet does not require high volumes of traffic, and reflects a greater number of different points of view. Specified trends: Marketing communications during the war are highly personalized, interaction, including promotion on the Internet, aimed at winning individual customers. Customers are actively involved in participating in surveys, development and improvement of means of promotion to attract new customers, etc. The use of marketing in the Internet environment of the pull model (in contrast to traditional marketing, where the push model is used, in which consumers play a passive role and have only a fairly limited choice of information channels) to interact with an active user who receives information in return on request.

Keywords: marketing channels, communication channels, retail, Internet, social networks

Roksolana **IVANOVA**

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8257-4486>

e-mail: kemenyash.roksolana@gmail.com

GROWING INFLUENCE OF JUDICIAL CONTROL OF ADMINISTRATIVE COURTS ON PUBLIC ADMINISTRATION BODIES

Introduction. As countries progress toward stronger governance, the role of administrative courts in overseeing the actions of public administration bodies has gained prominence. The balance between administrative discretion and its judicial oversight presents both a challenge and an opportunity for enhancing public trust and adherence to the rule of law.

The purpose of the paper is to analyze the burgeoning influence of judicial control by administrative courts on public administration bodies, with a particular focus on Ukraine. The objective is to understand the nuances, ambiguities, and implications of this evolving relationship, in light of European standards, national legislation, and practical realities.

Results. A defined framework of administrative discretion, offering public authorities a margin of appreciation while making decisions. Ambiguities in the Ukrainian legal doctrine, particularly the blurred lines between discretion and vague legal concepts. The Council of Europe standards and the European Court of Human Rights (ECtHR) case law that set benchmarks for discretionary power's exercise and control. Varied approaches to judicial control among EU member states, with notable distinctions between the German and French legal traditions. A growing trend where administrative courts are intensifying scrutiny over discretionary powers, fueled by the need to uphold fundamental rights and democratic principles.

Conclusion. The escalating role of administrative courts in reviewing the actions of public administration bodies reflects a move towards more transparent, accountable, and rights-respecting governance. While challenges persist, especially in distinguishing discretion from ambiguous legal terms, the trajectory points toward a future where administrative actions are both efficient and just, guided by robust judicial oversight. This evolution, grounded in both national realities and European standards, signals a maturing of democratic institutions and processes.

Keywords: judicial control, administrative courts, public administration bodies, Discretionary powers, Governance, Transparency

INTRODUCTION

The intricate dynamics between public administration bodies and the rule of law have always been a focal point in modern democracies. At the heart of this relationship lies the concept of judicial control, a mechanism designed to ensure that administrative decisions adhere to the principles of legality, transparency, and fairness. Historically, public administration operated with a significant level of autonomy. However, recent trends underscore an expanding oversight role of administrative courts in scrutinizing the actions of these public entities. This growing influence is not just a regional phenomenon; it mirrors a broader global trend, reinforcing the checks and balances within democratic systems.

The context of Ukraine offers a unique lens to analyze this evolution. The aftermath of the EU Pravo-Justice Project in 2019 highlighted critical areas where the Ukrainian administrative law framework appeared to be in flux. Notably, there was an evident blurring of lines between the discretionary powers of elected and non-elected authorities and an inadequate distinction between the interpretation of laws and discretion. These ambiguities raised pressing questions: To what extent should administrative courts interfere with the discretionary powers of public administration? What should be the contours of such judicial oversight? And, how does this influence reflect upon the principles of democracy and governance?

This research delves deep into these questions, examining the underpinnings of the growing judicial control over public administration bodies, with a particular emphasis on the Ukrainian context. Through a rigorous analysis of legal

doctrines, European standards, national legislation, and judicial practices, this study seeks to chart the trajectory of this evolving relationship, its implications, and its alignment with democratic ideals.

The **PURPOSE** of this paper is to critically examine and elucidate the expanding role and influence of judicial oversight, specifically by administrative courts, on public administration bodies. As administrative authorities are vested with significant discretionary powers, it is essential to ensure that these powers are exercised judiciously, transparently, and in alignment with the principles of justice, fairness, and the rule of law.

MATERIALS AND METHODS

The examination of the growing influence of judicial control exerted by administrative courts on public administration bodies necessitates a methodological approach that is both comprehensive and meticulous. Herein are the materials and methods adopted for this study:

1. Literature Review

Primary Sources: Examination of constitutional provisions, statutes, regulations, and other legal instruments relevant to administrative discretion and judicial oversight.

Secondary Sources: Analysis of academic literature, scholarly papers, commentaries, and treatises dealing with administrative law, judicial review, and related themes. This would also include a review of European and Ukrainian legal doctrines pertaining to administrative discretion.

2. Case Law Analysis

A detailed scrutiny of relevant rulings by the Supreme Court, particularly those by the Grand Chamber, to understand the judicial perspective on administrative discretion

and the permissible boundaries of its exercise.

Comparative analysis of case law from other jurisdictions, especially European courts, to gain a broader understanding of the global nuances associated with the subject.

3. Empirical Research

Surveys and Questionnaires: Distributed among legal practitioners, public administrators, and academics to gather perspectives on the balance between administrative discretion and judicial oversight.

Interviews: Conducted with seasoned judges, administrative officials, and legal scholars to gain in-depth insights into the practical challenges and implications associated with judicial control over administrative actions.

4. Comparative Study

Drawing parallels with countries having similar administrative structures or facing analogous challenges related to judicial review. This will help identify best practices and potential pitfalls.

5. Legal Doctrinal Analysis

Dissecting established legal principles, theories, and doctrines that underpin the concepts of administrative discretion and judicial review. This includes understanding the historical evolution, philosophical foundations, and practical ramifications of these principles.

6. Statistical Analysis

Employing statistical tools to analyze data obtained from various sources, such as the frequency of judicial interventions in administrative decisions, the nature of these interventions, and the subsequent administrative responses.

7. Workshops and Deliberations

Organizing interactive sessions with stakeholders, including judges, lawyers, public administrators, and academicians, to facilitate an exchange of ideas and promote a mutual understanding of the challenges and opportunities in the realm of judicial oversight of administrative actions.

8. Scenario Building

Crafting hypothetical situations to assess the implications of varying degrees of judicial oversight on administrative actions and decisions. This method will be pivotal in projecting future trends and identifying potential areas of conflict or collaboration.

By employing this multifaceted methodological approach, the study aspires to provide a holistic, nuanced, and pragmatic understanding of the intricate interplay between administrative courts and public administration bodies in the realm of judicial control.

Setting objectives

In an ever-evolving legal landscape, the interplay between administrative courts and public administration bodies is paramount. To better comprehend this relationship and its implications, the following objectives have been set:

1. Understanding Historical Context

To trace the historical evolution of judicial control by administrative courts over public administration bodies. To identify the underlying factors that have contributed to the increasing influence of such judicial control.

2. Defining the Scope of Administrative Discretion

To delineate the boundaries of administrative discretion, emphasizing its purpose, intent, and limitations. To understand the standards, principles, and criteria against which administrative decisions are evaluated by courts.

3. Analysis of Judicial Interventions

To assess the frequency, nature, and outcomes of judicial interventions in administrative decisions. To identify trends in case law, particularly decisions from the Supreme Court and other influential courts.

4. Comparative Analysis

To compare and contrast the Ukrainian approach with other European jurisdictions concerning judicial control over administrative discretion. To glean insights and lessons from international best practices.

5. Assessment of Impact

To evaluate the consequences of judicial control on the efficiency, transparency, and fairness of administrative decisions. To determine the effect of such oversight on public trust, accountability, and governance.

6. Future Projection

To anticipate the future trajectory of judicial oversight over public administration, considering legal reforms, societal needs, and global trends. To identify potential areas of conflict or collaboration between the judiciary and administrative bodies.

7. Recommendations for a Balanced Approach

To propose strategies for achieving a harmonious balance between administrative discretion and judicial oversight, ensuring that public interests are served without compromising individual rights. To suggest reforms or initiatives that might enhance the collaboration between administrative bodies and the judiciary.

8. Engagement and Education

To foster dialogue and understanding among stakeholders, including the judiciary, public administrators, lawyers, and the general public. To develop educational and awareness programs highlighting the importance and implications of judicial control over public administration.

By clearly setting these objectives, the **PURPOSE** of the paper is to provide a comprehensive, insightful, and actionable analysis of the growing influence of judicial control by administrative courts on public administration bodies. This endeavor is crucial for fostering a more transparent, accountable, and efficient administrative system that respects both individual rights and collective interests.

RESULTS

After a comprehensive analysis of the increasing influence of administrative courts on public administration bodies, the following key findings were identified:

Historical Evolution. Over the past few decades, there has been a marked increase in the number of administrative decisions challenged in the courts. There is a clear trend towards a more interventionist approach by the courts, especially when the rule of law or fundamental rights are perceived to be at stake [1].

Scope of Administrative Discretion. Although administrative bodies have a significant degree of discretion, it's not unbounded. Courts have been actively delineating the limits of such discretion, ensuring it doesn't infringe upon individual rights or the broader public interest. Instances were identified where administrative bodies overstepped their boundaries, necessitating judicial intervention.

Judicial Interventions. Judicial scrutiny of administrative decisions has grown more rigorous. Factors leading to such scrutiny include lack of transparency, arbitrariness, or decisions that appear to be influenced by external pressures

rather than law or public interest. The Supreme Court's case law reveals a consistent emphasis on transparency, procedural fairness, and substantive reasonableness of administrative decisions [2].

Comparative Insights. Compared to other European jurisdictions, Ukraine displays a unique blend of influences, oscillating between strict judicial control and deference to administrative discretion. Some European jurisdictions lean towards greater deference to administrative decisions, while others favor more intensive judicial scrutiny. Ukraine's approach has been increasingly leaning towards the latter.

Impact Assessment. On the positive side, judicial control has enhanced transparency, accountability, and the rule of law within public administration bodies. It has also bolstered public trust in administrative processes [3]. On the downside, there are concerns about potential judicial overreach, which could stifle administrative efficiency and innovation. Some administrative bodies have exhibited hesitancy in decision-making due to fears of potential litigation.

Future Trajectory. The trend of increased judicial oversight appears set to continue, especially as public awareness and demand for accountability grow. The legal landscape might witness reforms, further clarifying the scope of administrative discretion and judicial oversight[4].

Recommendations Embraced. Some administrative bodies have already begun implementing procedural reforms to ensure their decisions are both legally robust and transparent [5]. This includes increased public consultations and clearer documentation of decision-making processes.

Stakeholder Engagement. Dialogues between the judiciary, public administrators, and other stakeholders have intensified, leading to a better understanding of roles and responsibilities.

Public awareness campaigns have improved general knowledge about administrative rights and the role of the judiciary in safeguarding these rights.

In conclusion, the results underscore the pivotal role of administrative courts in shaping the behavior and decisions of public administration bodies [6]. While the influence has largely been positive in promoting transparency, fairness, and the rule of law, it is essential to strike a balance to ensure

that the administrative machinery operates efficiently without undue fear of judicial repercussions.

CONCLUSION

The dynamics between administrative courts and public administration bodies have undergone a marked transformation in recent years. This change can be attributed to the escalating role of judicial control in scrutinizing and influencing administrative decisions.

The central theme arising from this analysis is the delicate balance between administrative autonomy and judicial oversight. While the judicial control ensures that the rule of law prevails and decisions made by administrative bodies are fair and transparent, there's a pressing need to ensure that this oversight doesn't become an impediment to efficient administration.

The intensified scrutiny by administrative courts has undeniably led to enhanced accountability within public administration bodies. The ever-present possibility of judicial review compels administrative bodies to be meticulous in their decision-making processes, ensuring that actions taken are both justifiable and within the bounds of the law.

One of the undeniable successes of this increased judicial influence has been the bolstered protection of individual rights. By offering a recourse to those who feel wronged by administrative decisions, the system ensures that public administration bodies remain cognizant of the rights and interests of individuals.

As the concept of administrative discretion becomes more refined through judicial interventions, public administration bodies now have clearer guidelines on how this discretion can be exercised. This clarity, in turn, aids in more consistent and transparent decision-making.

In wrapping up, the burgeoning influence of judicial control of administrative courts on public administration bodies highlights the intricate interplay between the judiciary and administrative entities. While the growth in influence is indicative of a more accountable and transparent administrative system, both entities must collaborate to ensure that this relationship remains constructive and beneficial for governance and society at large.

References

1. Schwartz B., Wade W. Legal Control of Government: Administrative Law in Britain and the United States. Clarendon Press. 1972. 283 p.
2. Mcharg A. Administrative Discretion, Administrative Rule-Making and Judicial Review. *Current Legal Problems*. 2017. Vol. 70. Issue 1. pp. 267–303. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3044092
3. Friedrich J. Public Policy and the Nature of Administrative responsibility. Public Policy. Cambridge, 1940. pp. 3-34.
4. Kolomoiets T.O. Administrative Law of Ukraine. Academic course. Kyiv, 2011. 40 p. (in Ukrainian).
5. Puravelli I., Gerxhi J. The necessity of creating administrative court's based on the current state of the resolution not to take administrative clothing. *Albanian Journal of Legal Studies*. 2011. Vol. 2. pp. 30-34.
6. Berisha K. Judge in the Basic Court in Pristina-department for administrative matters. *Personal interview*. 2015. URL: <https://studylib.net/doc/11961624/judicial-control-of-the-administration-in-the-republic-of>
7. Resolution (77) 31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>

Список використаних джерел

1. Schwartz B., Wade W. Legal Control of Government: Administrative Law in Britain and the United States. Clarendon Press. 1972. 283 p.
2. Mcharg A. Administrative Discretion, Administrative Rule-Making and Judicial Review. *Current Legal Problems*. 2017. Vol. 70. Issue 1. pp. 267–303. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3044092
3. Friedrich J. Public Policy and the Nature of Administrative responsibility. Public Policy. Cambridge, 1940. pp. 3-34.
4. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Київ, 2011, С. 40.
5. Puravelli I., Gerxhi J. The necessity of creating administrative court's based on the current state of the resolution not to take administrative clothing. *Albanian Journal of Legal Studies*. 2011. Vol. 2. pp. 30-34.

6. Berisha K. Judge in the Basic Court in Pristina-department for administrative matters. *Personal interview*. 2015. URL: <https://studylib.net/doc/11961624/judicial-control-of-the-administration-in-the-republic-of>

7. Resolution (77) 31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>

Роксолана Юрїївна ІВАНОВА

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8257-4486>

e-mail: kemenyash.roksolana@gmail.com

ЗРОСТАННЯ ВПЛИВУ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ НА ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Вступ. У міру того, як країни просуваються до посилення державного управління, роль адміністративних судів у нагляді за діями органів державного управління стає все більш помітною. Баланс між адміністративним розсудом та його судовим наглядом представляє як виклик, так і можливість для посилення громадської довіри та дотримання верховенства права.

Мета дослідження – проаналізувати зростаючий вплив судового контролю з боку адміністративних судів на органи державного управління, з особливим акцентом на Україні. Мета полягає в тому, щоб зрозуміти нюанси, неоднозначності та наслідки цих відносин, що розвиваються, у світлі європейських стандартів, національного законодавства та практичних реалій.

Результати. Визначені рамки адміністративним судом, що надає державним органам можливості прийняття рішень. Визначення неясностей в українській правовій доктрині, зокрема розмиті межі між дискреційними повноваженнями та нечіткими правовими концепціями. Стандарти Ради Європи та прецедентне право Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які встановлюють орієнтири для здійснення та контролю дискреційних повноважень. Різні підходи до судового контролю в державах-членах ЄС із помітними відмінностями між німецькою та французькою правовими традиціями. Зростаюча тенденція, коли адміністративні суди посилюють контроль за дискреційними повноваженнями, що підживлюється необхідністю підтримувати основні права та демократичні принципи.

Висновки. Посилення ролі адміністративних судів у перегляді дії органів державного управління відображає рух до більш прозорого, підзвітного та правового управління. Незважаючи на те, що проблеми залишаються, особливо щодо розмежування свободи дії на власний розсуд від неоднозначних юридичних термінів, траєкторія вказує на майбутнє, де адміністративні дії будуть ефективними та справедливими, керованими надійним судовим наглядом. Ця еволюція, заснована як на національних реаліях, так і на європейських стандартах, свідчить про дозрівання демократичних інститутів і процесів.

Ключові слова: судовий контроль, адміністративні суди, органи державного управління, дискреційні повноваження, врядування, прозорість

Андрій Іванович ЛІГА

аспірант, Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-747X>

e-mail: Liga_ne@meta.ua

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

У статті проаналізовано нову редакцію Закону України «Про захист прав споживачів» № 3153-ІХ від 10.06.2023 р. За результатами аналізу автором окреслено основні позитивні тенденції із наближення правових норм нового Закону України до актів європейського споживчого права. Проте з окремих питань у новій редакції продовжено практику просування положень, які прямо суперечать або спотворюють європейське право. За результатами аналізу внесено пропозиції з усунення виявлених недоліків.

Ключові слова: споживач; захист прав споживачів; євроінтеграція, система захисту прав споживачів, директива

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В Україні прийнято Закон України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон) ще у 1991 р. [1] – вперше серед пострадянських країн.

Наприкінці ХХ ст. Закон загалом відповідав подібним Законам в ЄС. Адаже процеси розвитку споживчого права у більшості країн розпочались лише після прийняття Резолюції Генеральної асамблеї ООН про «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» № 39/248 від 09.04.1985 р., де систематизовано перелік вимог до нормативно-правових актів із захисту прав споживачів країн-членів ООН [2].

Але на межі 2000-х рр. ці процеси істотно пришвидшилися, і міжнародне споживче право почало швидко розвиватися, чому посприяло переосмислення впливу споживача на сучасну економіку найвищим керівництвом країн-членів ЄС.

Так, у листі президента Баррозу до президента Європейського парламенту Єжи Бузека сказано «Впевнені споживачі створюють процвітаючі ринки» [3].

В Україні, попри проголошені у Законі України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» євроінтеграційні прагнення та взяті у Розд. V зобов'язання з приведення нормативно-правових актів із захисту прав споживачів до відповідності *acquis* ЄС [4], прийнята у 2005 р. редакція Закону не тільки деталізувала проголошені раніше норми права, але під гаслом євроінтеграції розпочала зворотні процеси відносно процесів розвитку європейського права. Тому позитивні наслідки покращення розуміння процесу застосування визначених правових норм нівельовано окремими напрямками, за якими розпочався процес тлумачення нечітких правових норм не на користь (як в ЄС), а навпаки на шкоду споживачам.

Найбільш яскраво цей процес демонструє приклад стосовно прав споживача у разі придбання продукції з недоліком.

Так у ст. 7 Першої редакції Закону 1991 р. [5] та ст. 14 оновленої редакції Закону 1993 р. [6] у разі придбання споживачем товару неналежної якості він мав право «за своїм вибором вимагати від продавця або виробника переліку з 5 прав, серед яких права «б) заміна на аналогічний товар належної якості; д) розірвання

договору та відшкодування збитків, яких він зазнав.

Така норма загалом відповідала нормам європейського права визначених у ст. 3 Директиви ЄС № 1999/44/ від 25.05.1999 р. [7].

Тоді як через зміни у ст. 8 редакції Закону 2005 р. [8] відбулось фактичне позбавлення споживачів права розірвати договір купівлі-продажу невідповідної умовам договору продукції чи вимагати заміни на аналогічний товар належної якості за відсутності в ньому «істотного недоліку». Цей термін не тільки відсутній в європейському праві (є спадщиною ст. 350 Цивільного Кодексу УРСР), але нечіткість його формулювання у ч. 12 ст. 1 зазначеного Закону призвело до основних проблем державного та судового захисту прав споживачів за невідповідності продукції договору. Надалі процес імітації наближення українського споживчого законодавства до європейського лише поглиблювався так ст. 1¹: з-під сфери Закону виведено харчові продукти. Також відповідальність за порушення права на інформацію у ч. 7 ст. 23 прив'язано лише до випадків, (визначених Законом України "Про електронну комерцію"), причому в названому Законі таких випадків не передбачено [9].

10 червня 2023 р. Євроінтеграційні прагнення нашої держави призвели до отримання Україною Нової редакції Закону України № 3153-ІХ «Про захист прав споживачів» [10]. На думку авторів Закону, викладеною у пояснювальній записці до законопроекту 6134 від 05.10.2021 р. [11] зазначалось, що «Проект Закону розроблено на виконання пункту 124 Плану пріоритетних дій Уряду, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 276-р, з метою наближення національного законодавства про захист прав споживачів до законодавства Європейського Союзу та гармонізації системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС». Водночас його автори вже у пояснювальній записці дещо викривляють правове сьогодення, стверджуючи, що систему захисту прав споживачів створено в Україні у 1991 р., але в жодній з попередніх редакцій таку систему не тільки не визначено, але й її немає навіть на рівні словосполучення.

Враховуючи істотний негативний background з імітації імплементації норм європейського права, коректності та достатності викладення правових норм без подвійності їх тлумачення, вважаємо доцільним проведення

аналізу нової редакції Закону України № 3153-IX «Про захист прав споживачів».

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Серед дослідників, що займалися дослідженнями проблематики захисту прав, слід виокремити таких вчених. М.В. Парасюк досліджено проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні [12]. У зазначеному аспекті важливою є робота Л.А. Траченко [13], яка дослідила проблеми захисту прав споживачів в Україні в умовах євроінтеграційних процесів. Перспективам розвитку законодавства про захист прав споживачів приділено значну увагу у роботі Л.Д. Менів [14]. У контексті оновленого законодавства неможливо не згадати наукову працю К.Г. Талдонової [15], яка здійснила юридичний аналіз захисту прав споживачів у цифровій сфері у контексті проекту Закону України «Про захист прав споживачів» № 6134 від 05.10.2021 р. Попри важливість зазначених наукових досліджень, ці праці переважно стосувались проблематики попередньої редакції Закону або недостатньо приділяли уваги аналізу у контексті правових практик ЄС, або, досліджуючи проект оновлення законодавства у зазначеній сфері, концентрувались на його перевагах, залишаючи поза увагою проблематику, що постає у зв'язку з запропонованими змінами.

МЕТА статті – визначити основну проблематику нової редакції Закону України «Про захист прав споживачів» у контексті євроінтеграції для її подальшого розв'язання у правовому полі України.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні у науковому середовищі вкрай мало наукових досліджень нової редакції Закону України «Про захист прав споживачів» від 10.06.2023 № 3153-IX [10]. Серед наявних праць найбільшу увагу слід приділити праці К.Г. Талдонової, яка ще на стадії законопроекту проаналізувала новітні законотворчі ініціативи, що знайшли своє відображення у прийнятому Законі.

Зокрема, К.Г. Талдонова звернула увагу на вперше закріплені правові інновації зі споживчої освіти, ввічливого обслуговування, право на здійснення фіксації порушень своїх прав, а також початку регулювання прав споживачів у цифровій сфері, що є, на її думку, дуже позитивним та перспективним кроком нашої держави в питанні імплементації норм міжнародного права та відповідності практикам ЄС [15, с. 252-253].

Вважаємо за необхідне доповнити встановлені у праці К.Г. Талдонової переваги таким невказаним нею переліком покращень, за якими: повернуто до сфери регулювання споживчим законодавством (з обов'язковими застереженнями) харчові продукти; усунуто низку невідповідностей у правах споживачів в Україні та ЄС; наближено частину термінології у ст. 1 до вимог директив (втім, проігноровано частину європейських термінів, невраховані (вилучені) раніше визначені терміни, що продовжують застосовуватися за текстом Закону); усунуто поняття істотного недоліку, що створював найбільші перешкоди та невідповідності з ЄС у захисті прав національних споживачів; надано споживачам право здійснення гарантійної заміни товару на такий самий або аналогічний товар; усунуто декларативну практику, коли більшість з порушень прав спо-

живачів не передбачали жодної відповідальності, визнано необхідність проведення споживчої політики, визначено принципи захисту прав споживачів, окреслено основних суб'єктів системи захисту прав споживачів, адаптовано більшість з положень директив визначених в Угоді про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, – з іншого [16].

На важливості такої адаптації у контексті захисту прав споживачів, зокрема, наголошує В.Г. Олюха, який зазначає, що «адаптація законодавства України до норм європейського та міжнародного права і буде сприяти встановленню додаткових гарантій для споживачів кінцевої продукції» [17, с. 344].

Втім, як зазначалось вище, серед основних проблем адаптації міжнародного споживчого права в останніх (з 2005 р.) редакціях Закону було те, що під «гаслом» євроінтеграції та наближення європейських практик часто відбувались прямо протилежні процеси.

Усуненню таких невідповідностей мав покласти край прийнятий у новій редакції Закон. Його прийняття, безумовно, є не менш визначальною подією цього періоду ніж підписання Угоди про асоціацію та надання Україні статусу кандидата у члени ЄС 23.06.2022 р. [18].

Попри вищевизначені переваги цього Закону, в новій його редакції продовжено тенденцію з просуванням положень, що: прямо суперечать чи викривляють положення європейського права; застосовують для України найнижчі з можливих для ЄС правові норми споживчого захисту; застосовують неадекватну відповідальність за правопорушення порівняно з економічним ефектом від їхнього застосування; відсутності структури Закону та логічної побудови його положень.

Передусім слід звернути увагу, що у ст. 4 нової редакції Закону з переліку споживчих прав необрунтовано зникло право на захист прав споживачів державою, що пов'язувало Закон зі ст. 42 Конституції України.

Ця норма Закону також суперечить нормам міжнародного [19] та європейського права [20], де захист прав споживачів визначено як обов'язок держави.

Прикладом продовження тенденцій розпорошення нової редакції Закону може служити виведення зі його сфери права споживача у разі придбання ним продукції у кредит. Звичайно, що після внесення змін у 2016 р. ст. 11 старої редакції не відповідала своєму функціональному призначенню і була фактично відсильною нормою, – попри це, така норма щонайменше демонструвала, що споживче кредитування знаходиться в орбіті Закону і права споживачів в такому кредитуванні мають враховуватись.

Тобто замість того, щоб виправити недоліки старої статті та увідповіднювати її до спеціальних законів окремих країн-членів ЄС, автори закону взагалі прибрали цю норму, у суті вивівши кредитування споживачів з під сфери дії нової редакції Закону. Тому, якщо змінами Закону України «Про споживче кредитування» буде вилучено положення стосовно захисту прав споживачів чи з'являться норми, що будуть йти супереч базовим правам споживачів проголошеним у спеціальному Законі, то формально цей Закон і не має відповідати вимогам спеціального Закону «Про захист

прав споживачів».

Крім того, споживачів фактично позбавлено одного з головних прав споживачів, що є визначальним для захисту прав споживачів в ЄС, – це право на безпечність продукції. В Європі право на безпеку продукції завжди привалювало над правом на якість де під якістю розуміється переважно відповідність договору, а ось питання безпеки жорстко регулюються цілою низкою нормативно-правових актів [21-23]. В Україні ніби у мимохідь врегулювали таке право в контексті якості. Так у ст. 4 серед основних прав згадується право споживача на безпечну та належної якості продукцію, а ст. 5. «Право споживача на безпечність товару та його належну якість» ніби має врегулювати всі аспекти права споживача як на якість, так і на безпеку. Проблема в тому, що єдина згадка про безпечність в ч. 1 цієї статті передбачає лише прив'язку до відповідності загальним вимогам безпечності продукції в інших нормативно-правових актах, але не передбачають особливостей захисту саме споживачів від небезпечної продукції.

Ще одним прикладом певного викривлення інформації о європейських практиках, є пояснювальна записка від 06.10.2021 р. до прийнятого Законопроекту 6134 [11], де його автори запропонували прибрати з нового Закону положення з необхідності створення суб'єктами господарювання обмінного фонду товарів як занадто обтяжливого для бізнесу, фактично недієвого та такого, що суперечить європейській практиці. Висловлена авторами думка, що «встановлення законодавчої норми щодо заміни товару на такий самий або аналогічний, наявний у суб'єкта господарювання у разі, якщо ремонт потребує понад чотирнадцять календарних днів, або є неможливим знімає потребу в наявності обмінного фонду» [11], помилкова з таких причин.

По-перше, норма про обмін ненова і її вже викладено в ч. 1 ст. 14 Закону № 3682-XII від 15 грудня 1993 р. (діяв до 2006 р.) та ст. 7 першої редакції Закону 1991 р. Тобто ця норма не тільки не скасовує вимоги до створення обмінного фонду, вона їх започаткувала.

Адже обмінний фонд утворено з метою реалізації положень абз. 1 ч. 7 ст. 14 Закону через прийняття Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) № 172 від 19 березня 1994 р. Це робить нікчемними пояснення необхідності скасування обмінного фонду, через повернення у Закон, положень про обмін, що діяли до 2006 р.

По-друге, твердження, що норма стосовно створення обмінного фонду була обтяжливою для бізнесу чи не дієвою для споживача є маніпулятивною з погляду порівняно з чим вона застосовується.

Адже норма законодавства стосовно обмінного фонду не несла характер чіткого імперативу. До суб'єктів господарювання була лише вимога з його наявності, але жодним нормативно-правовим актом не встановлено вимог до обов'язковості мати в обмінному фонді всієї номенклатури товарів, передбачених Постановою № 172 від 19 березня 1994 р.; вимог стосовно дати виготовлення товарів обмінного фонду та стану їх житку; кількості товару у фонді за кожною позицією.

До того ж відповідно до ч. 9 ст. 8 попередньої редакції Закону обумовлено вимогу лише до одної типності таких товарів, тобто суб'єкта господарювання

не зобов'язано дати споживачу з обмінного фонду саме його модель товару, а лише будь-яку з марки товару цієї номенклатури.

Тобто для формування фонду суб'єкт господарювання не потребував його наповнення новою та дорогою за ціною технікою, – такий фонд переважно формувався з відремонтованого товару невеликої вартості, що списано через наявність недоліків товару, після його ремонту понад обумовлені Законом строки.

Також не було норми стосовно штрафних санкцій за відсутність такого фонду. Фактично, навантаження для бізнесу, пов'язане з обмінним фондом, було скоріш емоційним, адже Закон обумовлював право споживача на обмін товару та розірвання договору купівлі-продажу у зв'язку із незадоволенням ним його вимоги надати на час ремонту товар з обмінного фонду, а оскільки деякі виробники погоджувалися відшкодовувати збитки лише через наявний висновок авторизованого сервісного центру, то суб'єкти господарювання ризикували не отримати компенсацію від виробника.

Саме цим ризиком переважно пояснюються численні спроби суб'єктів господарювання не приймати товар за місцем купівлі, та направляти споживачів прямо до сервісних центрів, знімаючи з себе післяпродажну відповідальність.

Тобто сьогодні небажання мати обмінний фонд свідчить не про високе навантаження на бізнес, а лише про побоювання працювати зі своїм споживачем, щоб продавець через відсутність обмінного фонду не опинився в ситуації, коли у споживача з'являється право на обмін чи розірвання договору, але після задоволення законних вимог споживача. Продавець отримати компенсацію від виробника не може через прив'язку висновку про списання товару з істотним недоліком до ремонту.

Але оскільки відповідно до Європейського законодавства споживач за своїм вибором має право одразу вимагати заміну товару без ремонту, що не дозволяє виробнику відмовити суб'єкту господарювання у компенсації, то обмінний фонд у продавців навпаки здатен істотно зменшити витрати виробника на списання та утилізацію товару заохочуючи споживачів до ремонту.

По-третє, це некоректність твердження, що ідея обмінного фонду суперечить європейській практиці. Так, дійсно не у всіх європейських законах про захист прав споживачів така практика прописана, втім є закони країн-членів ЄС, які таку практику прямо передбачають [21]. До того ж європейське законодавство (та положення чч. 2, 5 ст. 7 нового Закону) прямо вказують на необхідність здійснювати ремонт без будь-яких суттєвих незручностей для споживача з урахуванням природи товару та цілей, для яких споживач його придбав. Оскільки основна ціль споживчого товару задоволення потреб споживача у товарі, то основною незручністю для споживача є неможливість під час ремонту задовольнити свою потребу у такому товарі, тобто саме підмінний фонд є головним аргументом того, що споживач не має незручності.

По-четверте, у перехідних положеннях до нового Закону немає жодних посилань стосовно приведення у відповідність до нього Постанов КМУ, але у ч. 4 ст. 5

Закону є посилання, що Порядок здійснення гарантійного ремонту (обслуговування), гарантійної заміни технічно складних побутових товарів визначається КМУ, де обмінний фонд передбачено, а отже, це може створити певну правову невизначеність.

По-п'яте, це впливає з самого права споживача вільного вибору між обміном та ремонтом. Як вже зазначалось вище, основна ціль, з якою споживач купує товар, – задоволення потреб у товарі, знаходження його в ремонті відтермінує це задоволення, а заміна товару навпаки уможливить продовження користування річчю без зволікань. Отже, потрібно розуміти, що за нових реалій ремонт потрібен споживачу лише в унікальних випадках: наприклад, товар вже не виробляється, споживач має вимагати розірвання договору купівлі-продажу, але за умови сентиментальності споживача саме до цієї моделі або позиції, що будується на турботі за довкіллям, він може наполягати на ремонті. Причому, суб'єкт господарювання має право відмовити та повернути кошти за умови, якщо йому це економічно невигідно. Так, за нових реалій ремонт відбувається лише тоді, коли він вигідний обом сторонам. Саме ця вигідність і обумовлює важливість обмінного фонду.

По-шосте, з вищенаведених пояснень авторів Законопроекту стає очевидним, що вони не припускають можливість обміну взагалі без ремонту. Це, зокрема, пояснює, чому в тексті ст. 7 ч. 1 викладено саме так:

«У разі виявлення протягом гарантійного строку недоліку придбаного товару споживач має право вимагати від суб'єкта господарювання:

- 1) проведення гарантійного ремонту товару;
- 2) здійснення гарантійної заміни товару на такий самий або аналогічний».

Тобто з'являється можливість подвійного тлумачення цього положення у судах, що реалізація прав споживачів відбувається саме в такому порядку, де першим завжди є ремонт. Тим більше, що в Україні вже склалась судово практика, яка через подвійність тлумачення терміну «істотний недолік» саме такий порядок врегулювання споживчого спору (з обов'язковим ремонтом) і передбачає.

Тоді як у положенні ч. 2 ст. 3 Directive 1999/44/EC для споживача чітко визначено можливість вибору цього права на власний розсуд без будь-якої послідовності *«In the case of a lack of conformity, the consumer shall be entitled to have the goods brought into conformity free of charge by repair or replacement»* [7]. Ч. 2 ст. 13 Directive (EU) 2019/771, що прийшла на заміну вищезазначеній директиві, ще більш однозначно підкреслює свободу цього вибору. *«In order to have the goods brought into conformity, the consumer may choose between repair and replacement»* [24].

Зазначений приклад дає змогу стверджувати, що, попри близькість формулювань у новій редакції Закону та європейських директивах, що в нього імплементовано, норми права, що з них витікають не є ідентичними.

Подібна ситуація спостерігається з ініціативою стосовно скасування пені, згадка про яку зникла з положень статті, що регламентує права споживача у разі придбання товару з недоліком (але залишена у статті, що регламентує порушення договору на виконання робіт чи послуг). На нашу думку, ця ініціатива не є обґрунтованою. Адже право на зниження ціни для спо-

живача передбачено як в європейських директивах, так і в ч. 5 ст. 7 нової редакції Закону. Водночас Закон не надає чіткого розуміння, як саме має відбуватися розрахунок зменшення ціни, адже визначення у ч. 6 цієї статті, що «Зниження ціни товару з недоліком визначається суб'єктом господарювання за домовленістю зі споживачем» є не тільки неконкретним, але є безпідставним (відсутнє в європейських директивах). Використання пені додає конкретики таким розрахункам та є справедливим з огляду на паритетність прав та обов'язків сторін за договором купівлі-продажу. Так, у ст. 15 нової редакції Закону передбачено, що на споживачів може накладатися пеня, якщо її розмір не перевищує 30 % вартості продукції. Справедливим буде закласти подібний принцип і стосовно суб'єкта господарювання, який обумовив можливе зменшення вартості не більше як на 30 %.

Чіткість розрахунку можливого зниження ціни дасть змогу частині споживачів частіше погоджуватися на ремонт, коли споживач буде знати, що кожен день затримки у ремонті понад передбачений Законом строк буде йому компенсовано згідно з чітко визначеною процедурою. Також це сприятиме додержанню принципу заохочування споживачів до ремонту, що викладено у повідомленні Єврокомісії до Європарламенту «Про Новий порядок денний для споживачів» № COM(2020) 696 final [25].

Важливим для споживачів, зокрема (і в цьому контексті), є необхідність визначення понять «за домовленістю сторін» та «розумний строк». За основу пропонуємо взяти не більше як 30 денний строк який зазвичай застосовується в актах європейського права [25].

До речі, у новій редакції Закону подібний строк запропоновано у п. 1 ч. 2 ст. 9 для послуг, але на відміну від вищеприведених посилань на акти європейського права, де 30-денний термін є фінальним, в Україні передбачається його подовження за домовленістю сторін.

Подібна практика пропонування для українського споживача найнижчого з можливого рівня європейського захисту проглядається й у визначенні строку невідповідності, в який вважається, що невідповідності у товарі були ще до моменту його купівлі. Так, у чч. 1, 2 Директиви (EU)2019/771 передбачено можливість перенесення в національне законодавство такого строку в один або два роки [26]. Значна частина країн ЄС (наприклад, Франція [23], Болгарія [27], Іспанія [22], Греція [21]) обрали для своїх споживачів два роки, Україна в абз. 4 ч. 2 ст. 6 встановила найменший строк з можливого.

Дослідження змісту ст. 6 дає змогу виявити й інші обмеження прав споживачів. Так, сама назва статті «Гарантійні зобов'язання суб'єкта господарювання у разі виявлення недоліку товару» істотно зменшує права споживачів навіть порівняно зі ст. 7 «Гарантійні зобов'язання» поки чинної редакції Закону. Адже в новій редакції гарантійні зобов'язання прив'язані до поняття «недоліки», тоді як в старій редакції та в актах європейського права, крім недоліку гарантія розповсюджується на періодичне сервісне обслуговування, інформаційний супровід для товарів, використання яких потребує періодичних оновлень впродовж строку служби, – проведення таких оновлень за рахунок суб'єкта гос-

подарювання.

Також важливо нагадати, що в європейському законодавстві чітко визначено, що споживач – це найслабша сторона, тому тягар доведення обставин за договором в європейських директивах покладено на суб'єкта господарювання, в Україні (ч. 7 ст. 21) тягар доведення, що споживач скористався своїм правом на відмову від договору, покладається на споживача.

Суперечливими є й положення, які можна трактувати як такі, що зобов'язують споживача укласти договір купівлі-продажу. Це може бути використано недобросовісними оманливими та агресивними господарськими практиками для примусу споживача до дій, на які він би не погодився за інших обставин.

Так ч. 1 ст. 22 говорить, що *«споживач зобов'язаний надати згоду на придбання продукції у суб'єкта електронної комерції, повідомивши його у визначений таким суб'єктом спосіб»*, а ч. 7 ст. 15 – *«Предмет та/або ціна договору не можуть бути визнані нічужими, якщо такі умови договору сформульовані простою та зрозумілою мовою»*.

Звичайно, якщо, розібравши ці положення у контексті Закону та подальшого змісту статей, їх нескладно спростувати. Але пересічний споживач може не володіти достатніми правовими знаннями і під тиском професійного продавця та некоректно викладених норм Закону може прийняти необгрунтовані рішення.

Достатньо суперечливим є заміна у ст. 5 сталого терміну, що забороняє продаж споживачам «контрабандних та контрафактних товарів», на заборону продажу споживачам «контрафактних та піратських товарів». Терміни «піратські товари» та «контрафактні товари» наведені у Митному Кодексі України [28] та за своїм змістом є словами синонімами, тоді як продаж «контрабандних товарів» [28], що також порушують права споживачів має інше за змістом значення.

Але некоректне викладення європейських правових норм не є головною проблемою нової редакції Закону, набагато складніше виявилось формування власного бачення національної системи захисту прав.

Так, нова редакція Закону № 3153-IX від 10.06.2023 р. визначає такі суб'єкти системи захисту прав споживачів:

- 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту прав споживачів;
- 2) компетентний орган;
- 3) інші державні органи, які здійснюють захист прав споживачів у відповідних сферах;
- 4) органи місцевого самоврядування;
- 5) органи позасудового врегулювання спорів;
- 6) суди;
- 7) громадські об'єднання споживачів;
- 8) саморегулювні організації.

Попри певний позитив, пов'язаний з тим, що вперше у праві України стали проглядатись контури системи захисту прав споживачів, неможна не відмітити факт, що самого поняття «система захисту прав споживачів» у Законі так і не визначено. Тоді як система захисту прав споживачів складається не тільки з елементів рівня суб'єктів з формування та реалізації споживчої політики, але й рівня політичних елементів її забезпечення, що формують правове, економічне та організа-

ційне підґрунтя з беззаперечної гарантії ієрархічного захисту прав споживачів на ринку. Тобто наявність суб'єктів системи захисту прав споживачів без системного зв'язку між ними ще не робить систему системою.

Про відсутність системного бачення та вільну адаптацію європейських директив на чинне правове поле у цій сфері в авторів нової редакції Закону, зокрема, свідчить ситуація з визначенням в ній національного органу відповідального за реалізацію політики у сфері захисту прав споживачів.

По-перше, замість конкретного визначення назви таких органів за практикою європейських законів [21-23, 27] або сталої для України практики визначення як центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів, автори законопроекту запропонували нове визначення цього органу як «компетентного органу».

Критику подібного терміну, зокрема, можна знайти у науково-експертному висновку до першого читання [11], де зазначається, що поняття «компетентний орган» не застосовується для визначення відповідних повноважень центральних органів виконавчої влади, – це є термін міжнародного приватного права для визначення відповідних органів стосовно зносин у міжнародних договорах. Це відображено у ст.ст. 8, 78, 79 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Появі цього терміну ми, ймовірно за все, зобов'язані вільній інтерпретації авторами Закону терміну «компетентний орган» з Регламенту 2017/2394 Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2017 р. «Про співпрацю між національними органами, відповідальними за дотримання законодавства про захист прав споживачів» [29].

У зазначеному Регламенті «компетентний орган» означає будь-який державний орган, створений на національному, регіональному чи місцевому рівні та призначений державою-членом як відповідальний за виконання законів ЄС, які захищають інтереси споживачів.

Тобто регламент вжив цю назву не як імперативну норму назви державного агентства із захисту прав споживачів для країн-членів ЄС, а як певний універсальний компроміс стосовно визначення у Регламенті всіх уповноважених на захист прав споживачів органів у 27 країнах-членах ЄС на наднаціональному та їх національних, регіональних та місцевих рівнях.

У своїй суті весь Регламент присвячено взаємовідносинам будь-яких компетентних органів із захисту прав споживачів на міжнаціональному, національному, регіональному та місцевому рівнях. Так, у ст. 3 регламенту передбачено «орган-заявник», що означає компетентний орган, який надсилає запит про взаємну допомогу та «запитуваний орган» (компетентний орган, який отримує запит про взаємну допомогу). Відповідно до ст. 7 «компетентний орган» може бути «інструкуючим» та «назначеним» (водночас «назначений» орган не завжди «компетентний»). Ч. 3 ст. 5 зобов'язує створити «єдиний офіс зв'язку» для координації слідчої та правозастосовної діяльності компетентних органів у масштабах держави члена. У контексті зазначеного в Україні під цю характеристику «компетентного органу» підпадають всі органи з пп. 1-4 ч. 1 ст. 30 нової редакції Закону.

Попри зазначене, в Україні надали інший зміст по-

няття «компетентного органу» – як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про захист прав споживачів. Як і у попередній редакції Закону, проігнорували приклади Законів (Кодексів) країн-членів ЄС, сконцентрувавшись не на реалізації споживчої політики, а на наглядових функціях за суб'єктів господарювання. Адже функція нагляду та контролю за дотриманням законодавства у цій сфері лише один з напрямів державної політики, а отже, реалізація інших напрямів під загрозою.

Також проігноровано як необхідність створення «єдиного офісу зв'язку» для координації компетентних органів, так і взагалі будь-якого правового врегулювання питань взаємодії між елементами системи, принципів, порядку, правових, фінансових, організаційних, інфраструктурних внутрішніх та зовнішніх аспектів діяльності компетентного органу.

Подібний підхід продемонстровано й стосовно всіх інших визначених Законом суб'єктів системи захисту прав споживачів. Адже весь Розд. V Закону складається лише з переліку суб'єктів та їх повноважень.

Про певну безсистемність також може свідчити запропонована авторами Закону ініціатива впровадження Порталу «Е-покупець», метою створення якого відповідно до положень ч. 1 ст. 16 Закону є «забезпечення взаємодії суб'єктів електронної комерції, споживачів, компетентного органу та інших державних органів, що здійснюють захист прав споживачів».

Попри необхідність такого регулювання та слушність окремих пропозицій, головним недоліком цих пропозицій є їх внесення в Закон на стадії, коли ані жодного політичного документа, який би демонстрував стратегічне бачення функціонування зазначеного Порталу, ані змісту ч. 8 ст. 16 на сьогодні немає. До того ж відповідно до ч. 1 Прикінцевих Положень маємо інформацію, що цей процес може розтягнутись на 3,5 роки після вступу в силу Закону з 10 червня 2024 р. Отже, законотворець фактично розписався в тому, що ця сфера може лишатися неврегульованою до червня 2028 р.

Водночас відповідно до положень ст. 39 нової редакції Закону його автори під непоганою ініціативою врегулювання порядку подання скарги споживачем суб'єкту господарювання (що не має аналогу в попередній редакції), фактично позбавив споживача права надіслати суб'єкту господарювання претензію засобами електронного зв'язку до моменту появи Порталу «Е-покупець». Стара редакція передбачала необхідність повідомити суб'єкта господарювання про претензію без чіткого визначення, в який спосіб це повідомлення має відбутись, тому брався до уваги будь-який спосіб направлення повідомлення.

У новій редакції Закону у ч. 1 ст. 1 порядок врегульовано так: *«Якщо споживач вважає, що його права порушені, він звертається в усній або письмовій формі для відновлення своїх прав до суб'єкта господарювання, ... у тому числі якщо такий договір укладено поза торговельним чи офісним приміщенням або якщо укладено дистанційний договір»* [10]. Також у ч. 2 передбачили й іншу можливість «звертатися до суб'єкта господарювання зі скаргою через Портал Е-по-

купець», з чого може скластись враження, що за його відсутності споживач має застосовувати порядок, передбачений у ч. 1.

Чи є практична користь від створення такого Порталу, говорити зарано (за браком будь-якої інформації про нього). Але враховуючи, що у всьому Розд. III Закону, що регулює правовідносини у дистанційній торгівлі та складається з 8 статей, зазначений Портал згадується лише один раз у контексті необхідності для суб'єкта електронної комерції, який здійснює розсилання комерційних електронних повідомлень, після отримання ним інформації в електронному кабінеті на Порталі Е-покупець про подання споживачем заяви про відмову від подальшого отримання таких повідомлень припинити їх розсилання, то необхідність його створення поки виглядає сумнівно.

Завершуючи аналіз проблемних питань нової редакції Закону, неможна не зупинитись на такому недоліку його структури, як відсутність у його авторів стратегічного бачення системи захисту прав споживачів загалом та необхідних структурних перетворень для створення сумісної з європейською системою захисту прав споживачів зі всіма притаманними для неї суб'єктами, надійного правового, організаційного, інформаційного та фінансового підґрунтя для їх об'єктивної наявності та взаємодії.

Загалом прийнятий Закон, попри свою корисність та імплементацію значної частини норм європейського права, лишився в певному розумінні «сирим» нормативно-правовим актом, що потребує істотного доопрацювання та внесення змін у наявні положення.

ВИСНОВКИ

У новій редакції Закону України «Про захист прав споживачів» зроблено певні кроки з адаптації національного споживчого права до вимог ЄС. Повернуто до сфери регулювання споживчим законодавством харчові продукти; усунуто низку невідповідностей у правах споживачів в Україні та ЄС; наближено частину термінології; усунуто поняття істотного недоліку, що створював найбільші перешкоди та невідповідності з ЄС у захисті прав національних споживачів; надано споживачам право здійснення гарантійної заміни товару на такий самий або аналогічний товар; усунуто декларативну практику, коли більшість з порушень прав споживачів не передбачало жодної відповідальності, визнано необхідність проведення споживчої політики, визначено принципи захисту прав споживачів, окреслено основних суб'єктів системи захисту прав споживачів, адаптовано більшість з положень директив, визначених в Угоді про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії й їхніми державами-членами, – з іншого.

Втім, попри зазначені переваги, Закон має низку недоліків, що робить його достатньо «сирим», таким, що потребує істотного доопрацювання та внесення таких змін:

1. Ст. 4 Закону ув'язати з положеннями Конституції України та доповнити перелік прав, правом на захист їх прав державою та на безпеку продукції.

2. У Розд. II «Права споживачів» повернути положення стосовно розповсюдження сфери дії Закону на споживачів фінансових послуг, зокрема в питаннях

продажу продукції в кредит.

3. У контексті усунення незручностей для споживача, що викликано ремонтом продукції, повернути норму стосовно необхідності створення суб'єктами господарювання обмінного фонду товарів та зменшення ціни продукції, що викликано невідповідністю товару через норму про застосування пені.

4. Чітко визначити у Законі поняття «за домовленістю сторін» та «розумний строк».

5. З метою усунення подвійності тлумачень правової норми у ч. 1 ст. 7 Закону чітко окреслити, що споживач має право вимагати від суб'єкта господарювання: проведення гарантійного ремонту товару або здійснення гарантійної заміни товару на такий самий або аналогічний, на власний розсуд без будь-якої послідовності;

6. Внести зміни у ст. 6, де гарантійні зобов'язання прив'язати не тільки до поняття «недоліки», але й на періодичне сервісне обслуговування, інформаційний супровід, для товарів, використання яких потребує періодичних оновлень впродовж строку служби, проведення таких оновлень за рахунок суб'єкта господарювання.

7. З метою припинення практики пропонування для

українського споживача найнижчого з можливого рівня європейського захисту у визначенні строку невідповідності, в який вважається, що невідповідності у товарі були ще до моменту його купівлі, – збільшити такий строк за прикладом провідних країн ЄС з 1 до 2 років;

8. У ст. 5 замінити норму про заборону продажу споживачам контрафактних та піратських товарів (які є синонімами) на заборону продажу контрабандних та контрафактних товарів.

9. У Розд. V вдосконалити бачення національної системи захисту прав споживачів не тільки елементами системи як суб'єктів з формування та реалізації споживчої політики та їх прав, але політичними елементами системи з її забезпечення правовим, економічним та організаційним підґрунтям забезпечення гарантії ієрархічної взаємодії суб'єктів для беззаперечного захисту прав споживачів на ринку, а також привести визначення національного органу відповідального за реалізацію політики у сфері захисту прав споживачів відповідно до норм права ЄС.

10. Переглянути доцільність ініціативи впровадження Порталу «Е-покупець» у запропонованій беззмістовній та недосконалій редакції.

Список використаних джерел

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>
2. Consumer protection: resolution / adopted by the General Assembly on 16 April 1985 A/RES/39/248. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/80337>
3. Letter by President Barroso to the President of the European Parliament, Jerzy Buzek. European Commission, Press Release Database. 28.09.2011. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-645_en.htm
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 року № 1629-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
5. Про захист прав споживачів: Закон УРСР від 12.05.1991 року, N 1023-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/ed19910512#Text>
6. Про захист прав споживачів: Закон України від 15.12.1993 N 3682-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3682-12#Text>
7. On certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31999L0044>
8. Про захист прав споживачів: Закон України від 01.12.2005 N 3161-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3161-15#Text>
9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09. 2015 року № 675-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
10. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>
11. Проект Закону про захист прав споживачів від 05.10.2021 № 6134. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27942>
12. Парасюк М.В., Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 4. С. 101-104.
13. Траченко Л.А. Проблеми захисту прав споживачів в Україні в умовах євроінтеграційних процесів, *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2021. № 65. С. 48-52.
14. Менів Л.Д. Перспективи розвитку законодавства про захист прав споживачів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 126-129. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/30.pdf
15. Талдонова К.Г. Юридичний аналіз захисту прав споживачів у цифровій сфері, *Наукові записки*. 2023. № 14. С. 250-255. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/300/309>
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі ЄС) Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
17. Олюха В.Г. Господарсько-правові засоби оптимізації капітального будівництва у сучасній Україні: дис. ... д.ю.н.: 12.00.04. Одеса, 2015.
18. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>
19. Consumer protection. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2015 70/186. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/449/10/PDF/N1544910.pdf?OpenElement>
20. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
21. Προστασία των καταναλωτών, Νόμος της Ελλάδας 16.11.1994 № 2251/1994. URL: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/217614/nomos-2251-1994>
22. la Defensa de los Consumidores y Usuarios, Ley General para 1/2007, de 16 de noviembre. URL:

<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-20555>

23. Code de la consommation LOI n° 93-949 du 26 juillet 1993. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000529228#JORFTEXT000000529228>

24. On certain aspects concerning contracts for the sale of goods Directive (EU) 2019/771 of 20 May 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019L0771>

25. New Consumer Agenda: Strengthening consumer resilience for sustainable recovery Communication from the commission to the European parliament and the council COM/2020/696 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696>

26. On certain aspects concerning contracts for the sale of goods, Directive (EU) 2019/771 of May 20, 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019L0771>

27. За защита на потребителите, Закон 502-01-32/16.09.2005 г. URL: <https://lex.bg/laws/ldoc/2135513678>

28. Митний Кодекс України від 13.03.2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

29. Про співпрацю між національними органами, відповідальними за виконання законів про захист прав споживачів, та про скасування Регламенту (ЄС) № 2006/2004, Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 12 грудня 2017 року № 2017/2394

References

1. On Protection of Consumer Rights: Law of Ukraine from 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (in Ukrainian).

2. Consumer protection: resolution / adopted by the General Assembly on 16 April 1985 A/RES/39/248. URL: <https://digitalibrary.un.org/record/80337>

3. Letter by President Barroso to the President of the European Parliament, Jerzy Buzek. European Commission, Press Release Database. 28.09.2011. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-645_en.htm

4. On the National Program for the Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union: Law of Ukraine No. 1629-IV of March 18, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (in Ukrainian).

5. On the protection of consumer rights: Law of the Ukrainian SSR dated May 12, 1991, N 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/ed19910512#Text> (in Ukrainian).

6. On Protection of Consumer Rights: Law of Ukraine from 15.12.1993 N 3682-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3682-12#Text> (in Ukrainian).

7. On certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of May 25, 1999. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31999L0044>

8. On Protection of Consumer Rights: Law of Ukraine from 01.12.2005 N 3161-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3161-15#Text> (in Ukrainian).

9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09. 2015 року № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (in Ukrainian).

10. On Protection of Consumer Rights: Law of Ukraine from 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (in Ukrainian).

11. On the Protection of Consumer Rights: Draft Law from 05.10.2021 № 6134. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27942> (in Ukrainian).

12. Parasiuk M.V. Problematic aspects of consumer rights protection in Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. 2017. № 4. pp. 101-104. (in Ukrainian).

13. Trachenko L.A. Problems of consumer rights protection in Ukraine in the context of European integration processes, *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics*. 2021. № 65. pp. 48-52. (in Ukrainian).

14. Meniv L.D. Prospects for the development of legislation on the protection of consumer rights. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2022. № 6. pp. 126-129. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/30.pdf (in Ukrainian).

15. Taldonova K.H. Legal analysis of the protection of consumer rights in the digital sphere. *Scientific Notes*. 2023. No. 14. pp. 250-255. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/300/309> (in Ukrainian).

16. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union (hereinafter, the EU) European Atomic Energy Community and their member states, on the other: Law of Ukraine dated September 16, 2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (in Ukrainian).

17. Olukha V.H. Economic and legal means of optimizing capital construction in modern Ukraine: dis. ... Doctor of Legal sciences: 12.00.04. Odesa, 2015. (in Ukrainian).

18. Ukraine received the status of a candidate for EU membership. Unified web portal of executive authorities of Ukraine / URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (in Ukrainian).

19. Consumer protection. Resolution adopted by the General Assembly on December 22, 2015 70/186. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/449/10/PDF/N1544910.pdf?OpenElement>

20. Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union with protocols and declarations. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (in Ukrainian).

21. Προστασία των καταναλωτών, Νόμος της Ελλάδας 16.11.1994 № 2251/1994. URL: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/217614/nomos-2251-1994>

22. la Defensa de los Consumidores y Usuarios, Ley General para 1/2007, de 16 de noviembre. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-20555>

23. Code de la consommation LOI n° 93-949 du 26 juillet 1993. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000529228#JORFTEXT000000529228>

24. On certain aspects concerning contracts for the sale of goods Directive (EU) 2019/771 of 20 May 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019L0771>

25. New Consumer Agenda: Strengthening consumer resilience for sustainable recovery Communication from the commission to the European parliament and the council COM/2020/696 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696>

26. On certain aspects concerning contracts for the sale of goods, Directive (EU) 2019/771 of May 20, 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32019L0771>

27. Consumer Protection: Law 502-01-32/16.09.2005. URL: <https://lex.bg/laws/ldoc/2135513678> (in Bulgarian).

28. Customs Code of Ukraine dated March 13, 2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (in Ukrainian).

29. On cooperation between national bodies responsible for the implementation of laws on the protection of consumer rights and on the repeal of Regulation (EC) No. 2006/2004, Regulation of the European Parliament and of the Council (EC) of December 12, 2017 No. 2017/2394.

Andrii LYHA

postgraduate student, V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine'

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-747X>

e-mail: Liga_ne@meta.ua

NEWS IN LEGISLATION ABOUT THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF CONTENTS

The paper analyzes the New Edition of the Law of Ukraine "On the Protection of Consumer Rights" No. 3153-IX dated June 10, 2023. Based on the results of the analysis, the author outlined the main positive trends in bringing the legal norms of the new Ukrainian Law closer to the acts of European consumer law, in particular food products were returned to the sphere of consumer legislation; the terminology has been approximated, the concept of a significant drawback has been eliminated; consumers were given the right to exchange the product under warranty for the same or similar product; the declarative practice was eliminated when most of the violations of consumer rights did not involve any responsibility, the need for consumer policy was determined, and the main subjects of the consumer rights protection system were outlined. However, on certain issues, in the new edition, the practice of promoting provisions that directly contradict or distort the provisions of European law has been continued. In particular, it was established that the mention of the constitutional right of consumers to the protection of their rights by the state, as well as the basic right of consumers to product safety, was removed from the new edition of the Law. The paper substantiates the fallacy of the decision regarding the removal of the reference to the extension of the Law to consumers of financial services, as well as the norm regarding the need for business entities to create an exchange fund for goods, and the norm regarding the application of penalties. It has also been established that there are certain shortcomings in defining the essence of the consumer rights protection system and its subjects, in the name of the national body responsible for the implementation of the policy in the sphere of consumer rights protection. According to the results of the analysis, proposals were made to eliminate the identified shortcomings.

Keywords: consumer; consumer rights protection, European integration, consumer rights protection system, directive

Юлія Богданівна МАЛИНОВСЬКА

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1551-9492>

e-mail: yuliia.b.molochnyk@lpnu.ua

Іван Ігорович ДЖУРА

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9370-3380>

e-mail: Ivan.i.dzhura@lpnu.ua

Володимир Орестович ГОНЧАР

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8920-2188>

e-mail: volodymyr.o.honchar@lpnu.ua

Сергій Павлович СПІЧЕНКО

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1069-5780>

e-mail: serhii.p.spichenko@lpnu.ua

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗАДЛЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

У статті розглянуто інструментарій розвитку корпоративної стратегії для підприємств на міжнародних ринках з метою досягнення конкурентоспроможності. Авторами акцентовано увагу на ключових елементах стратегії, таких як позиціонування, цілі та завдання, які допомагають підприємствам визначити свою унікальність та спрямованість на досягнення успіху у глобальному бізнес-середовищі. Запропоновано комплексний підхід до розроблення стратегії та наведено набір принципів та інструментів, включаючи аналіз ринку, SWOT аналіз, визначення ціннісної пропозиції, стратегію виходу на ринок, експлуатаційні елементи, стратегічне партнерство та вимірювання продуктивності.

Ключові слова: інструментарій, конкурентоспроможність, корпоративна стратегія, міжнародний ринок, підприємство

ВСТУП

У сучасному світі зростаюча глобалізація економіки та розвиток Інтернет-технологій створюють унікальні можливості для підприємств розширити свою діяльність за межами національних кордонів [1; 2]. Відкриваються нові міжнародні ринки зі значним споживачьким потенціалом, які приваблюють підприємства з різних країн бажанням здобути свою нішу та забезпечити стабільний розвиток. Зростання світової торгівлі, інвестицій та міграції підприємств призводять до збільшення конкуренції на міжнародних ринках. Кожен бізнес, який бажає успішно функціонувати на міжнародному рівні, повинен ретельно вивчати стратегічні підходи для забезпечення своєї конкурентоспроможності [3]. Країни з ринком, що розвивається, такі як Китай, Індія, Бразилія тощо, стають все більш привабливими для бізнесу і пропонують значний потенціал для збільшення обсягів продажів, але вимагають специфічних стратегій для входження в ці ринки. Постійний розвиток технологій ставить підприємства перед необхідністю змінюватися та пристосовуватися до середовища. Розроблення ефективних корпоративних стратегій може допомогти підприємствам застосовувати нові технології та інновації для забезпечення конкурентної переваги. Суспільство стає все більше усвідомленим стосовно впливу бізнесу на навколишнє середовище та суспільство. Підприємства, які успішно інтегрують екологічні та соціальні аспекти у свою стратегію, здобувають підтримку споживачів та інвесторів.

Однак відкриття нових можливостей також приносить й виклики. Завойовувати міжнародні ринки пот-

рібно з обачливістю та глибоким розумінням умов та особливостей кожного регіону. Шлях від визначення стратегії до успішної реалізації на міжнародних ринках – це складний та відповідальний процес, який потребує цілеспрямованих зусиль та чіткого інструментарію. Отже, розвиток корпоративної стратегії, спрямованої на конкурентоспроможність підприємства на міжнародних ринках, є актуальною і важливою темою для сучасних бізнес-лідерів та менеджерів.

МЕТА статті – розроблення інструментарію розвитку корпоративної стратегії задля конкурентоспроможності підприємства на міжнародних ринках.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні здебільшого застосовано загальнонаукові методи, такі як: системний підхід, теоретичне узагальнення та наукового абстрагування, порівняння, збір та оброблення. Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці іноземних та вітчизняних вчених, матеріали періодичних видань, конференцій та Інтернет-ресурси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Конкуренція на міжнародних ринках стає дедалі сильнішою, тому кожен бізнес повинен ретельно вивчати стратегічні підходи для забезпечення своєї конкурентоспроможності. Входження на ринки, що розвиваються, може бути перспективним, але вимагає специфічних стратегій, адаптованих до умов і особливостей кожного регіону. Постійний розвиток технологій також змушує підприємства змінюватися та пристос-

совуватися до змінного середовища. Розроблення ефективних корпоративних стратегій дає змогу підприємствам застосовувати нові технології та інновації для забезпечення конкурентної переваги.

У контексті розроблення ефективних корпоративних стратегій для успішного функціонування на міжнародних ринках необхідно дотримуватись відповідних принципів (табл. 1).

Таблиця 1 – Принципи розвитку корпоративної стратегії задля конкурентоспроможності підприємства на міжнародних ринках

Принцип	Сутність
Аналіз і орієнтація на зовнішнє середовище	Вивчення тенденцій, конкуренції, законодавства, соціокультурних особливостей та економічних умов країн, де планується розширення, допоможе розуміти умови ринку та можливості для бізнесу.
Позиціонування та унікальність	Визначення унікальної цінності, яку підприємство пропонує клієнтам, і розробка унікальної позиції на ринку допомагають вирізнитися серед конкурентів.
Визначення міжнародної стратегії	Вибір оптимальної стратегії для входження на міжнародні ринки, такої як експорт, спільне підприємство, прямі інвестиції або франчайзинг, вплине на успіх на зовнішньому ринку.
Гнучкість та адаптивність	Корпоративна стратегія повинна бути гнучкою, щоб враховувати зміни в зовнішньому середовищі та змінні умови на міжнародних ринках.
Інновації та технології	Залучення інновацій та новітніх технологій допомагають підтримувати конкурентоспроможність та розробляти продукти і послуги, які задовольняють потреби міжнародних споживачів.
Соціальна та екологічна відповідальність	Врахування соціальних та екологічних аспектів у стратегії може покращити репутацію підприємства та сприяти підтримці споживачів та інвесторів.
Партнерства та локалізація	Розгляд можливостей партнерства з місцевими підприємствами або локалізації продукції та послуг у відповідних країнах допоможе підприємству краще зрозуміти місцевий ринок та забезпечити більшу прихильність місцевих клієнтів.

Ці принципи можуть варіюватися залежно від галузі, типу бізнесу та специфічних умов кожного підприємства, але загалом вони допомагають створити міцну основу для успішного входження та функціонування на міжнародних ринках.

Розроблення ефективної корпоративної стратегії на міжнародних ринках стає ключовим фактором успіху для підприємств у сучасному конкурентному бізнес-середовищі, проте розроблення такої стратегії вимагає комплексного підходу. Хоча універсального набору інструментів немає, можемо окреслити набір ключових елементів і міркувань, які допоможуть скерувати процес розроблення стратегії (рис. 1).

Рис. 1. Інструментарій розвитку корпоративної стратегії задля конкурентоспроможності підприємства на міжнародних ринках (побудовано авторами)

Розглянемо елементи детальніше:

1. Аналіз ринку:

– визначення цільових ринків: оцінювання потенційних міжнародних ринків на основі таких факторів, як потенціал зростання, розмір ринку, конкуренція та культурна відповідність;

– сегментація ринку: розділення цільових ринків на сегменти на основі демографічних показників, поведінки споживачів тощо;

– аналіз конкуренції: оцінювання сильних та слабких сторін конкурентів, частки ринку та стратегії на цільових ринках.

2. SWOT аналіз:

– проведення SWOT-аналізу для оцінювання внутрішніх можливостей підприємства та умови зовнішнього ринку;

– визначення основних компетенцій: виокремлення унікальних сильних сторін та можливостей підприємства, які можуть забезпечити конкурентну перевагу на міжнародних ринках;

– пом'якшення слабких сторін: розроблення стратегії для усунення внутрішніх слабких сторін і подолання будь-яких перешкод для міжнародної конкурентоспроможності.

3. Ціннісна пропозиція:

– визначення чіткої ціннісної пропозиції: виділення унікальної цінності, яку товари чи послуги пропонують клієнтам на цільових ринках;

– стратегія диференціації: визначення, як підприємство може виділитися серед конкурентів і створити стійку конкурентну перевагу;

– адаптація до місцевих ринків: налаштування ціннісної пропозиції відповідно до конкретних потреб і переваг клієнтів на міжнародних ринках.

4. Стратегія виходу на ринок:

– обрання режиму входу на ринок: наприклад, експорт, ліцензування, створення спільних підприємств, придбання або заснування дочірніх компаній, виходячи з характеристик ринку, ресурсів і схильності до ризику;

– час входу: визначення оптимального часу для виходу на певні міжнародні ринки на основі ринкових умов, попиту та конкурентного середовища.

5. Експлуатаційні елементи:

– оптимізація ланцюжка поставок: розроблення стратегій для забезпечення ефективного пошуку, виробництва та розповсюдження продуктів або послуг на міжнародних ринках;

– локалізація: виокремлення локалізації товарів, маркетингових повідомлень і підтримки клієнтів, щоб адаптуватися до культурних відмінностей і переваг місцевого ринку;

– управління ризиками: впровадження ризик-менеджменту, пов'язаного з міжнародними операціями, як-от політична нестабільність, коливання валют, дотримання законодавства та захист інтелектуальної власності.

6. Стратегічне партнерство:

– визначення потенційних партнерів: дослідження можливостей для стратегічних альянсів, спільних підприємств або партнерства з місцевими компаніями на цільових ринках, задля запровадження їх знання ринку, мережі дистрибуції або додаткових можливостей;

– альянси та співпраця: будова відносин з галузевими асоціаціями, торговельними організаціями чи державними установами, щоб отримати інформацію про ринок, доступ до ресурсів та орієнтуватися в нормативних рамках.

7. Вимірювання продуктивності:

– ключові показники ефективності (KPI): встановлення KPI задля відстеження ефективності та прогресу міжнародної ринкової стратегії;

– регулярне оцінювання: постійне відстежування та оцінювання результативності стратегії, внесення необхідних коректив та навчання як на успіхах, так і на невдачах.

Цей набір інструментів є відправною точкою, проте специфіка суб'єкта господарювання та цільових ринків вимагатиме адаптації.

Розгляд ключових елементів стратегії, таких як позиціонування, цілі та завдання, є важливою частиною процесу розвитку корпоративної стратегії підприємства для міжнародних ринків. Кожен з цих елементів визначає стратегічний курс підприємства та його спрямованість на досягнення успіху на глобальній арені.

Позиціонування – це унікальна ідентичність або образ підприємства у свідомості споживачів і конкурентів. Позиціонування може бути засноване на низці факторів, таких як якість продукції, цінова стратегія, інновації, обслуговування клієнтів, стиль маркетингу та брендова ідентичність [4]. Важливо, щоб позиціонування було унікальним і відповідало цінностям та потребам цільової аудиторії.

Визначення чітких й амбітних цілей є фундаментальним етапом розроблення корпоративної стратегії. Цілі повинні бути спрямовано на досягнення позиціонування та конкурентних переваг на міжнародних ринках. Цілі повинні бути реалістичними, вимірюваними, досяжними та часово обмеженими (SMART-критерії) [5].

Завдання – це конкретні кроки й дії, які підприємство планує здійснити для досягнення своїх цілей. Ці завдання повинні відповідати стратегічному курсу та враховувати ресурси, якими володіє підприємство. Важливо, щоб завдання були чіткими, взаємодіючими та спрямованими на досягнення стратегічних цілей.

Зв'язок між позиціонуванням, цілями та завданнями допомагає підприємствам розробляти цільові та ефек-

тивні стратегії для досягнення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Чітко визначені елементи стратегії сприяють її успішному впровадженню та контролю, а також дають змогу підприємству реагувати на змінні умови ринку і зберігати свою перевагу над конкурентами.

Розвиток корпоративної стратегії для міжнародних ринків повинен враховувати роль працівників й їхню важливість у впровадженні стратегії та досягненні успіху підприємства. Роль працівників є критичною у забезпеченні виконання стратегії [6]. Працівники є ключовим ресурсом для успіху підприємства на міжнародних ринках. Їхня мотивація, залученість та готовність працювати в умовах міжнародної діяльності грають вирішальну роль у реалізації стратегії та досягненні конкурентних переваг. Тому важливо створити сприятливі умови для працівників та забезпечити їхню підтримку та розвиток у виконанні стратегії.

ВИСНОВКИ

Результати розвитку корпоративної стратегії на міжнародних ринках демонструють важливість комплексного підходу та адаптації до умов глобального бізнес-середовища. Наведений у дослідженні інструментарій, що включає аналіз ринку, SWOT аналіз, визначення ціннісної пропозиції, стратегію виходу на ринок, експлуатаційні елементи, стратегічне партнерство та вимірювання продуктивності, визнано як важливий компонент у побудові ефективної стратегії. Аналіз ринку дає змогу отримати об'єктивну картину реального стану ринкових умов, тенденцій та конкурентного середовища. SWOT аналіз допомагає ідентифікувати сильні та слабкі сторони підприємства, а також можливості та загрози, що виникають на міжнародних ринках. Ціннісна пропозиція визначає унікальність підприємства та те, як воно сприймається споживачами та конкурентами. Стратегія виходу на ринок визначає оптимальний спосіб та послідовність розширення діяльності на нові території. Експлуатаційні елементи охоплюють різноманітні практичні кроки та заходи для реалізації стратегії у діяльності підприємства. Стратегічне партнерство відкриває можливості для спільних проєктів та залучення нових ресурсів для досягнення спільних стратегічних цілей. Вимірювання продуктивності допомагає оцінити ефективність впровадження стратегії та досягнення поставлених цілей. Ці засоби та підходи дають змогу підприємствам бути гнучкими, прогнозувати зміни у ринкових умовах та ефективно адаптуватися до них.

Наведений інструментарій, хоча й не є універсальним рішенням для всіх підприємств, забезпечує фундаментальні елементи, необхідні для розроблення ефективної корпоративної стратегії. Відповідна адаптація цих інструментів до специфіки підприємства та ринкових умов дає змогу досягти успішності на міжнародних ринках та забезпечити конкурентоспроможність підприємства.

Список використаних джерел

1. Мукан О.В., Шарук А.М. Концептуальні засади оцінювання конкурентоспроможності підприємства в умовах виходу на нові міжнародні ринки. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. Вип. 3. № 2. С. 91–98.
2. Мельник О.Г., Мукан О.В., Злотнік М.Л. Особливості моделювання бізнес-процесів підприємства та їх оптимізування в контексті здійснення міжнародної діяльності. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2019. Вип. 1. № 2. С. 33–42.
3. Mukan O., Hanas L., Tsyb Y. Formation of corporate strategy by the enterprise engaged in foreign economic activity. *Economics, Entrepreneurship, Management*. 2018. Vol. 5. № 2. 6 p.

4. Hrinchenko Y., Robul Yu., Zalubinska M. Development of price strategies to support brand positioning: strategic issues for marketing policies. *Economic Innovations*. 2018. Issue 20(4(69)). pp. 44-54.
5. Bashynska I. Methodological principles of smartization: determination of priority directions. *International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*. 2022. Issue 9. 11 p.
6. Malynovska Y., Bashynska I., Cichon D., Malynovskyy Y., Sala D. Enhancing the Activity of Employees of the Communication Department of an Energy Sector Company. *Energies*. 2022. Issue 15(13).

References

1. Mukan O.V., Sharuk A.M. Conceptual principles of assessing the competitiveness of the enterprise in terms of entry into new international markets. *Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development*. 2021. Issue 3. No. 2. pp. 91–98. (in Ukrainian).
2. Melnyk O.H., Mukan O.V., Zlotnik M.L. Peculiarities of enterprise business process modeling and their optimization in the context of international activities. *Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development*. 2019. Issue 1. No. 2. pp. 33–42 (in Ukrainian).
3. Mukan O., Hanas L., Tsyb Y. Formation of corporate strategy by the enterprise engaged in foreign economic activity. *Economics, Entrepreneurship, Management*. 2018. Vol. 5. № 2. 6 p.
4. Hrinchenko Y., Robul Yu., Zalubinska M. Development of price strategies to support brand positioning: strategic issues for marketing policies. *Economic Innovations*. 2018. Issue 20(4(69)). pp. 44-54.
5. Bashynska I. Methodological principles of smartization: determination of priority directions. *International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*. 2022. Issue 9. 11 p.
6. Malynovska Y., Bashynska I., Cichon D., Malynovskyy Y., Sala D. Enhancing the Activity of Employees of the Communication Department of an Energy Sector Company. *Energies*. 2022. Issue 15(13).

Yuliia MALYNOVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1551-9492>
e-mail: yuliia.b.molochnyk@lpnu.ua

Ivan DZHURA

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9370-3380>
e-mail: Ivan.i.dzhura@lpnu.ua

Volodymyr HONCHAR

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8920-2188>
e-mail: volodymyr.o.honchar@lpnu.ua

Serhii SPICHENKO

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1069-5780>
e-mail: serhii.p.spichenko@lpnu.ua

THE TOOLKIT FOR THE DEVELOPMENT OF A CORPORATE STRATEGY FOR THE COMPETITIVENESS OF AN ENTERPRISE ON INTERNATIONAL MARKETS

Introduction. In today's world, the growing globalization of the economy and the development of Internet technologies create unique opportunities for enterprises to expand their activities beyond national borders. However, opening up new opportunities also brings challenges. Developing a corporate strategy for the enterprise's competitiveness in international markets is a relevant and important topic for modern business leaders and managers.

The purpose of the paper is to develop tools for developing corporate strategy for the enterprise's competitiveness in international markets.

Results. The paper examines the toolkit of corporate strategy development for enterprises on international markets to achieve competitiveness. The authors emphasize the key elements of strategy, such as positioning, goals, and objectives, which help businesses define their uniqueness and focus on achieving success in the global business environment. The paper offers a comprehensive approach to strategy development. It provides a set of tools, including market analysis, SWOT analysis, value proposition definition, go-to-market strategy, operational elements, strategic partnerships and performance measurement. These tools help businesses adapt to changing market conditions and respond effectively to competitive pressures. The outlined toolkit serves as an essential starting point for developing a strategy in international markets. Still, the paper also emphasizes the need to adapt these tools to each enterprise's specific needs and characteristics. Focusing on the role of employees in strategy implementation is another important aspect of the paper. The authors emphasize the importance of engaging, motivating and developing employees as a critical resource for success in international markets.

Conclusion. The results of developing corporate strategy in international markets demonstrate the importance of a comprehensive approach and adaptation to the conditions of the global business environment. Although it is not a universal solution for all enterprises, the toolkit provides the fundamental elements necessary to develop an effective corporate strategy. Appropriate adaptation of these tools to the specifics of the enterprise and market conditions allows the company to succeed in international markets and ensures the competitiveness of the company.

Keywords: toolkit, competitiveness, corporate strategy, international market, enterprise

Юлія Богданівна МАЛИНОВСЬКА

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1551-9492>
e-mail: yuliia.b.molochnyk@lpnu.ua

Юрій Володимирович МАЛИНОВСЬКИЙ

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7139-5623>
e-mail: yurii.v.malynovskyi@lpnu.ua

Олег Андрійович МУСЯНОВИЧ

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5813-8233>
e-mail: Oleg.a.musianovych@lpnu.ua

Олександр Анатолійович РУЛІКІВСЬКИЙ

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4715-2342>
e-mail: Oleksandr.A.Rulikivskyi@lpnu.ua

Роман Мар'янович ГРУПСЬКИЙ

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2236-5621>
e-mail: Roman.m.hrupskyi@lpnu.ua

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕКРЕАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Статтю присвячено управлінню розвитком рекреаційних інноваційних компаній в умовах європейської інтеграції. Авторами розглянуто важливість інноваційного управління у рекреаційній сфері, зокрема у контексті європейської інтеграції. Наголошено на ролі сталого розвитку, цифрової трансформації, спільних інновацій та дотримання нормативних вимог у забезпеченні конкурентоспроможності компаній. Висвітлено важливість сильного лідерства та стратегічних рішень для успішного розвитку компаній у рекреаційній сфері.

Ключові слова: Європейська інтеграція, інноваційна економіка, рекреаційна компанія, сильне лідерство

ВСТУП

У сучасному світі інновації є ключовим фактором успіху бізнесу. Здатні пропонувати новаторські послуги та вирішувати проблеми споживачів компанії мають більше шансів на успіх. У рекреаційній сфері також є потреба в інноваціях, оскільки споживачі шукають нові та незабутні враження під час свого відпочинку. В умовах європейської інтеграції зросла мобільність громадян, а також збільшилася доступність туристичних та рекреаційних послуг. Люди шукають нові та цікаві варіанти відпочинку, інноваційні рекреаційні компанії можуть задовольнити їх потреби. З розширенням європейського ринку з'являються нові можливості для рекреаційних компаній, але також зростає і конкуренція. Для збереження й підвищення конкурентоспроможності компанії повинні створювати інноваційні продукти та послуги, які відповідають потребам споживачів. Проте європейська інтеграція призводить до стандартизації і регулювання багатьох сфер, включаючи рекреаційну. Компанії повинні враховувати ці стандарти та вимоги у розробленні та наданні своїх послуг, щоб відповідати правовим нормам та забезпечити високу якість та безпеку для клієнтів. Розроблення рекреаційних інноваційних компаній в умовах європейської інтеграції може сприяти сталому розвитку. Концепції, такі як екологічний туризм, еко-

рекреація та інші форми сталого відпочинку, набувають все більшого значення. Компанії, які впроваджують інновації з урахуванням принципів сталого розвитку, можуть привернути більше клієнтів та викликати більший інтерес у ринковому сегменті.

Враховання цих факторів та активне управління розвитком рекреаційних інноваційних компаній є важливими для успіху в умовах європейської інтеграції та ринкового середовища, що змінюється. Компанії, які гнучко реагують на зміни та враховують потреби споживачів, можуть зайняти сильну позицію на європейському ринку рекреаційних послуг.

МЕТА статті полягає в освітленні та розкритті важливості управління розвитком рекреаційних інноваційних компаній в умовах європейської інтеграції. Статтю спрямовано на надання інформації та розуміння основних аспектів, які необхідно враховувати.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано наявні літературу, документи та статистичні дані, що дало змогу отримати інформацію про тенденції розвитку ринку рекреаційних послуг, законодавство та регулююче середовище. Крім того, застосовано методи порівняння, класифікації та моделювання для аналізу конкурентного оточення та прогнозування майбутніх тенденцій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Європейська інтеграція сприяла розвитку динамічного та взаємопов'язаного ринку в Європейському Союзі (ЄС), пропонуючи значні можливості для зростання компаніям у рекреаційному та інноваційному секторах. Розуміючи та ефективно керуючись умовами європейської інтеграції, компанії можуть застосовувати цей величезний ринковий потенціал, розширити своє охоплення та стимулювати стійке зростання.

Управління розвитком рекреаційних інноваційних компаній в умовах європейської інтеграції вимагає врахування різних аспектів, таких як конкурентність на ринку, стандарти якості та безпеки, зміни в законодавстві та регулюючому середовищі, а також зрозуміння потреб та очікувань споживачів. Аналізуючи літературу [1, 2], можна виділити 10 основних тенденцій управління розвитком рекреаційних інноваційних компаній в умовах євроінтеграції:

1. *Акцент на сталому розвитку*: у рекреаційній індустрії все більше уваги приділяється сталому розвитку та екологічній відповідальності. Європейські споживачі та регулятори вимагають продуктів і послуг, які є екологічно чистими та сприяють сталим практикам. Компанії, які включають стійкість у свої бізнес-моделі та пропозиції продуктів, мають конкурентну перевагу.

2. *Цифрова трансформація* змінює індустрію відпочинку [3]. Інноваційні компанії застосовують технології для створення захоплюючих і персоналізованих вражень, таких як програми віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR). Цифрові платформи та онлайн-ринки також дають змогу здійснювати прямі продажі споживачам і розширювати охоплення ринку.

3. *Спільні інновації*: співпраця та відкриті інновації стають важливими для розвитку рекреаційних інноваційних компаній [4]. Спільне партнерство з іншими компаніями, дослідницькими установами та стартапами сприяє обміну знаннями, об'єднанню ресурсів і доступу до додаткового досвіду. Зусилля для спільного створення та спільного розвитку стають все більш поширеними.

4. *Прийняття рішень на основі даних*. Зі збільшенням доступності даних компанії застосовують аналітику та інформацію, що керується даними, щоб приймати обґрунтовані рішення. Аналіз даних допомагає зрозуміти вподобання клієнтів, тенденції ринку та оптимізувати бізнес-процеси [5]. Компанії також застосовують дані для персоналізованого маркетингу, розроблення продуктів і залучення клієнтів.

5. *Дотримання нормативних вимог і стандартизація*: у міру просування європейської інтеграції дотримання нормативних вимог і стандартизація відіграють життєво важливу роль у доступі на ринок. Гармонізація стандартів безпеки продукції, правил захисту даних (таких як GDPR) і галузевих норм у країнах-членах ЄС спрощує вихід на ринок і забезпечує довіру споживачів.

6. *Програми фінансування та підтримки*: ЄС та країни-члени продовжують надавати різноманітні програми фінансування та підтримки для сприяння інноваціям та підприємництву [6]. Ці програми пропонують гранти, позики та фінансові стимули для стартапів та інноваційних компаній, допомагаючи їм прискорити зростання, дослідження та розроблення. Це найбільш перспективний тренд у повоєнний період.

7. *Ініціативи циркулярної економіки*: концепція циркулярної економіки, яку спрямовано на мінімізацію відходів і максимізацію ефективності застосування ресурсів, набирає обертів. Рекреаційні інноваційні компанії шукають способи розроблення продуктів, які можна легко переробити, сприяють довговічності продуктів і впроваджують циклічні бізнес-моделі. Цей тренд пов'язан з попереднім, адже європейські країни йдуть у напрямі саме циркулярної економіки.

8. *Транскордонне розширення*: європейська інтеграція полегшує транскордонне розширення для рекреаційних компаній. Застосовуючи єдиний ринок ЄС і вільний рух товарів і послуг, компанії можуть отримати доступ до більшої клієнтської бази та досліджувати нові ринки. Стратегії розширення передбачають зрозуміння місцевих уподобань, адаптацію до культурних відмінностей і дотримання правил країни.

9. *Підходи, орієнтовані на клієнта*. Орієнтація на клієнта стає все більш важливою в індустрії відпочинку. Компанії інвестують у зрозуміння потреб споживачів, уподобань і поведінки, щоб забезпечити персоналізований досвід. Відгуки клієнтів, огляди та залучення соціальних мереж відіграють важливу роль у формуванні розробки продукту та маркетингових стратегій.

10. *Гнучкість і здатність до адаптації*. Ландшафт європейської інтеграції є динамічним, змінюється законодавство, ринкові умови та споживчі тенденції [7]. Інноваційні рекреаційні компанії повинні бути гнучкими та адаптуватися, щоб швидко реагувати на зміни обставин. Гнучкість бізнес-моделей, ланцюжків постачання та пропозицій продуктів має вирішальне значення для успіху.

Ці тенденції підкреслюють еволюцію управління рекреаційними інноваційними компаніями у контексті європейської інтеграції. Врахування цих тенденцій і відповідна адаптація стратегій можуть сприяти зростанню та успіху компаній на європейському ринку.

Сильне лідерство має вирішальне значення для того, щоб керувати компанією проблемами та можливостями секторів відпочинку та інновацій. Ефективні лідери надихають і мотивують співробітників, сприяють розвитку позитивної корпоративної культури та забезпечують чітке бачення зростання та розвитку організації. Вони забезпечують чітке бачення зростання та розвитку організації, створюючи відчуття мети та напрямку. Подаючи приклад, вони демонструють чесність і відданість справі, встановлюючи високі стандарти для команди. Крім того, сильні лідери приймають стратегічні рішення на основі розуміння ринку та ефективно розподіляють ресурси. Вони також віддають пріоритет безперервному навчанню та розвитку, сприяючи культурі інновацій та адаптивності всередині організації.

Враховуючи вирішальну роль лідерства в українських рекреаційних компаніях, можна запропонувати такий алгоритм управління розвитком інноваційних рекреаційних компаній в контексті євроінтеграції (рис. 1).

Дотримуючись цього алгоритму, українські рекреаційні компанії можуть орієнтуватися у складностях євроінтеграції, одночасно ефективно керуючи своїм інноваційним розвитком. Сильне лідерство в поєднанні з прийняттям стратегічних рішень і адаптацією забезпечать цим компаніям успіх на європейському ринку.

Рис. 1. Алгоритм управління розвитком інноваційних рекреаційних компаній в контексті євроінтеграції (побудовано авторами)

Вважаємо, що останній блок (вимірювання) є одним з найголовніших, тому запропонуємо кілька ключових показників ефективності (KPI) для моніторингу прогресу та вимірювання впливу стратегій управління інноваційними рекреаційними компаніями у контексті європейської інтеграції, а також пропозиції стосовно їх вимірювання.

KPI для моніторингу прогресу та вимірювання впливу стратегій управління інноваційними рекреаційними компаніями:

– зростання доходу: вимірювання відсоткового збільшення доходу за певний період, порівнюючи його з попередніми періодами. Це можна виміряти шляхом відстеження даних про продажі та аналізу фінансової звітності.

– частка ринку: визначення частки ринку компанії, обчисливши відсоток від загального обсягу продажів на ринку або клієнтської бази, яку має компанія. Дослідження ринку, опитування або галузеві звіти можуть надати дані для цього вимірювання.

– показник залучення клієнтів: обчислення швидкості, з якою компанія залучає нових клієнтів на європейському ринку. Це можна виміряти, відстежуючи кількість нових клієнтів за певний період.

– задоволеність клієнтів: оцінювання задоволеності клієнтів за допомогою опитувань, рейтингів або форм зворотного зв'язку.

– інновації в продуктах/послугах: відстеження кількості нових продуктів або послуг, представлених на

європейському ринку. Відстеження частоти та впливу інновацій, вимірюючи кількість успішних запусків продуктів або поданих патентів.

– відповідність нормам ЄС: оцінювання дотримання компанією норм ЄС, проводячи регулярні аудити та оцінювання відповідності. Вимірюється кількість нормативних порушень або випадків невідповідності як індикатор дотримання.

– продуктивність співробітників: вимірювання продуктивності співробітників, відстежуючи ключові показники, такі як продажі на одного співробітника, продуктивність за годину або рівень завершеності проекту.

– рентабельність інвестицій (ROI): обчислення рентабельності інвестицій для європейських ініціатив, порівнюючи понесені витрати з отриманими фінансовими прибутками. Це можна виміряти шляхом аналізу фінансової звітності та розрахунку коефіцієнта рентабельності інвестицій.

Для ефективного вимірювання цих KPI компанії можуть застосовувати комбінацію аналізу даних, фінансової звітності, опитувань клієнтів, дослідження ринку та внутрішнього оцінювання ефективності. Регулярний перегляд і оцінювання цих KPI дадуть змогу зрозуміти ефективність управлінських стратегій і скеровуватимуть прийняття рішень з подальшого вдосконалення та зростання.

ВИСНОВКИ

Інновації є ключовим фактором успіху в рекреаційній сфері, особливо в умовах європейської інтеграції,

де зросла мобільність та доступність туристичних послуг. Управління розвитком рекреаційних інноваційних компаній вимагає уваги до конкуренції ринку, стандартів якості та безпеки, змін у законодавстві та регулюючому середовищі, а також до потреб споживачів. Розроблення інноваційних продуктів та послуг, які враховують прин-

ципи сталого розвитку, може привернути більше клієнтів та збільшити більший інтерес на ринку. Сильне лідерство є вирішальним для успіху рекреаційних компаній, послаблюючи його сприяння розвитку позитивної корпоративної культури, встановлення високих стандартів і прийняття стратегічних рішень.

Список використаних джерел

1. Одрехівський М.В., Пшик-Ковальська О.О. Математичні моделі оцінювання ефективності управління розвитком рекреаційних інноваційних підприємств в умовах міжнародної економічної діяльності. Проблеми правового, фінансового та економічного забезпечення розвитку національної економіки (галузевий та територіальний аспекти): монографія / за ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. Дніпро, 2021. 468 с.
2. Odrekhiivskiyi, M., Pshyk-Kovalska, O., Zhezhukha, V. Optimization of Management Decisions of Recreational Innovative Companies. *Developments in Information & Knowledge Management for Business Applications. Studies in Systems, Decision and Control*. 2022. Vol. 420. pp. 455–477.
3. Чаркіна Т.Ю., Задоя В.О., Пікуліна О.В. Сучасні Форми Організації Індустрії Дозвілля. *Review Of Transport Economics And Management*. 2023. № 8(24). С. 39–45.
4. Franzo S., Landoni P., Colombo G., Verganti R. The role of publicly funded collaborative projects in implementing open innovation. *Innovation*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1080/14479338.2022.2055040>
5. Solanki S. Framework Implementation for Data Integration and Data Analytics Applying technology for evidence-based decision making. *Lloyd Business Review*. 2022. Issue 1(1). 11 p.
6. Kim Y. Sustainability in Knowledge, Education, and Industry: A Case of a Hospitality and Tourism Program. *Journal of Hospitality & Tourism Education*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1080/10963758.2023.2205144>
7. Пікуль В. Тенденції оптимізації права на працю державними службовцями в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. 3(75). С. 78-83.

References

1. Odrekhiivskiyi M.V., Pshyk-Kovalska O.O. Mathematical models for evaluating the effectiveness of management of the development of recreational innovative enterprises in the conditions of international economic activity. Problems of legal, financial and economic support for the development of the national economy (industry and territorial aspects): monograph / edited by L.M. Savchuk, L.M. Bandorina. Dnipro, 2021. 468 p. (in Ukrainian).
2. Odrekhiivskiyi, M., Pshyk-Kovalska, O., Zhezhukha, V. Optimization of Management Decisions of Recreational Innovative Companies. *Developments in Information & Knowledge Management for Business Applications. Studies in Systems, Decision and Control*. 2022. Vol. 420. pp. 455–477.
3. Charkina T., Zadoyao V., Pikulina V. Modern forms of organization of the leisure industry. *Review Of Transport Economics And Management*. 2023. Issue 8(24). pp. 39–45. (in Ukrainian).
4. Franzo S., Landoni P., Colombo G., Verganti R. The role of publicly funded collaborative projects in implementing open innovation. *Innovation*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1080/14479338.2022.2055040>
5. Solanki S. Framework Implementation for Data Integration and Data Analytics Applying technology for evidence-based decision making. *Lloyd Business Review*. 2022. Issue 1(1). 11 p.
6. Kim Y. Sustainability in Knowledge, Education, and Industry: A Case of a Hospitality and Tourism Program. *Journal of Hospitality & Tourism Education*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1080/10963758.2023.2205144>
7. Pikul V. Trends in the optimization of the right to work by civil servants in the conditions of the European integration of Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*. 2023. Issue 3(75). pp. 78-83. (in Ukrainian).

Yuliia MALYNOVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1551-9492>

e-mail: yuliia.b.molochnyk@lpnu.ua

Yurii MALYNOVSKIY

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7139-5623>

e-mail: yurii.v.malynovskyi@lpnu.ua

Oleh MUSIANOVYCH

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5813-8233>

e-mail: Oleg.a.musianovych@lpnu.ua

Oleksandr RULIKIVSKIY

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4715-2342>

e-mail: Oleksandr.A.Rulikivskyi@lpnu.ua

Roman HRUPSKIY

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2236-5621>

e-mail: Roman.m.hrupskyi@lpnu.ua

MANAGEMENT OF THE RECREATIONAL INNOVATIVE COMPANIES' DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Introduction. European integration has fostered a dynamic and interconnected market in the European Union (EU), offering significant growth opportunities for companies in the leisure and innovation sectors. By understanding and effectively managing the conditions of European integration, companies can take advantage of this huge market potential, expand their reach and drive sustainable growth.

The purpose of the paper is to illuminate and reveal the importance of managing the development of recreational innovative companies in the context of European integration.

Results. In the paper, the importance of innovative management in the recreational sphere is considered, in particular in the context of European integration. The authors emphasize the role of sustainable development, digital transformation, joint innovation and compliance with regulatory requirements in ensuring the competitiveness of companies. The importance of strong leadership and strategic decisions for the successful development of companies in the recreational sector is also highlighted. An algorithm for managing the development of innovative recreational companies in the context of European integration is proposed, following which Ukrainian recreational companies can navigate the complexities of European integration while effectively managing their innovative development. Strong leadership combined with strategic decision-making and adaptation will ensure these companies succeed in the European market.

Conclusion. Managing the growth of recreational innovation companies requires attention to market competition, quality and safety standards, changes in legislation and the regulatory environment, and consumer needs. The development of innovative products and services that take into account the principles of sustainable development can attract more customers and increase more interest in the market.

Keywords: European integration, innovative economy, recreational company, strong leadership

Дарина Сергіївна **ОСІПЧУК**

асистент, Державний університет "Житомирська Політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7926-3935>

e-mail: osipchuk_dasha@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ ВІДОБРАЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ДЕРЖАВНИМИ ГРАНТАМИ В ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА

Ця стаття висвітлює особливості та проблеми відображення операцій з державними грантами в обліку підприємства. У рукописі досліджено основні проблемні аспекти з обліку державних грантів та цільового фінансування, які виділялися вченими науковцями. За результатами дослідження було визначено головні методологічні аспекти реєстрації операцій з державними грантами, які потребують удосконалення. У рукописі розглянуто питання доцільності використання поняття «цільове фінансування» для позначення операцій з державними грантами. Автором надано рекомендації з удосконалення рахунків бухгалтерського обліку, призначених для відображення операцій з державними грантами та цільовим фінансуванням. Стаття висвітлює порівняльний аспект щодо рахунків бухгалтерського обліку для реєстрації операцій з державною допомогою в Україні та ряді зарубіжних країн.

Ключові слова: державний грант, державна допомога, цільове фінансування, цільові надходження, субсидії

ВСТУП

Відображення операцій з державними грантами в обліку підприємства завжди була актуальною серед вітчизняних та зарубіжних науковців. Не втратила вона своєї актуальності і на сьогодні. Навпаки, погіршення економічного середовища для бізнесу внаслідок зовнішніх чинників (пандемія, війна, зниження купівельної спроможності споживачів, подорожчання ресурсів тощо) змусили уряд переглянути засоби регулювання економічної політики та спрямувати значні ресурси для підтримки бізнесу в Україні. Державні гранти в такому ключі стають важливим джерелом фінансування для різних галузей економіки та різних підприємств.

Дослідженнями проблем облікового забезпечення операцій з державною допомогою свої праці присвячували такі науковці: Л. Гуцаленко [2], Н. Здирко [3], О. Пономаренко, Н. Канцедал [6], В. Жук, В. Метелиця, Ю. Зима, Е. Їлмаз [15], Х. Язаркан [14] та ін. Однак їх праці спрямовано або на конкретну галузь господарської діяльності (зокрема, сільське господарство) або не враховують сучасні тенденції у розвитку економічних відносин з приводу надання та отримання державної допомоги. Цю статтю присвячено дослідженню ключових аспектів відображення операцій з державними грантами на рахунках бухгалтерського обліку, визначенню ключових проблем, аналізу вже раніше запропонованих методик та наданню рекомендацій з удосконалення системи рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення інформації про державні гранти та цільові надходження в системі бухгалтерського обліку.

МЕТА роботи – проаналізувати наявні методики реєстрації операцій з державними грантами, визначити їх позитивні та негативні сторони й надати рекомендації з удосконалення реєстрації операцій з державними грантами на рахунках бухгалтерського обліку.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

В основі дослідження застосовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, що досліджували проблематику відображення операцій з державною допомогою в системі бухгалтерського обліку. Для дос-

лідження методологічного базису для реєстрації операцій з державними грантами застосовано національне та міжнародне законодавство з питань регулювання бухгалтерського обліку. У дослідженні застосовано методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для відображення операцій з державною допомогою у вітчизняній практиці прийнято застосовувати рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Відповідно до Інструкції про застосування плану рахунків [4] на цьому рахунку ведеться облік та узагальнення інформації про наявність та рух коштів фінансування заходів цільового призначення (зокрема отримана гуманітарна допомога). Кошти цільового фінансування і цільових надходжень можуть надходити як субсидії, асигнування з бюджету та позабюджетних фондів, цільові внески фізичних та юридичних осіб тощо [4].

До такого рахунку Інструкцією передбачено такі субрахунки:

- 481 «Кошти, вивільнені від оподаткування»;
- 482 «Кошти з бюджету та державних цільових фондів»;
- 483 «Благодійна допомога»;
- 484 «Інші кошти цільового фінансування і цільових надходжень».

Аналітичний облік коштів цільового фінансування і цільових надходжень та їх витрачання провадиться за їх призначенням та джерелами надходжень [4].

Застосування рахунку 48 для відображення операцій з державною допомогою досить часто є предметом дискусій у науковій літературі. Автори розглядали підходи до його удосконалення для цілей бухгалтерського обліку, а також особливості відображення операцій з обліку державної допомоги у звітності суб'єкта господарювання.

Розглянемо економічну сутність поняття «цільове фінансування». Є. Шара [9, с. 22] у своїй роботі надає таке визначення:

- надання грошових коштів або майна із зазна-

ченими цілями або встановленими умовами їх витрачання; або

– грошові кошти, отримані неприбутковими організаціями на фінансування конкретних програм.

Тоді як О. Пономаренко та Н. Канцедал [6] стверджують, що «цільове фінансування», – термін часів планової економіки СРСР, асоціюється з коштами державного бюджету, а «цільові надходження» – асигнування з недержавних фондів, цільові внески юридичних і фізичних осіб.

Цільове фінансування – це забезпечення підприємств грошовими коштами з визначених джерел на конкретні цілі – стверджує І. Ткаченко [8].

На думку С. Войтко та ін., *цільове фінансування і цільові надходження* – це кошти, що надходять підприємству цільовим призначенням для фінансування певних заходів, програм і проєктів, а також для покриття планових збитків, що виникають внаслідок підтримки на належному рівні регульованих цін, і для компенсації витрат, які внаслідок певних причин не повинні покриватися за рахунок власних джерел [1, с. 81].

Українське законодавство не надає визначення цьому поняттю, тому науковцями досить часто підіймається питання *трактування цільового фінансування*, а також розуміння його економічної сутності. Автори не мають єдиного підходу до його тлумачення, проте спільними рисами можна назвати, зокрема: надання грошових коштів чи майна; цільова спрямованість; надходження з бюджету та/або від юридичних чи фізичних осіб.

Отже, аналізуючи літературу, присвячену проблемам облікового забезпечення цільового фінансування, можна стверджувати: *цільове фінансування і цільові надходження* – це ресурси у формі грошових коштів чи майна, що надходять на підприємство за рахунок державних ресурсів та/або ресурсів від юридичних та фізичних осіб, що направлено на реалізацію певних програм чи покриття поточних майбутніх витрат, а також компенсації збитків.

Однак категорія «цільове фінансування», на нашу думку, не відповідає сучасним реаліям економічних відносин. У цьому разі підтримуємо твердження О. Пономаренко і Н. Канцедал стосовно застарілості цього терміну. Оскільки, аналізуючи генезу розвитку інституту державної допомоги в Україні (з прийняттям 1 липня 2014 р. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», що набув чинності 2 серпня 2017 р.), який формується у тісному взаємозв'язку з європейським законодавством у сфері державної допомоги та з метою порівнянності фінансових звітів суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів підприємницької діяльності, що оперують саме поняттям «державна допомога», необхідно застосувати термін «державна допомога» або «державні гранти», зокрема визначений у МСБО 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу», а також й інші тлумачення цього стандарту для цілей формування інформації для підприємств, що складають та подають звітність відповідно до вимог міжнародних стандартів. Окрім того, вважаємо за необхідне застосування поняття «державна допомога» (або «державний грант») і для суб'єктів господарювання, що складають звітність за національними

стандартами. Зрозуміло, що такі зміни можливі лише у розробленні та прийнятті національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку стосовно регулювання операцій з державною допомогою, а також внесенні змін до форм фінансової звітності.

Так само неодноразово у науковій літературі підіймалося питання стосовно відповідності наявної структури рахунку 48 сучасним реаліям економічних відносин між підприємством та державою. Зокрема, така тематика дослідження знайшла своє відображення у працях Н. Зdirко, Л. Гуцаленко, В. Жука, В. Метелиці, Ю. Зими та ін.

Н. Зdirко [3] у своїй роботі стверджує, що структура цього рахунку потребує уточнення та коригування. Свою позицію науковець підтримує тим, що «...кошти державної підтримки виділяються в межах бюджетних програм і затверджуються на один рік. Тому з метою дотримання принципу превалювання сутності над формою доцільно надати назву цьому рахунку «Короткострокова державна підтримка» і виділяє такі субрахунки до нього: 481 «Поточні трансферти», 482 «Капітальні трансферти», 483 «Кредитні субсидії», 484 «Бюджетні страхові компенсації», 485 «Непряма підтримка», 486 «Інша державна підтримка» [3, с. 19].

Також науковець зазначає проблему виокремлення інформації про довгострокову державну підтримку, оскільки «...бюджетні позики містяться у складі всіх зобов'язань підприємств, дані про фінансову оренду (за рахунок бюджетних коштів) – у складі зобов'язань за всіма орендованими об'єктами» [3, с. 20].

Для вирішення поставленої проблеми Н. Зdirко пропонує введення нового рахунку бухгалтерського обліку – 56 «Довгострокова державна підтримка» [3, с. 20].

Не можемо погодитися із зазначеними твердженнями Н. Зdirко, оскільки вбачаємо у цих рахунках абсолютно іншу сутність. Зокрема, рахунок 48 розглядаємо як один із проявів капіталу. Сама сутність цільового фінансування говорить про вкладення певних коштів, засобів чи акумульовану суму податків, що сформовано за пільговий період, яку застосовуємо на потреби господарської діяльності. В результаті освоєння наданих коштів підприємство отримує певний корисний результат – розширення господарських засобів, зменшення збитків, зростання прибутку тощо. І саме такі функції властиві капіталу. Оскільки капітал (власний або залучений) є джерелом утворення господарських засобів.

У плані рахунків бухгалтерського обліку рахунок 48 відносять до 4 класу рахунків «Власний капітал та забезпечення зобов'язань». Однак у фінансовій звітності цей рахунок розкривається у складі довгострокових зобов'язань. Оскільки цільове фінансування неможна віднести до категорії власного капіталу, то й у фінансовій звітності неможна відобразити його у відповідному розділі. До власного капіталу відносимо все те, що внесено засновниками (учасниками). А цільове фінансування у своїй суті є залученням капіталом, оскільки фінансування надходить із зовнішніх джерел.

Питання в тому, чи є воно зобов'язанням. Щоб дати питання на цю відповідь, маємо звернутися до категорії «зобов'язання». Як зазначено у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», зобов'язання

– заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [7].

Як зрозуміло із визначення, зобов'язання несе за собою зменшення економічних вигод підприємства, тоді як цільове фінансування та державні гранти навпаки – покликані збільшувати економічні вигоди для підприємства. Саме тому неможна називати цільове фінансування та державні гранти зобов'язаннями підприємства. Вони є (як зазначалося вище) проявами залученого капіталу підприємства.

Враховуючи такий висновок, можна впевнено стверджувати про нелогічність запропонованого підходу з перейменуванням рахунку 48 в «Короткострокова державна підтримка».

Звісно, залучений капітал поділяється на довгостроковий та короткостроковий. Однак, коли ми відображаємо операції з довгостроковими та поточними зобов'язаннями (що у суті формують залучений капітал) ми відразу розуміємо суть цих операцій і їх часовий проміжок. У разі цільового фінансування ми так само можемо мати програми підтримки, що можуть бути короткотерміновими або довгостроковими за споробами їх реалізації.

Суть цього рахунку полягає в тому, що він відображає залишок коштів цільового фінансування на кінець звітного періоду. Відповідно те фінансування, яке освоєно вже у звітному періоді, згідно з заданими методиками відображається на інших рахунках – або у складі доходів майбутніх періодів, або у складі інших доходів. Тоді як залишок на рахунку може бути сформовано як за рахунок короткострокових програм підтримки, так і довгострокових. Цей рахунок має властивість, як і рахунки 4 класу, – капіталізація, тобто акумулювання певного залишку ресурсів протягом певного періоду часу. До того ж неможна застосувати класифікацію для аналізованого виду ресурсів, що застосовуються до зобов'язань.

Стосовно введення рахунку 56 «Довгострокова державна підтримка», то неможна відображати фінансові потоки у вигляді цільового фінансування чи державних грантів у складі зобов'язань підприємства, тому що вони відповідають суті капіталу. Або якщо мова йтиме про короткострокові позики, що можуть бути надані за пільговим тарифом як державна допомога, то їх відображатимемо на рахунках короткострокових зобов'язань, а не у складі запропонованого рахунку 48, оскільки вони відповідають суті зобов'язань. Аналогічний висновок і стосовно довгострокових позик та зобов'язань з оренди. Вони мають відобразитися відповідно до своєї суті на рахунках зобов'язань. У міжнародній практиці обліку такі операції визнаються у складі довгострокових позик підприємства, а будь-які пільги, пов'язані з ними, розкриваються у примітках. До того ж у такій операції грантом визнається різниця між ринковою ставкою відсотка за кредитом та пільговою, що ще раз підтверджує нерелевантність виділення такого рахунку і відображення операцій такого змісту на ньому.

До того ж така трансформація рахунку 48 породжує нову проблему: де відображати операції з надходження цільових внесків від юридичних та фізичних осіб?

Автором не запропоновано альтернативу для відображення операцій з внесками від юридичних та фізичних осіб. Науковець виділяє рахунок, який безпосередньо застосовується для операцій з державною допомогою. У такому разі, якщо автор пропонує такі зміни, то необхідно наводити інші альтернативні варіанти, які б не створювали нових методологічних проблем у реєстрації операцій.

У спільній праці Л. Гуцаленко та Н. Зdirко [2, с. 242] йдеться мова про те, що окремі субрахунки до рахунку 48 (481 «Кошти вивільнені від оподаткування» та 483 «Благодійна допомога») відобразатимуть інформацію, яка дублюється. Автори пропонують їх об'єднання в рахунок 485 «Непряма підтримка». На їх думку, це допоможе уникнути повторень і узагальнити інформацію про непряму підтримку на одному субрахунку.

Вважаємо, що таке припущення є некоректним та суперечить Інструкції, оскільки субрахунок 483 призначено для відображення тільки благодійної допомоги у платників ПДВ, а не для відображення податкових пільг з ПДВ. Стосовно рахунку 481 теж є свої суперечності, оскільки відповідно до Інструкції на цьому рахунку відображаються кошти, вивільнені від оподаткування внаслідок податкових пільг з податку на прибуток. Тому постає питання, на якому ж таки рахунку відображати кошти вивільнені в результаті застосування інших податкових пільг.

У праці Т. Кучеренко та ін., а також О. Пономаренко та Н. Канцедал [5; 6] підіймається питання облікового забезпечення краудфандингу, зокрема краудінвестингу, як одного з механізмів інноваційної діяльності.

Модель краудінвестингу передбачає залучення фінансових ресурсів від широкого кола осіб (переважно через мережу Інтернет) для реалізації певних інноваційних проєктів та з метою отримання вигоди в майбутньому (роялті, краудлендінг, акціонерний краудінвестинг).

За моделлю роялті інвестор краудфандингової платформи виступає як один із засновників створення будь-якого авторського інноваційного проєкту та крім нефінансових винагород одержує частину з прибутку проєкту, який він фінансує [5, с. 41].

Авторами Т. Кучеренко та ін. запропоновано ввести рахунок 486 «Цільове фінансування інноваційних проєктів за рахунок юридичних і фізичних осіб» [5, с. 38] для відображення коштів від краудінвестингу. Тоді як О. Пономаренко та Н. Канцедал підтримують цю висловлену думку [6].

Краудфандинг останнім часом набуває свого розвитку та поширення, проте найбільше застосовується для реалізації стартап-проєктів невеликих компаній, а не для підтримки чи масштабних проєктів суб'єктів господарювання. Тобто постає питання доцільності виділення окремого субрахунку для відображення фінансування інноваційної діяльності за рахунок краудінвестингу. Оскільки інноваційна діяльність не є досить розповсюдженою на всю сукупність господарюючих суб'єктів в країні. Тому вважаємо, що такі операції варто відображати у системі аналітичного обліку. Для синтетичного обліку доцільним було б застосування рахунку «Інші цільові надходження від юридичних та фізичних осіб». Крім того, виокремлення такого

субрахунку дало б змогу відокремити державну допомогу від недержавної.

Удосконалення синтетичного обліку державної допомоги та цільових надходжень можливе лише шляхом трансформації чинного рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Розглядаючи думки науковців в багатьох працях, які присвячено дослідженню проблем облікового відображення державної підтримки на цьому рахунку, можна впевнено виділити головну ідею – необхідно розмежовувати надходження від держави та від надходжень з інших джерел. У зв'язку з цим пропонуємо внести такі зміни до Інструкції про застосування плану рахунків, зокрема: приєднати нову назву рахунку 48 «Державна допомога та цільові надходження» та виділити субрахунки до нього 481 «Державні гранти», 482 «Фіскальні пільги», 483 «Благодійна допомога», 484 «Цільові надходження від юридичних та фізичних осіб», 485 «Інша державна допомога», 486 «Інші цільові надходження від юридичних та фізичних осіб».

Оновлений рахунок 48 «Державна допомога та цільові надходження» буде призначено для реєстрації операцій як з підтримкою держави, так і інших недержавних джерел фінансування.

Субрахунок 481 «Державні гранти» призначено для розкриття інформації про суми отриманих грантів (субсидій, дотацій) з державного та місцевого бюджетів. Аналітичний облік за рахунком передбачає реєстрацію за бюджетами, формами допомоги, цілями його застосування.

Субрахунок 482 «Фіскальні пільги» передбачає уза-

гальнення інформації про всі види непрямой підтримки підприємства за рахунок податкових пільг з податку на прибуток, ПДВ, податкових канікул та інших фіскальних заходів підтримки. Аналітичний облік за рахунком передбачає реєстрацію за видами податків.

Субрахунок 484 «Цільові надходження від юридичних та фізичних осіб» призначено для реєстрації операцій з надходження фінансування від приватних джерел, зокрема юридичних та фізичних осіб. Аналітичний облік за рахунком передбачає узагальнення за надавачами, формами підтримки (гранти), цілями застосування.

Субрахунок 485 «Інша державна допомога» призначено для реєстрації операцій з державною підтримкою, що не може бути віднесене до попередніх рахунків (наприклад, отримане фінансування для погашення тіла кредиту або компенсація витрат (погашення збитків)).

Субрахунок 486 «Інші цільові надходження від юридичних та фізичних осіб» призначено для відображення операцій з цільовими надходженнями із недержавних джерел, але які не може бути віднесено до попередніх субрахунків.

Якщо розглядати міжнародну практику відображення операцій з державними грантами, то ми можемо спостерігати таку ситуацію: 1) наявними є спеціальні балансові рахунки (пасивного характеру); 2) є спеціальні рахунки доходів від операцій з державною допомогою, тоді як є відсутніми балансові рахунки для таких операцій; 3) взагалі є відсутніми спеціальні рахунки для відображення операцій з державними грантами.

Таблиця 1 – Рахунки для відображення операцій з державною допомогою згідно з планами рахунків

Країна (джерело)	Рахунки відповідно до плану рахунків
Словаччина ([11])	34 «Бухгалтерський облік податків та субсидій». 346 «Субсидії з державного бюджету». 347 «Інші субсидії».
Угорщина ([10], [12])	96 «Інші доходи». 967 «Підтримка та виплати, отримані без зобов'язань щодо повернення».
Чехія ([13])	34 «Розрахунок податків і субсидій». 346 «Субвенція з державного бюджету». 347 «Інші субсидії».

Бухгалтерська практика відображення операцій з державною допомогою у Словаччині полягає у реєстрації господарської операції на пасивному балансовому рахунку 34 «Бухгалтерський облік податків та субсидій», а саме на субрахунках: 346 «Субсидії з державного бюджету» та 347 «Інші субсидії». Рахунок входить до третього класу рахунків «Розрахункові операції», що включає в себе активні та пасивні рахунки. Операції з руху отриманих субсидій відображаються у кореспонденції з такими рахунками:

1. Списання субсидій на придбання довгострокових активів та технічне оцінювання – Дт. 346/347 – Кт. 384 «Доходи майбутніх періодів».

2. Використання субсидій на господарську діяльність (гранти, пов'язані з доходом) – Дт. 346/347 – Кт. 648 «Інші операційні доходи».

3. Використання субсидій на сплату відсотків за відповідним кредитом – Дт. 346/347 – Кт. 668 «Інші фінансові надходження».

Національна практика реєстрації господарських операцій з державними грантами в Угорщині пропонує

окремі субрахунки в складі рахунку 96 «Інші доходи», зокрема, 967 «Підтримка та виплати, отримані без зобов'язань на повернення» та аналітичні рахунки до нього: 9671 «Отримана допомога та підтримка з бюджету»; 9672 «Субсидії та пільги, отримані від місцевого самоврядування»; 9673 «Підтримка та пільги, отримані з окремих фондів». На цьому рахунку відобразатимуться субсидії для покриття витрат, розвитку підприємства без зобов'язань на повернення, отримані від іншої фірми чи органів влади відповідно до законодавства. Такий рахунок є пасивним та застосовується у кореспонденції з активним рахунком 39 «Нарахування», зокрема субрахунок 391 «Нарахування доходу» та аналітичний рахунок до нього 3913 «Розподіл доходів від реалізації, інших процентних доходів, інших доходів».

Відображення операцій з державними субсидіями в Чехії відбувається на пасивному балансовому рахунку 34 «Розрахунок податків і субсидій», зокрема на субрахунках: 346 «Субвенція з державного бюджету» та 347 «Інші субсидії». Рахунок 346 призначений для реєстрації операцій за безповоротними коштами з дер-

жавного бюджету, операційних та інвестиційних субсидій. Тоді як 347 застосовується для відображення безповоротних коштів з міського та місцевого бюджетів, операційних та інвестиційних субсидій.

Наприклад операції з відображення грантів, пов'язаних з активами чи грантів, пов'язаних з доходами може бути представлено так:

1. Використання субсидії на будівництво житла – Дт. 346/347 – Кт. 413 «Інші капітальні фонди»

2. Використання субвенції з державного бюджету, наданої для покриття витрат – Дт. 346/347 – Кт. 648 «Інші операційні доходи».

Якщо розглядати особливості облікового відображення операцій з державними грантами в Туреччині, то відповідно до плану рахунків не передбачено спеціальних рахунків для таких цілей. Однак, низка наукових досліджень (Х. Язаркан, Е. Їлмаз) розглядає необхідність введення рахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій з державною допомогою.

Наприклад, Е. Їлмаз [15] у своїй роботі підіймає питання обліку державних грантів отриманих сільськогосподарськими підприємствами та пропонує застосувати проєкт плану рахунків, що підготовлено ліквідованою Турецькою установою стандартів бухгалтерського обліку. Автор пропонує: «у разі відображення державної допомоги, отриманої згідно із зазначеним проєктом, як дохід, використовується рахунок 643 «Державні стимулюючі надходження». У разі прийняття капітального підходу в державній допомозі, яка обліковується згідно з МСБО 20, буде застосовано рахунок 559 «Відстрочений податковий дохід (витрати)» або 549 «Спеціальні фонди» [15].

Як показує дослідження, міжнародна практика відображення операцій з державними грантами подана окремими спеціальними рахунками, що входять до складу джерел утворення господарських засобів або системного рахунків доходів, що конкретизують вид отриманого доходу підприємством. Що стосується досвіду Туреччини, де є відсутніми спеціальні рахунки для реєстрації операцій з державними грантами, ми помічаємо тенденцію, що науковці прагнуть запропонувати певні групи рахунків, які б покращили інформаційне середовище обліку.

Порівнюючи рахунки бухгалтерського обліку, які призначено для реєстрації операцій з державними грантами в Україні та інших країнах, можна стверджувати про схожість підходу зі Словаччиною та Чехією, де є виділеними балансові рахунки пасивного характеру для реєстрації таких операцій, які застосовуються у кореспонденції з рахунком відстрочених доходів або інших операційних доходів (інших доходів). Тоді як підхід Угорщини полягає у деталізації отриманих доходів. В Україні така практика не набула свого розвитку і передбачає реєстрацію доходів від грантів у складі інших

операційних доходів або інших доходів. Загалом угорська практика має свої позитивні сторони, оскільки таке розмежування доходів й їх відокремлення від інших категорій доходу дозволяє більш широко дослідити ступінь участі держави у доходах підприємства. Особливо це корисно, коли така інформація розкривається у звіті про прибутки та збитки або примітках до нього.

Впевнено можна стверджувати, що наявність окремих балансових рахунків (чи субрахунків) для відображення операцій з державними грантами матиме позитивний вплив для узагальнення інформації про державні гранти в обліку підприємства. До того ж це позитивно впливатиме на якість розкриття інформації у фінансових звітах підприємства та примітках до фінансової звітності, оскільки правильно згрупована та зареєстрована інформація на вході інформаційного потоку полегшить генерацію інформації на виході, а також забезпечить її кращу якість.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження показують, що в національній практиці відображення операцій з державними грантами є істотною проблемою з узагальненням інформації на рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Як показує практика та зміни в економічному середовищі, необхідним є його трансформація та оновлення.

Вважаємо за необхідне підкреслити важливість застосування загальноприйнятої термінології для позначення операцій з державними грантами: відійти від застосування поняття «цільове фінансування». Натомість, ввести до категорійно-понятійного апарату по даному об'єкту обліку поняття «державна допомога» (або «державні гранти»), яке б повністю відображало сутність даного об'єкту. Тоді як для фінансування отриманого з недержавних джерел (від юридичних та фізичних осіб) закріпити поняття «цільові надходження» для цілей бухгалтерського обліку.

Запропонована нами оновлена структура рахунку 48 «Державна допомога та цільові надходження» дасть змогу повною мірою відобразити реальну сутність здійснених господарських операцій та не суперечити принципам бухгалтерського обліку. Разом з новою запропонованою моделлю рахунку надано рекомендації з покращення аналітичного обліку операцій з цільовими надходженнями та державними грантами, які дозволять покращити інформаційне середовище бухгалтерського обліку таких операцій.

Дослідження міжнародного досвіду з реєстрації операцій з державними грантами падає змогу виділити спільні та відмінні риси з національною практикою обліку, а також отримати орієнтири щодо подальших досліджень у сфері відображення доходів від операцій з державними грантами.

Список використаних джерел

1. Войтко В., Кудіна О., Серікова Т. Проблеми обліково-аналітичного забезпечення грантів як альтернативних джерел фінансування підприємств. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. 2019. № 23. С. 77–85. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/48041>
2. Гуцаленко Л., Здирко Н. Особливості відображення в обліку державної підтримки фермерських господарств. *Сталій розвиток економіки*. 2013. № 3. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_3_53
3. Здирко Н. Уніфікація фінансової звітності для відображення коштів державної підтримки фермерськими господарствами. *Облік і фінанси*. 2013. № 1(59). С. 15–22. URL: <https://afj.org.ua/pdf/42-unifikaciya-finansovoi-zvitnosti-dlya>

vidobrazhennya-koshtiv-derzhavnoi-pidtrimki-fermerskimi-gospodarstvami.pdf

4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Інстр. М-ва фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 : станом на 29 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

5. Кучеренко Т., Ратушна О., Мельник Л. Облік фінансування інноваційної діяльності підприємства. *Облік і фінанси*. 2019. № 1(83). С. 35–43. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-1\(83\)-35-43](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-1(83)-35-43)

6. Пономаренко О., Канцедал Н. Цільове фінансування агробізнесу: аспекти бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Kantsedal/publication/341731353_TARGET_FINANCING_OF_AGROBUSINESS_ASPECTS_OF_ACCOUNTING/links/5f030444a6fdcc4ca44ea1f9/TARGET-FINANCING-OF-AGROBUSINESS-ASPECTS-OF-ACCOUNTING.pdf

7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ М-ва фінансів України від 07.02.2013 р. № 73: станом на 17 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

8. Ткаченко І. Цільове фінансування: податково-бухгалтерські аспекти. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2011. № 6. С. 223–226. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1\(71\)/223.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1(71)/223.pdf)

9. Шара С. Визнання та класифікація державних грантів. *Логос. Мистецтво наукової думки*. 2019. № 3. С. 21–24.

10. Az Andrassy Egyetem Számlarendje: of 12.12.2019. URL: <https://www.andrassyuni.eu/docfile/de-2649-kontenordnung-der-aub-hu.pdf>

11. On stipulation of details of accounting procedures and framework chart of accounts for entrepreneurs keeping double-entry accounting: Measure of the Ministry of Finance of the Slovak Republic of 11.12.2003 no. 25167/2003-92. URL: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/20204/29/Measure_No_23054_as_amended.pdf

12. Számlarend, Számlatükör: Országos Elnökség től 10.11.1999 p. URL: https://gteportal.eu/content/uploads/2020/05/12_Számlarend_számlatükör.pdf

13. Účetní osnova pro podnikatele. URL: <https://www.uctovani.net/ucetni-osnova.php>

14. Yazarkan H. Accounting Process for Government Grants in Hazelnut Production within the Framework of International Accounting Standards: Turkey Sample. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. 2016. Vol. 6, no. 3. URL: <https://doi.org/10.6007/ijarafms/v6-i3/2151>

15. Yılmaz E. Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Tarımsal Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi. *MÖDAV*. 2014. No. 4/2. URL: <https://www.researchgate.net/publication/327269371>

References

1. Voitko V., Kudina O., Syerikova T. Problems of accounting and analytical provision of grants as alternative sources of enterprise financing. *Bulletin of the National Technical University "KhPI"*. 2019. No. 23. pp. 77–85. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/48041> (date of access: 09/01/2023). (in Ukrainian).

2. Hutsalenko L., Zdyrko N. Peculiarities of reflection in the accounting of state support to farms. *Sustainable economic development*. 2013. No. 3. pp. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_3_53 (in Ukrainian).

3. Zdyrko N. Unification of financial reporting for the display of state support funds for farms. *Accounting and finance*. 2013. No. 1(59). pp. 15–22. URL: <https://afj.org.ua/pdf/42-unifikaciya-finansovoi-zvitnosti-dlya-vidobrazhennya-koshtiv-derzhavnoi-pidtrimki-fermerskimi-gospodarstvami.pdf> (in Ukrainian).

4. Instructions on the application of the Plan of accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and economic operations of enterprises and organizations: Instrument. Ministry of Finance of Ukraine dated November 30, 1999 No. 291: as of July 29 2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (in Ukrainian).

5. Kucherenko T., Ratushna O., Melnyk L. Accounting for the financing of innovative activities of the enterprise. *Accounting and finance*. 2019. No. 1(83). P. 35–43. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-1\(83\)-35-43](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-1(83)-35-43) (in Ukrainian).

6. Ponomarenko O., Kantsedal N. Targeted financing of agribusiness: accounting aspects. *Efficient economy*. 2020. No. 5. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Kantsedal/publication/341731353_TARGET_FINANCING_OF_AGROBUSINESS_ASPECTS_OF_ACCOUNTING/links/5f030444a6fdcc4ca44ea1f9/TARGET-FINANCING-OF-AGROBUSINESS-ASPECTS-OF-ACCOUNTING.pdf (in Ukrainian).

7. On the approval of the National regulation (standard) of accounting 1 “General requirements for financial reporting”: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013 No. 73: as of February 17 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (in Ukrainian).

8. Tkachenko I. Targeted financing: tax and accounting aspects. *Bulletin of Mykhailo Ostrogradsky KrNU*. 2011. No. 6. pp. 223–226. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1\(71\)/223.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2011-6-1(71)/223.pdf) (in Ukrainian).

9. Shara E. Recognition and classification of state grants. *Logos. The art of scientific thought*. 2019. No. 3. pp. 21–24. (in Ukrainian).

10. Az Andrassy Egyetem Számlarendje: of 12.12.2019. URL: <https://www.andrassyuni.eu/docfile/de-2649-kontenordnung-der-aub-hu.pdf>

11. On stipulation of details of accounting procedures and framework chart of accounts for entrepreneurs keeping double-entry accounting: Measure of the Ministry of Finance of the Slovak Republic of 11.12.2003 no. 25167/2003-92. URL: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/20204/29/Measure_No_23054_as_amended.pdf

12. Számlarend, Számlatükör: Országos Elnökség től 10.11.1999 p. URL: https://gteportal.eu/content/uploads/2020/05/12_Számlarend_számlatükör.pdf

13. Účetní osnova pro podnikatele. URL: <https://www.uctovani.net/ucetni-osnova.php>

14. Yazarkan H. Accounting Process for Government Grants in Hazelnut Production within the Framework of International Accounting Standards: Turkey Sample. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. 2016. Vol. 6, no. 3. URL: <https://doi.org/10.6007/ijarafms/v6-i3/2151>

15. Yılmaz E. Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Tarımsal Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi. *MÖDAV*. 2014. No. 4/2. URL: <https://www.researchgate.net/publication/327269371>

Daryna OSIPCHUK

assistant, State University "Zhytomyr Polytechnic"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7926-3935>

e-mail: osipchuk_dasha@ukr.net

FEATURES AND CHALLENGES OF NATIONAL AND INTERNATIONAL PRACTICES IN REPRESENTING OPERATIONS WITH GOVERNMENT GRANTS IN ENTERPRISE ACCOUNTING

Manuscript is dedicated to the examination of key aspects related to the representation of government grant operations in accounting records. It aims to identify critical issues, analyze previously proposed methodologies, and provide recommendations for enhancing the accounting system to consolidate information regarding government grants and earmarked receipts within the accounting framework.

The purpose of the paper is to analyze existing methodologies for recording government grant transactions, identify their strengths and weaknesses, and provide recommendations for improving the process of recording government grant transactions in accounting records.

The research findings reveal key aspects of the scholarly discourse on the issue of registering government grant transactions in accounting records. The paper proposes an enhanced accounting model for representing government grant operations and earmarked receipts. The manuscript provides a comparative perspective on accounting practices for recording government assistance in Ukraine and several foreign countries.

The author summarizes that there are significant issues in the domestic methodology for registering government grant transactions. The paper presents approaches to improving the accounting tools for government grants and earmarked receipts, aiming to enhance the quality of financial information. The author suggests categorizing transactions into two groups: government grant transactions and earmarked receipts transactions. Researching international practices in recording government grant transactions allowed for identifying commonalities and differences with national accounting practices.

Keywords: government grant, government assistance, targeted funding, earmarked receipts, subsidies

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.9.24>
УДК 658:005.585

Ольга Павлівна ПОДРА

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6081-6250>
e-mail: olha.p.podra@lpnu.ua

Наталія Ярославівна ПЕТРИШИН

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>
e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ БІЗНЕС-ДІАГНОСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Статтю присвячено дослідженню сучасних технологій бізнес-діагностики діяльності підприємств в умовах динамічного зовнішнього середовища та необхідності визначення поточного і перспективного стану діяльності підприємства. Визначено ключові завдання здійснення бізнес-діагностики, проаналізовано сучасні технології бізнес-діагностики, серед яких аналітика даних, бізнес-аналітика, моделювання бізнес-процесів, аудит бізнес-процесів та ряд інших інструментів та методів, які активно використовуються суб'єктами господарської діяльності. Досліджено збалансовану систему показників як комплексну технологію бізнес-діагностики, визначено її структуру та переваги, порівняно із іншими технологіями.

Ключові слова: бізнес-діагностика, технологія, аналітика, бізнес-процес, індикатор

ВСТУП

У сучасних умовах динамічних змін ринкового середовища особливої актуальності набуває дослідження застосування сучасних технологій бізнес-діагностики діяльності суб'єктів господарювання на основі застосування новітніх інструментів та методів, що обумовлено низкою об'єктивних причин. Здійснення бізнес-діагностики діяльності підприємства дає змогу виявити наявні проблеми, слабкі місця та ймовірні ризики, допомагає оперативно реагувати на виявлені проблеми і вживати заходів з їх вирішення.

Водночас бізнес-діагностика діяльності підприємства забезпечує досягнення оптимізації процесів, оскільки дає змогу проаналізувати бізнес-процеси та виявити можливості для їх покращення, наприклад, через ідентифікацію причин та перешкод зростання ефективності, зайвих витрат, затримок у виконанні завдань та інших проблем, що обмежують успішне ведення господарської діяльності.

Динамічні зміни зовнішнього середовища вимагають від суб'єктів господарювання гнучкості, адаптивності, інноваційності, вдосконалення бізнес-процесів відповідно до викликів та загроз, розроблення та коригування стратегій на основі оцінювання поточної ситуації та визначення потенційних можливостей для розвитку з метою досягнення конкурентної переваги, залучення нових клієнтів, розширення ринків тощо. Здійснення бізнес-діагностики сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства через виявлення неефективних процесів, систем та методів роботи, що в свою чергу, вимагає впровадження ефективніших підходів, технологій та інновацій, що сприятимуть підвищенню продуктивності та зниженню витрат.

Необхідність здійснення бізнес-діагностики на основі застосування новітніх технологій як аналітичного дослідження підприємства з метою виявлення проблемних аспектів функціонування та забезпечення успішного управління, конкурентоспроможності, стійкого розвитку не викликає сумнівів та є актуальним напрямом досліджень.

Теоретико-методичні та прикладні аспекти здійснення

економічної діагностики діяльності підприємств широко подано у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема, Н.А. Герасимчук [1], Т.О. Загорної [2], Р.В. Когут [3], З.Б. Литвин [5], А.П. Гречан [6], А.О. Глебової [7], А.В. Рогового [8], О.Є. Кузьміна, О.Г. Мельник [8-10], В.В.Лук'янової [11], Ю.О Терлецької [12] та ін. Водночас, не зважаючи на наявні наукові дослідження з цієї тематики, питання застосування сучасних технологій бізнес-діагностики на підприємствах потребують детальної систематизації та вивчення.

МЕТА статті – дослідження сучасних технологій бізнес-діагностики на підприємстві та обґрунтування необхідності їх застосування в динамічних умовах розвитку зовнішнього середовища.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У статті застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема, аналіз та синтез (у дослідженні основних теоретико-методичних положень застосування сучасних технологій бізнес-діагностики діяльності підприємства); порівняння (під час аналізу наявних технологій бізнес-діагностики діяльності підприємства); узагальнення (в узагальненні результатів дослідження) тощо. Методологічною та інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, матеріали періодичних видань.

РЕЗУЛЬТАТИ

Здійснення бізнес-діагностики передбачає аналіз та оцінювання економічного стану об'єкта, – підприємства, організації, задля з'ясування його сильних та слабких сторін, виявлення проблем та можливостей для покращення господарської діяльності, а також розроблення рекомендацій з її вдосконалення. Загалом мета проведення бізнес-діагностики полягає в ідентифікації поточного стану та покращенні ефективності, рентабельності та конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Проведення бізнес-діагностики передбачає визначення певного кола завдань, серед яких:

1. *Виявлення факторів, що впливають на економічний стан об'єкта дослідження* передбачає збір та аналіз

різноманітних даних про фінансову діяльність, продуктивність, управління, конкурентну позицію, кредитоспроможність, загрозу банкрутства, структуру та обсяги операційної діяльності, ризики та інші аспекти, які можуть впливати на ефективність діяльності об'єкта діагностики.

2. *Оцінювання фінансового стану* включає аналіз фінансових звітів, показників рентабельності, ліквідності, стабільності та інших фінансових показників для визначення фінансового стану об'єкта діагностики.

3. *Аналіз ефективності бізнес-процесів*: діагностику спрямовано на виявлення можливих недоліків, неефективних процесів, резервів для покращення продуктивності, оптимізації ресурсів та підвищення ефективності застосування капіталу.

4. *Визначення конкурентного стану* передбачає аналіз конкурентної позиції об'єкта, ринкової частки, переваг та недоліків порівняно з конкурентами для розроблення стратегії підвищення конкурентоспроможності.

Сучасні технології бізнес-діагностики застосовуються для аналізу та оцінювання різних аспектів діяльності організації з метою розуміння її поточного стану, виявлення проблемних сфер та пошуку шляхів покращення. Відповідно до викликів сьогодення відбувається еволюція бізнес-діагностики діяльності підприємства, виникають нові підходи, розробляються та впроваджуються нові інструменти методи, технології. До сучасних технологій бізнес-діагностики, які застосовуються в діловому середовищі відносяться:

1. *Аналітика даних*: застосування спеціалізованих програмних засобів та алгоритмів для аналізу великих обсягів даних організації з метою виявлення корисних залежностей, трендів, слабких місць та можливостей для вдосконалення.

2. *Бізнес-аналітика*: застосування методів та інструментів аналізу даних для розуміння ефективності бізнес-процесів, виявлення ключових показників продуктивності (KPI) та метрик успішності організації.

3. *Моделювання бізнес-процесів*: застосування спеціалізованого програмного забезпечення для створення моделей бізнес-процесів організації з метою аналізу, оптимізації та вдосконалення роботи процесів.

4. *Аудит бізнес-процесів*: систематичний перегляд та оцінка бізнес-процесів з метою виявлення неефективності, ризиків, невідповідності правилам та рекомендацій з подальшими пропозиціями.

Застосування сучасних технологій бізнес-діагностики здійснюється з метою покращення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності підприємства, передбачає застосування різних інструментів, програмного забезпечення, систем, процесів та стратегій для оптимізації бізнес-процесів, підвищення якості продукції або послуг, поліпшення комунікації та співпраці всередині організації та ззовні – з клієнтами та партнерами.

Сучасні технології бізнес-діагностики охоплюють різні методи та інструменти, які допомагають проаналізувати економічний стан об'єкта дослідження. Деякі з найпоширеніших технологій бізнес-діагностики включають технології фінансового аналізу, що застосовуються з метою оцінювання фінансового стану організації на основі аналізу фінансової звітності, зокрема балансу, звіту про фінансові результати, звіту про власний капітал,

звіту про рух грошових коштів. А також обґрунтовується необхідність оцінювання фінансових індикаторів, які характеризують рентабельність, ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність та інші фінансові аспекти функціонування підприємства.

Стратегічний аналіз також відносять до технологій бізнес-діагностики, оскільки його орієнтовано на вивчення стратегічних аспектів організації. Включає оцінювання конкурентного середовища, аналіз ринків, оцінювання потенційних можливостей та загроз. Найпоширенішими методами стратегічного аналізу є SWOT-аналіз, PESTEL-аналіз, аналіз конкурентоспроможності, Space-аналіз, модель МакКінсі «7С», методи портфельного аналізу тощо.

Також до сучасних технологій бізнес-діагностики можна віднести бенчмаркінг, який застосовується для порівняння економічних показників організації з найкращими практиками відомих компаній або галузей. Це дає змогу ідентифікувати проблеми та можливості для покращення, а також виявити прогалини порівняно з конкурентами.

Аналіз ефективності процесів підприємства також є інструментом бізнес-діагностики, який застосовується для оцінювання ефективності внутрішніх процесів організації. Ця технологія включає методи, такі як Value Stream Mapping (VSM), Lean-аналіз, Six Sigma, аналіз процесів бізнесу тощо. Метою аналізу ефективності процесів є виявлення недоліків, зайвих кроків, затримок, неефективного використання ресурсів та розроблення планів для їх усунення.

Бізнес-діагностика також застосовується для ідентифікації та оцінювання ризиків, з якими стикається організація і може включати аналіз зовнішніх чинників, таких як політичні, економічні, соціальні та технологічні, а також внутрішніх ризиків, таких як фінансові, операційні та репутаційні ризики.

Ці технології економічної діагностики можуть використовуватися окремо або в поєднанні залежно від потреб організації та мети проведення діагностики. Вони допомагають отримати об'єктивну оцінку стану бізнесу та виявити можливості для покращення його ефективності та конкурентоспроможності.

Серед найбільш відомих технологій бізнес-діагностики можна виокремити збалансовану систему показників (Balanced Scorecard – BSC) Нортон-Каплана, Модель Лоренса Мейсела, табло управління Tableau de bord тощо. Якщо брати до уваги сучасні міжнародні системи діагностики, то найбільш поширеними вважаються такі діагностичні інструменти, як міжнародний інноваційний індекс, індекс економічної свободи, індекс легкості ведення бізнесу, індекс глобальної конкурентоспроможності, міжнародний індекс миру, індекс кращих країн світу, індекс багатства країн, список країн за ВВП на душу населення, список країн за ВВП за паритетом купівельної спроможності на душу населення, індекс людського розвитку тощо.

Всі вищезазначені технології є актуальними та мають значну прикладну цінність. Серед технологій комплексної бізнес-діагностики однією із найбільш популярних є збалансована система показників (ЗСП) є важливим інструментом у сфері економічної діагностики. Вперше запропонована Робертом Капланом і Девідом Нортонем. Ця технологія дає змогу оцінити ефективність організації

шляхом вимірювання різних аспектів її діяльності. Основна ідея ЗСП полягає в тому, щоб враховувати не лише фінансові показники, а й інші фактори, які впливають на успішність організації, саме тому ЗСП застосовує чотири основних групи індикаторів:

1. Фінансові індикатори, такі як дохід, прибуток, рентабельність, показники ринкової вартості тощо. Ці індикатори дають змогу виміряти економічний результат діяльності організації.

2. Індикатори споживачів, пов'язані зі сприйняттям клієнтів, якістю продукту або послуги, рівнем задоволеності клієнтів тощо. Ці індикатори зосереджено на задоволенні потреб і очікувань клієнтів.

3. Індикатори бізнес-процесів, пов'язані з управлінням операційними процесами, якістю виробництва, інноваціями, використанням ресурсів тощо; їх спрямовано на оцінювання ефективності внутрішніх процесів організації.

4. Кадрові індикатори, що пов'язано з розвитком персоналу, навчанням, інвестиціями в дослідження та розвиток нових продуктів чи послуг.

До переваг ЗСП можна віднести:

– застосування гармонійного підходу, оскільки ЗСП враховує різні аспекти діяльності організації, такі як фінансові показники, клієнтське задоволення, внутрішні бізнес-процеси та розвиток персоналу, це дає змогу отримати комплексну картину ефективності діяльності підприємства, а не обмежуватися лише фінансовими показниками;

– здійснення стратегічного управління, оскільки ЗСП сприяє розробленню та впровадженню стратегії організації на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків між різними індикаторами та стратегічними цілями, що дає змогу керівництву зосередитися на ключових аспектах розвитку;

– досягнення об'єктивності й точності, тому що ЗСП базується на конкретних індикаторах, що забезпечує об'єктивність та точність оцінювання ефективності діяльності підприємства, зменшуючи суб'єктивність та упередженість;

– здійснення комунікації та звітності: ЗСП надає

структуровану систему для комунікації результатів оцінювання та звітності, що забезпечує зрозумілість та передачу інформації всередині підприємства, сприяє взаєморозумінню між різними функціональними підрозділами та сприяє прийняттю обґрунтованих, раціональних управлінських рішень;

– фокусування на довгостроковому успіху, оскільки ЗСП спрямовано на досягнення довгострокової стійкості та успіху організації, оскільки базується на основі чотирьох груп індикаторів, що сприяє забезпеченню стійкої конкурентоспроможності підприємства у майбутньому.

Так, здійснення бізнес-діагностики на основі застосування збалансованої системи показників допомагає організаціям отримати комплексне бачення своєї ефективності та розробити стратегії для досягнення довгострокового успіху.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновки, що застосування сучасних технологій бізнес-діагностики діяльності підприємства є необхідним та об'єктивним з метою оцінювання економічного стану об'єкта дослідження, виявлення можливостей та загроз подальшого розвитку, розроблення рекомендацій з покращення господарської діяльності та прийняття раціональних управлінських рішень. Багатоваріантність технологій здійснення бізнес-діагностики забезпечує вибір найбільш оптимальних для суб'єктів господарювання залежно від розмірів, виду господарської діяльності, форми власності тощо. Крім того, підприємства можуть застосовувати комбіновані підходи та одночасно обирати декілька сучасних технологій бізнес-діагностики.

Отже, застосування сучасних технологій бізнес-діагностики здійснюється з метою покращення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності підприємства, передбачає застосування різних інструментів, програмного забезпечення, систем, процесів та стратегій для оптимізації бізнес-процесів, підвищення якості продукції або послуг, покращення комунікації та співпраці всередині організації та ззовні – з клієнтами та партнерами.

Список використаних джерел

1. Герасимчук Н.А. Діагностика економічних та фінансових ризиків в діяльності сільськогосподарських підприємств та визначення методів їх нейтралізації. *Електронне фахове видання: Економіка. Управління. Інновації*. 2010. № 2(4). С. 96.
2. Загорна Т.О. Економічна діагностика. К., 2007. 400 с.
3. Когут Р.В. Діагностика в системі управління економікою підприємства. *Науковий вісник НЛТУ*. 2012. № 22.7.
4. Литвин З.Б. Необхідність діагностики в умовах антикризового управління діяльністю підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль, 2015. Т. 21, № 2. С. 152-156.
5. Гречан А.П., Радіонова Н.Й. Діагностика ефективності діяльності підприємств. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2011. № 10. С. 56-61.
6. Глебова А.О., Абдуллаєва А.Ш. Економічна діагностика як основа визначення передумов розвитку підприємства в умовах кризи. *Молодий вчений*. 2015. № 12 (27). Ч. 1. С. 154-158.
7. Роговий А.В. Економічна діагностика підприємства: теоретичні та практичні аспекти дослідження. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 457-459.
8. Мельник О.Г. Системноорієнтована діагностика діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 1 (103). С. 143-150.
9. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Петришин Н.Я. Соціально-економічна діагностика діяльності підприємства в умовах глобалізації: сутність, види, принципи здійснення. *Логістика. Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка"*. 2010. № 690. С. 623-628.
10. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: монографія. Львів, 2010. 344 с.
11. Лук'янова В.В. Діагностика функціонування економічних систем з урахуванням фактору ризику. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 1 (44). С. 239-245.
12. Терлецька Ю.О., Аксентійчук А.Я. Діагностика підприємства як нова управлінська технологія. *Вісник Чернівецького*

торговельно-економічного ін-ту. Економічні науки. 2012. Вип. 1. С. 182-188.

References

1. Herasymchuk N.A. Diagnostics of economic and financial risks in the activity of agricultural enterprises and determination of methods of their neutralization. *Electronic specialist edition: Economics. Management. Innovations*. 2010. No. 2(4). P. 96. (in Ukrainian).
2. Zahorna T.O. Economic diagnostics. Education manual. Kyiv: Center for Educational Literature. 2007. 400 p. (in Ukrainian).
3. Kohut R.V. Diagnostics in the management system of the economy of the enterprise. *Scientific Bulletin of NLTU*. 2012. No. 22.7. (in Ukrainian).
4. Lytvyn Z.B. The need for diagnostics in the context of anti-crisis management of enterprise activities. *Economic analysis: coll. of science works*. Ternopil, 2015. Vol. 21, No. 2. pp. 152-156. (in Ukrainian).
5. Hrechak A.P., Radionova N.Y. Diagnostics of the effectiveness of enterprises. *Bulletin of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*. 2011. No. 10. pp. 56-61. (in Ukrainian).
6. Hlebova A.O., Abdullaieva A.Sh. Economic diagnostics as a basis for determining the prerequisites for enterprise development in crisis conditions. *Young scientist*. 2015. No. 12 (27). Part 1. pp. 154-158. (in Ukrainian).
7. Rohovy A.V. Economic diagnostics of the enterprise: theoretical and practical aspects of the study. *Global and national economic problems*. 2015. Vol. 6. pp. 457-459. (in Ukrainian).
8. Melnyk O.H. System-oriented diagnosis of enterprise activity. *Actual problems of the economy*. 2010. No. 1 (103). pp. 143-150. (in Ukrainian).
9. Kuzmin O.Ye., Melnyk O.H., Petryshyn N.Ya. Socio-economic diagnostics of enterprise activity in the conditions of globalization: essence, types, principles of implementation. *Logistics. Bulletin of the National Lviv Polytechnic University*. 2010. No. 690. pp. 623-628. (in Ukrainian).
10. Melnyk O.H. Diagnostic systems of machine-building enterprises: multi-criteria concept and toolkit: monograph. Lviv, 2010. 344 p. (in Ukrainian).
11. Lukianova V.V. Diagnostics of the functioning of economic systems taking into account the risk factor. *Herald of social-economic research*. 2012. Vol. 1 (44). pp. 239-245. (in Ukrainian).
12. Terletska Yu.O., Aksentiichuk A.Ya. Diagnostics of the enterprise as a new management technology. *Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences*. 2012. Vol. 1. pp. 182-188. (in Ukrainian).

Olha PODRA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6081-6250>

e-mail: olha.p.podra@lpnu.ua

Nataliia PETRYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Acting Head of the Department, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

MODERN TECHNOLOGIES OF BUSINESS DIAGNOSTICS AT ENTERPRISES

Introduction. The paper is devoted to the study of modern technologies of business diagnostics at enterprises in the conditions of a dynamic external environment development and the need to determine the current and prospective state of the enterprise. Dynamic changes in the external environment require business entities to be flexible, adaptable, innovative, to improve business processes in accordance with challenges and threats, develop and adjust strategies based on an assessment of the current situation and identify potential opportunities for development in order to achieve a competitive advantage, attract new customers, expansion of markets, etc.

The purpose of the paper is the research of modern technologies of business diagnostics at the enterprise and justification of the necessity of their usage under conditions of the dynamic development of the external environment.

Results. It has been established that the implementation of business diagnostics contributes to the improvement of the efficiency of the enterprise by identifying inefficient processes, systems and methods of work, which in turn requires the introduction of more effective approaches, technologies and innovations that will contribute to increasing productivity and reducing costs. The key tasks of business diagnostics are defined, modern business diagnostics technologies are analyzed, including data analytics, business analytics, business process modeling, business process audit and a number of other tools and methods that are actively used by economic entities. The balanced system of indicators as a complex technology of business diagnostics is studied, its structure and advantages are determined.

Conclusions. The use of modern technologies of business diagnostics at the enterprise is necessary and objective in order to assess the economic state of the company, identify opportunities and threats of further development, develop recommendations for improving economic activity and making rational management decisions. The wide variety of business diagnostics technologies ensures the selection of the most optimal ones for business entities depending on the size, type of business activity, form of ownership, etc.

Keywords: business diagnostics, technology, analytics, business process, indicator

Ірина Віталіївна **ЯВНА**

аспірантка, Львівський національний університет природокористування

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7295-1989>

e-mail: iryna.yavna@gmail.com

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЇЇ ВИДИ

Економічна ефективність відіграє важливу роль в діяльності підприємства адже дає підставу для вдосконалення своєї діяльності. Статтю присвячено визначенню сутності економічної ефективності та пропозиції доповнення наявних методик за рахунок пропозицій застосування показника ефективності застосування обладнання та устаткування. За рахунок застосування такого показника можна не дуже складним способом визначити сфери, де генеруються збитки для компанії. Застосування такої методики надасть підприємству конкурентну перевагу, оскільки дасть змогу для оперативного втручання у процес виробництва, розподілу та збуту, адже даний показник може застосовуватися не лише для визначення ефективності роботи механізмів, а й процесів.

Ключові слова: ефективність, економічна ефективність, загальний показник ефективності обладнання

ВСТУП

Кожного разу науковці замислюються над значенням економічних категорій і чи відповідає їхня назва сьогоденню. Категорія ефективності є однією з найвідоміших і часто застосовується для опису різних теорій у сфері економіки, менеджменту та господарювання, але визначення її сутності має свої особливості. Поняття ефективності як прикметник застосовується в багатьох сферах людської діяльності. Це одна з найпопулярніших категорій для оцінювання певної діяльності і дуже часто це поняття застосовується відносно рентабельності, прибутковості, продуктивності або результативності, вживається в сенсі досягнення мети, виконання прийнятого плану.

Ринок вимагає від підприємств беззбиткової діяльності, яку зорієнтовано на максимальний прибуток. Все це зумовлює нагальну потребу підвищувати ефективність діяльності вітчизняних аграрних підприємств, що є основною умовою забезпечення їх довготривалого розвитку, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. За умови виходу на різні ринки, серед яких інвестиційний, кредитний, товарний тощо, ефективність відіграє все більше значення для власників, керівників та працівників.

Аналіз останніх публікацій

Вчений В.Д. Базилевич [1] подає ефективність як економічну категорію, що відображає співвідношення між отриманими результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами. Таке твердження більше підходить для поняття рентабельності, яка є одним із показників ефективності. С.В. Мочерний [4] вказує, що ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат. Л.І. Федулова [5] описує економічну ефективність як такий стан справ, за якого неможливо здійснити жодної зміни, яка повніше задовольняє бажання однієї людини, не перешкоджаючи задоволенню бажань іншої. Ці твердження подають ефективність та економічну ефективність як вираження вартості дохідної частини, яку необхідно порівняти з витратами та як невідворотність чіткого розмежування доходів та витрат виробництва.

Сучасне трактування подають О.І. Гарафонова та Н. Василюк, і вказують, що економічна ефективність роботи бізнес-організації – це комплексне поняття, яке визначається, виходячи з ефективності складників процесів, і показує, наскільки добре організація використовує свої ресурси, щоб зробити прийнятні товари та послуги, порівняно з встановленою нормою, метою або стандартом [3, с. 34]. Ефективність діяльності підприємства як економічна категорія відображає відповідність фактичного результату бажаному [2, с. 43].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Дослідження теоретичного характеру застосовують увесь наявний інструментарій. На першому етапі застосовано перехід від конкретного у дійсності до його абстрактних визначень. На другому етапі зроблено перехід від абстрактного до конкретного, тобто у прямованні думки від абстрактних визначень об'єкта до конкретного. Саме методи аналізу, такі як монографічний метод, а саме дослідження літературних джерел, став переважним у роботі, хоча аналіз і синтез застосовані в аналізі сучасного стану та генерації нових ідей.

МЕТА статті – розкрити сутність категорії ефективності та її застосування в народному господарстві.

РЕЗУЛЬТАТИ

Все більше сучасних авторів окреслюють залежність ефективності діяльності підприємства та ефективності управління підприємством. На нашу думку, це відна тенденція, оскільки сучасна наука пропонує різні системи управління та градує їх за рівнем ефективності. Різні автори вказують на ефективність управління та залежність більшості економічних показників від цього показника.

Однак інші автори стверджують, що результативність розглядається як критерій оцінювання ефективності. Можна розглядати ефективність і результат як незалежні категорії, які доповнюють одна одну. Для деяких дослідників ефективність є синонімом продуктивності або відноситься до оптимального використання виробничих ресурсів (рис. 1).

Багато авторів розглядають цю категорію як найширшу за значенням серед таких термінів, як: працездатність, продуктивність, економічність, раціональність або результативність.

Рис. 1. Категорії ефективності в економічних науках

Економічна ефективність пов'язана з економічною теорією. З іншого боку, організаційну ефективність у контексті науки менеджменту часто називають ефективністю управління. Ефективність управління часто розуміється як міра певної ефективності, навичок і ефективності менеджерів або в більш широкому сенсі організації, і відноситься до того, наскільки вона встановлює та досягає поставлених цілей. У теорії менеджменту домінує концепція організаційної ефективності (функціонування системи), яка визначається як здатність компанії постійно та стратегічно адаптуватися до змін зовнішнього середовища, а також продуктивно використовувати свої ресурси для досягнення прийнятої структури цілі. Є три позиції стосовно ефективності, пов'язані з наукою управління:

- цільовий підхід, за якого оцінювання ефективності стосується насамперед ступеня досягнення передбачуваної мети, а вже потім рівня використання наявних ресурсів,

- системний підхід, згідно з яким ефективність – це здатність організації долати невизначеність, що виходить із середовища, і формувати середовище у зручному для себе напрямку,

- багатокритеріальний підхід, в якому ідея ефективності базується на досягненні організацією поставлених цілей, відповідності певним умовам і дотриманні встановлених стандартів.

У контексті організаційної ефективності однаково популярними є поняття ефективності часу та ефективності роботи, які часто об'єднують в одне значення. Ефективне використання свого часу пов'язане не тільки з роботою, з якою воно зазвичай асоціюється. Ефективність часу також стосується належного застосування ринкових можливостей, впровадження змін і можливостей наявних систем і процесів на підприємствах. Ефективність праці, з іншого боку, безпосередньо пов'язана з роботою людини. Запровадження, наприклад, стандартизації окремих видів діяльності, продуктів, концепції Lean Management, інструменту 5S, може покращити динаміку роботи.

В економічній теорії ефективність найчастіше визначають як відношення досягнутих ефектів до збільшених витрат з урахуванням певних змінних, пов'язаних із факторами виробництва. У ширшому розумінні це поняття означає досягнення найкращих результатів у виробництві та розподілі продуктів і послуг з найменшими можливими витратами. Економічна ефективність пов'язана з принципом раціонального господарювання, який полягає в тому, що господарська діяльність повинна здійснюватися так, щоб досягти найвищого ступеня досягнення мети за заданого рівня досягнення мети або використання найменшу кількість ресурсів. Виходячи з принципу раціонального управління, можна виділити дві можливості:

1. Принцип максимізації ефектів, досягнутих за передбачуваних витрат і ресурсів, що доступно поточному суб'єкту.

2. Принцип мінімізації виробничих витрат і витрат на реалізацію поставлених завдань і цілей.

Слід пам'ятати, що не кожна ефективна дія відображається в результативній дії. Ефективність компанії також залежить від розміру витрат (рис. 2).

Рис. 2. Зв'язок між ефективністю та ефективністю дій

Ми можемо підвищити ефективність, зосередившись на входах (мінімізуючи їх) або ефектах (максимізуючи їх).

На економічну ефективність значною мірою впливає і управління якістю, яке передбачає постійне вдосконалення всіх сторін діяльності підприємства.

Можна помітити, що ефективність у цьому підході переважно відноситься до ефективності діяльності компанії, що розуміється як оптимізація використання її ресурсів, і ефективності функціонування, яку можна визначити як здатність компанії досягати цілі. Ефективність, що розуміється як взаємовідносини між вкладом та результатами, може бути подано за трьома основними формулами:

1. Ефективність як різниця між результатами та вкладом (вигода): бажаний результат має бути більшим за нуль, що означає, що отримані результати більші за вклади.

2. Ефективність як відношення ефектів до понесених витрат (економічна ефективність): бажаний результат має бути більшим за одиницю, що означає, що понесені витрати нижчі за досягнуті результати;

3. Ефективність як відношення різниці між ефектами та витратами на понесені витрати – ця формула називається рентабельністю інвестицій ROI і виражається у відсотках.

Італійський економіст Вільфредо Парето сформулював основи теорії економічної ефективності, він зазначив, що ефективність має місце, коли неможливо організувати виробництво так, щоб усі були в кращому становищі, не погіршуючи становище інших. Це означає, що рівновага Парето досягається, коли витрати на виробництво товару дорівнюють кінцевій вигоді, пов'язаній зі споживанням цього товару. Теорії Парето, що пов'язані з ефективністю, передусім пов'язані з пошуком оптимального розподілу на рівні ринків. Нині ефективність найчастіше розглядають на рівні окремих господарських одиниць, хоча певні визначення ефективності ґрунтуються на теорії, яку сформулювали декілька століть тому.

Можна проаналізувати два підходи до ефективності на підприємствах: статичний і динамічний. Динамічна ефективність пов'язана зі здатністю рости та розвиватися в довгостроковій перспективі, тоді як статична ефективність зосереджена на уникненні марної витрати ресурсів та їх оптимальному розподілі. Можна сказати, що статична ефективність означає оптимальне виробництво та розподіл обмежених ресурсів, а її метою є

забезпечення функціонування системи. З іншого боку, метою динамічної ефективності є не досягнення кривої виробничих можливостей, а радше постійне її зміщення.

Динамічна ефективність в економічній теорії відноситься до діяльності, пов'язаної з основною стратегією компанії, яка вимагає визначення місії та постійного застосування ринкових важелів. Під стратегічною ефективністю ми маємо справу з оперативною стратегією, а в ширшому сенсі - з тактичною стратегією.

В економічній теорії та господарській практиці застосовуються різні міри економічної ефективності залежно від того, що береться за ефект, а що визначається як вхід, – виходять різні співвідношення ефективності.

Для цього нами запропоновано у ключових операціях з погляду собівартості виробництва впровадження моніторингу OEE (Overall Equipment Efficiency), тобто показника, який допомагає розрахувати ефективність застосування машин і пристроїв. Цей показник застосовується для порівняння ефективності окремих машин, відповідає на питання, чи здатна машина або окремих механізм виробляти більше якісних виробів, ніж раніше, та застосовувати його для перевірки кроків, вжитих для усунення простою машини.

Цей показник дасть можливість деталізувати ефективність і розпочати аналіз з розбивкою на елементи. Такий аналіз зразу покаже на які з них необхідно звернути увагу та вжити заходів для підвищення ефективності.

Overall Equipment Efficiency (OEE) – це показник продуктивності, який застосовується у промисловості для вимірювання ефективності та продуктивності обладнання або машин. Він надає уявлення про те, наскільки ефективно застосовується машина або процес. Такий показник повністю підійде для сільського господарства адже тут застосовують машино-тракторний парк та інші механізми, ефективність яких може бути різною залежно від умов та засобів.

Зазвичай OEE обчислюється як добуток трьох факторів: доступність, продуктивність й якість. Ці фактори вимірюються у відсотках і множаться між собою для визначення загальної ефективності обладнання.

1. Доступність: вимірює фактичний час роботи обладнання порівняно з плановим часом роботи. Він враховує будь-які непланові зупинки, такі як поломки або обслуговування. Доступність розраховується шляхом ділення часу роботи на плановий час виробництва.

2. Продуктивність: цей фактор оцінює швидкість роботи обладнання порівняно з його заданою або ідеальною швидкістю. Для цього враховуються фактори, такі як втрати швидкості обладнання, незначні зупинки та час простою. Продуктивність розраховується шляхом ділення фактичної швидкості виробництва на максимально можливу швидкість виробництва.

3. Якість: оцінює якість продукції, що виробляється обладнанням, з урахуванням дефектів, повторної роботи або відходів; розраховується шляхом ділення кількості одиниць доброї якості на загальну кількість вироблених одиниць.

Отримане значення OEE виражається у відсотках і відображає ефективність обладнання або процесу. Вищий відсоток OEE вказує на кращу продуктивність і використання обладнання, тоді як нижчий відсоток

вказує на можливість покращень і потенційні проблеми. OEE часто застосовується як інструмент порівняльного аналізу для відстеження та покращення продуктивності виробництва, виявлення перешкод і реалізації стратегій для підвищення продуктивності та якості.

Розрахований показник OEE, який рівний 100%, на практиці не зустрічається. Його рівень у 85% вважається ідеальним результатом, а середнє значення в діапазоні 60% вважається нормою. Все, що нижче цього значення, класифікується як поганий результат, що вимагає рішучих коригувальних дій. Також важливо, щоб показники продуктивності постійно підтримувалися на однаковому, високому рівні і не мали стрибкоподібної тенденції, яка може свідчити про недостатню стабільність виробничого процесу.

Отже, OEE – це інструмент, який дасть змогу не дуже складним способом визначити сфери, де генеруються збитки для компанії. Сам інструмент не дуже складний і може бути реалізований навіть за допомогою простих аркушів OEE в паперовому вигляді. Важливо, щоб результати чітко вказували на джерело проблеми та уможливили її ефективно вирішити шляхом застосування низки вдосконалень.

ВИСНОВКИ

Такий інструмент надасть підприємству конкурентну перевагу, оскільки дасть змогу для оперативного реагування. Отже, конкурентна перевага в засобовому підході відноситься до стратегічного підходу підприємства, який базується на максимальному використанні ресурсів та засобів, щоб забезпечити відмінність від конкурентів і здатність досягати успіху на ринку.

До основних переваг такого підходу віднесемо ефективне використання ресурсів, оптимізацію процесів, розвиток ключових компетенцій, застосування інформаційних технологій та можливість постійного вдосконалення. Такі переваги або принципи застосування моніторингу обладнання та машин зосередяться на оптимальному використанні своїх ресурсів, таких як фінансові, людські, матеріальні та технологічні засоби. Це означає, що підприємство максимізує результативність своїх ресурсів, отримуючи максимальний вихід за мінімальних затрат.

Хоча застосування такого підходу дасть можливість покращити систему управління за допомогою оптимізації бізнес-процесів в межах підприємства за рахунок автоматизації, впровадження нових технологій та вдосконалення робочих процесів для підвищення продуктивності та якості виробництва, оптимізацію внутрішніх процесів, спілкування з клієнтами, управління даними та аналітики. Це допомагає підприємству швидко реагувати на зміни на ринку та виявляти нові можливості за рахунок застосування нових тенденцій в маркетингу та менеджменті.

Тому застосування такого підходу дасть змогу підприємствам створити конкурентну перевагу, засновану на оптимізації використання ресурсів, розвитку ключових компетенцій та інноваціях. Це допомагає їм досягати високої ефективності, низьких витрат та відмінності від конкурентів на ринку.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія. Київ, 2007. 154 с.
2. Васюта В.Б., Кулага М.О. Оцінка ефективності господарської діяльності підприємства та розроблення заходів щодо її підвищення. *Modern Economics*. 2019. № 15. С. 41-48.
3. Гарафонова О.І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2022. №3(5). С. 27-37.
4. Мочерний С.В. та ін. Основи економічної теорії. Київ, 2000.
5. Федуллова Л.І. Менеджмент організацій: підручник. Київ, 2003. 448 с.

References

1. Bazylevych V.D. Economic Theory: Political Economy. Kyiv, 2007. 154 p. (in Ukrainian).
2. Vasiuta V.B., Kulaha M.O. Assessment of Enterprise Economic Activity Efficiency and Development of Measures for its Enhancement. *Modern Economics*. 2019. № 15. pp. 41-48. (in Ukrainian).
3. Harafonova O.I., Vasyliuk N. Conceptual Approaches to the Process of Managing the Efficiency of Business Organizations. *Scientific journal "ECONOMIC SYNERGY"*. 2022. № 3 (5). pp. 27-37. (in Ukrainian).
4. Mochernyi S.V et al. Fundamentals of Economic Theory. Kyiv, 2000. (in Ukrainian).
5. Fedulova L.I. Organization Management: Textbook. Kyiv, 2003. 448 p. (in Ukrainian).

Iryna YAVNA

postgraduate student, Lviv National Environmental University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7295-1989>

e-mail: iryna.yavna@gmail.com

ECONOMIC ESSENCE OF EFFICIENCY AND ITS TYPES

Economic efficiency plays an important role in the activity of the enterprise because it gives it a reason to improve its activity. The paper is devoted to the determination of the essence of economic efficiency and the proposal to complement the existing methods by proposing the use of the efficiency indicators of the use of equipment. The paper presents the statements of scientists about the essence of economic efficiency. It was determined that in economic theory, efficiency is most often defined as the ratio of achieved effects to increased costs, taking into account certain variables related to production factors. In order to improve the process, we proposed to implement OEE (Overall Equipment Efficiency) monitoring in key operations from the point of view of production costs, that is, an indicator that helps to calculate the efficiency of using machines and devices. This metric is used to compare the performance of individual machines, answer the question of whether a machine or individual machine is capable of producing more quality products than before, and use it to verify the steps taken to eliminate machine downtime. Due to the use of this indicator, it is possible to determine in a not very complicated way the areas where losses are generated for the company. The use of such a technique will give the enterprise a competitive advantage, as it will allow for prompt intervention in the production, distribution and sales process, because this indicator can be used not only to determine the efficiency of mechanisms, but also processes. Thus, competitive advantage in the instrumental approach refers to the strategic approach of the enterprise, which is based on the maximum use of resources and means to ensure differentiation from competitors and the ability to achieve success in the market. Application of this approach will provide an opportunity to improve the management system by optimizing business processes within the enterprise due to automation, introduction of new technologies and improvement of work processes to increase productivity and quality of production, optimization of internal processes, communication with customers, data management and analytics.

Keywords: efficiency, economic efficiency, overall equipment efficiency

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?

1. **Значна (!) економія коштів** на ведення бухобліку:

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.

4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua

***Пропонуємо доєднатись до підписників та авторів журналу «Економіка.
Фінанси. Право»***

***We invite you to join the subscribers and authors of the journal
"Economics. Finances. Law"***

Інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право» видається з 1994 р. Журналу присвоєно міжнародні ідентифікаційні номери ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print), включено в міжнародну наукометричну базу Index Copernicus та Репозитарій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук – з економічних та юридичних наук (2020 р.), а також з обліку та аудиту (2017 р.).

Журнал містить також науково-популярний розділ.

На вебсайті видання (efp.in.ua) можна дізнатись про подробиці подачі матеріалів для опублікування.

Цифрова версія журналу доступна в архіві з 2015 р. (<http://efp.in.ua/uk/releases>)

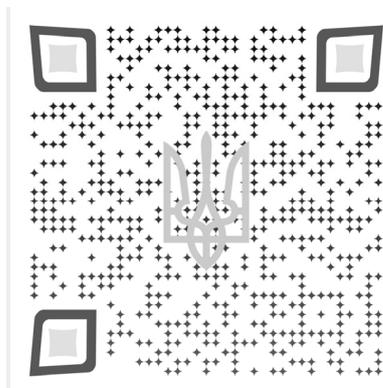
**РОЗПОЧИНАЄМО КАМПАНІЮ З РОЗШИРЕННЯ
АВТОРІВ І РЕДАКТОРІВ
З ІНШИХ КРАЇН СВІТУ!**

**ЗАПРОШУЄМО ДОЛУЧАТИСЯ
ВАШИХ КОЛЕГ ІЗ ЗАКОРДОНУ!**

ПІДТРИМУЙТЕ українську Пресу!
Передплачуйте видання на 2024 рік та надсилайте свої статті до опублікування.

**Підписатися на видання означає підтримати
редакційну команду і систему розповсюдження
ЗМІ України!**

**Замовлення доставки в межах України та світу
шукайте за QR-кодом!**

Оформити передплату можна і в редакції:
<http://efp.in.ua/uk/subscription>

Information-analytical journal "Economics. Finances. Law" is published since 1994. The journal is awarded the international identification numbers ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print), included in the international scientometrics base Index Copernicus and Electronic Vernadskyi National Library of Ukraine Repository.

The journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, in which the results of dissertations to obtain the degree of doctor and candidate (PhD) can be published – economic and legal sciences (2020) as well as accounting and audit (2017).

The journal also contains a popular science section.

On the edition's website (efp.in.ua) you can find out on the details for submitting the materials to publish.

The journal's digital version is available in the archive since 2015 (<http://efp.in.ua/en/releases>)

**WE START THE CAMPAIGN FOR EXPANSION OF
AUTHORS AND EDITORS FROM OTHER
WORLD'S COUNTRIES!**

**WE INVITE YOUR COLLEAGUES
FROM ABROAD TO JOIN!**

SUPPORT the Ukrainian Press!
Subscribe to the edition for 2024
and submit your papers for publishing

**Subscribing the edition means to support the
editorial team and the distribution system of mass
media of Ukraine!**

**Search for delivery orders within Ukraine and the
world by QR-code!**

You can also make a subscription in the editorial office:
<http://efp.in.ua/en/subscription>